

ALEXANDRE DUMAS
A FEKETE TULIPÁN

Fordította: Hevesi Sándor

TARTALOM

A HÁLÁS NÉP
A KÉT FIVÉR
JAN DE WITT TANÍTVÁNYA
A GYILKOSOK
A TULIPÁNKEDVELŐ ÉS SZOMSZÉDJA
A TULIPÁNKERTÉSZ GYŰLÖLETE
A BOLDOG EMBER MEGISMERKEDIK A BOLDOGTALANSÁGGAL
ELLENSÉGES BETÖRÉS
A CSALÁDI CELLA
A BÖRTÖNŐR LÁNYA
CORNELIUS VAN BAERLE TESTAMENTUMA
A KIVÉGZÉS
MI MENT VÉGBE EKÖZBEN AZ EGYIK NÉZŐ LELKÉBEN?
A DORDRECHTI GALAMBOK
A KIS ABLAK
MESTER ÉS TANÍTVÁNY
AZ ELSŐ SARJHAGYMA
ROSA IMÁDÓJA
LEÁNY ÉS VIRÁG
MI TÖRTÉNT AZON A HÉTEN?
A MÁSODIK SARJHAGYMA
VIRÁGFAKADÁS
AZ IRIGY
AMELYBEN A TULIPÁN GAZDÁT CSERÉL
VAN SYSTEMS ELNÖK
A KERTÉSZETI TÁRSASÁG EGY TAGJA
A HARMADIK SARJHAGYMA
A VIRÁGOK ÉNEKE
AMELYBEN VAN BAERLE, MIELŐTT ELHAGYNÁ LEEUWENSTEEN VÁRÁT,
LESZÁMOL GRYPHUSSZAL
AMELYBEN AZ OLVASÓ SEJTENI KEZDI, HOGY MIFÉLE BÜNTETÉST
TARTOGATTAK CORNELIUS VAN BAERLE SZÁMÁRA
HAARLEM
EGY UTOLSÓ KÉRÉS
VÉGSZÓ

A HÁLÁS NÉP

1672. augusztus huszadikán Hága városa - amely olyan eleven, olyan fehér, olyan kacér, mintha csak minden napja vasárnap volna -, Hága városa, amelynek árnyékos a parkja, amelynek lombos fái gótikus épületekre borulnak, és széles csatornáiban mint tükörben nézegetik magukat a tornyok szinte keleties kupolái, Hága városa, a hét egyesített tartomány székhelye, arra ébredt, hogy siető, lihegő, izgatott polgárok piros és fekete áradata hullámszerűen végig valamennyi ütőerén, s törrel az övükben, muskétával a vállukon vagy pálcával a kezükben a Buitenhof felé iparkodnak. Félelmetes börtön ez, vasrácsos ablakait ma is mutogatják; itt szenvedett Cornelius de Witt, Hollandia volt főminiszterének az öccse, amióta Tyckelaer, a sebészorvos, gyilkossággal vádolta meg.

Ha annak az időnek, kiváltképpen pedig annak az esztendőnek a története, amelyben ez az elbeszélés megindul, nem volna elválaszthatatlanul összekapcsolva a fent említett két névvel, ez az itt következő néhány sornyi magyarázat talán fölöslegesnek is látszanék. De előre figyelmeztetjük régi barátunkat, az olvasót, akinek az első lapon mindig azt ígérjük, hogy mulattatni fogjuk, s akivel szemben a következő lapokon jól-rosszul álljuk a szavunkat - mondom, figyelmeztetjük olvasónkat, hogy ez a magyarázat okvetlenül szükséges egyrészt történetünk megvilágításához, másrészt a történet keretétől szolgáló politikai események megértéséhez.

Corneille, helyesebben Cornelius de Witt, a *Ruart de Putten*, vagyis a hollandiai védművek felügyelője, szülővárosának, Dordrechtnek egykori polgármestere, a holland rendi országgyűlés képviselője, negyvenkilenc éves volt, amikor a holland nép, megunván a köztársaságot, úgy, ahogy Jan de Witt, a holland főminiszter értelmezte, egyszerre bolondulni kezdett a helytartóságért, amelyet Jan de Witt az Egyesült Tartományokra rákényszerített örökös ediktum erejével egyszer s mindenkorra megszüntetett Hollandiában.

Minthogy a közvélemény az efféle szeszélyes változások során legtöbbször meghatározott személyt gyanít egy-egy elv mögött, a köztársasági elv mögött a nép a Witt testvéreknek, Hollandia e két római jellemének szigorú arcát látta - akik méltóságukon alulinak ítélték, hogy a nemzet hiúságát legyezgessék, és hajthatatlan párthívei voltak a korlátlan szabadságnak és a bőséges, de nem túlzott jólétnek -, míg a helytartóság mögött a nép az ifjú Orániai Vilmos lehajtott, komoly töprengő fejét látta, akit kortársai Hallgatagnak kereszteltek el, amit az utókor is jóváhagyott.

A Witt testvérek óvatosak voltak XIV. Lajossal szemben, mert érezték, hogy erkölcsi befolyása egész Európában nőttön nő, s mert éppen akkor tapasztalhatták azt is, hogy milyen anyagi befolyásra tett szert Hollandiában a csodálatos rajnai hadjárat sikere révén; híressé tette ezt a hadjáratot az a regényhős, akinek a neve Guiche gróf, s megénekelte Boileau; és három hónap alatt véget vetett az Egyesült Tartományok hatalmának.

XIV. Lajos régóta ellensége volt a hollandusoknak, akik szinte folyton sértegették és csipkedték, igaz, a Hollandiába menekült franciák megnyilatkozásain keresztül. A nemzeti büszkeség megtette őt a köztársaság Mithridatészének.¹ A Wittek ellen tehát kétféle indulat háborgott; az egyik abból a szívós ellenállásból fakadt, amelyet a nemzet akaratával szemben álló hatalom vált ki, a másik a természetes kifáradásból, amely minden legyőzött népnél bekövetkezik, amikor azt reméli, hogy egy másik vezér megmentheti a romlástól és gyalázattól.

Ez a másik vezér, aki készen állt, hogy a porondra lépjen, és megmérkőzzék XIV. Lajossal, bármekkora ígérkezik is jövőre szerencséje, Vilmos volt, az orániai herceg, II. Vilmos fia és Stuart Henriette révén I. Károly angol király unokája, az a hallgatag gyermek, akiről már mondtuk, hogy a helytartóság mögött az ő alakjának árnyéka tűnt fel.

¹ Mithridatész Pontusz királya volt (i. e. III.-63-ig uralkodott), több sikeres hadjáratot vezetett Róma ellen.

1672-ben ez a fiatalember huszonkét éves volt. Tanítója, Jan de Witt, úgy nevelte, hogy az egykori hercegből derék polgár váljék. Jan de Witt a hazáját jobban szerette, mint a növendékét, s az örökös ediktummal megfosztotta attól a reményétől, hogy valaha is helytartó lehessen. De Isten fittyet hány azokra az emberekre, akik elbizakodottságukban az egek urának megkérdezése nélkül létrehozzák vagy megdöntik a földi hatalmat; Isten pedig a hollandusok állhatatlansága s a XIV. Lajostól való félelem segítségével más irányt adott a főminiszter politikájának, és a helytartóságot visszaállítva, semmivé tette az örökös ediktumot Orániai Vilmos kedvéért, akivel céljai voltak, bár ezek még a jövődő titokzatos mélyében szunnyadtak.

A főminiszter meghajolt polgártársainak akarata előtt; hanem Cornelius de Witt konokabb volt, és ámbár az orániai párti csőcselék, amely ostrom alá fogta őt dordrehti házában, halállal is fenyegette, mégis megtagadta a helytartóságot visszaállító okmány aláírását.

A felesége azonban addig sírt és könyörgött, míg végre rászánta magát, csak hogy a neve után odaírta ezt a két betűt: V. C. *Vi coactus*, ami annyit jelent, hogy: *Erőszakkal kényszerítve*.

Azon a napon igazán csak valami csoda folytán menekült meg ellenségei elől.

Ami Jan de Wittet illeti, nem sok hasznát vette, hogy könnyebben és gyorsabban járult hozzá polgártársai kívánságához. Néhány nappal utóbb gyilkos merényletet követtek el ellene. De bárha késsel összeszurkálták, nem halt bele sebeibe.

Csak hogy az orániai pártnak nem ez kellett. Amíg a két fivér élt, mindig útjában állott minden tervüknek. Az orániai párt tehát átmenetileg taktikát változtatott, hogy aztán adott pillanatban megkoronázhassa az új taktikát a régivel; vagyis megkísérelte a rágalom segítségével keresztülvinni, amit törrel nem sikerült.

Meglehetősen ritkán fordul elő, hogy a megfelelő pillanatban Istennek is mindjárt keze ügyében legyen egy nagy tett véghezvitelére alkalmas nagy ember, és így érthető, hogy a történelem, mihelyt véletlenül megesik ez a gondviselészerű összetalálkozás, rögtön följegyzí és az utókor bámulatába ajánlja a kiválasztott ember nevét.

Ám ha az ördög ártja bele magát az emberi dolgokba, hogy megrontson egy életet, vagy fölrobbantson egy birodalmat, nagy ritkaság, hogy nyomban kéznél ne legyen valami nyomorult, akinek csak egy szót kell a fülébe sügni, és máris munkához lát.

Azt a nyomorultat, aki ez alkalommal úgyszólván készenlétben állt, hogy a gonosz szellem eszköze legyen, mint már alighanem említettük is, Tyckelaernek hívták, és hivatásánál fogva seborvos volt.

Tyckelaer kijelentette, hogy Cornelius de Witt, aki a végsőig elkeseredett az örökös ediktum eltörlése miatt, amint ezt különben írásbeli megjegyzése is bizonyítja, és akinek gyűlölete hirtelen fellángolt Orániai Vilmos iránt, megbízást adott egy orgyilkosnak, hogy szabadítsa meg a köztársaságot az új helytartótól, ez az orgyilkos pedig nem más, mint ő maga, Tyckelaer, de ő már a tőle kívánt tett pusztá gondolatára is olyan lelkifurdalást érzett, hogy inkább leleplezte a gaztettet, sem hogy elkövesse.

Képzeltető, hogy az összeesküvés hírére micsoda fölháborodás tört ki az orániai pártban. Az államügyész 1672. augusztus tizenhatodikán börtönbe hurcoltatta Cornelius de Wittet. Jan de Witt nemes fivérét a Buitenhof egyik termében alávetették az első fokú kínzásnak, abból a célból, hogy kicsikarják belőle - akár a legalávalóbb gonosztevőkből - a Vilmos ellen szőtt állítólagos összeesküvés beismerését.

De Cornelius nemcsak nagy elme volt, hanem bátor szívű férfi is. A mártíroknak abba a csoportjába tartozott, akik, szilárd lévén a politikai meggyőződésük, éppen úgy, mint egykori elődeiknek a vallási meggyőződése, kínok között is mosolyognak; ő pedig kínvallatás közben nyugodt hangon és szigorúan megtartva a versmértéket, Horatius *Igaz s kitartó...* kezdetű versének első strófáját szavalta, nem ismert be semmit, s hóhérainak nemcsak erejét, hanem vakbuzgóságát is kimerítette.

Mindamellett a bírák Tyckelaert fölmentették mindennemű vád alól, Cornelius ellen pedig olyan ítéletet hoztak, amely őt megfosztotta minden hivatalától és méltóságától, a perköltségek megtérítésére kötelezte, s mindörökre száműzte a köztársaság területéről.

A népnek már az is némi elégtételül szolgált, hogy ez az ítélet nemcsak ártatlan embert sújtott, hanem nemes szívű polgártársat is, hiszen Cornelius de Witt lankadatlanul küzdött e nép érdekeiért. De azért, mint látni fogjuk, ez még mind nem volt elég.

Az athéniek, akik hálátlanság tekintetében igazán nagy hírre tettek szert, határozottan elmaradnak a hollandusok mögött. Mert az athéniek beérték azzal, hogy száműzték Ariszteidészt.²

Mihelyt híre ment, hogy milyen vádat emeltek Cornelius ellen, Jan de Witt rögtön lemondott a főminiszterségről. Ő is méltó jutalmat nyert azért, hogy olyan odaadóan szolgálta hazáját. Magával vitte a polgári életbe testi és lelki sebeit, mert általában ez az egyetlen jutalom jár ki azoknak a tisztességes embereknek, akiknek az a vétjük, hogy a hazáért dolgozva önmagukra nem gondolnak.

Ez idő alatt Orániai Vilmos, minden hatalmában álló eszközzel siettetve az eseményeket, arra várt, hogy a nép, amely bálványozta, a két fivér testéből csinálja meg neki a helytartói székbe vezető két grádicsot.

2 Ariszteidész (i. e. kb. 540-467) igazságosságáról híres athéni államférfi és győzelmeiről híres hadvezér, akit száműzték.

1672. augusztus huszadikán tehát, mint már a fejezet elején mondtuk, az egész város a Buitenhof elé tódult, hogy tanúja legyen, amikor a számkivetésbe induló Cornelius de Witt kilép a börtönből, s hogy láthassa, milyen nyomokat hagyott a kínzás annak az embernek a testén, aki betéve tudja Horatiust.

Siessünk hozzátenni, hogy a Buitenhofhoz özönlő töméntelen sokaság nemcsak azzal az ártatlan szándékkal iparkodott oda, hogy végignézhesse a látványosságot, hanem azért is, mert közülük sokan maguk is cselekvő szerepet akartak játszani, jobban mondva, be akartak tölteni egy olyan munkakört, amely véleményük szerint nem volt kellőképpen ellátva.

A hóhér tisztére gondolunk.

Igaz, akadtak olyanok is, akiket nem ilyen ellenséges szándék hajtott. Ezeknek fő gondja a látványosság volt, az ilyesmi mindig is vonzza a tömeget, mert ösztönös hiúságának hízeleg, ha a porban látja azt, aki sokáig szilárdan állt a lábán.

Hiszen Cornelius de Wittet, azt a félelmet nem ismerő embert - így szóltak - börtönben tartották, kínpadon gyötörték. Látjuk-e majd sápadtan, vérzön, szégyenkezve? Nem gyönyörű diadala-e ez a polgárságnak, amely még sokkal irigyebb, mint a köznép, s nem részesedhet-e benne minden derék hágai polgár?

Aztán meg - latolgatták az orániai párt emberei, akik ügyesen elvegyültek a sokaságban, amelyet vágó és zúzó szerszámnak akartak felhasználni -, hátha akad a Buitenhofból a város kapujáig útközben valami jó kis alkalom, hogy sárral, sőt kövekkel is megdobálhassák azt az embert, aki csak *vi coactus* engedte át a helytartóságot az orániai hercegnek, s ráadásul meg is akarta gyilkoltatni.

Mi több - tették hozzá Franciaország esküdt ellenségei -, ha a hágaiak alaposan nekilátnának, s volna hozzá merszük, bizony nem engednék számkivetésbe menni Cornelius de Wittet, hiszen amint kiteszi a lábát, megint kezdi majd az intrikákat szövögetni Franciaországgal, és Louvois márki³ aranyaiból fog élni, Jannal, azzal a gazember fivérével együtt.

Ilyen körülmények között érthető, hogy az emberek inkább rohannak, mint mendégélnék. Ezért szaladtak úgy Hága lakói a Buitenhof felé.

Azok között, akik legjobban iparkodtak, ott sietett, határozott terv nélkül, de dühös haraggal a szívében, a derék Tyckelaer, akit az orániai pártiak úgy hordoztak körül, mint a tisztesség, a nemzeti becsület és a keresztény irodalom példaképét.

Ez a hétpróbás gazember nagy hangon, észjárásának virágaival és képzeletének összes leleményével kiszínezve mesélte mindenfelé, mint tette próbára Cornelius de Witt az ő tisztességét, milyen összegeket ígért neki, s milyen pokoli tervet eszelt ki, hogy neki, Tyckelaernak az útjából minden nehézséget elhárítson a gyilkosság érdekében. És minden egyes mondata után, amelyet mohón falt a tömeg, lelkesen megéljeneztek Vilmos herceget, és vak dühvel szidalmazták a Witt fivéreket.

A csöcselék már odáig jutott, hogy átkozta az igazságtalan bírakat, amiért ítéletük folytán az alávaló gazember, a bűnös Cornelius, ép bőrrel menekülhet ki az országból.

És néhány izgató halk hangon mondogatta:

- Elutazik. Kisiklik a kezetek közül!

Mire mások így feleltek:

- Hajó várja Scheveningenben. Francia hajó. Tyckelaer látta.

3 Francia államférfi (1641-1691), XIV. Lajos kitűnő hadügyminisztere; jelentős szerepe volt Franciaország nagyhatalmi politikájában is.

- A derék Tyckelaer! A becsületes Tyckelaer! - harsogta a tömeg kórusban.

- Nem is szólva arról - mondotta egy hang -, hogy mialatt Cornelius elillan, Jan, aki csakolyan gazember, mint a fivére, szintén el fog menekülni.

- És a két gazember Franciaországban fogja elkölteni a pénzünket, amit hajóinkért, arzenáljainkért, hajógyárainkért kaptak XIV. Lajostól.

- Ne engedjük el őket! - kiáltotta egy hazafi.

- A börtönhöz! A börtönhöz! - ismételte a kórus.

És e kiáltozás után még jobban rohantak a polgárok, megtöltötték a muskétákat, meglóbálták szekercéiket, s felparázslott a szemük.

De azért még semmi erőszakosság sem történt; a Buitenhof bejáratát őrző lovas katonák merev, érzéketlen sorfalat alkottak, és hidegvérűségükben is fenyegetőbbek voltak, mint a kiabáló, hadonászó, fenyegetőző polgárok tömege; mozdulatlanul álltak parancsnokuk figyelő szeme előtt, aki a hágai lovasság kapitánya volt, s kardját kihúzza tartotta ugyan, de leeresztve, úgy, hogy a kengyelhez verődött.

A börtönt csupán ez a csapat védte, s nemcsak a rendezetlen lármás néptömeget tartotta féken magatartásával, hanem azt a szakasz polgárőrséget is, amelyet a börtönnel szemben állítottak föl, hogy a lovasokkal egyetemben a rendet fönntartsa, de amely lázító lármával adott példát a zavargóknak, s ilyeneket kiabált:

- Éljen Oránia! Le az árulókkal!

Tillynek és lovasainak jelenléte mindenesetre jótékony zabla volt ezeknek a polgári katonáknak; lassankint azonban feltűzelte őket a saját kiabálásuk, és mivel nem tudták fölfogni, hogy lehet az ember bátor akkor is, ha nem kiabál, a lovas katonák hallgatását félénkségre magyarázták, és megindultak a börtön felé, magukkal sodorván a zavargó csöcseléket.

Ám akkor Tilly gróf egymaga elébük lovagolt, s homlokát ráncolva, csak megemelte a kardját:

- Ej, polgárőr urak - kérdezte tőlük -, miért jönnek errefelé, és mit akarnak?

A polgárőrök muskétáikkal hadonásztak, és egyre azt kiabálták:

- Éljen Oránia! Halál az árulókra!

- Éljen Oránia! Helyes - mondotta Tilly -, ámbár én jobban szeretem a vidám arcot, mint a szomorú arcot! Halál az árulókra! Az is jó, ha éppen csak kiabálni akartok. Kiabálni kiabálhatjátok, amíg jólesik, hogy halál az árulókra! De ha igazán ki akarnátok őket végezni, hát én azért vagyok itt, hogy megakadályozzam, és meg is fogom akadályozni.

Aztán visszafordult a katonák felé, s megadta a vezényszót:

- Fegyvert föl!

Tilly katonái nyugodtan és pontosan teljesítették a kapitány parancsát, mire a polgárság és a nép rögtön meghátrált, mégpedig olyan ijedten, hogy a lovas tiszt elmosolyogta magát.

- Ej, ej! - mondotta azon a csúfondáros hangon, amely csak a katonának sajátja. - Csillapodjanak, polgár uraim: az én katonáim egyetlen lövést sem fognak leadni, maguk viszont egyetlen lépést sem fognak tenni a börtön felé.

- Tudja-e, tiszt uram, hogy puskáink is vannak? - kérdezte dühösen a polgárok parancsnoka.

- Látom én azt nagyon jól, hogy vannak puskaik - felelte Tilly -, épp eléggé villogtatják a szemem előtt; de jegyezzék meg, hogy nekünk meg pisztolyaink vannak, hogy a pisztoly remekül hord ötven lépésre, s hogy maguk csak huszonöt lépésre állanak tőlünk.

- Halál az árulókra! - kiáltotta az elkeseredett polgárőrség.

- Ej! Mindig ugyanazt ismétlik! - dörögte a kapitány. - Ez fárasztó.

Megint elfoglalta helyét a csapat élén, mialatt a Buitenhof körül nőttön-nőtt a tolongás.

Pedig a felhevült nép nem is tudta, hogy ugyanabban a pillanatban, amikor az egyik áldozat vérét szimatolja, a másik áldozat, mintha elébe akarna sietni sorsának, száz lépésnyire a piactól, a néptömeg és a lovasok mögött iparkodik a Buitenhofba.

Jan de Witt csakugyan éppen ekkor szállott ki egy kocsiból a szolgájával együtt, és nyugodtan keresztülment a kis udvaron, amely a börtönhöz vitt.

Megmondta nevét a börtönőrnek, aki egyébiránt ismerte, majd így folytatta:

- Jó napot, Gryphus, idejöttem, hogy elvigyem a városból bátyámat, Cornelius de Wittet, akit, mint tudod, számkivetésre ítélték.

A börtönőr, egy cellanyitásra és zárásra betanított medve, köszönt neki, és bebocsátotta az épületbe, amelynek ajtóit becsukódtak mögötte.

Tíz lépéssel odébb Jan egy tizenhét-tizennyolc éves szép fiatal leánnyal találkozott, aki fríz viseletben volt, és kedvesen bókkolt neki; Jan megfogta az állat, és így szólt hozzá:

- Jó napot, jó és szép Rosa. Hogy van a bátyám?

- Ó, Jan úr - felelte a leány -, nem az nyugtalanít engem, amit elkövettek rajta; az már elmúlt.

- Hát akkor mitől félsz, kisleányom?

- Ó, Jan úr, attól, amit ezután követnek el rajta.

- No igen - mondta de Witt -, a kinti tömeg, ugye?

- Hallja?

- Igaz, nagyon izgatottak, de talán lecsillapodnak, ha meglátnak bennünket, hiszen mi mindig csak jót tettünk velük.

- Sajnos, ez nem ok - mormolta a fiatal leány, s elindult, engedelmeskedvén apja egy parancsoló mozdulatának.

- Nem, gyermekem, nem; csakugyan igaz, amit mondasz.

Aztán folytatta útját.

- Íme - mormogta -, egy leányka, aki valószínűleg olvasni sem tud, s aki most a világ történetét belefoglalta egy szóba.

És a volt főminiszter éppen olyan nyugodtan, csak valamivel szomorúbban, mint ahogy belépett, folytatta útját bátyjának cellája felé.

A KÉT FIVÉR

Ahogy a szép Rosa rosszat sejtve mondotta, mialatt Jan de Witt fölfelé haladt a kőlépcsőn testvére cellájához, a polgárőrök minden tőlük telhetőt elkövettek, hogy eltávolítsák Tilly csapatát, amely útjukban állott.

Amikor látta ezt a nép, amely egyetértett saját milíciájának szándékaival, torkaszakadtából kezdte kiáltozni:

- Éljenek a polgárok!

Ami az éppoly óvatos, mint határozott Tillyt illeti, századának lövésre készen tartott pisztolyai mellett tárgyalt ezzel a polgári csapattal, s tőle telhetőleg iparkodott megmagyarázni, hogy a rendektől kapott utasítása értelmében kötelessége három svadron lovassal őrizni a börtönépületet és környékét.

- Mire jó ez a parancs? Minek kell őrizni a börtönt? - kiabáltak az orániai pártiak.

- Nocsak! - felelte Tilly úr. - Egy szuszra többet kérdeznek tőlem, mint amire felelni tudok. Nekem azt mondták, hogy őrizzem. Hát őrzöm. Maguk is félig-meddig katonák, uraim; tudniuk kell, hogy ami parancs, azon nem lehet vitatkozni.

- De ezt a parancsot azért kapta, hogy az árulók elhagyhassák a várost!

- Biz az meglehet, minthogy az árulókat számkivetésre ítélték - felelte Tilly.

- De kitől jött ez a parancs?

- Ezer villám, hát a rendektől!

- A rendek elárulnak bennünket.

- Ami ezt illeti, nem tudok róla.

- Hiszen maga is elárul bennünket.

- Én?

- Igen, maga.

- Ejnye no, hát értsük meg egymást, polgár uraim. Kit árulnék el? A rendeket? Azokat nem árulhatom el, mert az ő zsoldjukban lévén, pontosan végrehajtom parancsukat.

És erre, minthogy a grófnak annyira igaza volt, hogy a válaszába lehetetlen volt belekötni, a lárma és fenyegetőzés megkétszereződött; ijesztő kiabálás és fenyegetőzés támadt, melyre a gróf a lehető legudvariasabban felelt:

- De, polgár uraim, az ég szerelmére, eresszék le azt a puskát; véletlenül is elsülhet egy, és ha a lövés megsebzí valamelyik lovasomat, hát akkor vagy kétszázat legázolnánk maguk közül, amit nagyon sajnálnánk; de maguk még jobban sajnálnák, hiszen ez sem maguknak nem áll a szándékában, sem énnekem.

- Ha megtenné - kiabáltak a polgárok -, hát mi meg tüzet nyitunk magukra.

- Csakhogy ha tüzelnek is ránk, s ha az első embertől az utolsóig lelövöldöznek is bennünket, akiket mi megöltünk, akkor se támadnának föl.

- Hát engedje át nekünk a piacteret, s akkor úgy fog cselekedni, mint jó polgárhoz illik.

- Először is nem vagyok polgár - felelte Tilly. - Katonatiszt vagyok, ami nagy különbség. Aztán meg nem is vagyok hollandus, hanem francia, ami még nagyobb különbség. Én tehát csakis a rendeket ismerem, akik nekem zsoldot fizetnek. Hozzanak nekem a rendektől parancsot, hogy engedjem át a piacot, s én abban a minutában hátraarcot csinállok, mert amúgy is rettentően unatkozom.

- Igen, igen! - kiáltotta száz hang, amelybe egy pillanat alatt ötszáz más hang vegyült. - Gyerünk a városházára! Keressük föl a képviselőket. Gyerünk! Gyerünk!

- Ez az - mormogta Tilly, amikor látta, hogy a legdühösebbek megindulnak -, kíváncsiatok csak gazságot a városházán, s meglátjátok, hogy kötélnek állanak-e; menjetek, barátaim, menjetek!

A derék tiszt a felsőbbség tisztességére számított, az viszont az ő katonai becsületére számított.

- Szóljon, kapitány úr - súgta fülébe az első hadnagy -, hogy a képviselők tagadják meg ezektől az örültektől, amit kérnek, nekünk meg küldjenek egy kis erősítést, ami, úgy hiszem, nem fog ártani.

Ezalatt Jan de Witt, akit akkor hagytunk el, amikor a porkolábbal és Rosa nevű leányával való beszélgetés után éppen felmenőben volt a kölépcsőn, megérkezett a cellához; ott feküdt egy matracon testvére, Cornelius, aki az államügyészség jóvoltából keresztülment az első fokú kínvallatáson, mint már említettük.

Időközben megjött a számkivetésre szóló ítélet, ezután a rendkívüli kínvallatás alkalmazása fölöslegessé vált.

Cornelius az ágyán feküdt, törött csuklóval és összezúzott ujjakkal, mivel semmit sem ismert be abból a büntetből, amelyet nem követett el. Háromnapos szenvedés után végre föllélegzett, amikor tudomására jutott, hogy a bírák, akiktől a halálát várta, beérték azzal, hogy örökös számkivetésre ítélik.

Ez az erős testű és legyőzhetetlen lelkű ember nagy csalódást okozott volna ellenségeinek, ha láthatják, amint a buitenhofi börtöncella sötétlő homályában felragyog a sápadt arcon a mártír mosolya, aki elfelejti a föld salakját, miután belenézett a mennyország fényességébe.

Cornelius de Witt, inkább saját akaratereje, semmint külső segítség révén, teljesen visszanyerte erejét, és számolgatta, hogy meddig kell még börtönében maradnia az igazságszolgáltatási formalitások miatt.

Éppen abban a pillanatban, amikor a polgárórség és a néptömeg egyesült erővel üvöltött a két fivér ellen, s megfenyegette Tilly kapitányt, aki oltalmazójuk volt. Ez a lárma, amely úgy tört meg a börtönfalak tövében, mint az áradó hullám, fölhatolt egészen a fogolyig.

De bármilyen fenyegető volt is a zajongás, Cornelius még arra sem volt kíváncsi, hogy micso-da, arra sem érdekeltette, hogy fölkeljen miatta, s kinézzen a keskeny, rácsos vasablakon, amelyen át beszűrődött a világosság és a lárma.

A hosszú szenvedés olyan fásulttá tette, hogy szinte megszokta a fájdalmat. Gyönyörűséggel vette észre, mennyire eltávolodik lelke és elméje a testi korlátoktól, s úgy rémlett neki, hogy ez a minden anyagtól megszabadult lélek és elme már csak lebeg a test fölött, mint a majdnem kialudt tűzhely fölött ide-oda lebegő láng, mielőtt felröppenne az égbe.

A fivérére is gondolt.

Kétségtelenül megérezte, hogy jön már a testvéröccse, a léleknek azokkal a titokzatos, delejes érzéseivel, amelyeket azóta már meg tudunk magyarázni. És ugyanabban a pillanatban, amikor Jan annyira befészkelte magát Cornelius gondolataiba, hogy a neve szinte feltört az ajkára, megnyílt az ajtó, belépett rajta Jan, odasietett a fogoly ágyához, az pedig kitérte összezúzott karját, vászonba pólyált kezét a dicső fivér felé, akin ő túltett, nem mintha híveiben szolgált volna hazáját, hanem mert még jobban magára vonta a hollandok gyűlöletét.

Jan gyöngéden homlokra csókolta fivérét, és sérült kezét óvatosan a szalmazsákra fektette.

- Cornelius, szegény bátyám - mondotta -, ugye, nagyon szenvedsz?

- Most már nem szenvedek, mert látlak téged.

- Ó, én szegény, drága Corneliusom, hidd el nekem, hogy tehelyetted én szenvedek, mert így kell hogy lássalak.

- Én is többet gondoltam rád, mint magamra, és amíg kínoztak, én csak egyetlenegyszer jajdultam fel, akkor is azt sóhajtottam, hogy: szegény fivérem. De most itt vagy, felejtünk el mindent. Ugye, értem jöttél?

- Úgy van.

- Már meggyógyultam, segíts talpra állanom, édes testvérem, s meglátod, milyen jól megbír a lábam.

- Nem kell messzire menned, mert a halastónál, Tilly karabélyosai mögött, vár bennünket a hintóm.

- Tilly karabélyosai? Miért vannak azok a halastónál?

- Ó! - mondta a főminiszter megszokott, szomorú mosolyával. - Nem akarják, hogy a hágai polgárok lássák, amikor kocsiba ülsz, mert egy kis zavargástól tartanak.

- Zavargástól? - kérdezte Cornelius, s merőn nézte testvérét, aki egészen zavarba jött.

- Zavargástól?

- Igen, Cornelius.

- Akkor hát ez az, amit az imént hallottam - mondotta a fogoly, mintegy magában beszélve. Azután megint testvéröccséhez fordult: - Sok nép gyűlt össze a Buitenhofnál, ugye?

- Igen.

- De hiszen akkor, hogy idáig jöhess...

- Mit mondasz?

- Hogyan juthattál be ide?

- Tudod, Cornelius, hogy minket nem nagyon szeretnek - mondotta a miniszter keserűen. - A mellékutcákon át jöttem.

- Bujkáltál, Jan?

- Késedelem nélkül akartam eljutni hozzád, s azt tettem, amit a politikában és a tengeren teszünk, ha ellenszél fúj: lavíroztam.

E pillanatban még nagyobb dühvel tört fel a lármá a piactérről a börtönbe. Tilly tárgyalta a polgárőrséggel.

- Ó! Ó! - mondotta Cornelius. - Nagyon ügyes kormányos vagy te; de azért nem tudom, hogy ezen a néptengeren és áradaton keresztül éppoly szerencsésen viheted át a bátyádat, mint ahogy Tromtól Antwerpenig átjuttattad a hajóhadat a Schelde zátonyai között.

- Isten segítségével legalábbis megpróbáljuk, Cornelius - felelte Jan. - De még egy szót.

- Beszélj!

A lárma újból fölhangzott.

- Ó! Ó! - folytatta Cornelius. - Hogy haragusznak az emberek. Terád? Vagy énram?

- Azt hiszem, Cornelius, hogy mind a kettőnkre. Mondtam már neked, hogy az orániai párt egyéb ostoba rágalmai mellett azt is szemünkre veti, hogy tárgyaltunk Franciaországgal.

- De ostobák!

- Igen, de mégis szemünkre vetik.

- De hiszen ha ezek a tárgyalások sikerrel járnak, akkor ők elkerülték volna a reesi, orsoyi, weseli és rheinbergi vereséget; semmi sem lett volna a rajnai átkelésből, és Hollandia még ma is legyőzhetetlennek hihetné magát mocsarai és csatornáinak között.

- Mindez igaz, bátyám, de még ennél is sokkal igazabb az, hogy ha Louvois úrral való levelezésünket megtalálnák e pillanatban, akármilyen jó kormányos vagyok is, nem tudnám megmenteni azt a törékeny sajkát, amely a Witt testvéreket és vagyonukat fogja elvinni Hollandiából. Ez a levelezés a tisztességes emberek szemében bizonyosága volna annak, hogy mennyire szeretem a hazámat, hogy szabadságáért és dicsőségéért kész voltam nagy személyes áldozatra is, ámde a fölibénk kerekedett orániai párt kezébe kerülve vesztünket okozná. Ezért hát, édes Cornelius, szeretném hinni, hogy mielőtt elhagytad Dordrechtet, hogy Hágában találkozassál velem, az egész levélcsomót elégetted.

- Öcsém - felelte Cornelius -, Louvois-val való levelezésed bizonyoság arra, hogy az utóbbi időben a hét Egyesült Tartományak te voltál a legnemesebb és legügyesebb polgára. Szerettem hazám dicsőségét, és mindenekfölött szeretem a te dicsőséged, öcsém. Azért is volt rá gondom, hogy ne égessen el azt a levelezést.

- Akkor e földi életre nézve mind a ketten elvesztünk - mondotta nyugodtan a volt főminiszter, s közelebb lépett az ablakhoz.

- Nem, sőt ellenkezőleg, Jan, egy füst alatt megmentjük az életünket, és föltámasztjuk népszerűségünket.

- De hát mit tettél azokkal a levelekkel?

- Rábíztam az egész levélcsomót keresztfiamra, Cornelius van Baerléra, akit ismersz, s aki Dordrechtben lakik.

- Ó, szegény fiú, kedves naiv gyerek! Nagy tudós, és igazán ritka madár, mert noha annyi mindent tud, mégis csak a virágokra gondol, melyek Istent köszöntik, és Istenre, aki a virágokat teremtette. Őrá bíztad ezt a halálos letéteményt? De édes bátyám, hiszen az a szegény Cornelius elveszett ember!

- Elveszett ember?

- Az, mert vagy erős lesz, vagy gyöngé. Akármilyen messzire is van attól, ami velünk történik, akárhogy eltemetkezett is Dordrechtben, s ha mégoly szórakozott is, előbb vagy utóbb, de egy napon mégiscsak megtudja, hogy miképpen jártunk. Mármint, ha erős jellem, dicsekedni fog velünk, ha gyöngé, rettegni fog attól, hogy őt is mihozzánk számítsák. Ha tehát erős, ki fogja kiáltani a titkot, ha gyöngé, ki fogják venni belőle. De akár így lesz, akár úgy, elveszett ember, és mi is azok vagyunk. Így tehát, édes bátyám, meneküljünk gyorsan, ha még nem késő.

Cornelius felemelkedett ágyán, megfogta testvére kezét, aki megremegett a vászonnemű érintésére, és így szólt:

- Hiszen ismerem én a keresztfiamat! Azt hiszed, hogy nem olvasom ki Van Baerle minden gondolatát, nem találom ki minden érzését? Azt kérdezed tőlem, hogy gyöngé lesz-e vagy erős lesz-e? Sem nem gyöngé, sem nem erős, de ez egyáltalában nem is fontos. A fődolog az, hogy meg fogja őrizni a titkot, mivelhogy ő maga sem ismeri.

Jan meglepetve fordult vissza.

- Ó - folytatta Cornelius szelíd mosollyal -, a *Ruart de Putten* olyan politikus, aki Jan iskolájában nőtt fel; ismétlem, Jan, Van Baerle nem tudja, hogy micsoda, és nem tudja, hogy mit ér, amit én rábíztam.

- Akkor hát gyorsan dologra, ha még nem késő, üzenjük meg neki, hogy rögtön égesse el a levélsomót.

- De kivel üzenjük meg?

- Szolgámmal, Craekével, aki elkísért volna bennünket lovon, s velem együtt jött el a börtönbe, hogy téged levezethessen a lépcsőn.

- Gondold meg jól, Jan, hogy elégezzük-e ezeket a dicsőséges okmányokat!

- Azt gondolom, drága Corneliusom, hogy a Witt testvéreknek előbb az életüket kell megmenteniük, hogy megmenthessék jó hírüket. Ki kel védelmünkre, Cornelius, ha meghalunk? Ki fog valaha megérteni bennünket?

- Azt hiszed, megölnének bennünket, ha a levelek a kezükbe kerülnének?

Jan nem felelt fivérének, csak kinyújtott kézzel mutatott a Buitenhof tér felé, ahonnan e pillanatban vad ordítózás hallatszott.

- Igen, igen - szólt Cornelius -, hallom az ordítást, de hát mit ordítanak ezek?

Jan kinyitotta az ablakot.

- Halál az árulókra! - üvöltötte a tömeg.

- Hallod-e már, Cornelius?

- És mi vagyunk azok az árulók! - mondotta a fogoly, miközben föltekintett az égre, és vállat vont.

- Mi vagyunk! - ismételte Jan de Witt.

- Hol van Craeke?

- Alighanem az ajtód előtt várakozik.

- Akkor csak bocsásd be.

Jan kinyitotta az ajtót. A hű szolga csakugyan a küszöbön várakozott.

- Gyere be, Craeke, és jól jegyezd meg, amit a bátyám mond neked.

- Ó, nem, Jan, a szóbeli üzenet nem elegendő. Szerencsétlenségemre írást kell neki küldenem.
- De miért?
- Mert Van Baerle a rábízott kincset határozott parancs nélkül sem vissza nem adja, sem el nem égeti.
- De tudsz-e írni, édes barátom? - kérdezte Jan, és elnézte azokat a szegény megpörkölt és összezúzott kezeket.
- Megmutatnám mindjárt, csak volna tintám és tollam - mondotta Cornelius.
- Egy plajbászom még csak volna.
- Van nálad papiros? Mert mindent elvettek tőlem.
- Itt ez a biblia. Szakítsd ki az első lapját.
- Helyes!
- De nem lesz olvashatatlan az írásod?
- Ugyan! - mondotta Cornelius, és ránézett a fivérére. - A kéz, amely dacolni tudott a kínpad csavarjaival, az akarat, amely erőt tudott venni a fájdalom: ez a kettő közös erővel összefog, és légy nyugodt, Jan, nem reszketeg sorokat fogok a papírra róni.

Cornelius csakugyan fogta a plajbászt, és írt.

A fehér vásznon átpirosodtak a vércseppek, amelyek az ujjak szorítása nyomán szivárogtak ki a fölszagotott húsból.

A főminiszter halántékán gyöngyözött a verejték.

Cornelius pedig ezt írta:

„Édes Keresztfiam!

Égesd el a csomagot, amit rád bízam; meg se nézzed, ki se nyissad, csak égesd el, hogy ne is tudd, mi van benne. Az ilyen természetű titkok megölik azt, aki az őrzésüket vállalja. Égesd el, ezáltal megmented Jant és Corneliust.

Isten veled, tarts meg szeretetedben.

1672. augusztus 20.

Cornelius de Witt”

Jan könnyezve törölte le a papírlapra hullott nemes vércsöppet, átadta az írást Craekénak, még egyszer lelkére kötötte, mit tegyen, aztán visszatért a kintől még sápadtabb Corneliushoz, akit már az ájulás környékezett.

- No most, mihelyt hallani fogjuk a derék Craeke szokásos fütttyét, az lesz a jel, hogy kívül van a sokaságon, s átjutott a halastó túlsó partjára... Akkor aztán mi is útra kelünk.

Alig telt bele öt perc, amikor hosszú és harsány füttyszó tört keresztül a szilfák sötét lombkoronáján, és a buitenhofi ordítózást is túlsívította.

Jan ég felé emelte karját, mint aki hálát ad Istennek, és így szólt:

- Most pedig, Cornelius, induljunk.

JAN DE WITT TANÍTVÁNYA

Mialatt a Buitenhofon összeverődött sokaság üvöltözése egyre fenyegetőbben tört fel a két testvérhez - ami Jan de Wittet arra indította, hogy sűrösse Corneliust -, mint már említettük is, a polgárok egy küldöttsége a városházára ment, hogy Tilly lovasainak eltávolítását kérje.

A Buitenhofból a Hoogstraet nem volt messzire; a többi között feltűnt egy idegen ember, aki már az első pillanattól kezdve nagy érdeklődéssel kísérte az eseményeket, s aki most a többiekkel vagy inkább a többiek után, szintén a városháza felé iparkodott, hogy minél előbb megtudhassa, mi fog ott történni.

Ez az idegen nagyon ifjú ember volt, alig huszonkét vagy huszonhárom esztendő, és nem látszott erőteljesnek. Valószínűleg megvolt rá minden oka, hogy el ne árulja kilétét, mert hosszúkás, halovány arcát eltakarta egy finom vászon zsebkendővel, amellyel szakadatlanul törölgette verejtéktől gyöngyöző homlokát és égő ajkát.

Szúrós szeme volt, mint a ragadozó madárnak, hosszú sasorra, finom, kissé nyitott szája, mely a vágott seb két szélére emlékeztetett; ez az ember bőséges anyagot kínált volna Lavaternek,⁴ ha ekkor már él, fiziognómiai tanulmányaihoz, és megállapításai eleinte nem lettek volna hízogók a fiatalemberre nézve.

Mi a különbség a hódító és a kalóz arca között? - kérdezték a régiek. Ugyanaz, ami a sas és keselyű között.

Derűs nyugalom vagy nyugtalanság.

Nos hát ez ólomszín arcú, vézna, beteges testű alak, aki nyugtalanul lopakodott az üvöltözö sokaság nyomában a Buitenhofból a Hoogstraet felé, igazi megtestesülése volt a gyanakodó gazdának vagy a rossz lelkiismeretű tolvajnak, bármelyik rendőr valószínűleg az utóbbi föltevés mellett döntött volna, már csak azért is, mert az idegen, akivel e pillanatban foglalkozunk, mindenáron el akart bújni a többiek elől.

Különböben egyszerűen volt öltözve, s fegyvert nem lehetett látni nála. Sovány, de izmos karja, sovány, de fehér, finom és arisztokratikus keze nem a karjára, hanem a vállára támaszkodott egy tisztnek, aki a kardja markolatát fogva, könnyen magyarázható kíváncsisággal nézte mindazt, ami a Buitenhof udvarán történt, míg csak társa el nem indult, és magával nem rántotta.

Miután megérkeztek a Hoogstraet terére, a halvány képű ember egy nyitott ablaktábla mögé tuskolta a másikat, és szemét a városháza erkélyére szögezte.

A nép bösz ordítózására megnyílt a Hoogstraet ablaka, és kilépett egy ember, hogy tárgyaljon a tömeggel.

- Ki az, aki megjelent az erkélyen? - kérdezte a fiatalember a tiszttől, s csak szemével mutatott a szónok felé, aki nagyon izgatottnak látszott, s inkább megfogózott a párkányban, semhogy kihajolt volna fölötte.

- Ez Bowelt képviselő - felelte a katonatiszt.

- Miféle ember ez a Bowelt képviselő? Ismeri?

- Úgy hiszem, nagyméltóságú uram, derék ember.

4 Lavater, Johann Caspar (1741-1801), svájci filozófus, költő, protestáns teológus. Fiziognómiai tanulmánya tette híressé.

A fiatalember, amikor Bowelt jellemének ilyen megállapítását hallotta a katonatiszt szájából, egy pillanatra olyannyira elárulta csalódottságát és elégedetlenségét, hogy a katonatiszt is észrevette, és sietett is mindjárt hozzátenni:

- Legalábbis annak mondják, nagyméltóságú uram. Ami engem illet, én semmi bizonyosat nem tudok, mert nem ismerem személyesen Bowelt urat.

- Derék ember - felelte a másik, akit nagyméltóságú úrnak szólítottak. - Azt akarja ezzel mondani, hogy derék, vagy hogy nem adja be a derekát?

- Ó! Bocsánatot kérek, nagyméltóságú uram, de ezt nem merném ilyen határozottan különválasztani olyan embernél, akit, ismétlem nagyméltóságodnak, csakis látásból ismerek.

- Igaz - mormogta a fiatalember. - Várjunk, majd elválík mindjárt.

A katonatiszt fejet hajtott helyeslése jeléül, és hallgatott.

- Ha ez a Bowelt csakugyan derék ember - folytatta a fenséges úr -, nagyon fogja furcsállani, amit ezek a dühöngők kívánnak tőle.

És a keze idegesen megrándult a katonatiszt vállán, mint a zongorajátszó ujjai a hangszer billentyűin, elárulva égő türelmetlenségét, amelyet bizonyos pillanatokban, de legkivált ebben a pillanatban alig-alig sikerült fagyos és komor arckifejezésével ellepleznie.

Hallani lehetett azután, hogy a polgári küldöttség vezére kérdést intézett a képviselőhöz arra nézve, hogy többi képviselőtársa hol van.

- Uraim - ismételte Bowelt úr -, én csak annyit mondhatok, hogy e pillanatban egyedül vagyok Van Asperen úrral, és hogy én egymagamban nem hozhatok határozatot.

- A parancsot! A parancsot! - kiáltotta sok ezer hang.

Bowelt úr szólani akart, de szavait senki sem hallotta, csak azt lehetett látni, hogy a karjával szüntelenül és kétségbeesve hadonászik.

És miután látta, hogy szavai elvesznek a zajban, visszafordult a nyitott ajtó felé, és odahívta Van Asperen urat.

Van Asperen úr is megjelent az erkélyen, ahol még sokkal erélyesebb ordítással üdvözölték, mint amilyennel tíz perccel előbb Bowelt urat fogadták.

Ő is vállalkozott a nehéz föladatra, hogy szólni fog a sokasághoz, de a sokaság, ahelyett, hogy Asperen urat hallgatta volna, inkább visszanyomta a tanácsőrséget, amely különben sem fejtett ki ellenállást a fenséges néppel szemben.

- Ejnye! - mondotta hidegen a fiatalember, mialatt a tömeg betódult a Hoogstraet főkapuján. - Úgy látszik, ezredes úr, hogy odabenn fognak tanácskozni. Gyerünk és hallgassuk meg a tanácskozást.

- Nagyméltóságú úr, vigyázzon, legyen óvatosabb.

- Ugyan miért?

- A képviselők között többen vannak, akiknek már volt dolguk fenségeddel; elég, ha egyikük ráismer fenségedre.

- Igen, hogy engem vádoljanak mint fölbujtót. Igaza van - mondotta a fiatalember, és elpirult, mert megbánta, hogy elárulta sóvárságát és türelmetlenségét. - Igen, igaza van, maradjunk itt. Innen látni fogjuk őket, amint visszajönnek, meghatalmazással vagy anélkül, és így majd megítélhetjük, hogy Bowelt úr derék ember-e, vagy pedig beadta-e a derekát, amit nagyon szeretnék tudni.

- De úgy gondolom, fenséged egy pillanatig sem tételezi föl, hogy a képviselők olyan parancsot fognak adni, amely szerint Tilly lovasainak el kell vonulniuk, ugyebár? - mondotta a tiszt, és csodálkozva nézett a fiatalemberre.

- Miért ne? - kérdezte hidegen a fiatalember.

- Mert ez a parancs annyit jelentene, hogy halálra ítélik Cornelius és Jan de Witt urakat.

- Majd meglátjuk - felelte hidegen a fenség. - Csak a Jóisten tudja, hogy mi történik az emberi szívekben.

A katonatiszt lopva társának közömbös arcára nézett, és elhalványodott.

Mert ez a katonatiszt derék ember volt, és nem is adta be a derekát.

Arról a helyről, ahol megállottak, a fenség és kísérője hallották a városháza lépcsőin álló néptömeg zajongását és dörömbölését.

Azután pedig hallani lehetett, hogy a lárma az erkélyes terem nyitott ablakán keresztül szűrődik ki, és árad széjjel az egész téren, mialatt Bowelt és Van Asperen képviselő urak visszahúzódtak az erkélyről, be a terembe, attól való félelmükben, hogy a nép a nagy lökdösésben le találja őket taszítani a párkányról.

Azután zajongó és surranó árnyékok tünedeztek föl az ablakok mögött.

A tanácskozóterem megtelt.

Egyszerre csak elcsöndesedett a lárma, aztán megint hirtelen, sokszorta nagyobb erővel hangzott föl, úgy, hogy az ódon épület tetői megremegtek belé.

Az áradat azután végighömpölygött a folyosókon és a lépcsőkön, le a boltozatos kapuig, amely alól valósággal felcsapott, mint valami örvény.

Az első csoport élén nem is szaladt, hanem szinte repült egy ember, akinek arca undorítóan eltorzult az örömtől.

Tyckelaer seborvos volt.

- Megvan, itt van! - kiabálta, és egy írást lobogtatott a levegőben.

- Kezükben a parancs! - mormogta a katonatiszt meghökkenve.

- No, most legalább tisztában vagyok vele - mondotta nyugodt hangon a fenség. - Ön nem tudta, kedves ezredes úr, hogy Bowelt úr derék ember-e, és hogy könnyen beadja-e a derekát? Nos hát, nem is derék ember, és be is adja a derekát.

Közben egyetlen szemhunyorítás nélkül nézte az előttük elhőmpölygő hatalmas tömeget.

- Most pedig, ezredes úr - szólt azután -, gyerünk a Buitenhofhoz. Azt hiszem, nagyon különös színjátékot fogunk látni.

A tiszt meghajolt, és szó nélkül követte urát.

Óriási tömeg tolongott a téren és a börtön bejáratai előtt. De Tilly lovasai változatlan szerencsével és főképp változatlan állhatatossággal szorították vissza.

Tilly gróf nemsokára meghallotta azt az egyre növekvő zajt, amellyel az emberáradat közeledett, s már látta az első hullámokat is, amelyek olyan erővel törtek feléje, mint a zuhatag. Ugyanakkor észrevette az írást is, amely az öklöbe szorított kezek és a szikrázó fegyverek fölött lebegett.

- Ejha - mondotta, mialatt fölemelkedett a kengyelben, s kardja markolatával megérintette a hadnagyát -, azt hiszem, a nyomorultak megkerítették a parancsot!

- Aljas gazemberek! - kiáltotta a hadnagy.

Csakugyan a parancs volt, és a polgárőrök százada ujjongó ordítózással fogadta.

Meg is indultak nyomban, s fegyverüket levéve vállukról, nagy kiáltozás közben egyenesen Tilly gróf lovasainak tartottak.

De a gróf nem olyan ember volt, hogy közelebb engedte volna őket a kelleténél.

- Állj! - kiáltotta. - Állj! Eresszétek el a lovamat, vagy rögtön közibétek ugratok.

- Itt a parancs! - felelte száz vakmerő hang.

A gróf megdöbbenve vette át, átfutotta, és fennszóval mondta:

- Akik ezt a parancsot aláírták, azok valóban hóhérai Cornelius de Witt úrnak. Ami engem illet, inkább levágattam volna a két kezemet, semhogy ennek az alávaló parancsnak csak egy betűjét is leírjam.

És a kard markolatával lökvén el azt az embert, aki vissza akarta venni a parancsot, így folytatta:

- Egy pillanatot kérek; az ilyen írás nagyon fontos és megőrzendő.

Összehajtotta az okmányt, és gondosan a kabátja zsebébe dugta.

Aztán a csapatjához fordult:

- Század - kiáltotta -, jobbra sorakozz!

Aztán halkabban, de mégis úgy, hogy hangja hallható legyen a tömegben is, így szólt:

- Most pedig, gyilkosok, lássatok munkához.

Távozását dühödt üvöltés fogadta; benne volt a Buitenhof körül hörgő egész sóvár gyűlölet és szilaj öröm.

Lassú menetben vonultak el a lovasok.

A gróf utolsónak maradt, s a végső pillanatig farkasszemet nézett a csöcselékkel, amely annál nagyobb teret nyert, minél messzebbre haladt a kapitány lova.

Amint látjuk, Jan de Witt nem túlozta a veszedelmet, amikor fölsegítette bátyját a fekvőhelyéről, és sürgette indulásukat.

Cornelius tehát a hajdani főminiszter karjára támaszkodva haladt lefelé az udvarra vezető lépcsőn.

A lépcső alján megpillantotta Rosát, aki egész testében remegett.

- Ó, Jan úr - mondotta a leány -, minő szerencsétlenség!

- De hát mi történt, gyermekem? - kérdezte de Witt.

- Úgy mondják, hogy elmentek a városházára a parancsért, hogy Tilly gróf lovas katonái ne örködhessenek itten.

- Ó! Ó! - mondotta Jan. - Ha a katonák elmennek innen, édes leányom, akkor igazán rosszra fordul a helyzetünk.

- Ha szabad volna tanácsot adnom... - szólt a fiatal lány, egész testében remegve.

- Csak szólj bátran, gyermekem. Nem volna meglepő, ha Isten a te ajkadról szólna hozzám.

- Én bizony, Jan úr, nem a főúton mennék ki.
 - De miért ne, ha Tilly lovasai még a helyükön vannak?
 - Csakhogy amíg a parancsot vissza nem vonják, nekik a börtönt kell őrizniök.
 - Az igaz.
 - Van emberük, akinek segítségével kijuthatnak a városból?
 - Nincs.
 - Akkor pedig, mihelyt hátuk mögött hagyják a katonákat, rögtön a nép kezébe kerülnek.
 - És a polgárórség?
 - Ó, a polgárórség! Az a legdühösebb!
 - Mit tegyünk hát?
 - Jan úr helyében - folytatta félénken a leány - én az alagúton mennék ki. Annak a kijárata egy elhagyott utcára nyílik, és most mindenki a főutcán van, és a nagykapu előtt várakozik; én ezt az utcát használnám, ez a városnak éppen ahhoz a kapujához vezet, ahol ki akarnak jutni.
 - De a fivérem nem bír menni - mondotta Jan.
 - Megpróbálom! - felelte Cornelius magasztosan, eltökélt hangon.
 - De hiszen van kocsijuk! - csodálkozott a lányka.
 - A kocsi a főkapu előtt vár!
 - Nem - felelte a fiatal leány. - Gondoltam, a kocsis bizonyára hűséges emberük, és mondtam neki, hogy hajtson az alagút kijáratához, ott várakozzék.
- A két testvér meghatottan nézett egymásra, és azután mind a kettejük hálatelt pillantása a fiatal leányra szegeződött.
- Most azonban - szólt a főminiszter -, még azt az egyet tudnunk kellene, hogy Gryphus kinyitja-e nekünk az ajtót?
 - Ó, nem - felelte Rosa -, nem fogja kinyitni.
 - Hát akkor mi történjen?
 - Élőre számoltam vele, hogy nem fogja kinyitni, s az imént, amíg a börtön ablakán keresztül beszélgetett egy muskétással, kicsentem a kulcsot a csomóból.
 - És nálad van?
 - Itt van, Jan úr.
 - Édes gyermekem - mondotta Cornelius -, én azért a szolgálatért, amit nekem tettél, nem adhatok neked semmit, legföljebb egy bibliát, megtalálod, odabenn van a szobámban. Utolsó ajándéka ez egy becsületes embernek; és remélem, szerencsét hoz rád.
 - Köszönöm, Cornelius úr, soha ki nem adom a kezemből - felelte a leányka.
- Azután halkán felsóhajtott:
- Milyen kár, hogy nem tudok olvasni.
 - A zajongás most sokkal erősebb, leányom - mondotta Jan. - Azt hiszem, egy pillanatot sem veszíthetünk.

- Jöjjenek velem - felelte a szép fríz leány, és egy rejtekfolyosón keresztül átvezette a két fivért a börtön másik oldalára.

Rosa vezetésével lementek egy tizenkét grádicos lépcsőn, átvágtak egy rovátkás falú kis udvaron, s minthogy a boltozatos ajtó nyitva volt, kijutottak a börtön túlsó oldalán az elhagyott utcára, egyenest a kocsihoz, amely leeresztett hágsóval várt rájuk.

- Ej, uraim, gyorsan, gyorsan, nem hallják őket? - kiáltotta a kocsis rémülten.

Miután Corneliust fölsegítette a kocsira, a főminiszter visszafordult a leányhoz:

- Isten veled, gyermekem; mindaz, amit mondhatnánk neked, csak nagyon gyöngén fejezné ki a hálánkat. Isten kegyelmébe ajánlunk téged, és remélem, Isten nem fogja elfelejteni, hogy megmentetted két ember életét.

Rosa megragadta a főminiszter feléje nyújtott kezét, és tisztelettudóan megcsókolta.

- Siessenek - mondotta -, siessenek, úgy hallik, mintha betörnék az ajtót.

Jan de Witt fölugrott a kocsira, helyet foglalt a fivére mellett, lebocsátotta a bőrernyőt, és odakiáltotta a kocsisnak:

- Tolhek!

Tolheknek hívják a vaskerítést, amelynek kapuja a scheveningeni kis kikötőhöz visz, ahol már várta egy bárka a két fivért.

A két izmos flamand ló elvágatott a kocsival, és vitte a szökevényeket.

Rosa utánuk nézett, amíg csak be nem fordultak az utcasarkon.

Azután visszament, bezárta maga mögött a kaput, a kulcsát pedig behajította egy kútba.

A lárma, ami Rosával azt sejtette, hogy a nép betöri a kaput, csakugyan onnan származott, hogy a tömeg az utolsó emberig elvonult a fogháztérről, és most a kapu felé tódult.

Bár a kapu tömör volt, s Gryphus konokul kitarzott amellett, hogy nem nyitja ki, mégis érezhető volt, hogy a kapu nem fog sokáig ellenállni, és Gryphus egészen belesápadva azon töprengett, nem volna-e jobb kinyitni, mint összetöretni a kaput. Egyszerre azt érezte, hogy valaki szelíden megrángatja a kabátját.

Megfordult, és Rosával találta magát szemben.

- Hallod ezeket a dühödt embereket?

- Annyira hallom, apám, hogy a te helyedben...

- Kinyitnád nekik, ugye?

- Nem, hagynám, hogy betörjék a kaput.

- De meg fognak ölni...

- Igen, ha meglátnak.

- Szerinted mit tegyek, hogy ne lássanak meg?

- Bújj el!

- Hová?

- A titkos tömlőcbe.

- És te, leányom?

- Én is lemegyek veled, apám. Majd magunkra zárjuk az ajtót, s csak akkor fogunk megint kibújni, ha a nép már eltisztult innen.

- A manóba is, jól beszélsz - kiáltott fel Gryphus. - Igazán meglepő - fűzte hozzá -, hogy mennyi ész szorult bele ebbe a kis fejbe!

De mert a kapu a nép nagy örömére már engedni kezdett, Rosa így szólt az apjához:

- Gyerünk, gyerünk, apám - s kinyitott egy csapóajtót.

- Igen ám, de mi lesz a foglyainkkal? - kérdezte Gryphus.

- A Jó isten majd vigyáz rájuk - mondotta a lányka. - Te pedig engedd meg, hogy tereád én vigyázhassak.

Gryphus követte leányát, a csapóajtó bezáródott a fejük fölött, éppen abban a pillanatban, amikor a betört kapun át megnyílt az út a nép előtt.

Különben a tömlőc, ahova Rosa apjával együtt lebocsátkozott, s amelynek titkos tömlőc volt a neve, a két embernek, akiket egyébként kénytelenek vagyunk átmenetileg magukra hagyni, biztos menedéket nyújtott, mivel csak a hatóságok ismerték; ide zárták olykor azokat a nagy bűnösöket, akikről föl lehetett tenni, hogy vagy erőszakkal kiszabadítják, vagy csellel megszöktetik őket.

A néptömeg berontott a börtönbe, s azt kiabálta:

- Halál az árulókra! Bitóra Cornelius de Witt-tel! Halál rá! Halál rá!

A GYILKOSOK

A fiatalember, akit nagy kalapja eltakart, amint a katonatiszt karjára támaszkodva egyre csak törölgette zsebkendőjével homlokát és ajkát, mozdulatlanul állott a Buitenhof egyik sarkán, meghúzódva egy becsukott bolt kiálló ereszének árnyékában, és nézte a feldühödött néptömeg által kínált színjátékot, amely látszólag immár befejezéséhez közeledett.

- Ó - így szólt a tiszthez -, azt hiszem, Van Deken, hogy igaza van, s a parancs, amelyet a képviselő urak aláírtak, valósággal halálos ítélete Cornelius úrnak. Hallja ezt a tömeget? Nyilvánvaló, hogy nagyon haragusznak a Witt testvérekre.

- Annyi bizonyos - mondotta a tiszt -, hogy ilyen tombolást még sohasem hallottam.

- Azt kell hinnem, hogy fölfedezték a mi emberünk celláját! Nini, az az ablak nem abból a zárkából nyílik, ahol Cornelius úr be volt zárva?

Egy ember csakugyan két marokra fogta, úgy rázta veszett dühvel annak a cellának vas ablakrácsát, melyet Cornelius alig tíz perce hagyott el.

- Hohó! Hohó! - kiáltotta az ember. - Már nincs itt.

- Hogyhogy már nincs ott? - kiáltották fel az utcáról azok, akik utolsónak érkeztek, s már nem tudtak bejutni, mert a börtönudvar zsúfolásig megtelt.

- Nem! Nem! - ismételte a dühös ember. - Már nincs itt, bizonyosan megszökött.

- Mit mond az az ember? - kérdezte őfensége elhalványodva.

- Ó, nagyméltóságú uram, olyan hírt jelent, ami nagyon jó hír volna, ha igaz lehetne.

- Hogyne, kétségkívül jó hír volna, ha igaz lehetne - felelte a fiatalember -, csakhogy, fájdalom, nem lehet igaz.

- De mégis, nézze csak... - mondotta a tiszt.

Ugyanis újabb dühöngő arcok tűntek föl az ablakban, haragjukban a fogukat vicsorgatták, úgy üvöltöttek:

- Elmenekültek! Megugrottak! Megszöktették őket!

És a népnek az a része, amely kinn rekedt az utcán, rettentő szitkozódással ismételte:

- Elszöktek! Megugrottak! Gyerünk utánuk! Nyomukba rögtön!

- Nagyméltóságú uram - szólt a tiszt -, úgy látszik, hogy Cornelius de Witt csakugyan megszökött.

- A börtönből talán igen - felelte a fenség -, de a városból nem; majd meglátja, Van Deken, hogy szegény ember zárva fogja találni a kaput, amelyről azt hiszi, hogy nyitva áll.

- Akkor hát ki van adva a parancs, nagyméltóságú uram, hogy a város kapuit be kell zárni?

- Nem, nem hinném. Ki adott volna ilyen parancsot?

- Miből gyanítja hát a fenséges úr?

- Vannak végzetszerű dolgok - felelte hanyagul őfensége -, és a legnagyobb emberek is néha ilyen végzetszerűségnek esnek áldozatul.

A tiszt érezte, hogy e szavakra megfagy a vér az ereiben, mert megértette, hogy így vagy amúgy, a fogoly el van veszve.

E pillanatban a tömeg olyan ordítózásba tört ki, mint az orkán, mert megbizonyosodott afelől, hogy Cornelius de Witt nincs már a tömlöcében.

Cornelius és Jan pedig, miután elhajtattak a halastó mellett, elérték a főutcát, amely a Tolhek-hez vitt, de meghagyták a kocsisnak, hogy csak lassabban hajtson, nehogy a sebesen robogó hintó gyanút keltsen.

Túl voltak az utca felén, amikor a kocsis meglátta messziről a vasrácsot, úgy érezte, hogy elmaradozik mögötte a börtön meg a halál, s megnyílik előtte az élet és a szabadság, ekkor minden óvatosságról megfeledkezve, gyors iramban hajtott tovább.

Egyszerre csak megállította a lovakat.

- Mi baj? - kérdezte Jan, kidugva fejét a hintó ablakán.

- Ó, édes gazdám - kiáltotta a kocsis -, az, hogy...

A rémület elvette a derék ember hangját.

- No, mondd már ki - szólt a főminiszter.

- A vasrácsos kapu be van zárva.

- Micsoda?! Zárva a kapu! De hiszen napközben nem szokták soha bezárni a kaput.

- Tessék megnézni!

Jan de Witt kihajolt a hintóból, és látta, hogy a kapu csakugyan be van zárva.

- Csak hajts oda, nálam van a kegyelmi határozat, majd kinyitja a kapus.

A kocsi tovább robogott, de érzett rajta, hogy a kocsis már nem hajtja olyan bizakodva a lovait, mint előbb.

Amikor Jan de Witt kihajolt a hintó ablakán, meglátta és fölismerte egy serfőző, aki lekéssett a nagy gyülekezésről, és éppen nagy sietve zárta a boltját, hogy a Buitenhofhoz mehessen a többiek után.

Nagy meglepetésében elkiáltotta magát, s két másik ember után rohant, akik már előtte útnak eredtek.

Vagy száz lépéssel utolérte őket, és szólott hozzájuk; a három ember megállott, néztek az elrobogó kocsi után, de még nem voltak bizonyosak benne, hogy kik ülnek a kocsiban.

A hintó ezalatt odaért a Tolhekhez.

- Kinyitni! - kiáltott a kocsis.

- Kinyitni - mondotta a kapus, megjelenván a háza küszöbén -, de mivel?

- A csudába is, hát a kulccsal! - felelte a kocsis.

- Hát persze hogy a kulccsal; csak hogy ahhoz kulcs is kéne.

- Micsoda, hát nincs magánál a kapu kulcsa? - kérdezte a kocsis.

- Nincs hát.

- Mit csinált vele?

- Hát elvették tőlem.

- Ugyan kicsoda?

- Nyilván olyasvalaki, akinek fontos, hogy senki ki ne juthasson a városból.

- Barátom - mondotta a főminiszter, és kidugta fejét az ablakon, mindent kockára téve -, barátom, rólam van szó, Jan de Wittről és Cornelius fivéremről, akit elkísérek a számkivetésbe.

- Ó, Witt úr, kétségbe vagyok esve - mondotta a kapus, a hintóhoz rohanva -, de becsületemre, elvették tőlem a kulcsot.

- Mikor?

- Ma reggel!

- Kicsoda?

- Egy huszonkét esztendőös, sápadt, sovány fiatalember.

- És miért adtad oda neki?

- Mert parancsot hozott, aláírva és megpecsételve.

- Kitől?

- A városházbéli uraktól.

- Akkor hát - mondotta Cornelius nyugodtan -, csakugyan úgy látszik, hogy végképp elvesztünk.

- Nem tudod, mindenütt elvették-e a kulcsot?

- Nem tudom.

- Gyerünk - szólta Jan a kocsishoz. - Isten azt rendeli az embernek, hogy tegyen meg mindent, ami csak telik tőle, az élete megmentéséért; hajts egy másik kapuhoz.

S mialatt a kocsis megfordult a lovakkal, Jan ezt mondta a kapusnak:

- Köszönöm a jó szándékot, barátom; a jóakarodat jótettnek tekintem; te meg akartál menteni bennünket, és az Úristen előtt ez éppen annyi, mintha sikerült is volna.

- Ó! - mondotta a portás. - Nézzen csak oda.

- Hajts keresztül gyorsan ezen az embercsoporton! - kiáltotta Jan a kocsisnak. - Aztán kanyarodj balra, be az utcába; ez a végső reményünk.

A csoportnak, amelyről Jan beszélt, az a három ember volt a magva, akiket az imént láttunk, amikor nagyot néztek a kocsi után; mialatt a kapus Jannal tárgyalt, hét vagy nyolc új alak szegődött hozzájuk.

Az új jövevények nyilvánvalóan ellenséges szándékot tápláltak a hintó irányában.

És csakugyan, mihelyt észrevették, hogy a lovak vágatva jönnek feléjük, keresztbe álltak az úton, és botjukkal hadonászva kiabáltak:

- Megállj! Megállj!

A kocsis viszont a lovak fölé hajolt, s jól közbük vágott az ostorral.

Végre is a hintó meg a tömeg egymásba ütközött.

A Witt testvérek semmit sem láthattak, mert hiszen be voltak börtönözve a hintajukba. De érezték, hogy a lovak felágaskodnak, s rögtön utána a kocsi nagyot zökken. A robogó alkotmány egy pillanatra megállott és ingadozott, azután megindult, keresztülgázolt valami puha és rugalmas dolgon, amely egy feldöntött ember teste lehetett, majd nagy szitkozódások közepette eltávolodott.

- Ó - mondotta Cornelius -, attól tartok, hogy nagy bajt csináltunk!

- Vágtass! Vágtass! - kiáltotta Jan.

De e parancs ellenére a kocsis hirtelen megállott.

- Mi az? - kérdezte Jan.

- Nézze csak! - kiáltotta a kocsis.

Jan kinézett.

Az egész buitenhofi népség feléjük rohant annak az utcának a vége felől, amelyen a kocsinak végig kellett haladnia; ordítva jött feléjük s rohanva, mint a szélvihar.

- Állj meg, és menekülj - mondotta Jan a kocsisnak. - Kár továbbmennünk; végünk van.

- Itt vannak! Itt vannak! - kiáltotta egyszerre ötszáz hang.

- Igen, itt vannak, az árulók, a vérengzők, a gyilkosok! - kiáltották a kocsi elébe kerülőknek azok, akik a kocsi után szaladtak, egyik társuk összezúzott testét hozva a karjukon: el akarta kapni a lovak zabláját, és a hintó elgázolta.

Az az ember volt az, akin - mint a két fivér is érezte -, keresztülgázolt a hintó.

A kocsis megállott; de akárhogy könyörgött is neki a gazdája, nem mentette a bőrét.

Egy pillanat alatt körülfogták a kocsit azok, akik elébe kerültek, s akik mögötte szaladtak. E pillanattig úgy uralkodott ezen a felizgult sokaságon, mint egy lebegő sziget.

Egyszerre megállott a lebegő sziget. Egy kovács akkorát sújtott egy nagy vaskalapáccsal az egyik lóra, hogy menten összeroskadt.

E pillanatban félig kinyílt egy ablaktábla, s látható lett a sápadt arcú, sötét tekintetű fiatal-ember, amint a készülő színjátékot szemlélte.

Mögötte a katonatiszt arca tűnt fel, s az is majdnem olyan sápadt volt, mint az övé.

- Ó, Istenem, Istenem, fenség, mi fog itt történni? - mormogta a tiszt.

- Minden bizonnyal valami rettentő dolog - felelte amaz.

- Ó, fenség, nézze, kiráncigálják a főminisztert a hintóból, verik, tépik.

- Valóban, úgy látszik, hogy ezek az emberek szörnyen fel vannak háborodva - felelte a fiatalember ugyanazon a közömbös hangon, amelyen addig beszélt.

- Most meg Corneliuszt húzzák ki a kocsiból. Corneliuszt, akit a kínvallatás teljesen összezúzott és megcsonkított. Ó, nézze, nézze!

- Igen, csakugyan Cornelius.

A tiszt fölfohászcodott, és elfordította fejét.

Mert a kocsihágsó legalsó fokán, mielőtt leléphetett volna a földre, olyan ütést mértek egy vasrúddal Corneliusra, hogy széthasadt a feje.

Fölemelkedett még, de azonnal vissza is hanyatlott.

Azután az emberek megragadták a lábánál fogva, és magukkal hurcolták, be a sokaságba, látni lehetett, hogy véres barázdát húz maga után a tömeg közepette, amely nagy örömujjongással összezáródott mögötte.

A fiatalember még sápadtabb lett, ami szinte elképzelhetetlennek tetszett, s lehunyta szemhéja alatt egy pillanatra elhomályosult a szeme.

A tiszt látta a szájalomnak ezt a megrezdülését, az elsőt, amelyen komor társát rajtakapta, és ki akarta használni ellágyulását.

- Jöjjön, jöjjön, fenség - mondotta -, mert most meg a főminisztert akarják meggyilkolni.

De a fiatalember megint kinyitotta a szemét.

- Csakugyan - mondotta -, ez a tömeg engesztelhetetlen. Nem ajánlatos elárulni.

- Fenség - folytatta a tiszt -, nem lehetne megmenteni azt a szegény embert, aki nevelője volt fenségednek? Ha van rá mód, szóljon, én akár az életem árán...

Orániai Vilmos - mert ő volt az - vészjóslóan összeráncolta a homlokát; sötét indulat cikázott fel a szemében, ám rögtön ki is aludt. Aztán így szólt a tiszthez:

- Van Deken ezredes, kérem, keresse föl tüstént csapataimat, hogy minden eshetőségre készen fegyvert ragadjanak.

- De fenségedet egyedül hagyjam itt ezekkel a gyilkosokkal?

- Ne féltsen engem jobban, mint én féltem magamat - mondotta a herceg nyersen. - Induljon.

A tiszt nagy sietséggel távozott, ami nem annyira engedelmességét bizonyította, mint inkább afölötti örömét, hogy nem kell végignéznie a második fivér szörnyű legyilkolását.

Még be sem tette maga után az ajtót, amikor Jan, aki végső erőfeszítéssel elérte egy háznak a tornácát, éppen szemben hajdani növendékének rejtékhelyével, támolyni kezdett a minden oldalról záporozó ütésektől, és így kiáltott fel:

- A bátyám, hol a bátyám?

Az egyik feldühödött alak egy ökölcsapással leütötte a kalapját.

Egy másik elébe tartotta véres tenyerét. Ez a szörnyeteg fölvágta Cornelius hasát, és rohant, hogy ugyanilyen módon végezessen a főminiszterrel is, mialatt már vitték a bitóhoz a megölt testvér holttestét.

Jan fájdalmasan feljajdult, és egyik kezével eltakarta arcát.

- Nocsak! Behunyod a szemed? - mondotta a polgárőrség egyik katonája. - Megállj, majd mindjárt kiszúrom én.

És arcába döfte lándzsáját; a fegyver nyomán sugárban szökkent fel a vér.

- Testvérem! - kiáltotta De Witt, s a vérhullámon keresztül, amely elvette látását, Corneliuszt kereste, hogy mi lett belőle. - Bátyám!

- Eredj utána! - üvöltötte egy másik gyilkos, azzal puskáját az áldozat homlokának szorította, és megnyomta a ravaszt.

A fegyver azonban nem sült el.

Ekkor a gyilkos megfordította a puskát, két kézre fogta csövét, s a puskatussal leütötte Jan de Wittet.

Jan de Witt megtántorodott, s a gyilkos lábához omlott.

De végső erőfeszítéssel megint fölemelkedett, s olyan szívszaggató hangon hívta a fivérét, hogy a fiatalember betette az ablaktáblákat.

Különben is alig maradt látnivaló, mert egy harmadik gyilkos most már hamarosan végzett az áldozattal. Ráfogta a pisztolyát, amely ezúttal elsült, és szétzúzta a főminiszter koponyáját.

Jan de Witt felbukott, és nem kelt föl többé.

Erre a többi nyomorult is mind fölbátorodott, és rá akart lőni a holttestemre. Mind rá akart rontani, kalapáccsal, karddal vagy késsel, mindnek kellett egy csöpp vér, mind ki akart tépni egy darabkát a ruhájából.

Amikor végül mind a két halottat összevissza sebeztek, marcangolták, kifosztották, a csőcselék a vérben úszó mezítelen tetemeket egy rögtönzött bitóhoz hurcolta, ahol műkedvelő hóhérok a lábuknál fogva felakasztották őket.

Ezután következtek a leggyávábbak, akik az eleven testet nem merték bántalmazni, most viszont ízekre tépték a holttesteket, és tíz sou-jával adogatták el a városban Jan és Cornelius földi maradványainak darabkáit.

Nem tudjuk megmondani, hogy az ablakdeszkák alig észrevehető hasadékan keresztül a fiatalember látta-e ennek a rettentő jelenetnek a végét, de amikor a két mártírt bitóra húzták, ő már a tömeg között járt - amelyet sokkal inkább lekötött ez a mulatságos időtöltés, semhogy vele törődhetett volna -, s csakhamar a Tolhekhez ért, amely még mindig zárva volt.

- Ó, uram! - kiáltotta feléje a kapus. - Visszahozta-e kulcsomat?

- Igen, barátom, nesze - felelte a fiatalember.

- Jaj, de nagy baj, hogy nem legalább egy félórával előbb hozta meg ezt a kulcsot - mondotta a kapus, nagyot sóhajtva.

- Aztán miért? - kérdezte a fiatalember.

- Mert akkor kaput nyithattam volna a Witt uraknak. Hogy a kaput zárva találták, vissza kellett fordulniuk, így aztán üldözőik markába kerültek a szerencsétlenek.

- A kaput! A kaput! - kiáltotta egy hang, amelynek gazdája láthatólag nagyon sietett.

A herceg megfordult, s ráismert Van Deken ezredesre.

- Maga az, ezredes úr? - kérdezte. - Még mindig itt van Hágában? Késedelmesen teljesíti a parancsot!

- Fenség - válaszolta az ezredes -, már a harmadik kapunál próbálkozom. A másik két kaput zárva találtam.

- No, majd ez a derék ember mindjárt kaput nyit nekünk. Nyisd ki, barátom - szólt a herceg a kapushoz, aki hüledezve állt ott, hallván, hogy az ezredes fenségnek szólítja azt a sápadt képű fiatalembert, akivel ő olyan bizalmasan társalgott.

Hogy jóvátegye a hibát, nagy sietve kinyitotta a kaput, hogy csak úgy csikorgott.

- Fenség, parancsolja a lovamat? - kérdezte az ezredes Vilmostól.

- Köszönöm, ezredes úr, van hátraslovam, itt a közelben vár rám.

Aranysípot vett ki a zsebéből, amilyenvel annak idején az inasokat szokták előszólítani, hosszút és éleset füttyentett, s a hangra elővágtatott egy lovász egy vezetéklóval.

Vilmos a kengyelt sem használva fölpattant a lóra, megsarkantyúzta, és elvágtatott Leyden irányában.

Az országútra érve visszafordult.

Az ezredes egy lóhossznyi távolságból követte.

A herceg intett neki, hogy rúgtasson melléje.

- Tudja-e - mondotta, megállás nélkül továbbvágtatva -, hogy azok a gazok Jan de Wittet is éppen úgy megölték, mint Corneliust?

- Ó, fenség - mondotta az ezredes szomorúan -, saját érdekében jobban szeretném, ha még hátra volna ennek a két akadálnak a leküzdése ahhoz, hogy igazán Hollandia helytartója lehessen.

- Igaz, jobb lett volna, ha nem következik be, ami bekövetkezett - mondotta a fiatalember. - De végre is, ami megtörtént, az megtörtént, és nem mi tehetünk róla. Hanem most aztán vágtassunk, ezredes úr, hogy Alphenben legyünk, mielőtt még a rendek jelentése a táboromba érkezik.

Az ezredes meghajolt, előrebecsátotta a herceget, és követte őt, úgy, mint beszélgetésük előtt.

- Ó! - mormogta magában Orániai Vilmos gonoszul, homlokát ráncolva, ajkát összeszorítva, és a ló hasába vágva két sarkantyúját. - Szeretném látni, milyen arcot vág Lajos, a Napkirály, ha megtudja, hogyan bántak el jó barátaival, a Witt urakkal. Ó! Nap, Nap! Ahogy Hallgatag Vilmos a nevem, Nap, úgy mondom, jól vigyázz a sugaraidra!

Szilajon vágtatott paripáján a fiatal herceg, a nagy király elkeseredett vetélytársa, a helytartó, aki előző nap még annyira bizonytalan volt a maga új hatalmi polcán, s akinek Hága polgárai Isten és ember előtt oly nemes két embernek, Jannak és Corneliusnak a holttestéből emeltek lépcsőt a trónhoz.

A TULIPÁNKEDVELŐ ÉS SZOMSZÉDJA

Miközben Hága polgárai ízekre szaggatták Jan és Cornelius tetemét, miközben Orániai Vilmos, végképp megbizonyosodva két nagy ellenfelének haláláról, a leydeni országúton vágatott Van Deken ezredes kíséretében, akit túlságosan irgalmas szívűnek ítélt, semhogya továbbra is megtisztelte volna bizalmával, azalatt Craeke, a hűséges cseléd is lóra ült, és mit sem sejtve a távozása óta végbement iszonyú eseményekről, lóhalálában vágatott végig a fákkal szegélyezett utakon, amíg végre maga mögött hagyta a várost és a szomszédos falvakat.

Mihelyt biztonságban érezte magát, nehogy gyanút keltsen, bekötötte a lovát egy istállóba, maga pedig megnyugodva hajón folytatta útját, minduntalan átszállva a Dordrecht irányában haladó hajókra; ezek igen ügyesen a legrövidebb utat választották a folyó kanyargó ágai közül, amelyek nedves karral ölelik át a fűzfákkal, sással és viruló fűvel szegélyezett szigeteket, ahol ragyogó napfényben, kényelmesen legelésznek a kövér nyájak.

Craeke már messziről megismerte Dordrechtet, a nevető várost, a szélmalomokkal teleszórt lejtő aljában. Láta a fehér szélű, szép piros házakat, amelyeknek téglalapzatát a víz fűrésztette; a folyóra szolgáló nyitott erkélyeiken aranyos virágokkal hímzett selyemkárpitok lebegtek a szélben, valóságos kínai és indiai csodák, mellettük hosszú zsinórok, állandó horgok a falánk angolnák számára, amelyeket e lakások köré csalogat a mindennapi ételhulladék, amit a konyhaablakon keresztül vetnek a vízbe.

Craeke már a hajóhídról felismerte a forgó szélmalomok között a domboldalon álló fehér és rózsaszínű házat, amely küldetésének célja volt. A háztető sárgálló jegenyefa-sátorba fúrta be magát, maga a ház azonban kiemelkedett egy óriási szilfaerdő sötétlő háttéréből. Úgy állott a ház, hogy a napfény behullott, mint egy katlanba, és felszikkasztotta, fölmelegítette, megtermékenyítette az utolsó ködfoszlányt is, amit minden reggel és este a szél hozott a folyóról, és még a nagy lombsátrak sem tudtak feltartóztatni.

Craeke a szokásos városi zsibongás közepette szállott partra, és nyomban útnak indult a ház felé, amelyet okvetlenül le kell írunk olvasóinknak.

Fehér, takaros, ragyogó, gondosabban takarítva, fényesebbre súrolva a belső, mint a külső oldalán: ez a ház egy boldog halandó otthona volt.

A boldog halandó pedig, a *rara avis*⁵ mint Juvenalis, a latin költő mondja, Van Baerle doktor volt, Cornelius de Witt keresztfia. Gyermekkora óta lakott a házban, amelyet leírtunk; mert apja és nagyapja, régi neves kalmárai a neves Dordrecht városának, szintén itt született.

Idősb Van Baerle úr indiai üzleteken három-négyszázezer forintot szerzett, amit 1668-ban, kedves és jó szüleinek halálakor, ifjabb Van Baerle úr mint vadonatúj forintokat vett át, ámbár ezeket a forintokat részben 1640-ben, részben pedig 1610-ben verték; ami csak azt bizonyítja, hogy ifjabb Van Baerle nagyapjának szerzeménye is közöttük volt; de sietve kijelentjük, hogy ez a négyszázezer forint csak a készpénze, mondhatnók, zsebpénze volt Cornelius van Baerle úrnak, e történet hőséne, merthogy vidéki birtokai után körülbelül tízezer forint jövedelmet húzott.

Amikor Cornelius apja, a derék polgár, a másvilágra költözött, három hónappal a felesége temetése után aki mintha csak azért ment volna előre, hogy megkönnyítse férje után a halál útját, mint ahogy megkönnyítette neki az élet útját is -, és utoljára ölelte meg a fiát, így szólt hozzá:

5 Ritka madár (latinul)

- Igyál, egyél és költskezzél, ha igazán élni akarsz, mert nem élet az, ha az ember naphosszat egy laboratóriumban vagy egy boltban gubbaszt, akár bőrpárnás karosszékben, akár durva széken. Te is meghalsz egyszer, és ha a jó szerencséd meg nem áld fiúgyermekkel, a nevünk is kihal utánad, és az én szép forintjaim, nagy álmélkodásukra, idegen gazdát kapnak; azok az új forintok, amelyekhez soha más nem nyúlt, mint az apám, én meg a pénzverő. Különösen pedig ne utánozd keresztapádat, Cornelius de Wittet, aki a politikára, a leghálátlanabb pályára adta magát, és aki minden bizonnyal rossz véget fog érni.

Ezzel a derék Van Baerle úr meghalt, nagy szomorúságban hagyva fiát, Cornelius, aki nem rajongott túlságosan a forintokért, de igen nagyon szerette az édesapját.

Így hát Cornelius magára maradt a nagy házban.

Keresztapja, Cornelius de Witt, hiába ajánlott föl neki állami hivatalt; hiába akarta vele megkedveltetni a dicsőséget, amikor Cornelius, csakis keresztapja kedvéért, De Ruyterrel együtt beszállt a *Hét Tartományok* nevű hajóba, egy százharminckilenc vízi alkotmányból álló flotta vezérhajójába, és a híres tengernagy egymaga vette föl a harcot az egyesült angol-francia hajóhaddal szemben. Amidőn Léger révkalausz vezetésével egy puskalövésnyire jutott a *Prince* nevű hajóhoz, amelyen a yorki herceg, az angol király testvére tartózkodott, amidőn parancsnoka, Ruyter, olyan erőteljesen és ügyesen intézte a támadást, hogy a yorki herceg hajója hajszal híján tönkrement, és ő maga éppen hogy csak át tudott menekülni a *Saint-Michel* fedélzetére, és amikor Cornelius látta, hogy a *Saint-Michel* a holland golyóktól tönkrelőve és összetörve elhagyja az arcvonalat, amikor látta, hogy egy hajó, az *Earl of Sandwich*, a levegőbe repül, s négyszáz matróza a hullámokban vagy a tűzben leli halálát, s mikor látta, hogy végül is, miután húsz hajó megsemmisült, háromezer ember meghalt és ötezer megsebesült: se jobbra, se balra nem dőlt el a hadiszerencse, hogy mindegyik fél magának tulajdonította a győzelmet, hogy az egészet előről kellett kezdeni, s hogy mindössze a harcok lajstroma gyarapodott egy névvel, a Southwold Bay-i csata nevével, s amikor kiszámította, hogy mennyi időt veszteget el egy ember azzal, hogy se lásson, se halljon, csak gondolkodhasson akkor is, amikor a többiek ágyúzzák egymást: Cornelius búcsút mondott Ruyternek, keresztapjának és a dicsőségnek, megcsókolta a térdét a főminiszternek, akit nagyon tisztelt, és visszatért a dordrechti házába, újonnan szerzett lelki nyugalmával, huszonnyolc éves fiatalságával, acélos egészségével, megélesedett látásával, több mint négyszázezer forint tőkéjével és tízezer forint évi jövedelmével, s abban a biztos meggyőződésben, hogy az ember mindig többet kap az Égtől, mint amennyi a boldogságához szükséges, és eleget ahhoz, hogy ne legyen boldog.

Ennélfogva, és hogy igazán a maga módja szerint lehessen boldog, Cornelius a növényeket és a rovarokat kezdte tanulmányozni, összeszedte és osztályozta a szigetek egész növényvilágát, teljes gyűjteményt állított össze a tartományban föllelhető bogarakból, saját kezű rajzokkal kísért értekezést írt róluk, és végül, mikor már azt sem tudta, mit csináljon az idejével, főképpen pedig a pénzével, amely ijesztő módon egyre gyarapodott: rákapott hazájának és korának egyik legelőkelőbb és legköltésesebb örületére.

Beleszeretett a tulipánba.

Tudvalevőleg ez volt az az idő, amikor a flamandok és a portugálok, akik különös kedvteléssel művelték a kertészetnek ezt a fajtát, isteníteni kezdték a tulipánt, és ezzel a keletről ideszakadt virággal olyasmit csináltak, amit soha természettudós az emberi fajjal meg nem mert volna próbálni, attól való félelmében, hogy féltékennyé teszi az Istent.

Nemsokára Dordrechtől Monsig egyébről sem beszéltek, mint mynheer Van Baerle tulipánjairól, és az ő virágágyait, trágyadombjait, szárítókamráit és hagymagumó-kiállításait úgy látogatták, mint hajdanában a híres római utasok Alexandria könyvtárait és képtárait.

Van Baerle eleinte csak évi jövedelmét költötte rá a gyűjtemény összeállítására, de később már belemarkolt az új forintosok közé is, hogy gyűjteményét tökéletesítse. Munkáját nagyszerű siker jutalmazta: öt új tulipánfajtát fedezett föl, s elnevezte az egyiket *Johanná*-nak az édesanyjáról, a másikat *Baerlé*-nak az apjáról, a harmadikat *Cornelius*-nak a keresztajáról; a többi nevét már elfelejtettük, a műértők azonban megtalálhatják az akkori idők katalógusai-ban.

Az 1672-es esztendő elején Cornelius de Witt eljött Dordrechtbe, és három hónapig lakott a régi családi házban, mert tudvalévő dolog, hogy nem csupán Cornelius született Dordrechtben, hanem az egész Witt család is ebből a városból származott.

Cornelius abban az időben kezdett - Orániai Vilmos szavaival élve - a legnagyobb népszerű-lenségnek örvideni. De azért polgártársainak, a derék dordrecht-i lakosoknak szemében nem volt még akasztófára való gazember, s ha kissé túl szigorú republikanizmusával nem is tudtak megbarátkozni, büszkék voltak személyes kiválóságára, és megkínálták a város borával, amikor belépett a kapun. Cornelius köszönetet mondott polgártársainak, majd fölkereste a szülőházát, és némi javításokat rendelt el, mielőtt De Wittné, a felesége, odaköltözött volna a gyermekekkel.

Azután útnak indult a keresztfiához, talán az egyetlenhez egész Dordrechtben, aki nem tudott a *Ruart* érkezéséről.

Amennyi gyűlöletet ébresztett Cornelius de Witt azoknak a veszedelmes magvaknak az elhíntésével, amelyeket politikai szenvedélyeknek mondanak, annyi jóindulatot ébresztett Van Baerle azáltal, hogy teljesen elmerült a tulipánművelésben, a politikát pedig egyáltalában nem művelte.

S minthogy Van Baerlét a szolgálai és munkásai is nagyon szerették, el sem tudta gondolni, hogy lehet a világon olyan ember, aki rosszat akarhat egy másik embernek.

Az emberiség szégyenére mégis meg kell mondanunk, hogy Cornelius van Baerlénak, tudtán kívül, volt egy sokkal szilajabb, sokkal elkeseredettebb, sokkal engesztelhetetlenebb ellensé-ge, mint amilyenek a *Ruarttal* és fivérével szemben akadtak az orániai párt soraiban, akik gyűlölködve figyelték azt a csodálatos testvéri egyetértést, amelyre a két fivér egész életén át felhő sem borult, s amely az önfeláldozás révén a halálon is túlnőtt.

Amióta Cornelius a tulipánművelésre adta a fejét, évi jövedelmét és apja forintjait is arra szánta. Lakott akkor Dordrechtben és éppen az ő tőszomszédságában egy Izaak Boxel nevű polgár, aki mióta csak az esztét tudta, ugyanennek a szenvedélynek hódolt, és ájuldózott, ha csak kimondták előtte azt a szót, hogy *tulban*, amely a *Francia Virágsszakértő*, vagyis e virág történetének legtudósabb krónikásának tanúsága szerint első neve volt - a szingaléznek nyelvé-n - a tulipánnak, a természet e műremekének.

Boxelnek a szerencse nem adott olyan gazdagságot, mint Van Baerlénak. Így hát nagy fáradsággal, sok türelem és kitartás árán rendezett be alkalmas tulipánkertet dordrecht-i házában, szabályszerűen megművelte a talajt, és virágágyainak pontosan annyi meleget és hűvösséget juttatott, amennyit a kertészek törvénykönyve előír.

Izaak majdnem egyhuszad fokig ismerte üvegházainak temperaturáját. Ismerte a szél erejét, s úgy tudta fölfogni a szelet, hogy az csak gyöngén himbálta a virágok szárait. Virágai kezdtek is tetszeni az embereknek. Szépek voltak, mi több: keresettek. Sok műértő jött el megnézni Boxtel tulipánjait. Végül is Boxtel a Linné és Tournefort-ok világát⁶ egy saját nevére elkeresztelt tulipánfajtaival gazdagította. Ez a tulipán nagy utat járt be, átment Franciaországon, eljutott Spanyolországba, sőt Portugáliáig hatolt, és VI. Alfonz király, aki Lisszabonból elúztatva, Terceira szigetére vonult vissza, ahol nem szegfűt öntözött, mint a „nagy” Condé,⁷ hanem tulipánt nevelt, a fent említett Boxtel-tulipán láttára így nyilatkozott: „Nem rossz!”

A különféle tanulmányok során, amelyekre Cornelius van Baerle ráadta a fejét, egyszerre úgy elhatalmasodott rajta a szenvedély a tulipán iránt, hogy átépíttette a Boxtel-házzal szomszédos dordrecht-i házat: az egyik udvari traktusra új emeletet húzatott, amely körülbelül fél fok meleget vett el Boxteltól, este pedig cserébe fél fok hideget adott, nem is számítva, hogy útjában állt a széljárásnak, és így a szomszéd tulipánkertészetnek minden számítását s egész kerti gazdaságát csúffá tette.

De azért Boxtel szomszéd szemében nem volt ez veszedelmes baj. Van Baerle csak festő volt, vagyis afféle bolond, aki vásznon próbálja utánózni s közben eltorzítja a természet csodáit. A festő egy emelettel feljebb vitte műtermét, hogy több világosságot kapjon, joga van hozzá. Van Baerle úr festő volt, mint ahogy Boxtel úr tulipánkertész volt; napfényt akart a képeinek, s Boxtel úr tulipánjaitól elvett egy fél hőfokot.

A törvény Van Baerle pártján áll. *Bene sit.*⁸

Azonfelül Boxtel rájött, hogy túl sok napfény árt a tulipánnak, s hogy ez a virág dúsabban és színesebben virul a lagymatag reggeli vagy esti napfénytől, mint a déli nap hevétől.

Így hát szinte hálát érzett Cornelius van Baerle iránt, aki ily módon ingyen védősátrat épített neki a nap ellen.

Meglehet, hogy ez nem volt teljesen igaz, s hogy amit Boxtel szomszédjára vonatkozólag mondott, nem egészen földte a gondolatát. De a nagy lelkeknek a nagy sorscsapások közepette csodálatosan meglepő segédeszközöket nyújt a filozófia.

De jaj, hogyan érezte magát a szerencsétlen Boxtel, amikor látta, hogy az újonnan épített emelet ablaktáblái mögött hagymák és sarjhagymák tünedeznek fel, aztán földbe ültetett tulipánok, aztán cserépbe ültetett tulipánok, szóval csupa olyan dolog, ami csak hozzátartozik egy rögeszmés tulipánkertész mesterségéhez.

Voltak ott üres címkék, nagy polcok és állványok, fiókos szekrények, továbbá vasrácsok a rekeszek szellőzésére, hogy hozzájuk ne férjen háziegér, zsizsik, mezeiegér meg patkány, csupa szenvedélyes tisztelője azoknak a tulipánfajtáknak, amelyeknek egy-egy hagymája kétezer frankba kerül.

6 Vagyis a természettudósokét. Linné, Kari von (1707-1778), *Systema Naturae* című művében rendszerezte az addig ismert összes növény-, állat- és ásványfajta, *Species Plantarum* című munkájában pedig ő használta először következetesen a növények kettős elnevezését, nem és fajta szerint. - Tournefort, Joseph Pitton de (1656-1708), francia botanikus, növénytan osztályozását a tudomány Linné előfutárának tartja.

7 Condé (1621-1686), kora egyik legkiemelkedőbb hadvezére, mint a Fronde nevű fegyveres felkelés vezetője, 1650-ben rövid időre a vincennes-i erőd foglya volt.

8 Ám legyen (latinul)

Boxtel ugyancsak elhűlt, amikor meglátta ezt a tekintélyes felszerelést, de még mindig nem fogta fel, mekkora szerencsétlenség érte. Ismeretes volt, hogy Van Baerle mindent szeret, ami szemnek tetsző. Alaposan tanulmányozta a természetet képei kedvéért, amelyek éppen olyan gondosak voltak, mint mesterének, Gerard Dou-nak, vagy barátjának, Mierisnek a munkái. Nem lehetséges-e, hogy egy tulipánkertész háza táját akarván megfesteni, új műtermében mindent felhalmozott, amire csak szüksége lehet?

De habár ilyen csalóka gondolatokba ringatta magát, Boxtel mégsem tudott ellenállni az égő kíváncsiságnak, amely majd szétvetette. Mihelyt beesteledett, lajtorját támasztott a kertfalhoz, benézett a szomszéd kertjébe, és meggyőződött róla, hogy egy óriási, négyszög alakú területet, amely azelőtt különböző növényekkel volt beültetve, teljesen fölástak és megforgattak, hosszúkás virágágyakra osztottak, földjét pedig trágyával és folyóiszappal keverték, amit a tulipán különösen szeret, s az egészet sűrű gyeppel támasztották körül, a csuszamlások megakadályozására. Ezenfelül kaptak a virágágyak kelő napot, nyugvó napot, kellő árnyékot a déli nap enyhítésére, bőséges vizet, egészen a közelből, sőt még a déli-délnyugati fekvés is megvolt, szóval minden, ami kellett, nemcsak ahhoz, hogy viruljanak, hanem hogy egyre dúsabban fejlődhessenek. Kétség nem fért többé ahhoz, hogy Van Baerle fölcsapott tulipánkertésznek.

Boxtel nyomban maga elé képzelte ezt a tudós embert, akinek négyszázezer forint tőkéje, tízezer forint évi jövedelme van, és aki teljes erkölcsi és fizikai erejét a nagybani tulipánkertészetre fordítja. Előre látta, hogy hamarosan sikere lesz, s ez a tudat olyan gyötrelmes volt, hogy keze lehanyatlott, térde elzsibbadt, s kétségbeesésében legurult a létráról.

Így hát nem festett, hanem valódi tulipánok kedvéért fosztotta meg őt Van Baerle egy fél fok melegtől. Így hát Van Baerlénak lesz a legnaposabb virágágya, azonfelül tágas szobája, ahol a hagymákat és a gumókat fogja tartani, és ez a szoba világos, levegős, szellős, amilyenre Boxtel sohasem tehet szert, mert szegény ember lévén, kénytelen a hálósobáját használni erre a célra, míg ő maga a padláson alszik, hogy az emberi párák és kigőzölgések meg ne ártsanak a gumóknak és a hagymáknak.

Így hát a kapuja, a kertfala töszomszédságában támadt versenytársa Boxtelnek, mégpedig olyan versenytársa, aki talán le is fogja győzni, mert hiszen nem valami ismeretlen zugkertész, hanem Cornelius de Wittnek, egy híres embernek a keresztfia.

Látni való, hogy Boxtelnek nem volt annyi esze, mint Porusnak, akit Nagy Sándor legyőzött, és aki éppen abban lelt vigasztalást, hogy őt olyan híres ember győzte le.

Igaz is, mi történik, ha Van Baerle fölfedez egy új tulipánt, és elnevezi Jan de Wittről, mint ahogy egyet már elnevezett Corneliusról? Akkor aztán meg kell fulladni a dühtől.

Így hát Boxtel az irigység jóstehetségével, mint önmagának szerencsétlen prófétája, kitalálta, hogy mi fog történni.

És miután Boxtel ezt így kitalálta, az elképzelhető legszörnyűbb lelkiállapotban vergődte át az éjszakát.

A TULIPÁNKERTÉSZ GYŰLŐLETE

Ettől a pillanattól fogva Boxtel többé nem töprengett, hanem rettegett. Egy szívünknek kedves eszme dédelgetése erőssé teszi és megnemesíti a test és a lélek minden megnyilatkozását, ámde Boxtelnak veszte lett, mert egyre az járt az eszében, milyen károkat okozhat neki a szomszéd.

Van Baerlét a természet jó ésszel és tehetséggel áldotta meg, és könnyen elképzelhető, hogy ha egészen ennek a mesterségnek szentelte magát: a legszebb tulipánokat ő nevelte a kertjében.

Haarlemben és Leydenben van a legjobb talaj és legkedvezőbb éghajlat, mégsem sikerült senkinek sem úgy keverni a színeket, úgy alakítani a formákat, úgy szaporítani a fajtákat, mint Van Baerlénak.

Abból a leleményes és naiv iskolából került ki, amelynek a hetedik században elfogadott jeliségét az egyik beavatott ilyenképpen fogalmazta meg:

Megbántja Istent, aki a virágot megveti.

A tulipánkertészek iskolája, ez a mind közt legzártabb testület, 1653-ban a következő gondolatmenetet fűzte e jelmondathoz:

Megbántja Istent, aki a virágot megveti.

*Minél szépségesebb a virág,
annál mélyebben bántja meg Istent az, aki megveti.*

Minden virágok között legszépségesebb a tulipán.

*Aki tehát megveti a tulipánt,
mindeneknél jobban megbántja Istent.*

Látni való, hogy az ilyen okoskodás révén, némi rosszakarattal Hollandia, Franciaország és Portugália négy- vagy ötezer tulipánkertésze, a ceyloni, indiai és kínai kertészekről nem is szólva, az egész világegyetemet törvényen kívül helyezhette, szakadárnak, eretneknek és halálra méltónak nyilváníthatott volna sokszáz millió embert, mert közömbösek voltak a tulipán iránt.

És kétség nem fér ahhoz, hogy ebben az esetben Boxtel, ámbár halálos ellensége volt Van Baerlénak, egy zászló alatt küzdött volna vele.

Van Baerle tehát egyre-másra aratta a sikereket, s olyan közismert lett, hogy Boxtel neve mindörökre eltűnt a neves holland tulipánkertészek lajstromából, és a dordrechti tulipánkertészetet immár csakis Cornelius van Baerle képviselte, a szerény és szelíd lelkű tudós.

Így bújnak elő a legigénytelenebb oltóágból a legbüszkébb hajtások, és így lesz a négyszirmú, szintelen vadrózsából óriási, illatos rózsa. Így sarjadnak ki gyakran királyi családok egy favágó kalyibájából vagy egy halász kunyhójából.

Van Baerle, aki teljesen palántáinak, sarjhagymáinak és virágainak szentelte magát, és akit egész Európa tulipánkedvelői nagyra becsültek, még csak nem is sejtette, hogy tőszomszédságában egy szerencsétlen, trónfosztott ember él, akinek ő bitorolja a trónját. Folytatta kísérleteit, ennél fogva szaporította diadalait, s két esztendő múlva olyan példányok pompáztak a virágágyaiban, hogy talán Shakespeare-t és Rubenst kivéve, Isten útján soha ember nem teremtett annyit, mint Van Baerle.

De aki fogalmat akar magának alkotni arról, hogy milyenek a Dante elfeledett kárhozott lelkei, annak látnia kellett volna ez idő tájt Boxtelt. Mialatt Van Baerle gyomlálta, tisztogatta, öntözgette virágait, mialatt a gyeper szélére térdelve minden egyes virágzó tulipán erezetét megvizsgálta, s azon törte a fejét, mint lehetne változtatni rajta, milyen színkeveréket lehetne vele létrehozni: Boxtel egy kis platánfa mögé bújva, melyet a fal tövében ültetett el, s amelyet ernyőnek szokott használni, kidülledt szemmel, tajtékzó szájjal leste szomszédjának minden lépését, minden mozdulatát. Amikor úgy látta, hogy Van Baerlénak vidám az arca, amikor rajtaérte, hogy az ajka mosolyog, s hogy a szemében megvillan a boldogság, akkor olyan szitkokat szórt rá, olyan dühösen káromkodott és fenyegetőzött, hogy az ember nem is igen értette: miként lehetséges, hogy ez az irigységtől és dühtől megmérgezett lehelet nem szívárog be a virágok szárába, és nem oltja beléjük a rothadást és a halál csíráit.

Boxtel - mert a Gonosz, ha egyszer úrrá lesz egy emberi lelken, egykettőre a hatalmába is keríti -, Boxtel nem sokáig érte be azzal, hogy Van Baerlét nézze. A virágait is látni akarta, mert alapjában véve művész volt, és a vetélytárs remekműve nagyon érdekelte.

Messzelátót vásárolt, ennek segítségével nyomon követhette a virág fejlődését, éppen úgy, mint maga a gazda, attól a pillanattól fogva, hogy az első évjárat sápadt hajtása kibújik a földből, egészen addig, amikor ötesztendős fejlődésének végén kigömbölyödik az elegáns, kecses henger, amelyen már látható színének halvány árnyalása, majd kibontja szirmait a virág, amely csak ekkor árulja el kelyhének rejtett kincseit.

Ó, létráján gubbasztva hányszor látott a nyomorult irigy szomszéd Van Baerle virágágyaiban olyan tulipánokat, hogy szépségük megvakította, tökéletességüktől a lélegzete is elállt.

Amikor azután elszállt a csodálat, elhatalmasodott rajta a gyűlölet lázbetegsége, az a nyavalya, amely a lelket mardossa, a szívet millió és millió, egymást tépő-faló apró kígyóvá változtatja.

Gyötrelmei közepette, amelyekről semmiféle leírás nem adhat fogalmat, hányszor szállta meg Boxtelt a kísértés, hogy éjnek idején leugorják a kertbe, legázolja a palántákat, fogaival marja széjjel a hagymákat, s föláldozza dühének magát a gazdát is, ha védelmezni merné tulipánjait.

Csak hogy az igazi tulipánkertész szemében szörnyű büntett megölni egy tulipánt.

Embert ölni még csak hagyján.

Pedig Boxtelt olyan őrzőgő düh szállta meg, látva Van Baerle egyre nagyobb előrehaladását a tudományban, amit mintha ösztönösen sajátított volna el, hogy már-már azon tűnődött: köveket meg husángokat fog szomszédjának tulipánhagymáira zúdítani.

De amikor elgondolta, hogy másnap, a rombolás láttán, Van Baerle vizsgálatot indít, és akkor megállapítják, hogy messze az utca, hogy kövek és botok a tizenhetedik században már nem hullanak az égből, mint az amalekiták idejében, a tettest pedig, bárha sötét éjszaka munkálkodott, mégiscsak kinyomozzák, s nemcsak törvény szerint bűnhődnek, hanem örökös gyalázat érné az egész tulipántermesztő Európa szemében is, mindezekre való tekintettel Boxtel ravaszsággal tetézte gyűlöletét, és elhatározta, hogy olyan eszközökhöz folyamodik, amelyek nem fogják őt elárulni.

Igaz, hogy sokáig kereste, de végre megtalálta.

Egy este egy tíz láb hosszú zsineggel egymáshoz kötözött a hátsó lábuknál fogva két macskát, és lelökte őket a fal tetejéről a fő virágágy, a hercegi, a királyi virágágy kellős közepébe, ahol nemcsak a *Cornelius de Witt* nevű tulipán virított, hanem a *Brabanti* nevű tejfehér, piros és bíborszínű fajta is, meg a rotterdami *Márványtulipán*, amelynek lenszínű alapon hússzínű és piros erei vannak; a haarlemi *Csuda*; a *Sötét* és az *Elmosódó halvány galambszín*.

A megrémült állatok, lezuhanva a fal tetejéről, először a virágágyon dulakodtak, mert mindegyik szabadulni akart a másiktól, úgyhogy a zsineg, amely összefűzte őket, ugyancsak megfeszült; de mikor azután érezték, hogy semmiképp sem juthatnak tovább, rettentő nyivákolások közt hol erre, hol arra ugráltak, és a zsineggel szinte lekaszálták a virágokat, amerre csak eljutottak. Negyedóra hosszat tartott az elkeseredett küzdelem, akkor végre sikerült elszakítaniuk a zsinetet, amellyel össze voltak láncolva, és a két macska eltűnt.

Boxtel a platánfa mögött lapult, de semmit sem láthatott az egészből, olyan sötét volt az éjszaka; a két macska örült nyivákolásából azonban mindent kitalálhatott, és gyűlölségtől dagadó szíve megtelt örömmel.

Boxtel alig várta, hogy meggyőződhesse róla, mekkora pusztítást vittek véghez a macskák, s kitartott a helyén reggelig, mert gyönyörködni akart a két kandúr küzdelme által oly siralmas állapotba került virágágyakban.

Majd megfagyott a reggeli ködben, de nem érzett hideget; melengette a bosszú reménysége.

A vetélytárs fájdalma kárpótolni fogja őt minden szenvedésért.

Alighogy kisütött a nap, kinyílt a fehér ház ajtaja; megjelent Van Baerle, indult a virágágyak felé, mosolyogva, mint az olyan ember, aki ágyban töltötte az éjszakát, és szépeket álmodott.

Egyszerre csak észreveszi, hogy a talaj, amely előtte való este simább volt a tükörnél is, csupa barázda és túrás, szép sorjában ültetett tulipánjai olyan összevisszaságban állanak, mint egy zászlóalj szuronyai, ha bomba hullott közéjük.

Elsápadva szaladt közelebb.

Boxtel reszketett örömeiben. Tizenöt vagy húsz fölszaggatott, kitépett tulipán hevert ott, részben meghajolva, részben összetörve, s félig-meddig már elhervadva; sebeikből folyt a nedv, az a drága tulipánvér, amelyért Van Baerle a saját vérét is szívesen ontotta volna.

De minő meglepetés! Mily nagy öröm Van Baerlénak, s milyen kimondhatatlan fájdalom Boxtelnak! A merénylet által leginkább veszélyeztetett négy tulipán épségben maradt. Nemes fejük büszkén emelkedett ki társaik tetemei közül. Ez elegendő volt ahhoz, hogy Van Baerle megvigasztalódjék, a gyilkos ellenben megpukkadjon dühében. Boxtel a haját tépte, amikor látta, hogy mit művelt, és hogy hiába volt minden.

Van Baerle nagyon búsult, hogy ilyen baj érte - különben Istennek hála nem is volt olyan nagy a baj, mint amekkora lehetett volna -, de nem is sejtette, hogy ki volt a ludas. Utánajárt a dolognak, s megtudta, hogy egész éjszaka szörnyű nyivákolás hallatszott a kertből. Különben maga is megállapította, hogy macskák járhattak ott, mert látszott a karmaik nyoma, elhullott szőrük is ott maradt a porondon, s a közömbös harmatcseppek éppen úgy csillogtak ezen is, mint a letört virágok szirmain; hogy a baleset máskor meg ne ismétlődhesse, Van Baerle megparancsolta, hogy minden éjszaka egy kertészlegény aludjék a kertben egy kis őrházban, a virágágyak közelében.

Boxtel hallotta, amikor kiadták a parancsot. Látta, hogy még aznap összeácsolták az őrházat. Boldog volt, hogy nem fogták gyanúba, de még nagyobb dühre gerjedt a szerencsés tulipánkertész ellen, és kedvezőbb alkalomra várt.

Abban az időben történt, hogy a haarlemi tulipántársaság díjat tűzött ki a szénfekete nagy tulipán fölfedezésére - nem merjük azt mondani, hogy létrehozására -, ami akkor megoldatlan probléma volt, sőt megoldhatatlan problémának is látszott, ha tekintetbe vesszük, hogy abban a korban még a természetből fogva sötétbarna fajta sem létezett.

Mondogatták is, hogy a díj alapítói akár kétmillióra is szabhatták volna a díjat százezer frank helyett, minthogy a dolog úgylátványos kivihetetlen.

De azért a tulipánkertészeket mégiscsak lázas izgalom fogta el. Némely kertészek átvették magát az ötletet, de megvalósíthatóságában nem hittek; a műkertészek fantáziája azonban olyan élénk, hogy ámbár eleve kilátástalannak ítélték elképzeléseiket, mégsem tudtak többé másra gondolni, mint arra a nagy fekete tulipánra, amely ugyanolyan képtelenségnek látszott, mint Horatius fekete hattyúja vagy a fehér rigó a francia hagyományban.

Van Baerle is azok közül a tulipánkertészek közül való volt, akiket magával ragadott az ötlet; Boxtel azok közé tartozott, akiket az üzlet érdekelt. Mihelyt az éles eszű és leleményes Van Baerle maga elé tűzte a nagy feladatot, új palántákat kezdett nevelni, s megtette a szükséges előkészületeket, hogy tulipánjainak piros színét átvigye a barnába s azután a barnát sötétbarnába.

Már a következő esztendőben voltak sötétbarna tulipánjai, Boxtel látta is őket a virágágyakban, ő maga azonban csak a világosbarnáig jutott el.

Talán fontos volna kifejteni az olvasó előtt mindazokat a szép elméleteket, amelyek mind azt bizonyítják, hogy a tulipán az elemektől nyeri színeit; az olvasó talán hálás is volna, ha elmagyaráznánk, hogy semmi sem lehetetlen a műkertésznek, akinek tehetsége és kitartása felhasználja a nap tüzet, a víz tisztaságát, a föld nedveit és a levegő fuvalmát. De mi nem a tulipánról általában szándékszunk értekezést nyújtani, hanem csak egy bizonyos tulipánnak a történetét megírni, és ennél is maradunk, bármily érdekes és vonzó a tárgy, amely oly szoros kapcsolatban van a miénkkel.

Boxtel, akin újra diadalmaskodott ellenségének fölénye, ráunt a tulipánnevelésre, és mint egy félbolond, teljesen a megfigyelésre adta magát.

Vetélytársának háza szinte kitarulkozott a szemnek. A kert tárva-nyitva állott a napfénynek, az üvegfalú kamrákba be lehetett látni, s a messzelátó könnyen eligazodott a polcok, szekrények, dobozok és föliratok között; Boxtel nem bánta, hogy hagymái elrothadnak az ágyukban, hogy a magvak elszáradnak a fiókokban, hogy a tulipánok összeasznak a kerti ágyakban, életét betöltötte a leskelődés: csak azzal törődött, hogy mi történik Van Baerlénál, az ő tulipánjainak szárán keresztül lélegzett, csak az a víz oltotta szomját, amellyel Van Baerle tulipánjait öntözték, és az a puha, finom föld táplálta, amelyet a szomszéd szórt féltve óvott hagymáira. Hanem a munka legérdekesebb részét nem a kertben végezték.

Mihelyt egyet ütött az óra, éjfél után egyet, Van Baerle bement a laboratóriumába, abba az üveges kamrába, ahová Boxtel szeme a messzelátón keresztül oly kitűnően be tudott hatolni, és ahogy a nap kialudt fénye helyett a tudós lámpása megvilágította a falakat és az ablakokat, Boxtel megfigyelhette, miként munkálkodik leleményes vetélytársa.

Látta, hogyan válogatja szét Van Baerle a magvakat, hogyan öntözi meg őket bizonyos anyagokkal, amelyek módosítják a színt vagy a formát. Kileste, hogy Van Baerle bizonyos magvakat fölmelegít, majd megnedvesít, s aztán valaminő oltás révén egyesít különböző magvakat, ami roppant aprólékos és csudálatos ügyességet igénylő eljárás. Kitalálta, hogy Van Baerle sötét helyre zárja azokat a magvakat, amelyektől fekete színt vár, napfénynek vagy lámpafénynek teszi ki azokat, amelyeknek piros színt kell adniok, és tiszta víz visszfényével tükrözteti azokat, amelyek fehér színt fognak adni, a nedves elemnek ezt a szintiszta megtestesülését.

Ez az ártatlan bűvészkedés, a gyermekes álmodozásnak és a férfias észnek e közös gyümölcse, ez a fáradhatatlan, türelmes munka, amelyre Boxel képtelennek érezte magát, végül oda juttatta ezt az irigy embert, hogy egész életét, minden gondolatát és minden reménységét a teleszkópjába helyezte.

Különös dolog! Bármennyi érdeke fűződött is hozzá, bármennyire szerette is a saját művészetét, a szilaj irigység és bosszúszomj nem aludt ki Izaak szívében. Néha, amikor a messzelátón át figyelte Van Baerlét, abban a hitben ringatta magát, hogy biztos puskát tart a kezében, s ujjával kereste a ravaszt, hogy kilője a golyót, amely megöli.

De itt az ideje, hogy az egyik emberünk munkálkodásával s a másíknak kémkedésével összekapcsoljuk azt a látogatást, amelyet Cornelius de Witt tett a szülővárosában.

A BOLDOG EMBER MEGISMERKEDIK A BOLDOGTALANSÁGGAL

1672. január hónapjában Cornelius, miután rendbe hozta családi ügyeit, meglátogatta keresztfiát, Cornelius van Baerlét.

Már beesteledett.

A *Ruart de Putten* ugyan nagyon kevésbé volt műkertész és nagyon kevésbé volt művész, de azért bejárta az egész házat a műteremtől az üvegházakig, s megnézett mindent, a festményektől a tulipánokig. Megköszönte unokaöccsének, hogy a Southwold Bay-i ütközet alatt elhelyezte őt a *Hét Tartományok* tengernagyi hajójának a fedélzetén, s hogy egy nagyszerű tulipánt az ő nevére nevezett el, olyan nyájasan és melegen szólt hozzá, mint apa a fiához; s mialatt sorra nézegette Van Baerle kincseit, a néptömeg kíváncsian, sőt tiszteletteljesen álldogált künn, a boldog ember küszöbe előtt.

Boxtel éppen uzsonnázott a tűz mellett, amikor felfigyelt a zajongásra.

Megkérdezte, mi történik, megmondták neki, ő pedig fölkapaszkodott a laboratóriumába. És akármilyen hideg volt is, letelepedett, és szeméhez illesztette messzelátóját.

1671 ősze óta nem sok hasznát vette a messzelátónak. A tulipán, mint napkelet leányához illik, fagyos, és téli talajban nem terem meg. Szobai levegő kell neki, a fiókokban vetett puha ág, a kemence simogató melege. Cornelius is laboratóriumában töltötte az egész telet, könyvei és képei között. Ritkán ment be a szobába, ahol hagymáit őrizte, legfőljebb azért, hogy bebocsássa azt a pár eltévedt napsugarat, amelyet meglesett az égen, s amelyet - akár tetszett a napnak, akár nem - egy üvegcsapda segítségével beerőszakolt magához.

Azon az estén, amelyről szólunk, Cornelius de Witt, miután keresztfiával néhány cseléd kíséretében bejárta a házat, halkán így szólt hozzá:

- Kérlek, fiam, távolítsd el az embereidet, intézd úgy, hogy néhány pillanatra egyedül maradhassak veled.

Cornelius néma meghajlással jelezte engedelmességét, majd fennhangon ezt kérdezte:

- Bátyám, nem volna kedve megnézni a tulipánszáritómat?

A száritót? A tulipánkertészetnek ezt a *pandaemoniumát*, a *tabernaculumot*,⁹ a szentélyek szentélyét, ahová, mint egykor Delphibe, avatatlan embernek tilos volt belépnie?

Soha szolga be nem tehetette oda vakmerő lábát, mondta volna Racine, a nagy drámaíró, aki akkoriban élte virágkorát; Cornelius csak egy reszketeg öreg cselédet bocsátott be oda az ártatlan seprőjével, a dajkáját, aki, mióta Cornelius a tulipánkertészetre adta magát, nem mert többé hagymát tenni a mártásba, nehogy elszomorítsa nevelt fia szívét.

Így hát, mihelyt a gyertyákat vivő cselédek meghallották a szót, hogy *száritó*, tiszteletteljesen távoztak. Cornelius kivette a gyertyákat az első szolga kezéből, és megindult keresztapja előtt a szoba felé.

Ahhoz, amit eddig mondtunk, tegyük még hozzá, hogy a száritó az a bizonyos üveges kamra volt, amelyre Boxtel szokta a messzelátóját irányozni.

Az irigy szomszéd most is a helyén volt, még kíváncsibban, mint máskor.

9 Istenek háza; szentély (latinul)

Először csak azt látta, hogy a falak és az ablakok megvilágosodnak.

Aztán megjelent két árnyék.

Az egyik, egy hatalmas, méltóságos, szigorú alak, leült az asztalhoz, amelyre Cornelius a gyertyát állította.

Ebben az árnyékban Boxtel fölismerte Cornelius de Witt sápadt arcát, akinek homlokán kettéválasztott hosszú, fekete fürtjei a vállára omlottak.

A *Ruart de Putten* néhány szót intézett Corneliushoz, értelmüket az irigy Boxtel nem tudta kiolvasni az ajkak mozgásából, majd kebléből gondosan lepecsételt fehér csomagot vett elő, átadta Corneliusnak, s ahogyan a csomagot átvette és elzárta az egyik szekrénybe, abból Boxtel arra következtetett, hogy nagy fontosságú okmányok lehetnek benne.

Első pillanatban arra gondolt, hogy a drága csomagban talán Bengáliából vagy Ceylonból érkezett új hagymák vannak, de csakhamar rájött, hogy Cornelius de Witt nem tulipánkedvelő, hogy ő csak az eleven emberrel foglalkozik, aki nagyon rossz növény, kevésbé kellemes a szemnek is, s akit kivirágoztatni meg éppen sokkalta nehezebb.

Így jutott arra a gondolatra, hogy ami a csomagban van, nem egyéb okmánynál, mégpedig politikai okmánynál.

De mi szüksége lehet ilyesfajta okmányokra Corneliusnak, aki nemcsak hogy teljesen távol áll a politikától, hanem még dicsekszik is vele, a politikáról az a véleménye, hogy még sokkal homályosabb, mint a vegytan vagy az alkímia.

Bizonyosan letét volt, s De Witt, akit már fenyegetett a népszerűtlenség, amellyel polgártársai kezdték megtisztelni, keresztfiánál, Van Baerlénál helyezte el, ami rendkívül ügyes ötlet, mert ugyan kinek is juthatott volna eszébe ezt a letétet Corneliusnál keresni, aki köztudomásúlag távol állt minden politikától.

Különben is Boxtel jól ismerte szomszédját; ha hagymák volnának abban a csomagban, Cornelius egy pillanatig sem állotta volna meg, hogy ki ne nyissa, s igazi műértő módjára rögtön meg ne győződjék róla, hogy milyen értékű ajándékot kapott.

Márpedig Cornelius, éppen ellenkezőleg, tiszteletteljesen átvette a *Ruart* kezéből a letétet, s ugyanolyan tiszteletteljesen betette a fiókba, annak is a mélyére, kétségkívül azért, hogy ne lehessen könnyen észrevenni, azért is, hogy ne foglaljon el túl sok helyet a hagymák számára fenntartott részből.

Mihelyt a csomag a fiókban volt, Cornelius de Witt fölkel, megszorította keresztfia kezét, és az ajtó felé indult.

Cornelius gyorsan fölkapta a gyertyát, és sietve elébe került, hogy, amint illik, világíthasson neki.

A világosság szinte észrevétlenül kialudt az üvegezett kamrában, s egyszerre csak föltűnt a lépcsőházban, azután a tornácon és végül az utcán, ahol még ott tolongtak mindazok, akik látni akarták a *Ruartot*, amint újra kocsijába ül.

Az irigy szomszéd nem tévedett a föltevésében. A letét, amelyet a *Ruart* átadott keresztfiának, s amelyet az gondosan elzár, Jan levelezése volt Louvois márkival.

Csakhogy, mint Cornelius később el is mondta fivérének, ő ezt a csomagot úgy helyezte el a keresztfiánál, hogy az még csak nem is sejtette, milyen politikai fontossága van.

Mindössze azt kötötte lelkére a fiatalembernek, hogy a csomagot csakis neki szolgáltatassa majd vissza, vagy az ő írásos üzenetére, bárki is találja érte jönni.

Cornelius pedig, mint láttuk, a csomagot elzárta abba a fiókba, amelyben a ritka hagymákat tartogatta.

A *Ruart* eltávozott, a láрма elült, és a tűz kialudt, Cornelius pedig nem is gondolt többé a csomagra, hanem annál többet gondolt rá Boxel, aki mint az ügyes hajókalauz, a csomagban távoli és észrevehetetlen felhőt látott, amely annál nagyobb lesz, mennél inkább közeledik, és méhében vihart rejteget.

Íme, ezzel levertük történetünk összes jelzőoszlopát a Hágából Dordrechtig húzódó kövér földre. Akinek kedve van hozzá, követheti az utat a további fejezetekben; ami bennünket illet, állottuk a szavunkat, és bebizonyítottuk, hogy sem Corneliusnak, sem Jan de Wittnek nem akadt soha olyan ádáz ellensége széles Hollandiában, mint amilyen ellensége támadt Van Baerlenak az ő szomszédjában, Izaak Boxel úrban.

Nem tudva a világról semmit, a mi tulipánkertészünk mindenesetre haladt tovább a haarlemi társaság által kitűzött cél felé, elérkezve a barna tulipántól a pörköltkávé-színűhöz; éppen aznap is, amikor Hágában lejátshódott a nagy esemény, amelyről számot adtunk, ebéd után egy óraker munka közben találhatjuk, amint kisedegeti a termőágyból a még terméketlen hagymákat, amelyek már a pörköltkávé-színű tulipán magvából valók, és mindeddig nem hoztak virágot, de 1673 tavaszára okvetlenül ki kell hajtaniok, s Van Baerle bizonyos volt benne, hogy meg is hozzák a nagy fekete tulipánt, amelyet a haarlemi társaság kívánt.

1672. augusztus huszadikán, déli egy óraker tehát Cornelius éppen a szárítóban volt, lába az asztal keresztfáján pihent, könyöke az asztalteritőn nyugodott, így gyönyörködött a három sarjhagymában, amelyet éppen akkor választott le a hagymáról: tiszta, érintetlen, tökéletes sarjhagymák, felbecsülhetetlen forrásai egy csodálatos alkotásnak, amelyben egyesül természet és tudomány, s amelynek létrejötte mindörökre egybefonódik Cornelius van Baerle nevével.

„Meg fogom találni a nagy fekete tulipánt - ábrándozott Cornelius, míg letisztogatta a sarjhagymákat. - Enyém lesz a százezer forint jutalom. Szétosztom majd a dordrehti szegények között, ily módon kioltva a gyűlöletet, amelyet a polgárháborúk idején a gazdag emberek iránt éreznek, úgyhogy sem az orániai párttól, sem a republikánusoktól nem kell majd félnem, és változtatlanul tenyészthetem a tulipánjaimat. Attól sem kell majd tartanom, hogy egy nap föllázadnak a dordrehti boltosok meg a kikötőbeli tengerészek, és kitépik a hagymáimat, hogy éhező családjukat táplálják velük, ahogy néha maguk közt fenyegetőznek, amikor azt hallják, hogy két-háromszáz forintot is adtam egy hagymáért. Hát ez el van döntve, a százezer forint díjat a haarlemi szegényeknek fogom juttatni. Igaz, hogy...”

És ennél az *igaz, hogy*-nál Cornelius van Baerle megállott, és nagyot sóhajtott.

„Igaz, hogy - folytatta aztán töprengését - gyönyörű dolog volna elkölteni ezt a százezer forintot a kertészetem bővítésére vagy akár egy utazásra napkeleti országokba, ahol annyi szép virágot láthatnék.”

De jaj, ilyesmire most gondolni sem lehet; pillanatnyilag a puska, a lobogó, a dobszó és a proklamációk uralják a helyzetet.

Van Baerle föltekintett az égre, és felsóhajtott.

Figyelme azután megint a hagymái felé fordult, hiszen azok szerinte sokkal előbbre valók, mint a puskák, lobogók, dobok, proklamációk, amelyek mind csak arra jók, hogy megzavarják a becsületes ember elméjét!

„Mégiscsak szépek ezek a sarj hagymák - gondolta. - Milyen simák, milyen szép formájúak, mennyire megvan bennük az a szomorkás jelleg, amely ébenfaszint ígér a tulipánomnak! Pusztán szemmel még csak a nedvek erezeit sem látni a héjukon! Ó, most már egészen bizonyos, hogy a legcsekélyebb folt sem lesz annak a virágnak a gyászruháján, amely nekem köszönheti majd az életét. Mi lesz a neve az átvirrasztott éjszakáim, iparkodásom és töprengéseim e leányának? *Tulipa nigra Barlaensis*.¹⁰

Igen, Barlaensis; szép név. Az egész tulipánkedvelő, az egész művelt Európa beleremeg majd, amikor a szelek szárnyán eljut mindenhol az új virág híre.

MEGTALÁLTÁK A NAGY FEKETE TULIPÁNT! Mi a neve? - kérdezik majd a tulipánkedvelők. - *Tulipa nigra Barlaensis*. - Miért Barlaensis? - Mert Van Baerle az, aki fölfedezte - így fog szólni a felelet. - Hát az a Van Baerle kicsoda? - Az, aki már öt új tulipánfajtát tenyésztett ki, ilyen a *Johanna*, a *Jan de Witt*, a *Cornelius* stb. - Lám, ilyenek az én ambícióim. És senkinek sem kerül egyetlen csepp könnyébe sem. A *Tulipa nigra Barlaensis* pedig akkor is emlegetik a világon, amikor keresztapámat, a nagyszerű politikust, talán már csak arról a tulipánról fogják ismerni, amelyet róla neveztem el.”

Milyen szép sarj hagyma!...

„Ha majd a tulipánom kinyílt - folytatta álmodozását Cornelius -, és Hollandiába visszatért a békesség, csak ötvenezer forintot fogok a szegényeknek juttatni. Utóvégre is ez elég olyan embertől, aki senkinek sem tartozik semmivel. A másik ötvenezer forintot újabb kísérletekre fordítom. Azzal az ötvenezer forinttal el akarom érni, hogy a tulipánnak szaga legyen. Ó, ha meg tudnám neki adni a rózsa vagy a szegfű illatát, vagy valami teljesen új illatot, ami még jobb volna! Ha vissza tudnám adni a virágok e királynőjének a maga eredeti, természetes illatát, amelyet akkor vesztett el, amikor keleti trónját felcserélte az európai trónnal; azt az illatot, amelyet még az indiai félszigeten, Goában, Bombayben, Madrasban áraszt magából, kiváltképp pedig azon a szigeten, amelyről azt állítják, hogy ott volt valamikor a földi paradicsom, s amelynek Ceylon a neve! Ah, minő dicsőség volna rám nézve! Akkor azután igazán jobban örülnék neki, hogy Van Baerle vagyok, és nem Nagy Sándor, Julius Caesar vagy Maximilian császár... Milyen csodálatos gumók!”

Cornelius elgyönyörködött bennük, és belefeledkezett az édes ábrándozásba.

Egyszerre csak megszólalt a dolgozószoza csengettyűje, a szokottnál jóval harsányabban. Cornelius összerezsent, kezét védőn a gumók fölé terjesztette, és hátrafordult.

- Ki az? - kérdezte.

- Uram - felelte a szolga -, futár érkezett Hágából.

- Futár, Hágából?... Mit akar?

- Uram, Craeke van itt.

- Craeke, Jan de Witt úr bizalmas szolgája? Jó! Hát csak várjon.

- Nem várhatok! - szólalt meg hirtelen egy hang a folyosón.

Azzal Craeke erőszakkal berontott a szárítóba.

Ez az erőszakos behatolás annyira sértette a Van Baerle házában dívó szokásokat, hogy Corneliusnak, amint rádöbbsent Craeke váratlan jelenlétére a szárítóban, szinte görcsösen meg-rándult a sarj hagymákat tartó keze, és két értékes hagyma le is gurult az asztalról, egyik a szomszéd asztal alá, a másik pedig egyenest a kandallóba.

10 Baerle-féle fekete tulipán (latinul)

- A manóba! - mondta Cornelius, és a hagymák után vetette magát. - Mi történt, Craeke?

- Az történt, uram - mondotta Craeke, s letett egy írást a nagy asztalra, amelyen még ott hevert a harmadik hagyma -, az történt, hogy ezt az írást azonnal, ebben a szempillantásban el kell olvasnia.

És Craeke, akinek úgy rémlett, hogy Dordrecht utcáin is olyasféle zavargás jelei mutatkoznak, mint a minap Hágában, fejvesztve menekült, vissza se fordult többé.

- Jól van! Jól van, kedves Craeke - mondotta Cornelius, és az asztal alá nyúlt a drága hagyma után -, mindjárt elolvasom azt az írást.

Azután fölszedte a sarjhagymát, a tenyerébe tette, úgy vizsgálgatta.

- Jó! Ez legalább sértetlen maradt. Ördög vigye azt a Craekét! Így betörni a szárítóba! De lássunk a másik után.

És az elgurult hagymával a markában odament a kandallóhoz, letérdelt, és az ujja hegyével megkotorta a hamut, amely szerencsére már teljesen kihűlt.

Nyomban rá is talált a második hagymára.

- Nohát mondotta, és szinte apai érdeklődéssel vizsgálgatta -, ez is megvan. Sértetlen, akár a másik.

Cornelius még a földön térdelve vizsgálgatta a második hagymát, amikor a szárító ajtaját olyan erővel lökték be, s az ennél fogva olyan robajjal tárult fel, hogy Cornelius arca és füle égni kezdett annak a rossz tanácsadónak a hatására, akit haragnak neveznek.

- Mi az már megint? - kérdezte. - Micsoda dolog ez! Megbolondultak odakünn?

- Uram, uram! - kiáltotta az egyik szolga, berontva a szárítóba, s a képe sokkal halványabb, az arca sokkal ijedtebb volt, mint az imént Craekéé.

- Mi történt? - kérdezte Cornelius, mert a kettős szabálysértés mögött most már valami bajt gyanított.

- Jaj, uram, fusson, meneküljön gyorsan! - kiáltotta a szolga.

- Fussak, de miért?

- Uram, katonával van tele az udvar.

- Mit akarnak?

- Önt keresik.

- De mi célból?

- Hogy elfogják.

- Elfogjanak, engem?

- Igen, uram, egy bíró vezeti őket.

- Mit jelentsen ez? - kérdezte Van Baerle, és kezében szorongatva a két hagymát, ijedten fürkészte a folyosót.

- Jönnék fölfele! - kiáltotta a szolga.

- Ó, én édes gyermekem, én derék gazdám! - kiáltotta az öreg dajka, aki szintén belépett a szárítóba. - Vedd magadhoz, ami aranyad és ékszered van, és menekülj, menekülj!

- De hát merre meneküljek, dadám? - kérdezte Van Baerle.

- Ugorj ki az ablakon.
- Huszonöt láb magasról?
- Hiszen a puha virágágyakra esel.
- Igen, de ráesnék a tulipánjaimra.
- Nem számít, csak ugorj.

Cornelius fölvette az asztalról a harmadik sarjhagymát, az ablakhoz lépett, kinyitotta, de a gondolat, hogy milyen pusztítást fog véghezvinni a virágágyak között, jobban visszariasztotta, mint a huszonöt lábnyi mélység.

- Soha! - mondotta határozottan, és hátralépett.

E pillanatban a lépcső korlátja mögött feltűntek a katonák alabárdjai.

A dajka égnek emelte karját.

Ami Cornelius van Baerlét illeti, nem csupán az ember, hanem a tulipánkertész dicséretére is mondva, minden gondolata értékes tulipánhagymái körül forgott.

Egy darab papirost keresett, hogy begöngyölhesse őket, meglátta a bibliából kitépett lapot, amelyet Craeke tett a szárítóasztalra, fölvette, és nagy zavarodottságában fel se ötlött benne, hogy honnan is került oda az az írás. Begöngyölte a három sarjhagymát, az egészet kebelébe rejtette, és várt.

A katonák, a bíróval az élükön, ebben a pillanatban toppantak be a szobába.

- Ön Cornelius van Baerle doktor? - kérdezte a bíró, ámbár nagyon jól ismerte a fiatalembert; de hát alkalmazkodott az igazságszolgáltatás szabályaihoz, ami természetesen, amint látni való is, nagy komolyságot kölcsönzött a kihallgatásnak.

- Az vagyok, Van Spennen mester - mondotta Van Baerle, illően üdvözölve a bírót. - Hiszen nagyon jól tudja.

- Akkor hát adja elő a lázító írásokat, amiket a házában rejteget.

- Lázító írásokat? - ismételte Van Baerle, aki erre a felszólításra valósággal elhűlt.

- Csak sose játssza a meglepettet.

- Esküszöm, Van Spennen mester, hogy egyáltalán nem értem, mit akar ezzel mondani - felelte Cornelius.

- Majd akkor eligazítom én a doktor urat - szólt a bíró. - Szolgáltassa ki nekünk azokat az írásokat, amelyeket az áruló Cornelius de Witt januárban letétbe helyezett magánál.

Cornelius egyszerre észbe kapott.

- No lám, kezd rá emlékezni, ugyebár? - mondotta Van Spennen.

- Hogyne, csakhogy az imént lázító írásokról beszélt, s effajta írások nálam nincsenek.

- Ó, hát tagadja?

- Minden bizonnyal.

A bíró megfordult, s körüljártatta tekintetét a szobában.

- Van házában egy helyiség, melyet szárítókamrának neveznek. Melyik az? - kérdezte Van Spennen.

- Ez itt, ahol most vagyunk, Van Spennen mester.

A bíró rápillantott egy jegyzékre, amely legfölül volt az írásai között.

- Helyes! - mondta, mint aki teljesen tájékozódott.

Azután megint Corneliushoz fordult.

- Nem akarja nekem átadni azokat az írásokat? - kérdezte.

- De ha nem tehetem, Van Spennen mester. Ezek nem az én írásaim: letétbe helyezték nálam, a letét pedig szent.

- Cornelius doktor - mondta a bíró -, a rendek nevében megparancsolom, hogy nyissa ki ezt a fiókot, és adja át nekem az oda elzárt írásokat.

A bíró a kandalló szomszédságában álló nagy almárium harmadik fiókja felé bökött.

Csakugyan, a harmadik fiókban voltak azok az írások, amelyeket a *Ruart de Putten* az ő keresztfiára bízott, tehát kétség nem férhet ahhoz, hogy a hatóság értesülései pontosak.

- Ó, tehát vonakodik - mondta Van Spennen, látva, hogy Cornelius ámulatában meg sem tud mozdulni. - Majd kinyitom magam.

A bíró kihúzta a fiókot, előszedett vagy húsz gondosan elrakott és felirattal ellátott hagymát, és végre előkerült a kis iratsomag is, azonmód, ahogyan a szerencsétlen Cornelius de Witt átadta keresztfiának.

A bíró feltörte a viaszpecsétet, feltépte a borítékot, mohó pillantást vetett az első lapokra, és rettentő hangon felkiáltott:

- Ó, az igazságszolgáltatást tehát nem vezették tévútra.

- Hogyan? - kérdezte Cornelius. - Miről van szó?

- Csak sose adja a tudatlant, Van Baerle úr - felelte a bíró -, és jöjjön velünk.

- Micsoda! Önökkel menjek?! - kiáltotta a doktor.

- Igenis, mert a rendek nevében letartóztatom.

Ekkor még nem Orániai Vilmos nevében tartóztatták le az embereket. Ahhoz ő még nagyon is újdonsült helytartó volt.

- Letartóztatnak! - kiáltotta Cornelius. - De hát mit vétettem?

- Az már nem az én dolgom, doktor úr, majd kimagyarázhatja magát bírái előtt.

- Hol?

- Hágában.

Cornelius megdöbbsen; átölelte félájult öreg dajkáját, kezét szorított zokogó cselédeivel, és követte a bírót, aki mint államfoglyot kocsiba zárta, és Hágába küldte vágatában.

ELLENSÉGES BETÖRÉS

Könnyű kitalálni, hogy a történetet mynheer Izaak Boxtel ördögi mesterkedése okozta.

Emlékszünk rá, hogy messzelátója segítségével a legaprólékosabban megfigyelt minden részletet, amikor Cornelius de Witt meglátogatta a keresztfiát.

Arra is emlékszünk, hogy semmit sem hallott, de mindent látott.

És emlékszünk arra is: rögtön kitalálta, hogy a *Ruart de Putten* rendkívül fontos iratokat bízott keresztfiára, minthogy az a csomagot gondosan elzárta abba a fiókba, ahol legértékesebb hagymáit őrizte.

Következésképpen Boxtel, aki sokkal nagyobb figyelemmel kísérte a politikai eseményeket, mint szomszédja, mihelyt hírért vette, hogy Cornelius de Wittet mint hazaárulót börtönbe vetették, azonnal felismerte, hogy csak egy szavába kerülne, és a keresztapával együtt a keresztfiát is börtönbe juttathatja.

Hanem bármennyire is ujjongott örömeiben Boxtel, megborzongott arra a gondolatra, hogy feljelentsen egy embert, akit ez a feljelentés esetleg a vérpadra juttathat.

Csak hogy a gonosz gondolatokban az a legrettentőbb, hogy a rosszlelkű emberek lassanként megbarátkoznak velük.

Különben pedig mynheer Izaak Boxtel ezzel az okoskodással bátorította magát:

„Cornelius de Witt rossz polgár, mert hazaárulással vádolják, és börtönbe vetették.

Én magam jó polgár vagyok, mert semmivel a világon nem vádolnak, és olyan szabad vagyok, mint a madár.

Ha azonban Cornelius de Witt csakugyan rossz polgár, ami pedig bizonyos, minthogy hazaárulás vádja miatt börtönben ül, büntársa, Cornelius van Baerle, nem kevésbé rossz polgár.

Tehát: mivelhogy én jó polgár vagyok, és mivelhogy a jó polgárnak szent kötelessége, hogy följelentsen a rosszakat, nekem: Izaak Boxtelnek, kötelességem, hogy följelentsem Cornelius van Baerlét.”

Ez a körmönfont okoskodás talán mégsem lett volna teljesen úrrá Boxtel elhatározásán, az irigy szomszéd talán nem engedte volna át lelkét az emésztő bosszúvágnak, ha az irigység ördögével nem párosul a kapzsiság ördöge is.

Boxtel tudott róla, hogy mennyire jutott Van Baerle a nagy fekete tulipánra irányuló kísérletezéssel.

Bármily szerény volt is Cornelius doktor, legmeghittebb barátai előtt mégsem titkolhatta el azt a szinte biztos reményét, hogy az Úr 1673. esztendejében meg fogja nyerni a haarlemi műkerészeti társaság százezer forintos díját.

Nos, Cornelius van Baerlénak ez a csaknem biztos reménye volt az a nyavalya, amely lázas nyugtalansággal emésztette Boxelte.

Ha Cornelius letartóztatják, ez mindenesetre nagy fölfordulást okoz a házban. A letartóztatást követő éjszaka nyilván senki sem fog vigyázni a tulipánokra.

Ezen az éjszakán szándékozott Boxel átmászni a falon, és mivelhogy tudta, hol az a hagyma, amelyből a nagy fekete tulipánnak kell kinőnie, úgy képzelte, egyszerűen magával viszi, a fekete tulipán tehát nem Corneliusnál, hanem nála fog kinyílni, a százezer forintot pedig nem Cornelius fogja elnyerni, hanem ő, nem is számítva a nagy dicsőséget, hogy az új virágnak *Tulipa nigra Boxtellensis* lesz a neve.

Így nemcsak bosszúszomját olthatja, de kapzsiságát is kielégítheti.

Ébren mindig csak a nagy fekete tulipánra gondolt, mikor aludt, mindig csak arról álmodott.

Végre augusztus tizenkilencedikén délután két órakor a kísértés olyan erős volt, hogy Izaak úr nem tudott neki többé ellenállni.

Így hát megírt egy névtelen feljelentést, amelyben a főladó nevét a tények valódisága pótolta, s a levelet postára tette.

Gyorsabb és rettentőbb hatást nem keltettek azok a mérgezett levelek sem, amelyeket a velencei bronzoroszlán szájába csúszattak.

A főbíró még aznap este megkapta a levelet, és nyomban szétküldte bírótársainak a meghívót egy másnap reggeli tanácskozásra. Másnap reggel össze is gyűltek valamennyien, elhatározták a letartóztatást, s parancsot is adtak a foganatosítására Van Spennen mesternek, aki, mint láttuk, igazi holland hazafihoz méltóan járt el a dolgában, és letartóztatta Van Baerlét, csaknem ugyanakkor, amikor Hágában az orániai párt hívei nyáron sütötték Cornelius és Jan de Witt hulláinak széttépett darabjait.

Izaak Boxtelnek azonban, akár szégyenből, akár gyöngeségből, aznap nem volt bátorsága messzelátóját a kertre, sem a műteremre vagy a szántókamrára irányozni.

Nagyon is jól tudta, hogy mi fog történni a szegény Cornelius házában, igazán nem kellett végignéznie. Akkor sem kelt föl, amikor belépett szobájába egyetlen szolgája, aki éppúgy irigyelte Cornelius szolgáinak sorsát, mint Boxel a gazdájukét.

- Ma egész nap ágyban maradok; beteg vagyok - közölte vele Boxel.

Kilenc óra tájban nagy lármát hallott az utcáról, s a lárma kirázta a hideg: e pillanatban sápadtabb volt, mint egy igazi beteg, s jobban vacogott, mint egy hideglelés.

Belépett a szolga; Boxel bebújt a takarója alá.

- Jaj, uram! - kiabált a szolga, aki sejtette, ha elsírja a Van Baerle úrral történt szerencsétlenséget, tulajdonképpen jó hírrel örvendeztetni meg a gazdáját. - Jaj, uram, tudja, mi történik e pillanatban?

- Honnan tudhatnám? - felelte Boxel alig érthető hangon.

- Nohát, Boxel úr, ebben a pillanatban tartóztatják le a szomszéd urat, Cornelius van Baerlét, merthogy elárulta a hazát.

- Eh! - mormogta Boxel, egyre jobban gyengülő hangon. - Az lehetetlen!

- De hiszen mindenki azt mondja! Különben is saját szememmel láttam, hogy Van Spennen bíró úr bement hozzá a katonákkal.

- Ó, ha saját szemeddel láttad, az már egészen más - mondta Boxel.

- Mindenesetre még egyszer utánanézek - mondta a szolga -, legyen nyugodt, uram, mindenről tájékoztatom.

Boxtel megelégedett azzal, hogy egy kézmozdulattal bátorítsa a cselédet.

Az elment, de alig fertályóra múlva vissza is tért.

- Ó, uram, amit elmondtam az imént, szóról szóra úgy történt.

- Hogyhogy?

- Van Baerle urat letartóztatták, beültették egy kocsiba, s elvitték Hágába.

- Hágába?

- Oda, és ha igaz, amit beszélnek, hát nem lesz jó vége.

- És ugyan mit beszélnek? - kérdezte Boxtel.

- Jaj, uram, azt mondják, ámbár ez nem éppen bizonyos, hogy Hágában a polgárok éppen most gyilkolták le Cornelius és Jan de Witt urakat.

- Ó! - mormogta vagy inkább hörögte Boxtel, lecsukva mind a két szemét, hogy ne lássa a szörnyű képet, amely ebben a pillanatban nyilván fölmerült előtte.

„A manóba! - gondolta a szolga kimenőben. - Boxtel uram ugyancsak beteg lehet, ha még az ilyen hírre sem ugrik ki az ágyból.”

Csakugyan beteg volt, beteg, mint az az ember, aki megölt egy másik embert.

Ám annak az embernek a megölésével kettős célja volt. Az első elérte. A másodikat még ezután kell elérnie.

Leszállt az éj. Az éjszaka, melyre Boxtel várva várt.

Mihelyt beállt az éj, Boxtel felkelt. Aztán felmászott a platánfára.

Jól számított: senkinek sem volt gondja a kert őrzésére, az egész ház a feje tetején állt.

Hallotta, amint a toronyóra tízet ütött, azután tizenegyet s végül éjfél.

Éjfélkor dobogó szívvel, remegő kézzel és elfakult arccal lekúszott a fáról, lajtorját kerített, a falhoz támasztotta, fölkapaszkodott rajta az utolsó előtti fokig, és hallgatózott.

Minden néma volt. Semmi nesz nem zavarta az éjszaka csendjét.

Az egész házban csak egy mécses égett.

Az öreg dajka virrasztott.

A csönd és a sötétség felbátorította Boxtel.

Átkúszott a falra, egy pillanatig a fal tetején kuporgott, s miután megbizonyosodott róla, hogy nincs mitől tartania, a létrát átemelte saját kertjéből Cornelius kertjébe, és lemászott.

Minthogy pontosan tudta, hol van elültetve a jövődöbéli fekete tulipán hagymája, egyenesen arrafelé szaladt, de azért mindig az utak mentén, nehogy a lábnyom elárulja; odaérve vadállati mohósággal vetette magát a tulipánágyra, és kezével túrta a puha földet.

Nem talált semmit, s azt hitte, hogy tévedett.

Homlokát kiverte a verejték.

Feltúrta a földet oldalról: semmi.

Feltúrta jobbra és balra: semmi.

Feltúrta elől és hátul: semmi.

Az örület környékezte, mert végre rájött, hogy éppen aznap forgatták meg a földet.

Úgy is volt: mialatt Boxtel ágyában feküdt, Cornelius lement a kertbe, kiásta a hagymát, és amint láttuk, három sarjhagymát fejtett le róla.

Boxtel sehogy se tudta rászánni magát, hogy elmozduljon arról a helyről. Kezével több mint tíz négyszögláb területet túrt föl.

Végül nem kételkedett többé abban, hogy nagyon megjárta.

A dühtől reszketve támolygott vissza a létrájához, fölmászott a falra, megint átemelte Cornelius kertjéből a sajátjába, lelökte, és maga is utánaugrott.

Ekkor fölillant benne az utolsó reménysugár.

Az, hogy a hagyma csakis a szárítóban lehet.

Tehát csupán be kell hatolnia a szárítóba, mint ahogy a kertbe behatolt.

Majd ott megtalálja, amit keres.

Különben ez sem volt keményebb feladat.

A szárító üvegtábláit éppúgy fel lehetett emelni, mint egy melegház ablakait.

Különben is Cornelius van Baerle maga nyitotta ki az ablakokat reggel, és senkinek sem jutott eszébe, hogy este becsukja. Mindössze egy hosszú létrára volt szükség, egy húsz láb hosszú létrára a tizenkét láb hosszú létra helyett.

Boxtelnak eszébe jutott, hogy az utcán, ahol lakott, éppen tataroztak egy házat. És egy óriási létrára is emlékezett, mely a háznak volt támasztva.

Ez kellett Boxtelnak, ha ugyan a munkások időközben el nem vitték.

Elszaladt a házhoz. A létra ott volt.

Boxtel elhúzta a faltól, és nagy ügyel-bajjal a kertjébe cipelte; még többet kínlódott vele, amíg Cornelius háza falához tudta támasztani.

A létra éppen a kis tolóablakig ért.

Boxtel égő tolvajlámpát dugott a zsebébe, fölkapaszkodott a létrán, és behatolt a szárítóba.

A szentélybe érve megállt, és nekitámaszkodott az asztalnak; lába fölmondta a szolgálatot, a szíve úgy vert, hogy majd megfulladt bele.

Itt sokkal rosszabbul érezte magát, mint a kertben; azt lehetne mondani, hogy a szabadban a magántulajdon elveszti tiszteletre méltó voltát; ha valaki átugrik egy sövényen, vagy megmássza is a falat: a szoba küszöbe vagy ablaka előtt megtorpan.

A kertben Boxtel csak tolvaj volt, a szobában betörő.

Azért csak összeszedte a bátorságot. Nem azért jött, hogy üres kézzel térjen haza.

De hiába kutatott, keresett, hiába nyitogatta-csukogatta fiókokat, még azt a kiváltságos fiókot is, amely oly végzetessé vált Corneliusra nézve; olyasfajta föliratokra bukkant, amilyenek a fűvészkertben láthatók: *Johanna tulipán*, *Witt tulipán*, *világosbarna tulipán*, *pörköltkávé-színű tulipán*; de fekete tulipánnak vagy inkább azoknak a sarjhagymáknak, amelyeknek héjába rejtve szunnyad a jövődöbéli virág: sehol sem akadt a nyomára.

Pedig a magvak és hagymák kettős könyvvitelű lajstromában, amit Van Baerle pontosabban és gondosabban vezetett, mint a legelső amszterdami cégek üzleti könyveiket, Boxtel ezeket a sorokat olvasta:

„Ma, 1672. augusztus huszadikán, kiástam a fekete tulipán hagymáját, és három tökéletesen kifejlődött sarjhagymát nyertem belőle.”

- Ezek a sarjhagymák! Ezek a sarjhagymák! - üvöltötte Boxel, mindent széthányva a szárítóban. - Vajon hová dughatta?

Aztán hirtelen olyat ütött a homlokára, hogy majd összelapult a koponyája, és fölkiáltott:

- Ó, én szerencsétlen! Ó, háromszorosan boldogtalan Boxel! Hát megválhat az ember ezektől a hagymáktól, hát itt hagyhatja őket Dordrechtben, elmehet nélkűlűk Hágába, hát élhet az ember nélkűlűk, mikor a nagy fekete tulipánt várja tőlűk! Ó, a gazember! Arra még ráért, hogy magához vegye a sarjhagymákat! Nála vannak! Mind a hármat magával vitte Hágába!

Villám volt ez, amely bevilágított egy hiábavaló gonosztett mélységeibe.

Boxel, mint akit mennykő sújtott, lehanyatlott az asztalra, ugyanazon a helyen, ahol pár órával ezelűtt a szerencsétlen Van Baerle olyan hosszasan elgyűnyűrkűdűtt a fekete tulipán sarjhagymáiban.

- Nohát - mondotta a gonosz szomszéd, fűlemelve halálsápadt arcát -, ha nála vannak is, csak addig vigyázhat rájuk, amíg életben van, és ha...

Undorító gondolata rémítű mosolyba torkollott.

- A sarjhagymák Hágában vannak, így hát én sem élhetek tovább Dordrechtben. Fel Hágába, a hagymákért! Hágába!

És Boxel ügyet sem vetett a körülűtte heverű tömèntelen kincsre, csak az az egyetlen, az a felbecsűlhetetlen kincs foglalkoztatta; kimászott a tolóablakon, lecsűszott a hosszú létrán, a tolvaj szerszámot visszavitte oda, ahonnan elhozta, és mint egy ragadozű állat, üvöltve tért haza.

A CSALÁDI CELLA

Éjfélre járt az idő, amikor a szegény Van Baerlét beszállították a Buitenhof börtönbe.

Bekövetkezett, amit Rosa megjósolt. Amikor a néptömeg üresen találta Cornelius szobáját, olyan dühbe jött, hogy ha Gryphus apó történetesen a kezükbe kerül, okvetlenül ő lakol a megszökött rab helyett.

Utóbb azonban bőségesen kitölthették haragjukat a két fivéren, akiket a gyilkosok utolértek, hála az előrelátó Vilmos óvatosságának, aki még jókor lezáratta a város összes kapuit.

Közben tehát volt egy pillanat, amikor a börtön teljesen kiürült, s néma csend váltotta fel azt a rettentő tombolást és üvöltést, amely úgy robajlott végig a lépcsőházon, mint a mennydörgés.

Rosa ezt a pillanatot használta föl, előbújt rejtekéből, s kisegítette apját is.

A börtönépületben nem maradt egy árva lélek sem; minek is ott maradni, mikor a Tolheknél folyik az öldöklés?

Gryphus egész testében reszketve bújt elő a bátor lelkű Rosa mögött. Jól-rosszul bezárták a főkaput; azért mondjuk, hogy jól-rosszul, mert a kapu félig be volt zúzva. Meglátszott, hogy hatalmas népharag áradata zúgott rajta keresztül.

Négy óra tájban odahallatszott a visszafelé hömpölygő láрма, de Gryphust és leányát ez már csöppet sem fenyegette. A nagy lármát az okozta, hogy a nép akasztani vitte a holttesteket, s visszajött a térre, ahol a kivégzéseket szokták megejteni.

Rosa most is elbújt, de csak azért, hogy látnia se kelljen a borzalmas színjátékot.

Éjfélkor kopogtak a Buitenhof kapuján, vagyis inkább a torlaszon, amely a kaput pótolta. Meghozták Cornelius van Baerlét.

Amikor Gryphus börtönőr átvette az új vendéget, s az elfogatási parancsból látta, kiféle-miféle, igazi börtönőri mosolyra nyílt a szája, és azt dörögte:

- Cornelius de Witt keresztfia! No, fiatal barátom, itt a családi cella, majd azt adjuk oda.

És nagyot mulatva saját élcén, a vad orániai párti Gryphus fogta a nagy lámpást és a kulcsait, hogy elvezesse Corneliust abba a cellába, amelyet csak aznap hagyott el Cornelius de Witt, hogy számkivetésbe menjen, már amint forradalmi időkben értik a számkivetést azok a nagy moralisták, akik a magas politika sarkigazságának vallják, hogy csak a halottak nem térnek vissza.

Gryphus tehát hozzálátott, hogy Corneliust elvezesse keresztapja cellájába.

Az úton, melyet a celláig meg kellett tenniök, a szerencsétlen virágkertész nem hallott egyebet, mint egy kutya vonítását, s nem látott egyebet, mint egy fiatal leány arcát.

A kutya egy falba vájt kutyaólból oldalgott elő, megcsörgette nehéz láncát, s körülszaglászta Corneliust, hogy annál jobban megismerje, ha majd megparancsolják neki, hogy széjjeltépje.

A fiatal leány pedig éppen ebben a pillanatban nyitotta ki szobájának ajtaját a lépcsőház aljában, amikor a lépcső korlátja nyikorogni kezdett a fogoly elnehezült keze alatt. A leány mécesest tartott a jobb kezében, ennek fénye megvilágította bájos, rózsás arcát, amelyet ragyogó szőke, dús hajfonatok kereteztek, bal kezével pedig összefogta a mellén fehér éjjeli köntösét, ugyanis Cornelius váratlan megérkezése álmából riasztotta föl.

Igazán festő ecsetjére kívánczó és minden tekintetben Rembrandthoz méltó kép volt a fekete csigalépcső, amint ráhullott Gryphus éjjeli lámpásának vereslő fénye, a magasban a börtönőr komor alakja, azután a bánatos arcú Cornelius, amint áthajol a korláton, hogy lenézhesen; alatta pedig, az ajtónyílás fénylő keretében, Rosa édes arca és szemérmes, talán kissé kelletlen mozdulata, mivel Cornelius sokkal följebb állott a lépcsőn, s tétova és szomorú pillantása onnan simogatta a fiatal leány gömbölyű, fehér vállát.

Végül lenn a sötétben, a lépcsőnek azon a részén, ahol minden részletet elnyel a feketeség, nagy karbunkuluszemek tüzelnek, mert a szelindek tépi-rágja ott láncát, amelyen Rosa mécsese és Gryphus lámpása reszkető fényeket hint el.

De amit még a nagyszerű mester sem tudott volna képére varázsolni, az Rosa arcának fájdalmas kifejezése volt, amikor látta a halvány képű, szép fiatalembert fölfelé menni a lépcsőn, és megértette, hogy őt illetik apjának komor szavai:

- Majd megkapja a családi cellát.

Az egész jelenés egy pillanattig tartott, sokkal kevesebb ideig, mint amennyi nekünk kellett, hogy leírjuk. Gryphus továbbment, Cornelius nem maradhatott el tőle, és öt perccel később belépett a tömlöcébe, amelyet nem is kell már leírnunk, mert úgyis ismeri az olvasó.

Gryphus, miután ujjával rábökött az ágyra, amelyen annyit kínlódott az a mártír, akinek lelke aznap megjelent az Úr előtt, fogta a lámpását, és kiment.

Cornelius, alighogy magára maradt, ledőlt az ágyra, de szemére nem jött álom. Nem tudta szemét levenni arról a keskeny kis rácsos ablakról, amely a Buitenhof térre nyílt; addig-addig bámulta, amíg a fák mögött megjelent az első fénysugár, amelyet az ég mint fehér köpenyt hullat le a földre.

Az éjszaka folyamán erről is, arról is gyors paripák száguldottak át a Buitenhof téren, járőrök nehéz léptei kopogtak a kerek kövezeten, és a muskétások szövétnekei, a nyugati szélben lobogva, föl-fölvillámlottak egészen a börtön ablakáig.

Mikor azután a kelő nap ezüsttel szórta tele a csúcsíves tetejű házakat, Cornelius, aki mielőbb tudni akarta, vajon van-e élőlény a közelben, odalépett az ablakhoz, és körüljártatta szomorú tekintetét. A tér túlsó végében valami alkotmány feketéllett, megült rajta a reggeli ködök sötétkékje, és szabálytalan körvonalai élesen belerajzolódtak a házak fakó háttérébe.

Cornelius felismerte a bitófát.

És ezen a bitófán két alakatlan roncs függött. Két véres emberi tetem.

A jó hágai nép széjjelszaggatta áldozatainak testét, de azért hűségesen meghagyott a bitófának annyit, amennyi alkalmat nyújt egy nagy hirdetményen egy kettős feliratra.

Ezen a falragaszon pedig Cornelius huszonnyolc esztendő szemével ki tudta betűzni a következő sorokat, amelyeket valami cégtáblamázoló durva ecsetje kent oda:

„Itt függ Jan de Witt, a nagy gazember, és testvére, Cornelius de Witt, a kis gazember, ellenségei a holland népnek, ámde jó barátai a francia királynak.”

Cornelius fölsikoltott rémületében, és úgy magával ragadta az iszonyat, hogy kézzel-lábbal dörömbölni kezdett az ajtaján, olyan erővel és olyan hangosan, hogy Gryphus dühösen szaladt oda, óriási köteg kulccsal a kezében.

Kinyitotta az ajtót, s közben szörnyű szitkokat szórt a fogolyra, aki olyankor háborgatta, amikor őt senki sem szokta háborgatni.

- No, nézze meg az ember, ez az új De Witt milyen örült! - kiabálta mérgesen. - Az ördög bújt bele ezekbe a Wittekbe!

- Uram, uram! - mondta Cornelius, karon ragadva és az ablakhoz vonszolva a börtönőrt. - Mit olvastam én ott lenn?

- Hol, ott lenn?

- Azon a hirdetményen.

És reszketve, riadtan, sápadtan odamutatott a tér mélyére, arra az arcátlan felíratra a bitófán.

Gryphus elnevette magát:

- Ó! Ó! Hát olvasta! Nohát, kedves uram, idejut ám az ember, ha egy húron pendül az orániai herceg öfenségének ellenségeivel.

- A Witt urakat meggyilkolták - mormogta Cornelius; homlokát kiverte az izzadság, végigesett az ágyon, szeme lecsukódott, karja lehanyatlott.

- A Witt urakon igazságot tett a nép - felelte Gryphus. - Maga szerint meggyilkolták őket? Én azt mondom, kivégezték őket.

Amikor látta, hogy a fogoly nemcsak elcsendesedett, hanem el is ájult, elhagyta a szobát, hevesen becsapta maga után az ajtót, s nagy zörgéssel eltolta a zárat.

Mikor Cornelius újra eszméletre tért, egyedül volt, és rádöbrent, hogy a szoba, a családi cella, ahogy Gryphus nevezte, az a végzetes átjáró, amelyen át eljutni a szomorú halálba.

És minthogy Cornelius filozófus volt, főképpen pedig jó keresztény, először keresztapja lelki üdvösségéért imádkozott, azután a főminiszterért, végül belenyugodott mindazokba a szenvedésekbe, amelyeket az Úristen rá fog mérni.

Amikor az egekből újra leszállott a földre, a földről pedig vissza börtönébe, és miután meggyőződött arról, hogy egyedül van a cellában, kivette kebléből a fekete tulipán három sarjhagymáját, és elrejtette egy kötömb mögött, amelyre a hagyományos kancsót szokták letenni, a börtöncella legsötétebb zugában.

Hiába fáradozott vele annyi esztendeig! Minden szép reménye füstbe ment! A fölfedezése is úgy jár, mint ő maga: elvész és megsemmisül. Hiszen nincs ebben a börtönben egyetlen fűszál, nincs egy szemernyi föld, nincs egy vékonyka napsugár.

Erre a gondolatra Corneliust vigasztalan kétségbeesés fogta el, amelyből csak egy rendkívüli körülmény tudta kiragadni.

Mi volt ez a rendkívüli körülmény?

Ennek elbeszélését a következő fejezetre tartogatjuk.

A BÖRTÖNŐR LÁNYA

Ugyanaznap este Gryphus élelmet hozott a rabnak; ahogy benyitott az ajtón, megcsúszott a nedves kövön, és akárhogy próbált is egyensúlyozni, elvágódott. A kezét olyan ügyetlenül tartotta maga elé, hogy a csuklója fölött eltörte a karját.

Cornelius megindult felé; a börtönőr azonban, nem is sejtve, hogy az eset komoly, mindjárt rászólt:

- Semmi baj, ne mozduljon.

És megtámasztva a karját, föl akart kelni, de a karcsont mindjárt engedett; Gryphus csak akkor érezte, hogy mennyire fáj, és fölkiáltott.

Most már tudta, hogy eltört a karja, és az az ember, aki oly keményszívű volt mások iránt, ájultan roskadt a küszöbre, mozdulatlanul és hidegen, mint egy halott.

Ezalatt a cella ajtaja nyitva maradt, és Cornelius nem őrizte többé senki.

De neki eszébe sem jutott, hogy kihasználja a jó alkalmat; ahogy Gryphusnak a karja megbicsaklott, s ahogy a csontja ropogott, Cornelius rögtön látta, hogy törést szenvedett, hogy rettentő fájdalmai vannak; nem is gondolt egyébire, csak hogy segítséget nyújtson a szerencsétlenül járt embernek, bármily rosszindulatot tanúsított is vele szemben a börtönőr első és egyetlen találkozásuk alkalmával.

A zajra, amelyet Gryphus elvágódása okozott, s a kiáltásra, amelyet a fájdalom csalt ki belőle, egyszerre sietős léptek kopogása hallatszott a lépcső felől, s a jelenség láttán, amely a lépteket követte, Cornelius száján kicsúszott egy halk sikoly, amelyre egy fiatal lány sikolya volt a válasz.

Aki Corneliusnak e sikolyra válaszolt, nem volt más, mint a szép fríz leány; mikor látta apját a földön heverni, a foglyot pedig föléje hajolni, eleinte azt hitte, hogy Gryphus, akinek durvaságát ismerte, hajba kapott a fogollyal, és dulakodás közben bukott a földre.

Alighogy a fiatal leányban fölmerült a gyanú, Cornelius máris megértette, mi megy végbe a szívében.

Rosa azonban egyetlen szempillantás alatt felfogta a való helyzetet, elszégyellte magát iménti gondolata miatt, és szép, könnyes szemét a fiatalemberre emelve, így szólt hozzá:

- Bocsánat és köszönet, uram. Bocsánat azért, amit gondoltam, és köszönet azért, amit tett.

Cornelius elpirult.

- Csak keresztényi kötelességemet teljesítem, ha embertársamon segítek.

- Igen, segít rajta most, este, és elfelejti a sérelmeket, amelyekkel ma reggel illette. Uram, ez több, mint emberszeretet, ez több, mint keresztényi kötelesség.

Cornelius ránézett a szép gyermekre, s alig tudott magához térni ámulatából, hogy a nép egyszerű lányának szájából ilyen nemes és ilyen részvevő szavakat hall.

De arra már nem maradt ideje, hogy meglepetésének kifejezést is adjon. Gryphus magához tért ájulásából, felnyitotta szemét, és az étellel együtt megszokott durvasága is visszatért.

- No tessék, az ember töri magát, hogy a fogoly mielőbb megkapja a vacsoráját, a nagy sietségben megbotlik, elesik, összezúzza a karját, s aztán hagyják, hadd feküdjön a kövön.

- Ne beszélj így, apám - mondta Rosa -, ne légy igazságtalan az ifiúr iránt, aki épp veled foglalatostkodott, amikor bejöttem.

- Ő? - kérdezte Gryphus tamáskodó arccal.

- Olyan igaz ez, uram, hogy most is szívesen leszek segítségére.

- Maga? - szólt Gryphus. - Hát maga doktor?

- Az az eredeti mesterségem - felelte a fogoly.

- Hát aztán be tudná igazítani a karomat?

- Hogyne.

- Aztán mi kéne ahhoz?

- Két darab faléc és vászoncsíkok a kötözéshez.

- Hallod, Rosa - mondotta Gryphus -, a fogoly majd beigazítja a karomat. Ezzel pénzt takarítunk meg. Gyere csak, segíts fölállanom, olyan nehéz vagyok, mint az ólom.

Rosa odatartotta a vállát. A beteg ép karjával átölelte a lánya nyakát, s nagy öröklődéssel talpra állott, mialatt Cornelius, hogy megkímélje a járástól, odatolt neki egy karosszéket.

Gryphus beleült a karosszékebe, aztán lányához fordult:

- No, nem hallottad? Eredj már, és hozd el, amit kértek.

Rosa lement, és csakhamar két darab hordódongával és jókora vászoncsíkkal tért vissza.

Cornelius közben arra használta az időt, hogy lehúzza a börtönőrről a zubbonyt, s felgyűrje az ingujját.

- Ez az, amit kívánni tetszett, uram? - kérdezte Rosa.

- Igen, kisasszony - felelte Cornelius, rápillantva az odahozott holmira -, igen, ez az. Mármost tolja ide az asztalt, amíg én tartom az édesapja karját.

Rosa odatolta az asztalt. Cornelius ráhelyezte a törött kart, hogy simán feküdjék, rendkívüli ügyességgel beigazította, a két sín közé helyezte, és jól bekötözte.

Az utolsó szorításnál a börtönőr megint elájult.

Kérem, kisasszony, hozzon ecetet - mondotta Cornelius bedörzsöljük vele a halántékát, és magához fog térni.

De Rosa nem követte az utasítást, hanem megbizonyosodva róla, hogy apja nincs eszméletén, közelebb lépett Corneliushoz.

- Uram - mondotta -, szívességért szívesség jár.

- Mit jelentsen ez, szép gyermekem? - kérdezte Cornelius.

- Azt jelenti, uram, hogy a bíró, aki holnap ki fogja hallgatni, ma itt járt, s tudakozódott, hogy melyik cellában szállásolták el; amikor meghallotta, hogy Cornelius de Witt úr szobáját foglalta el, olyan furcsán nevetett, hogy azt kell hinnem, rosszat forral maga ellen.

- Mit tehetnek velem? - kérdezte Cornelius.

- Látja odalenn azt a bitót?

- Csakhogy én nem vagyok bűnös - felelte Cornelius.

- Azok talán bűnösök voltak, akiket felakasztottak, megcsonkítottak, széjjelszaggattak?

- Igaz - mondotta Cornelius elkomorodva.

- Különben is - folytatta Rosa -, a közvélemény úgy tartja, hogy maga bűnös. És akár bűnös, akár nem, holnap tárgyalni kezdik a pörét, és holnapután elítélik. Manapság olyan gyorsan megy minden.

- De hát mire akar kilyukadni, kisasszony?

- Csak arra, hogy egyedül vagyok, gyöngé leány vagyok, az apám eszméletlen, a kutya meg van láncolva, ennél fogva semmi sem gátolja abban, hogy megszökjék. Tehát szökjék meg: erre akarok kilyukadni.

- Mit mond?

Azt, hogy, fájdalom, nem tudtam megmenteni se Cornelius, se Jan urat, és nagyon szeretném, ha maga megmenekülhetne. Egy pillanatot se veszítsen, látja, apám lélegzik, egy perc múlva talán már a szemét is kinyitja, és akkor elkéstünk. Mire vár?

Cornelius mozdulatlanul állt ott, s nézte Rosát, de mintha úgy nézte volna, hogy nem is hallja, mit mond.

- Nem érti? - szólt a leány türelmetlenül.

- De igen, értem - felelte Cornelius -, csakhogya...

- Csakhogya?

- Nem szököm. Magát vonnák felelősségre.

- Hát aztán? - kérdezte Rosa elpirulva.

- Köszönöm, gyermekem - mondotta Cornelius -, de maradok.

- Marad? Istenem! Istenem! Hát nem érti, hogy el fogják ítélni? Halálra ítélik, kivégzik a verpadon, talán meggyilkolják és darabokra tépik, mint ahogy meggyilkolták és darabokra tépték Jan urat és Cornelius urat! Az égre kérem, ne törődjék velem, és meneküljön ebből a cellából! Vigyázzon magára, ez a helyiség szerencsétlenséget hoz a Wittekre.

- Hohó! - szólt a börtönőr fölébredve. - Ki beszél azokról a nyomorult, gaz, áruló Wittekről?

- Ne mérgeledjék, jóember - nyugtatta Cornelius szelíd mosollyal -, az ilyen csonttörésnél az árt a legjobban, ha fölhevül az ember.

Aztán halkán így szólt Rosához:

- Gyermekem, én ártatlan vagyok, és mint ártatlan ember, hidegvérrel és nyugodtan várom be bíráimat.

- Csitt! - súgta neki Rosa.

- Csitt, de miért?

- Apám nehogy megsejtse, hogy beszélgettünk.

- Mit ártana az?

- Mit ártana? Akkor sohase jöhetnék többet ide - mondta a fiatal leány.

Ez az ártatlanul bizalmas vallomás mosolyt csalt Cornelius ajkára: úgy rémlett neki, hogy a boldogságnak egy sugara vetődik rá a balsorsára.

- No, mit suttogtok ott ti ketten? - kiabálta Gryphus, mialatt fölkelt, s jobbjaival alátámasztotta a bal karját.

- Semmit - felelte Rosa -, az úr elmagyarázta, hogy mihez tartsd magad.
 - Hogy mihez tartsam magamat? Hogy mihez tartsam magamat? Majd megmondom, drága leánykám, hogy te mihez tartsd magadat.
 - Mihez, apám?
 - Ahhoz, hogy ne gyere be többé a foglyok cellájába, s ha már bejöttél, hát eredj is ki mindjárt; egy-kettő, indulj máris!
- Rosa és Cornelius összenézett.
- Rosa pillantása ezt mondta:
- No látja!
- Corneliusnak a pillantása pedig ezt jelentette:
- Legyen meg az Úr akarata!

CORNELIUS VAN BAERLE TESTAMENTUMA

Rosa nem tévedett. Másnap eljöttek a bírák a Buitenhofba, és kihallgatták Cornelius van Baerlét. A kihallgatás nem tartott különösen sokáig; bebizonyosodott, hogy Cornelius magánál rejtgette a Witteknek a francia kormánnyal váltott végzetes leveleit. Cornelius nem is tagadta.

A bírák szemében csak az volt kétséges, hogy a leveleket Cornelius de Witt kézbesítette-e Corneliusnak.

De minthogy a két mártír halála után Cornelius van Baerlénak már senkit sem kellett kímélnie, nem hallgatta el, hogy a letétet Cornelius de Witt személyesen adta át neki, sőt még azt is elmondta, hogy milyen módon és milyen körülmények között bízta rá.

Ez a vallomás részessé tette Corneliuszt keresztapja bűnében.

Ezek után nyilvánvaló volt, hogy Cornelius bűntársa volt a Ruarnak.

Cornelius nem szorítkozott erre a rövid vallomásra: elmondta a teljes igazságot életmódjáról, szokásairól, hajlamairól. Kifejtette, hogy a politika sohasem érdekelte, hogy csak a tanulást, a tudományt, művészetet és a virágot szereti. Elbeszélte azt is, hogy amióta Cornelius Dordrechtben járt, s átadta neki azt a levélcsofót, ő soha hozzá sem nyúlt, még csak meg sem nézte.

Amire az volt az ellenvetés, hogy állítása már csak azért sem lehet igaz, mert a leveleket éppen abban a szekrényben őrizte, amelybe mindennap belenézett és belenyúlt.

Cornelius azt felelte, hogy ez ugyan igaz, de ő csak azért nyúlt bele a fiókba mindennap, hogy meggyőződjön róla, száradnak-e a hagymái, s belenézni is csak azért nézett bele, hogy lássa, csíráznak-e már a hagymák.

Erre ellenvetésül azt mondták: a letét iránti állítólagos közömbösségét semmiféle józan érv nem támasztja alá, mert lehetetlen, hogy amikor ilyen letétet vett át keresztapjától, ne ismerte volna annak jelentőségét.

Mire Cornelius a következőket válaszolta:

Keresztapja sokkal jobban szerette őt, és sokkal okosabb ember volt, semhogy beavatta volna a levélcsofó titkába, mert hiszen ez csak arra lett volna jó, hogy a letéteményest gyötörje és nyugtalanítsa.

Ezt meg így utasították vissza: ha De Wittnek csakugyan ez volt a szándéka, akkor minden eshetőségre számítva mellékelte volna a levélcsofóhoz egy írást is, amely tanúsítaná, hogy keresztfiának semmi része sincs a levelezésben, vagy legalábbis amíg a pöre folyt, írt volna keresztfiának néhány sort, és azzal most igazolhatná magát.

Cornelius erre azt felelte, hogy keresztapja valószínűleg azt hitte, a letét olyan helyen van, ahol semmiféle veszély nem fenyegeti, hiszen Van Baerle háza népe azt a szekrényt olyan szentnek tekintette, akár a frigyládát; ennél fogva Cornelius de Witt minden igazolást fölöslegesnek tartott; ami pedig azt a bizonyos néhány sort illeti, homályosan emlékszik rá, hogy közvetlenül a letartóztatása előtt, amikor éppen mélyen elmerült egy nagyon ritka tulipánhagyma szemléletébe, Jan de Witt úr szolgálja bejött hozzá a szárítóba, s átadott neki valami írást; de erre csak egészen homályosan emlékszik, mint valami látomásra. A szolgál azután eltűnt, az írást pedig meg is találnák, ha nagyon keresnék.

Craekével már nem lehetett beszélni, tekintve, hogy kiszökött Hollandiából.

Az írást pedig nem is keresték, mert valószínűtlennek látszott, hogy ráakadjanak.

Cornelius se nagyon ragaszkodott hozzá, hiszen ha előkerül is, nem biztos, hogy bármi módon kapcsolatban lehet a levélsomóval, amely bűnjelként szerepel az ő pörében.

A bírák úgy tettek, mintha szeretnék, ha Cornelius ügyesebben tudná védeni magát; olyan türelmesen, jóságosan bántak vele, mint akkor szoktak, ha a bíróság felfigyelt a vádlott személyére, vagy ha a győztesnek, miután diadalmaskodott ellenfelén és teljesen úrrá lett rajta, nincs már szüksége arra, hogy végképpen megsemmisítse.

Cornelius nem kért ebből a képmutató jóindulatból, s utolsó válaszában a mártír nemességével és az igaz ember nyugalomával ezeket mondta:

- Olyan dolgokat kérdeznek tőlem, uraim, amelyekre vagy semmit sem felelhetek, vagy csak a tiszta igazságot. A tiszta igazság pedig a következő: a levélsomó úgy jutott hozzám, ahogy az imént elmondtam; Isten előtt állítom, hogy nem tudtam, és ma sem tudom, mi van benne, s hogy csak letartóztatásom napján értesültem arról, hogy a letét a főminiszternek Louvois márkival váltott leveleit tartalmazza. Állítom végül, hogy nem értem, miképpen tudhatták meg, hogy a csomag nálam van, s még kevésbé értem, miért tekintenek bűnösnek azért, mert elfogadtam azt, amit nagy híré és szerencsétlen keresztapám rám bízott.

Ennyi volt Cornelius egész védőbeszéde. A törvényszék elrendelte a szavazást.

A bírák fontolóra vették:

A belviszály legkisebb hatása is végzetes lehet, mert föléleszti a háborút, pedig annak elfojtása mindenkinek legfőbb érdeke.

Az egyik bíró, akit jó emberismerőnek tartottak, megállapította, hogy ez a látszólag oly nyugodt fiatal ember alapján véve nagyon veszedelmes egyén, tekintettel arra, hogy a jéghideg páncél alatt, amelyet fölvelt, nyilvánvalóan lángol a bosszúvágy, hogy megfizethessen rokonaiért, a De Wittekért.

Egy másik bíró megjegyezte, hogy a tulipánimádat nagyon jól összefér a politikával, s a történelem tanúbizonysága szerint több rendkívül veszedelmes ember úgy kertészkedett, mintha csak az lett volna élethivatása, holott egészen más dolog járt az eszükben. Ott van Tarquinius Priscus,¹¹ aki mákot termelt Gabiában, ott a „nagy” Condé, aki szegfűt öntözött a vincennes-i toronyban, tették pedig ezt akkor, amikor az előbbi azon töprengett, hogy visszatér Rómába, a másik meg azon, hogy megszökik a börtönből.

Ebből a dilemmából a bíró ilyen következtetésre jutott:

Cornelius van Baerle úr vagy a virágokat szereti nagyon, vagy a politikát szereti nagyon; akár így áll a dolog, akár úgy, hazudott nekünk, először, mert a levelek, amelyeket nála megtaláltak, kétségtelenül bizonyítják, hogy foglalkozott politikával, míg másfelől az is be van bizonyítva, hogy foglalkozott a tulipánokkal. Erről hitet tesznek a tulipánhagymák. Végül - és ez éppen a szörnyűség -, minthogy Cornelius van Baerle egyidejűleg foglalkozott politikával és tulipánokkal, a vádlott ennél fogva hibrid jellem, kételtű alkat, aki egyazon hévvel műveli a politikát és a tulipánokat, ami a békés közélet szempontjából a legveszedelmesebb fajtájú jellemnek tekintendő, és bizonyos tekintetben, sőt talán minden tekintetben azokhoz a nagy szellemekhez hasonlít, akik közül épp az imént idéztük Tarquinius Priscus és a „nagy” Condé példáját.

Ennek a sokféle okoskodásnak az lett a summája, hogy ő hercegi fensége, Hollandia helytartója, kétségkívül roppant hálás lesz a hágai bíróságnak, ha egyszerűsíti a Hét Tartományok kormányzását, amennyiben kiirtja az ellene irányuló összeesküvés utolsó csíráját is.

¹¹ A hagyomány szerint Róma etruszk származású ötödik királya (i. e. 7. sz. vége - 6. sz. elején).

Ez az érv túltett valamennyi többi érven, és hogy az összeesküvés végső csíráját is biztos kiirtsák, egyhangúlag halálra ítélték Cornelius van Baerlét, aki bűnösnek találtatott abban, hogy a tulipánkertészet ártatlan mesterségének örve alatt részt vett a Witt uraknak a holland nemzet ellen való gyalázatos cselszövényeiben és alávaló összeesküvéseiben, nemkülönben a francia ellenséggel való titkos összejátszásában.

Kiegészítették az ítéletet azzal, hogy fönt nevezett Cornelius van Baerle vezettessék ki a Buitenhof börtönből a hasonló nevű téren felállított vérpadra, ahol is az ítéletvégrehajtó le fogja ütni a fejét.

Minthogy a tanácskozás nagyon komoly volt, tartott is vagy félóra hosszát, ezalatt a foglyot visszakísérték a börtönbe.

A törvényszéki írnok itt olvasta föl neki a halálos szentenciát.

Gryphus mestert az ágyhoz szögezte a kartörés okozta magas láz. Kulcsait egyik számfölötti alantasa vette át, ő vezette be az írnokot Van Baerléhoz, a pribék mögött pedig besurrant Rosa, a szép fríz leány, és megbújt az ajtószögletben, zsebkendőjét szorítva a szájára, hogy meg ne hallják a sóhajtását, a zokogását.

Cornelius nem annyira szomorú, mint inkább meglepett arccal hallgatta végig a halálos ítéletet.

Az ítélet felolvasása után az írnok megkérdezte, hogy van-e valami megjegyezni valója.

- Semmi a világon - felelte Cornelius. - De bevallom, hogy a sokféle halálnem között, amelyet az óvatos ember igyekszik előrelátóan elkerülni, ez az egy igazán soha nem jutott volna eszembe.

Erre a feleletre az írnok azzal a tisztelettel üdvözölte Corneliuszt, amelyet az efféle hivatalnokok szoktak tanúsítani a nagyszabású gonosztevők iránt.

Indulni készült, de Cornelius megkérdezte tőle:

- Kérem, írnok úr, legyen szíves megmondani, mikor lesz a napja?

- Még ma - felelte az írnok, akit a halálraítélt hidegvérűsége kissé zavarba hozott.

Valaki fölzokogott az ajtó mögött.

Cornelius előrehajolt, hogy lássa, ki sír ott, de Rosa megsejtette ezt a mozdulatot, és hirtelen hátrahúzódott.

- És hány órákor lesz a kivégzés? - folytatta Cornelius.

- Déli tizenkét órákor, uram.

- Az ördög vigye el - szólt Cornelius -, ha nem tévedek, vagy húsz perccel ezelőtt ütötte el a tízet. Nincs vesztegetni való időm.

- Bizony, hogy megbékélhessen istenével, uram - szólt az íródeák és földig hajolt -, és olyan papot kérhet, amilyen tetszik.

Mialatt ezt mondta, folyton hátrálva kiment, a helyettes börtönőr követte, és éppen be akarta zárni Cornelius ajtaját, amikor egy reszkető fehér kar ékelődött közé és a nehéz ajtó közé.

Cornelius csak az aranysegélyű fehér csipkés főkötőt látta, amelyet a szép fríz lányok hordanak a fejükön; csak annyit hallott, hogy valaki súg valamit az ő fülébe; az ő beletette a súlyos kulcsomót a felé nyújtott fehér kézbe, néhány grádiccsal lejjebb letelepedett a lépcsőre, amelyet ily módon fent ő maga őrzött, lent pedig a véreb.

Az aranyos főköttő egyszerre csak fordult egyet, és Cornelius megismerte a szép Rosa könny-áztatta arcát és könnyben úszó nagy kék szemét.

A fiatal lány, kezét ziháló mellére szorítva, Corneliushoz lépett.

- Ó, uram, uram - nyögte, és elakadt a szava.

- Szép gyermekem - felelte Cornelius meghatottan -, mit kíván tőlem? Hadd emlékeztessenem rá, hogy aligha tehetek már bármit is.

- Uram, egy nagy kegyet kérek magától - felelte Rosa, s karját részben Cornelius, részben az ég felé emelte.

- Ne sírjon így, Rosa - szólt a fogoly. - A maga könnyei jobban megindítanak, mint közeli halálom. Pedig bizonyára tudja, hogy minél ártatlanabb a fogoly, annál nagyobb nyugalommal, sőt örömmel kell meghalnia, mert hiszen úgy hal meg, mint mártír. Nocsak, szép Rosa, ne sírjon, inkább mondja meg, mit kíván.

A lány térdre ereszkedett.

- Bocsásson meg apámnak!

- Apjának! - kiáltott Cornelius meglepetve.

- Igen! Olyan keményen bánt magával! De már ilyen a természete, mindenkivel ilyen, ne higgye, hogy csak magával szemben volt olyan durva.

- Már elvette a büntetését, kedves Rosa, sőt ez a baleset nagyobb büntetés ránézve, mint amekkorát érdemelt, és én szívből megbocsátok neki.

- Köszönöm. És most szóljon, tehetnék-e én is valamit magáért?

- Tehet valamit, édes gyermekem, ha letörli a könnyeket szép szeméről - felelte Cornelius szokott szelíd mosolyával.

- Igen, de magáért... magáért...

- Kedves Rosa, akinek már csupán egy órája van hátra az életből, nagy szibarita lehet, ha még szükségét érzi valaminek.

- És a pap, akit hivathat?

- Egész életemben imádtam Istent. Imádtam őt műveiben, és áldottam az akaratában. Istennek nem lehet kifogása ellenem. Így hát nem is papot kérek magától. Az utolsó gondolat is, amely még foglalkoztat, Isten dicsőségét szolgálja. Kedves Rosa, kérem, támogasson abban, hogy ez az utolsó gondolatom megvalósulhasson.

- Ó, Cornelius úr, beszéljen, beszéljen! - kiáltotta a lány, és a könnyek döntötték arcát.

- Adja ide szép kezét, gyermekem, s ígérje meg, hogy nem fog nevetni.

- Nevetni! - kiáltott fel Rosa kétségbeesve. - Nevetni ebben a pillanatban! Hát nem is nézett rám, Cornelius úr?

- De igen, édes Rosa, és látom is a testi szememmel, és látom a lelki szememmel. Soha az életben nem találkoztam szebb nővel és tisztább lélekkel, mint maga; és ha e pillanattól fogva nem nézek a szemébe, bocsássa meg nekem, de ha már meg kell válnom az élettől, jobban szeretném, ha semmit sem kellene sajnálnom.

Rosa összerezzen. Amikor Cornelius ezeket a szavakat kiejtette, a buitenhofi börtön tornyában éppen tizenegyed ütött az óra. Cornelius megértette a lányt.

- Igen, igen, Rosa, igaza van, siessünk.

Avval elővette a papírt, amelybe a három sarjzagymát csomagolta; amióta nem kellett attól tartania, hogy megmotozzák, ismét a szíve fölött őrizte.

- Kedves barátnőm - mondta -, én mindig nagyon szerettem a virágot. Abban az időben nem tudtam, hogy van a világon egyéb is, amit szeretni lehet. Ó, ne piruljon el, és ne forduljon el, édes Rosa, még ha szerelmet vallanék is magának. Annak sem lehetne semmi jelentősége, szegény gyermekem: van odalenn a Buitenhof téren egy bizonyos acélszerszám, amely alig hatvan perc múlva elégtételt vesz vakmerőségemért. Mondom, kedves Rosa, nagyon szerettem a virágokat, és megtaláltam, legalábbis azt hiszem, megtaláltam a fekete tulipán titkát; úgy gondolják, ilyen színű virágot lehetetlen kitenyészteni, és mint tudja, vagy ha nem is tudná, a haarlemi kertészeti társaság százezer forint jutalmat tűzött ki rá. Ez a százezer forint - Isten látja a lelkemet, hogy nem a pénz miatt bánkódom -, ez a százezer forint itt van e papirosban; azzal a három tulipánzagymával, amely belé van göngyölve, meg lehet nyerni a százezer forintot, és az a magáé lehet, Rosa, mert én magának ajándékozom.

- Cornelius úr!

- Igen, a magáé lehet, Rosa, nem rövidít meg vele senkit, gyermekem. Egyedül állok a világban; apám és anyám már rég meghalt, testvérem sose volt; sohasem jutott eszembe, hogy szerelmes legyek, és ha akadt volna is valaki, aki szeretett volna, soha nem tudtam róla. Különben maga is láthatja, édes Rosa, hogy milyen elhagyatott vagyok, mert hiszen ebben az órában csak maga van mellettem a börtönben, csak maga vigasztal, és segít nekem...

- De, uram, az a százezer forint...

- Ó, beszéljünk komolyan, kedves gyermekem - folytatta Cornelius. - Százezer forint szép hozomány lesz a maga szépsége mellé. És meg is fogja kapni azt a százezer forintot, mert én bizonyos vagyok a sarjzagymáim felől. Magáé lesz a százezer forint, és én cserébe semmi mást nem kérek, csak azt ígérje meg, hogy feleségül megy egy derék fiatalemberhez, akit majd megszeret, s aki úgy fogja szeretni magát, mint én szerettem a virágokat. Ne szakítson félbe, édes Rosa, már csak néhány percem van hátra.

A szegény lány görcsösen zokogott.

Cornelius megfogta a kezét.

- Hallgasson rám - folytatta -, elmondom, hogy mit kell tennie. Szerezzen földet a dordrecht kertemből. Butruisheimtől, a kertészemtől kérjen trágyázott földet a 6-os számú virágágyból. Ezt a három sarjzagymát elülteti egy jó mély ládában, és jövő májusban, vagyis hét hónap múlva ki fognak hajtani. Amikor a szárán megjelenik a virág, akkor éjszaka mindig óvja a szélről, és napközben takarja el a naptól. Bizonyos vagyok benne, hogy fekete lesz a virága. Akkor azután értesíti a haarlemi társaság elnökét. Az elnök az egylettel megállapíttatja, hogy csakugyan fekete-e a tulipán, és ki fogja fizetni a százezer forintot.

Rosa nagyot sóhajtott.

- Most pedig - folytatta Cornelius, miközben szempillája széléről letörölt egy reszkető könnycseppet, és ez sokkal inkább szólt a csodálatos fekete tulipánnak, amelyet sohasem fog meglátni, mint annak a földi életnek, amelytől meg kell válnia -, nincs más kívánságom, csak az, hogy a tulipánnak Rosa Barlaensis legyen a neve, vagyis mindkettőnkre emlékeztessen, és minthogy maga minden valószínűség szerint nem tud latinul, s így elfelejthetné ezt a nevet, kérem, szerezzen írónt és papírt, hogy leírhassam.

Rosa keservesen sírva nyújtott át Corneliusnak egy bőrkötésű könyvet, amelyen ezek a kezdőbetűk voltak olvashatók: „C. W”.

- Mi ez? - kérdezte a fogoly.

- Ó, Istenem - felelte Rosa -, ez szegény keresztapjának, Cornelius de Wittnek a bibliája. Ebből merített erőt, hogy elviselje a kínpadot, és el ne sápadjon, amikor kihirdetik az ítéletet. A mártír halála után itt találtam, ebben a cellában, és megőriztem, mint ereklyét. Ma elhoztam, mert úgy éreztem, hogy isteni erő lakik benne. Magának nincs rá szüksége, mert Isten a lelkébe öntötte ezt az erőt, áldassék érte az Ő neve. Írja ide, amit föl akar jegyezni, Cornelius úr, és noha szerencsétlenségemre nem tudok olvasni, híven fogom teljesíteni, amit leír.

Cornelius átvette a bibliát, és tiszteletteljesen megcsókolta.

- De mivel írnak? - kérdezte a leánytól.

- Van a bibliában egy irón - felelte Rosa. - Benne találtam, és megőriztem.

Jan de Witt irónja volt, amelyet kölcsönadott fivérének, és nem vett vissza többé.

Cornelius elvette, és a második lapra - mert hiszen emlékszünk rá, hogy az elsőt kiszakították - a halál küszöbén, úgy, mint keresztapja, és éppen olyan biztos kézzel, írta, amint következik:

„Ma, 1672. augusztus havának huszonharmadikán, mielőtt ártatlanul kilehelném lelkemet a vérpadon, Rosa Gryphusnak hagyományozom egyetlen tulajdonomat, mely annyi javaim közül még megmaradt e világon, mivel a többi mind elkobozták; Rosa Gryphusnak hagyományozok tehát három tulipánhagymát; ezekből szilárd meggyőződéseim szerint a jövő esztendő májusában ki kell hajtania a nagy fekete tulipánnak, amelyre a haarlemi társaság százezer forintos díjat tűzött ki; kívánságomnak megfelelően ő vegye fel a százezer forintokat helyettem és mint egyetlen örökösöm, azzal az egyetlen kikötéssel, hogy feleségül megy egy korombeli fiatalemberhez, aki őt szereti, s akit ő is szeret, és hogy a nagy fekete tulipánt, ezt az új tulipánfajtát a Rosa Barlaensis néven nevezzék el, vagyis egyesítve nevében mindkettőnk nevét.

Isten adjon nekem kegyelmet és neki erőt, egészséget.

Cornelius van Baerle”

Avval átnyújtotta a bibliát Rosának.

- Olvassa el.

- Jaj, Cornelius úr, hiszen már mondtam, hogy nem tudok olvasni.

Így hát Cornelius felolvasta az imént írt végrendeletét.

A szegény kislány egyre szívettépőbben zokogott.

- Elfogadja föltételeimet? - kérdezte a fogoly szomorú mosollyal, megcsókolva a szép fríz leány reszkető ujjainak a hegyét.

- Ó, uram, nem tehetem - dadogta szegényke.

- Nem teheti, gyermekem? És miért nem?

- Mert van ott egy föltétel, amit nem tudnék teljesíteni.

- Melyik az? Pedig azt hittem, hogy mindenben megegyeztünk.

- Azt a százezer forintot hozományul adja nekem?

- Igen.

- Hogy nőül menjek ahhoz a férfihoz, akit majd szeretni fogok?

- Hát persze.

- Ó, uram, akkor ez a pénz nem illet meg engem. Mert én senkit sem fogok szeretni, és sohasem fogok férjhez menni.

Alighogy e keserves kinnal elhebegett szavak elhangzottak, Rosa térdre esett, és fájdalmában csaknem elalélt.

Cornelius rémulten vette észre, hogy a lány sápadozik és elalél, és éppen a karjába akarta zárni, amikor a lépcső felől egyszerre súlyos léptek dobogása hallatszott be, zajtól és kutyaugatástól kísérve.

- Magáért jönnek! - kiáltotta Rosa, kezét tördelve. - Istenem! Szóljon, uram, nincs-e más mondanivalója is?

Térdre esett, kezébe temette arcát, fuldokolva a zokogástól és könnyeinek árjától.

- Csupán annyi, hogy rejtse el gondosan azt a három tulipánhagymát, és ápolja őket úgy, ahogy mondtam, az én kedvemért. Isten áldja, Rosa!

- Igen, igen - mondotta a leány, föl sem emelve a fejét. - Ó, Istenem, meg fogok tenni mindent, amit mondott. Csak férjhez menni nem fogok - tette hozzá nagyon halkán -, mert esküszöm, hogy az lehetetlen rám nézve.

És ziháló keblébe rejtette Cornelius féltett kincsét.

A zaj, amelyet Cornelius és Rosa hallott, az írnoctól eredt, aki visszajött a halálraitéltért, és vele együtt eljött a hóhér, meg a katonák, akik őrségre voltak rendelve a vérpadhoz, valamint a börtön kíváncsi bennfentesei.

Cornelius nem tört meg, de nem is hetvenkedett, úgy fogadta őket mint barátokat, s nem mint sanyargatóit, és tudomásul vett mindent, amit ezek az emberek tisztük ellátásához megkívántak tőle.

Közben a rácsos ablakon át futó pillantást vetett a térre, látta a vérpadot és húsz lépésnyire a vérpadtól a bitófát, amelyről a helytartó parancsára már levették a Witt fivérek meggyalázott földi maradványait.

Amikor azután le kellett mennie az örök után, Cornelius a szemével Rosa angyali arcát kereste, de a kardok és alabárdok mögött csak egy elnyúlt testet látott egy fapad közelében és egy sápadt arcot, amelyet a hosszú haj félig betakart.

Rosa pedig még akkor is, amikor eszméletlenül összeroskadott, hogy barátjának engedelmeskedjen, bársonymellénykéjére szorította kezét, s amikor már nem tudott magáról, ösztönszerűleg még akkor is azt a drága kincset őrizte, amelyet Cornelius rábízott.

És amikor a fiatalember kilépett a börtönből, észrevette, hogy Rosa ujjai görcsösen szorongatják a nagy bibliának egy elsárgult lapját; erre írta Cornelius de Witt nagy kínok és fájdalmak közt azt a pár sort, amely - ha Cornelius történetesen elolvassa - megmenthette volna egy ember és egy tulipán életét.

A KIVÉGZÉS

Corneliusnak alig háromszáz lépést kellett tennie a börtön bejáratától a vérpad tövéig. A lépcső alján a kutya nyugodtan nézte, amint elhaladt előtte; sőt Corneliusnak úgy rémlett, hogy a szelindek szemének olyan szelíd a kifejezése, mintha szánakozna rajta.

Lehet talán, hogy a kutya ismerte az elítélteket, s csak azokat marta meg, akik szabadon hagyták el a börtönt.

Érthető, hogy minél kisebb a távolság a börtön kapuja és a vérpad között, annál jobban összezsúfolódik rajta a kíváncsi nézősereg.

Ugyanazok a kíváncsi nézők, akiknek szomját nem csillapította le a három nappal azelőtt kiontott vér, és most új áldozatra lestek.

Alighogy Cornelius megjelent, rettentő üvöltés zúgott végig az utcán, szétterjedt az egész téren, s behatolt a vérpad körüli utcákba, amelyeket elárasztott a tömeg.

Olyan is volt a vérpad, mint valami sziget, amely körül négy vagy öt folyónak áradata csapkod.

Az általános ordítózás, fenyegetőzés, üvöltözés közepette Cornelius egészen magába merült, nyilván azért, hogy ne halljon belőlük semmit.

Mire gondolt vajon ez az ember a halálba vezető úton?

Nem az ellenségeire, nem a bíraira és nem a hóhérait.

Arra a sok szép tulipánra gondolt, amit a magasságos mennyekből Ceylonban, Bengáliában vagy másutt fog látni, amikor majd a többi ártatlan lélekkel egyetemben ott ül az Isten jobbán, és szánakozó szívvel tekinthet a földre, ahol meggyilkolták Jan és Cornelius de Wittet, amiért nagyon is sokat törődtek a politikával, s ahol most meggyilkolják Cornelius van Baerlét, amiért túl sokat törődött a tulipánokkal.

„Egy kardsuhintás az egész - gondolta a filozófus -, és máris kezdődhetik a szép álmom.”

Még csak azt kellett volna tudni, vajon a hóhér a szegény tulipánkertésszel is nem úgy fog-e bánni, mint Chalais-val, Thou-val és más, rosszul kivégzett urakkal, akiket nem egy kardcsapással, szóval nem egy mártírkínal küldött át a másvilágra.

De azért Van Baerle elszántan haladt fölfelé a vérpad lépcsőjén.

Büszke volt rá, noha meglakolt érte, hogy barátja a híres Jannak és keresztfia a nemes Corneliusnak, akiket három nappal ezelőtt szétmarcangolt és megégetett ez a gaz népség, amely most az ő látására gyűlt össze.

Letérdepelt, elmondta imáját, és nagy gyönyörűségére megállapította, hogy ha fejét le is hajtja a tőkére, de a szemét nyitva tartja, végső pillanatáig látni fogja a Buitenhof rácsos ablakát.

Elérkezett végül a pillanat, amikor meg kellett tennie azt a rettentő mozdulatot: odaszorítani állat a hideg és nedves köre. Ekkor önkéntelenül lecsukódott a szeme, hogy annál elszántabb lélekkel viselhesse el a szörnyű csapást, amely mindjárt lezúdul a fejére, és véget vet az életének.

Villám cikázott fel a vérpad talapzatán: a hóhér fölemelte bárdját.

Van Baerle búcsút mondott a nagy fekete tulipánnak, abban a szent meggyőződésben, hogy a Jóistennél ébred fel, olyan világban, amelynek egészen más a fénye és a színe.

Háromszor érezte borzongó nyakán a hóhér bárdjának hideg szelét.

De micsoda meglepetés!

Sem ütést, sem fájdalmat nem érzett.

Semmiféle változást nem érzékelt.

Aztán egyszerre csak azt érezte Van Baerle, hogy valaki, nem tudni, kicsoda, gyöngéd kézzel fölemeli, és így, bár kissé támoltyogva, megint talpra állott.

Mellette valaki egy nagy viaszpecsétetes pergamenről hangosan olvasott valamit.

És ugyanaz a nap sütött le az égről, sárgán és sápadtan, ahogyan holland naphoz illik, és ugyanaz a rácsos ablak tekintett le rá a Buitenhof tornyából, és ugyanazok a nyomorult gazemberek állták őt körül, csakhogy most nem ordítottak, hanem néma ámulattal nézték.

Miután a szeme látott és a füle hallott, Van Baerle kezdte érteni az összefüggést.

Tudniillik Vilmos orániai herceg őfensége kétségkívül attól tartott, hogy Cornelius van Baerlénak pár uncia híján tizenkét fontnyi vére már kicsordulna a mennyei igazságszolgáltatás kelyhéből, minélfogva megkönyörült a tiszta jellemű és ártatlannak látszó Corneliuson.

Ennélfogva őfensége megkegyelmezett Cornelius van Baerle életének. A hóhér bárdja tehát, amely oly gyászosan villogva emelkedett a levegőbe, ezért suhogott háromszor a feje körül, mint annak idején Turnus halálmadara, de nem csapott le a fejére, és bántatlanul hagyta a csigolyát.

És ezért nem érzett sem ütést, sem fájdalmat. Ezért ragyogott a nap is tovább az égbolt közep-szerű, de azért nagyon elfogadható azúrjában.

Cornelius, aki az Istenre és a világegyetem tulipános panorámájára számított, némi csalódást érzett ugyan, de azért megvigasztalódott, és bizonyos jóleső érzéssel hajtogatta ide-oda annak a testrészének rugalmas izmait, amelyet a görögök trakhélosznak, mi pedig sokkal szerényebb szóval nyaknak nevezünk.

Meg aztán Cornelius valahogy azt remélte, hogy a megkegyelmezés teljes, és visszakapja szabadságát meg dordrechti virágágyait.

Csakhogy Cornelius tévedett: a levélnek utóirata is volt, és a levél legfontosabb részét éppen az utóirat tartalmazta.

Ebben az utóiratban Vilmos, Hollandia helytartója, Cornelius van Baerlét életfogytiglani börtönre ítélte.

Nem volt elég bűnös ahhoz, hogy meghaljon, de bűnösebb volt, semhogy szabadon élhessen.

Cornelius tehát meghallgatta az utóiratot, s miután leküzdötte bosszúságát, amelyet a csalódás első pillanatában érzett, így szólt magában:

„Eh, nincs még veszve minden. Az életfogytiglani fogságnak jó oldala is van. Az életfogytiglani börtönhöz hozzátartozik Rosa. Meg azután ott van a fekete tulipán három sarjhagymája.”

Hanem Cornelius megfélemedezett arról, hogy a Hét Tartományoknak akár hét börtöne is lehet, tartományonként egy, és hogy a foglyok ellátása másutt olcsóbb, mint Hágában, amely mégiscsak főváros.

Eszerint Vilmos orániai herceg őfenségének nem futotta a pénzéből arra, hogy Hágában tartsa el Cornelius van Baerlét, örökös börtönéül Leeuwensteen várát jelölte ki, amely közel esett ugyan Dordrechthez, de jaj! mégiscsak nagyon messzire.

Leeuwensteen vára ugyanis, mint a geográfusok mondják, annak a szigetnek a csúcsán áll, amelyet a Waal és a Maas összefolyása alkot, Gorkummal szemben.

Van Baerle járatos volt hazájának történetében, így hát azt is tudta, hogy ebbe a várkastélyba volt zárva Barneveldt halála után a nagy hírű Grotius,¹² és hogy a rendek a hírneves politikai író, tudós, történész, költő és teológus iránti nagylelkűségükben minden napra huszonnégy holland sou-t szavaztak meg neki, hogy abból élelmezhesse magát.

„Én, aki meg sem közelíthetem Grotiust - töprengett Van Baerle -, legfőljebb ha nagy nehezen tizenkét sou-t fogok kapni naponta, és nagyon rosszul fogok élni, de legalább élni fogok.”

Hanem egyszerre rettentő gondolat cikázott át az agyán.

- Ó! - kiáltott fel Cornelius. - Hiszen az felhős, nyirkos vidék. És a talaj nem való tulipánültetésre.

- Meg azután Rosa, Rosa sem lesz ott Leeuwensteenben - mormogta, és bánatosan lehorgaszotta a fejét, amelyet az imént kis híján elvesztett.

12 Hugo de Groot (1583-1645) holland humanista, jogtudós és diplomata. Vallásbölcseleti téren azt állította, hogy az ember sorsa nemcsak Istentől, hanem magától az embertől is függ. Az elmérgeződő hitviták során ezért 1619-ben, mint Olden van Barneveldt párthívét, halálra, majd életfogytiglani várfogságra ítélték. Vele együtt halálra ítélték Olden van Barneveldt-et, az Egyesült Tartományok Köztársaságának egyik alapítóját. Dumas azt akarja mondani: Barneveldt kivégzése után.

MI MENT VÉGBE EKÖZBEN AZ EGYIK NÉZŐ LELKÉBEN?

Mialatt Cornelius ilyenformán tépelődött, a vérpadhoz egy kocsi közeledett.

A kocsi a fogolyért jött. Felszólították, hogy üljön be, s ő engedelmeskedett.

Utolsó pillantása a Buitenhofnak szólt. Remélte, hogy az ablakban megláthatja Rosa megvigasztalódott arcát, de a kocsit jó paripák húzták, és egykettőre elragadták Van Baerlét a zúgó-zajongó sokaság közül, amely ordítózva éltette a nagylelkű helytartót, de közben szidta a Witteket és a halál torkából kimentett keresztfiukat.

- Milyen szerencse, hogy magunk siettünk igazságot tenni Jan de Witten, a nagy gonosztevőn, és Cornelius de Witten, a kis gazemberen - hangzott fel itt is, ott is -, különben offensége kegyelmes szíve ettől is megfosztott volna bennünket, ahogyan most kivette a kezünkől a keresztfiukat.

A kíváncsiak között, akiket Van Baerle kivégzése a Buitenhof térre vonzott, s akiknek a dolog ilyen fordulata némi csalódást hozott, a legnagyobb csalódást minden bizonnyal egy jól öltözött polgár érezte, aki reggel óta úgy dolgozott kézzel-lábbal, hogy a vérpadtól csak azok a katonák választották el, akik a gyilkos szerszámot körülállták.

Sokan voltak, akik mohón lesték a bűnös Cornelius álnok vérenek hullását, de olyan acsarkodva senki sem árulta el vérszomját, mint a már említett polgár.

A legveszettebb alakok is csak hajnal felé gyűltek össze a téren, hogy mennél jobb helyet biztosítsanak maguknak; ő azonban a legdühöttebbet is megelőzve, az egész éjszakát a börtönépület küszöbén töltötte, a börtöntől pedig odafurakodott az első sorba, mint már mondtuk, *unguibus et rostro*,¹³ hol simogatva, hol meg taszigálva az embereket.

Amikor azután a hóhér fölvezette az elítéltet a vérpadra, a polgár fölkapaszkodott egy kút kávájára, hogy jobban lásson, és hogy jobban lássák, és jelt adott a hóhérnak, ami ezt jelentette:

- Áll az alku, ugyebár?

Jeladását a hóhér viszonzta, mintha azt mondaná:

- Legyen nyugodt.

Ki volt az a polgár, aki ilyen szemmel látható jó viszonyban volt a hóhérral, s mit jelentett a kölcsönös jeladás?

Nincs ennél természetesebb dolog a világon: a polgár nem volt más, mint Izaak Boxtel úr, aki Cornelius letartóztatása után, mint láttuk, eljött Hágába, mert mindenáron meg akarta kaparintani a fekete tulipán három sarjhagymáját.

Boxtel először Gryphust próbálta megnyerni ügyének, de az olyan hűséges, olyan bizalmatlan és olyan harapós volt, mint egy igazi bulldog. Így Boxtel gyűlölete nála éppen visszafelé sült el, mert Gryphus szentül hitte, hogy ez az ember testi-lelki jó barátja Corneliusnak, és mindenféle érdektelen dolog felől tudakozódik, hogy közben elősegítse a fogoly esetleges szökését.

13 Foggal és körömmel (latinul)

Ezért aztán Boxtel első ajánlatára, hogy hozza el neki azokat a sarjhagymákat, amelyeket Van Baerle az inge alatt, de mindenképpen a cellájában elrejtve őriz, Gryphus feleletül kilökte az épületből, és ráuszította a kutyáját.

Boxtel vállalkozó kedvét azonban nem hűtötte le, hogy nadrágjának egy darabja a szelindek fogai között maradt. Másodszor is megpróbálkozott a dologgal, csak hogy Gryphus akkor már az ágyat őrizte törött karral és magas lázzal. Így hát be se bocsátotta magához a folyamodót, az meg Rosához fordult, és a három sarjhagymáért cserébe színarany főkötőt ígért neki. Rosa akkor még nem is tudta, hogy mit ér, amit el akarnak vele lopatni, s amiért annyi pénzt ajánlanak, a kísértőt mégis a hóhérhoz utasította, az lévén a halálraítéltnek nemcsak utolsó bírása, de egyúttal utolsó örököse is.

Ez új ötletet adott Boxtelnek.

Időközben kimondták az ítéletet az azonnali kivégzésről - mint láttuk. Izaaknek tehát annyi ideje sem maradt, hogy megvesztegessen valakit. Megmaradt hát annál az eszménél, melyet Rosa sugallt neki, és fölkereste a hóhért.

Egy pillanatig sem kételkedett benne, hogy Cornelius a tulipánjaival a szívéen indul a halálba.

Csak hogy Boxtel két dolgot nem tudhatott előre:

Az egyik Rosa volt, vagyis a szeretet.

A másik Vilmos, vagyis a kegyelem.

Rosa és Vilmos nélkül az irigy szomszéd számítása bevált volna.

Vilmos nélkül Cornelius meghal.

Rosa nélkül Cornelius a tulipánjaival a szíve fölött hal meg.

Boxtel úr tehát fölkereste a hóhért, kiadta magát az elítélt testi-lelki jó barátjának, és az ezüst és arany ékszereken kívül, amelyeket átengedett a hóhérnak, a jövődöbeli halott többi maradványát megvásárolta kissé túlzott áron: száz forintért.

De mi volt száz forint annak az embernek, aki majdnem bizonyosra vehette, hogy ezért az összegért hozzájut a haarlemi társaság díjához?

Csupán kölcsön, és minden forintért ezret kap vissza, ami, valljuk meg, elég csinos befektetés.

A hóhérnak viszont semmit vagy majdnem semmit sem kellett tennie a száz forintjáért. Mindössze meg kellett engednie, hogy a kivégzés után Boxtel a szolgálival fölmelessen a vérpadra, és összeszedhesse barátjának kihűlt földi maradványait.

Ez különben is megszokott dolog hívek között, ha valamelyik mesterük nyilvánosan halt meg a Buitenhof téren.

Az olyan fanatikusnak, mint Cornelius, lehetett olyan fanatikusa, aki száz forintot ad a teteméért.

A hóhér tehát ráállt az alkura. Csak egyet kötött ki: a pénzt előre kell megkapnia.

Hiszen Boxtel is tehet úgy, mint a vásári látványosságok nézői: ha nincs megelégedve, nem fizet.

Boxtel előre fizetett, és várakozott.

Ezek után képzelhető, milyen izgatott lehetett Boxel, hogy leste az öröket, a jegyzőt, a hóhért, s hogy nyugtalanította Van Baerle minden kis mozdulata. Hogyan fogja a fejét a tőkére hajtani, hogyan fog a feje lehullani? És ha lehull, nem fogja-e összenyomni a felbecsülhetetlen drága hagymákat? Volt-e Van Baerlénak gondja olyasmire például, hogy aranydobozba zárja el őket, lévén az arany az összes ércek között a legkeményebb?

Nem vállalkozunk annak a leírására, hogy milyen hatással volt a kivégzés elmaradása erre a derék halandóra. Miért vesztegeti a hóhér az idejét azzal, hogy a bárdját villogtatja Cornelius feje fölött, ahelyett, hogy lecsapna rá? Mikor azután az írnok megfogta az elítélt fejét, hogy fölemelje, majd előhúzott a zsebéből egy pergament, és felolvasta a helytartó kegyelmi határozatát, Boxel kivetkőzött emberi mivoltából. A tigris, a hiéna és a kígyó dühe áradt a szeméből, kiáltozásából, handabandázásából; s ha ott kapja a közelben Van Baerlét, hát ráveti magát és megfojtja.

Így tehát Cornelius életben maradt, Cornelius Leeuwensteenbe fog menni, és magával viszi a börtönbe a tulipánhagymákat, talán még kertet is talál magának, ahol elérheti, hogy kivirágzik a fekete tulipán.

Vannak sorscsapások, amelyekről egy szegény író tolla nem tud fogalmat adni, úgyhogy a dolgot a maga egyszerű mivoltában az olvasó képzelőtehetségére kell bízni.

Boxel félájultan bukott le a kút kávéjáról, egyenest néhány órániai párti néző közé, akik éppen olyan elégedetlenek voltak a dolgok ilyen fordulatával, mint ő maga. De ezek örömrivalgásnak vették ordítását, és ugyancsak helybenhagyták az öklükkel, úgy, hogy a Csatorna¹⁴ túlsó partján sem teheték volna buzgóbban.

De mi volt ez a néhány ökölcsapás Boxel sajnó fájdalmához képest!

Utána akart szaladni a kocsinak, amely Cornelius és a tulipánhagymákat elragadta tőle. Nagy igyekezetében azonban nem vette észre, hogy egy kőkocka van előtte, megbotlott, elvesztette az egyensúlyát, vagy tíz lépést gurult; összezúzva és megtaposva tápázkodott föl, miután Hága egész mocskos csöcseléke végiggázolt rajta.

A porig sújtott Boxel tehát szerencsétlen helyzetbe került, hiszen ruháját megtépték, háta csupa seb, keze véresre karmolva.

Azt hihetnénk, hogy Boxelnek végre elment a kedve a dologtól.

Nagyon téved, aki ezt hiszi.

Alighogy föltápázkodott, nekiesett a saját hajának, és tépte, ahogy csak tudta, áldozatul vetve annak a zordon és köszívű istenségnek, amelynek Irigység a neve.

Áldozatát nyilván jó szívvel fogadta az istennő, akinek a mitológia szerint kígyó volt a fejdísz.

¹⁴ Vagyis az angolok, a La Manche csatorna túlsó partján.

A DORDRECHTI GALAMBOK

Minden bizonnyal nagy tisztesség volt Cornelius van Baerléra nézve, hogy ugyanabba a börtönbe vitték, amelyben valamikor a tudós Grotius lakott.

Hanem a börtönbe érkezése után még nagyobb tisztesség várt rá. Amikor ugyanis az orániai herceg kegyelme folytán a dordrechti tulipánkertész megérkezett Leeuwensteenbe, történetesen üresen állott a cella, amelyben Barneveldt híres barátja lakott.

Ennek a helyiségnek pedig rossz híre volt az egész várban, amióta Grotius, hála a felesége ötletességének, megszökött abban a híres könyvesládában, amelyet elfelejtettek átvizsgálni.

Van Baerle viszont jó jelnek tekintette, hogy éppen ezt a cellát rendelték neki lakásul, mert utóvégre is, így vélekedett, egy porkolábnak nem volna szabad még egy galambot zárni olyan kalitkába, amelyből az első könnyűszerrel kiröppenhetett.

Történelmi zárka ez. Nem is fogjuk időnket azzal vesztegetni, hogy részletesebben leírjuk, csak megjegyezzük, hogy benyílója is volt, melyet Grotiusné számára rendeztek be. Ugyanolyan börtönszoba, akár a többi, csak valamivel magasabban feküdt, és a rácsos ablakból gyönyörű kilátást nyújtott.

Történetünk érdekessége különben sem bizonyos számú szobák leírásán fordul meg. Van Baerléra nézve az életet nem a légzőszervek működése jelentette. Egészen mást szeretett a szegény fogoly, két dolgot, és ezeknek képzeletbeli birtoklását ezentúl már csakis a gondolat, e szabad utas, tette számára lehetővé.

Egy virágot és egy nőt szeretett, és mindkettőt örökre elvesztette.

Szerencsére a derék Van Baerle tévedett! Isten abban a pillanatban, amikor Cornelius a vérpad felé lépkedett, atyai mosollyal nézett le rá, és úgy rendelkezett, hogy börtöne mélyén, Hugó Grotius szobájában, a legkalandosabb életet folytathassa, ami tulipánkertésznek valaha is osztályrészül jutott.

Egy reggel az ablak mellett állva beszívta a Waal felől áramló friss levegőt, és a messzeségbe bámult, a kéményerdő mögött fölsejlő, jól ismert dordrechti malmokra, amikor egyszerre csak abból az irányból érkező nagy sereg galambot pillantott meg a láthatáron, amint a napsugárban megrepbenő szárnnal leereszkedtek a leeuwensteeni vár hegyes tornyaira.

„Ezek a galambok Dordrechtből jönnek - ötlött föl Van Baerle fejében a gondolat -, tehát nyilván vissza is repülnek oda. Ha valaki egy levélkét csatolhatna az egyik galamb szárnyára, talán-talán hírt adhatna magáról Dordrechtbe, ahol annyira siratják.”

Egy ideig eltűnődött, azután döntött:

„Az a valaki pedig én leszek.”

Ha az ember huszonnyolc esztendő, és életfogytiglani börtönre van ítélve, ami körülbelül huszonkét vagy huszonháromezer napi fogságot jelent, akkor csöppet sem türelmetlen.

Van Baerlénak egyre a három tulipánhagymán járt az esze, úgy lüktetett agyában ez a gondolat, ahogy a szív dobog a mellkas mélyén, és mert egyre csak ez járt eszében, hát kelepcét állított a galamboknak. Tizenkilenc holland sou-ba kerülő kosztjának (ez annyi, mint tizenkét francia sou) legjobb falatjaival csalogatta a szelíd állatokat, és egyhónapi sikertelen próbálkozás után végre elcsípett egy nőstény galambot.

További két hónapjába telt, amíg el tudott fogni egy hím galambot. Összezárta a két madarat, s az 1673-ik esztendő elején, amikor már tojásaik voltak, kiröpítette a nőtényt, amely bízván a hímbe, hogy helyette kikölti a tojásokat, vidáman elrepült Dordrechtbe, szárnya alatt egy levélkével.

Aznap este vissza is érkezett.

A levélke még nála volt.

Így ment ez két héten keresztül, és Van Baerle, aki eleinte csak keserves csalódást érzett, már-már egészen kétségbeesett.

A tizenötödik napon végre a galamb levélke nélkül jött vissza.

Van Baerle a dajkájának írt, az öreg fríz asszonynak, és arra kért minden jótét lelket, aki a levélkét megtalálná, hogy minél biztosabban és minél hamarabb juttassa az írást dajkája kezébe.

A levélhez egy másik is volt mellékelve, ez Rosának szól.

Isten, akinek lehelete eljuttatja ódon kastélyok falára is a sárga violák magvait, és csöndes eső után kicsíráztatja, gondoskodott róla, hogy Van Baerle öreg dajkája megkapja a levelet.

Ez pedig így történt:

Amíg Izaak Boxtel úr Dordrechtből Hágába, Hágából pedig Gorkumba ment, nemcsak házát hagyta oda, nemcsak megfigyelőállomását, hanem a galambjait is.

Az inas, akinek a bérét nem fizette ki, először kevés megtakarított pénzét fogyasztotta el, azután pedig a galambokat kezdte fogyasztani.

Amikor pedig a galambok ezt észrevették, Izaak Boxtel háza tetejéről elköltöztek Van Baerle háza tetejére.

Az öreg dajka jólelkű teremtes volt, s mindig kellett neki valami, amit szerethessen. Most hát oltalmába vette a vendégszeretetét kérő galambokat, és amikor Boxtel inasa visszakövetelte őket, hogy megehesse az utolsó tizenkettőt vagy tizenötöt is, ahogy megette az első tizenkettőt vagy tizenötöt, a dajka felajánlotta, hogy megveszi darabját hat holland sou-ért.

Ez éppen kétszerese a galambok értékének, és az inas érthető örömmel állt rá az alkura.

Így lett a dajka törvényes gazdája az irigy szomszéd galambjainak.

Más galambokkal egyetemben ezek a galambok voltak azok, amelyek el-elkóboroltak Hágába, Leeuwensteenbe, Rotterdamba, nyilván másfajta búzát, más ízű kendermagot keresván.

A véletlen vagy inkább Isten, akit mi ott vélünk minden dolog mélyén, úgy intézte, hogy Cornelius van Baerle éppen ezek közül a galambok közül fogjon el egyet.

Ha tehát az irigy szomszéd nem hagyja el Dordrechtet, hogy vetélytársa után elmenjen először Hágába, azután pedig Gorkumba vagy Leeuwensteenbe, ahogy tetszik, mivel ezt a két helységet csak a Waal és a Maas összefolyása választja el egymástól, akkor Cornelius van Baerle levele nem a dajka kezébe kerül, hanem az övébe, úgyhogy a szegény rabnak, mint a római foltozóvarga hollójának, kárba vészett volna az ideje és a fáradsága, és mi sem szőhetnénk történetünket olyan változatosan, mint valami ezerszínű szőnyeget, hanem kénytelenek volnánk beérni annyival, hogy leírjuk a sápadt, szomorú és az éj palástjához hasonló sötét napok hosszú egymásutánját. Csakhogy a levél mégis Van Baerle dajkájának kezébe jutott.

Február első napjaiban, amikor az égről leszálltak az alkony első órái, és mögöttük kezdtek feltűnedezni a csillagok, Cornelius a toronylépcső felől hangot hallott, amelytől megremegett.

Szívére szorította a tenyerét, és hallgatózott.

Valljuk meg, Cornelius nem volt annyira magánkívül meglepetésében, mint lett volna a galambhistória nélkül. A galamb üres szárnya leveléért cserébe reményt hozott, s minthogy jól ismerte Rosát, és feltéve, hogy a lány csakugyan megkapta a levelet, mindennap várta a hírt szerelméről és a tulipánjairól.

Fölkelt, az ajtó felé hajolt, úgy hallgatózott.

Igen, igen, ez az a hang, amely már Hágában is úgy megérintette a szívét.

Rosa tehát eljött Hágából Leeuwensteenbe; be tudott jutni a várba, hogy mi módon, azt Cornelius nem is sejtette. De vajon sikerülni fog-e az is, hogy bejusson a rabhoz?

Cornelius agyában gondolat gondolatot követett, lelke vágyakozás és nyugtalanság között hánykolódott, és ekkor egyszerre csak megnyílt ajtaján a kis tolóablak, és az örömtől ragyogó Rosa, kicsinosítva s még jobban megszépülve a bánattól, amely az öt hónap alatt halványra sápasztotta, az ablak rostélyához szorította arcát, és megszólította Corneliuszt:

- Ó, uram, uram, itt vagyok!

Cornelius kitárta karját, az égre tekintett, és fölkiáltott örömeiben:

- Ó, Rosa, Rosa!

- Csitt! Halkan beszéljünk, apám jön utánam - intette a lány.

- Apja?

- Igen, lent van az udvarban, a lépcső alján, most veszi át a kormányzói utasításokat, aztán feljön.

- A kormányzói utasításokat?

- Hallgasson ide, megpróbálok néhány szóval mindent elmagyarázni. A helytartónak Leyden-től egy óránnyira van egy falusi háza; nagy major, semmi más. És az állatokat, amelyek a majorban vannak, a helytartó hajdani dajkája, az én nagynéném gondozza. Mihelyt megkaptam a levelét, a levelét, amit sajnos nem tudtam elolvasni, és ezért öreg dajkája olvasta fel, elsiettem a nagynénémhez, és nem mozdultam mellőle, míg csak a herceg el nem jött a majorba, amikor pedig eljött a herceg, arra kértem, cserélje föl az apám hágai első börtönőri állását a leeuwensteeni porkolábi hivatallal. A hercegnek sejtelve sem volt szándékomról, különben elutasított volna; így azonban teljesítette kérésemet.

- Úgyhogy idejöhett.

- Amint látja.

- Úgyhogy most mindennap láthatom.

- Amilyen gyakran csak lehet.

- Ó, Rosa, édes, angyali Rosám! - lelkendezett Cornelius. - Hát szeret egy kisé?

- Egy kisé? - felelte rá Rosa. - Ó, Cornelius úr, igazán túl keveset kíván.

Cornelius szenvedélyes hévvel nyújtotta felé a kezét, de a rostélyon keresztül csak ujjjaival érinthette a lány ujjait.

- Itt az apám! - szólt a lány.

Avval Rosa gyorsan elment az ajtótól, és a vén Gryphus elé sietett, aki megjelent a legfelső lépcsőfokon.

A KIS ABLAK

Gryphus a szelindek társaságában érkezett.

Magával vitte a várban teendő körútjára, hogy a kutya megismerje a rabokat.

- Apám! - mondotta Rosa. - Ez az a híres szoba, amelyből Grotius megszökött. Hiszen tudja: Grotius!

- Igen, igen, az a gaz Grotius, annak a zsvány Barneveltdnek a barátja, akinek a kivégzését gyerekkoromban végignézttem. Grotius! Nocsak, hát ebből a szobából szökött meg? Hát én pedig jóátallok érte, hogy ezután senki sem fog innen megszökni.

Azzal kinyitotta az ajtót, és a sötétben beszélni kezdett a rabhoz.

A kutya közben körülzaglásztta a fogoly lábikráját, mintha azt kérdezné tőle, mi jagon merészel életben lenni, amikor látta őt a börtönből kimenni az írrok meg a hóhér között.

A szép Rosa azonban elszólította a szelindeket, s az odasompolygott hozzá.

- Uram - mondta Gryphus, és magasabbra emelte a lámpást, hogy egy kis világosságot terjesszen maga körül -, az új börtönőr áll maga előtt. Én vagyok a porkolábok főnöke, a cellák az én felügyeletem alá tartoznak. Nem vagyok rossz ember, de ami a fegyelmet illeti, nem nézek el semmit.

- De hiszen én nagyon jól ismerem magát, kedves Gryphus úr - felelte a fogoly, s belépett a lámpavilág fénykörébe.

- Ejnye, ejnye, hát maga az, Van Baerle úr - lepődött meg Gryphus. - Maga az? Ejnye, ejnye, néha hogy találkozik az ember!

- Igen, s nagy öröömre szolgál, kedves Gryphus úr, hogy a karja teljesen meggyógyult, és már a lámpást is azzal tartja.

Gryphus a szemöldökét ráncolta.

- Bizony, a politikában mindig bakot lönek. Őfensége meghagyta az életét, én bizony nem tettem volna.

- Ugyan! - mondotta Cornelius. - Aztán miért nem?

- Mert maga olyan ember, hogy megint csak konspirálni fog. Maguk, tudósok, mindig az ördöggel cimborálnak.

- Ejnye, Gryphus mester, hát nem jól gyógyítottam meg a karját, vagy sokallja, amit fizetett érte? - kérdezte Cornelius nevetve.

- Ellenkezőleg, hogy a manó vinné! Ellenkezőleg - dörmögött a porkoláb -, nagyon is jól igazította be a karomat; éppen abban van a boszorkányság, hogy hat hét múlva már úgy használhattam, mintha semmi sem történt volna vele. Így aztán a buitenhofi orvos, aki pedig érti a dolgát, újból el akarta törni, hogy aztán annak rendje és módja szerint igazítsa vissza, és azzal biztatott, hogy aztán teljes három hónapig nem vehetem hasznát.

- És maga nem állt rá?

- Azt mondtam, inkább nem. Mert ameddig keresztet tudok vetni ezzel a karommal, ni - Gryphus tudniillik katolikus volt -, amíg keresztet tudok vetni ezzel a karommal, ni, addig füttyölök az ördögre.

- De ha az ördögre fűtül, Gryphus mester, akkor még sokkal inkább fűtülhetne a tudósokra.
 - Ó, a tudósok, a tudósok! - kiáltotta Gryphus, válaszra se méltatva a közbeszólást. - A tudósok! Inkább tíz katonát őrzök, mint egyetlen tudóst. A katonák pipálnak, isznak, lerészegednek; ha az ember pálinkával vagy maasi borral traktálja őket, olyanok, mint a kezes bárányok! De egy tudós, hogy az is innék, pipálna, lerészegednek! Hogyisne! Az józan, nem költekezik, az az eszét összeesküvésekre tartogatja. Hát én jó előre figyelmeztetem magát, hogy itt ugyan nem fog egykönnyen konspirálni. Először is itt nincs könyv, nincs papiros, nincs abrakadabra. Grotius úr is a könyvek segítségével szökött meg.
 - Higgye el, Gryphus mester - felelte Van Baerle -, ha talán eleinte fel is villant bennem, hogy jó volna megszökni, most már igazán nincs többé szándékomban.
 - Jó, jó - dörögött Gryphus -, csak vigyázzon magára, mert én is vigyázni fogok magára. Azért mégis amondó vagyok, hogy őfensége nagy bakot lőtt.
 - Amiért nem vágatta le a fejemet? Köszönöm, Gryphus mester, köszönöm.
 - Azért hát! Mert látja, a Witt urak most már egy cseppet sem fészkelődnek.
 - Rettenetes dolgot mondott, Gryphus úr - felelte Cornelius, s elfordult, hogy undorát palástolja. - Elfelejtí, hogy a két szerencsétlen ember közül az egyik barátom volt, a másik... második apám.
 - Igen, de arra meg jól emlékszem, hogy mind a ketten konspiráltak. Különben is csak az emberség szólott belőlem.
 - Ne mondja! Magyarázza meg egy kissé közelebbről, kedves Gryphus mester, mert én igazán nem értem.
 - Jó. Hát ha otthagytá volna a fejét a Harbruck mester tőkéjén...
 - Akkor?
 - Akkor most nem szenvedne többet. Mert én bizony nem csinállok titkot belőle, hogy nagyon meg fogom keseríteni az életét.
 - Köszönöm a biztatást, Gryphus mester.
- A rab ironikus mosollyal szemlélte a vén porkolábot: az ajtó mögül Rosa felelt neki angyalian vigasztaló mosollyal.
- Gryphus az ablakhoz lépett.
- A késői szürkületben, bár a körvonalak már elmosódtak, kitárult még a szürkés ködbe olvadt széles láthatár.
- Mi látható innen? - kérdezte a porkoláb.
 - Nagyon szép kilátás - válaszolt Cornelius, Rosára nézve.
 - Igen, igen, nagyon is sok kilátás, nagyon is sok kilátás.
- E pillanatban a két galamb, fölriadva az ismeretlen arctól, de kivált az ismeretlen hangra, kiröppent a fészkéből, és rémülten menekült a ködben.
- Hát ez meg mi? - kérdezte a porkoláb.
 - A galambjaim - felelte Cornelius.
 - A galambjaim! - kiáltotta a porkoláb. - Az én galambjaim! Mintha bizony egy rab bármiről is azt mondhatná, hogy az övé.

- Akkor hát egyszerűen galambok, és a Jóistentől kaptam őket kölcsön.

- Ez máris kihágás - felelte Gryphus. - Galambok! Ej, ej, fiatalember, fiatalember, egy dolgot akár most is megíósolhatok: ezek a madárcák holnap az én húsosfazekamban fognak főni.

- Csakhogy előbb meg is kell ám fogni őket, Gryphus mester - felelte Van Baerle. - Maga nem ismeri el, hogy ezek az én galambjaim, hát én szavamat adom rá, hogy még sokkal kevésbé lesznek a maga galambjai.

- Ami késik, nem múlik - dörögte a porkoláb -, legkésőbb holnap kitekerem a nyakukat.

Gryphus mester kihajolt, hogy megvizsgálja a galamb-fészket. Van Baerlénak ezért jutott rá ideje, hogy az ajtóhoz szaladhasson, s megszoríthassa Rosa kezét, aki így szólt hozzá:

- Ma este kilenc órákor.

Gryphust teljesen lekötötte az a kívánsága, hogy másnapra ígéretéhez híven megkeríthesse a galambokat, minélfogva se látott, se hallott; becsukta az ablakot, karon fogta a lányát, kétszer is megforgatta a kulcsot a zárban, rátolta a závárt, s aztán továbbment, hogy egy másik rabot is hasonló ígérekkel traktáljon.

Ahogy eltűnt, Cornelius az ajtóhoz lopózott, a távolodó léptek zaját fülelte, és amikor minden elcsöndesedett, odafutott az ablakhoz, és mindenestül megsemmisítette a galambfészket.

Inkább soha többé ne jöjjenek a közelébe, semhogy halálveszedelembe kerüljenek a kedves hírnökök, hiszen nekik köszönheti, hogy Rosát viszontláthatja.

A porkoláb látogatása, durva fenyegetőzése, a szigorú őrizetre való szomorú kilátás mindez nem tudta elvonni Corneliust azoktól az édes gondolatoktól s főképp az édes reményektől, amelyeket Rosa megjelenése támasztott lelkében.

Alig várta, hogy a leeuwensteeni toronyban kilencet üssön az óra.

Rosa azt mondta: „Kilenc órákor várjon rám.”

A bronznyelv kilencedik ütése még a levegőben reszketett, amikor Cornelius meghallotta a lépcső felől a szép fríz leány könnyű lépteit és ruhája suhogását, és csakhamar fény szűrődött be az ajtórácon, amelyre égő vággyal tapadt Cornelius tekintete.

A kis ablakot kívülről kinyitották.

- Itt vagyok - szólt Rosa még lihegve a lépcsőjárástól -, itt vagyok!

- Ó, édes jó Rosa!

- Hát örül, hogy láthat?

- Még kérdi? De mondja csak, hogy csinálta, hogy feljöhetett? Mondja el.

- Hát ide hallgasson: apám minden este, rögtön vacsora után elalszik; én aztán lefektetem, mert a fenyőpálka a fejébe száll egy kisé; de el ne mondja senkinek, mert csak az álmának köszönhetjük, hogy este feljöhetek egy órácskára.

- Ó, köszönöm, Rosa, édes Rosa!

Cornelius e szavakkal olyan közel ért arcával a kis ablakhoz, hogy Rosa elkapta a fejét.

- A tulipánhagymákat is felhoztam - mondta gyorsan.

Cornelius szíve ugrálni kezdett örömében. Mindaddig nem merte megkérdezni Rosától, hogy mit csinált a rábízott drága kincessel.

- Ó, hát megőrizte?

- Hát nem úgy adta nekem, mint olyan jószágot, amely kedves a szívének?

- Igen, csak hogy most már a magáé, hiszen magának ajándékoztam.

- Az enyém lett volna, ha maga meghal, de Istennek hála, életben maradt. Ó, hogy áldottam a helytartó öfenségét! Ha Isten megadja Vilmos hercegnek mindazt a boldogságot, amit én kívántam neki, akkor ő lesz a legboldogabb ember nemcsak az országban, hanem az egész világon. Maga életben maradt, és ahogyan megőriztem keresztapjának, Cornelius úrnak a bibliáját, úgy föltemtem magamban azt is, hogy visszajuttatom magának a tulipánhagymákat; csak azt nem tudtam, miképpen fogjak hozzá. Éppen akkor határoztam el, hogy megkérem a helytartót, adja apámnak a gorkumi börtönfelügyelői állást, amikor a dajkája elhozta nekem a maga levelét. Higgys meg, nagyon sokat sírtunk kettesben. Hanem a levele csak megerősített elhatározásomban. Akkor utaztam el Leydenbe; a többit már tudja.

- Hogyan, drága Rosa, hát maga már levelem vétele előtt gondolt rá, hogy utánam jöjjön? - kérdezte Cornelius.

- Hogy gondoltam-e? - felelte Rosa, s nem bánta már, hogy szerelme fölülkerekedik szemérmességén. - Hiszen egyébre sem gondoltam!

Mikor ezt kimondta, Rosa úgy megszépült, hogy Cornelius a rostélynak szorította az ajkát és a homlokát, kétségkívül azért, hogy köszönetét fejezze ki a szép lánynak.

De Rosa most is hátralépett, akár csak az imént.

- Igazán - mondta kissé kacéran, hiszen a szíve mélyén többé-kevésbé minden fiatal lány kacér -, igazán sokszor sajnáltam, hogy nem tudok olvasni, de soha annyira, mint amikor a dajkája elhozta levelét; a kezemben tartottam a levelet, amely mindenkihez beszédes volt, csak hozzám, szegény, tudatlan lányhoz volt néma.

- Sokszor sajnálta, hogy nem tud olvasni? - kérdezte Cornelius. - Például mikor?

- Ejnye - felelte Rosa nevetve -, hát amikor el szerettem volna olvasni a hozzám írt leveleket.

- Maga leveleket kapott, Rosa?

- Százával.

- De hát ki írt magának?

- Hogy ki írt nekem? Hát először is az összes diák, akinek útja a Buitenhof téren át vezetett, aztán az összes katonatiszt, aki a gyakorlóterre ment, és az összes boltoslegény, sőt boltos is, aki meglátott a kis ablakban.

- És mit csinált maga azzal a sok levéllel, édes Rosa?

- Régebben - felelte Rosa - felolvastattam őket egy barátnőmmel, és jót mulattam rajtuk; de egy bizonyos idő óta minek vesztegetném az időmet efféle ostobaságok meghallgatásával, egy bizonyos idő óta valamennyit elégetem.

- Egy bizonyos idő óta! - kiáltotta Cornelius, és zavart tekintetében szerelem és ujjongó öröm tükröződött.

Rosa pirulva sütötte le a szemét.

Ezért nem látta, hogy Cornelius ajka megint közeledik, bár nagy sajnálatára megint csak a rostélyt érinthette; szerelmes csókjának forró leheletét azonban ezen az akadályon keresztül is megérezte a lány ajka.

Ettől a forróságtól, amely az ajkát égette, Rosa olyan sápadt lett, talán még sápadtabb is, mint a Buitenhofban volt, a kivégzés napján. Fájdalmasan felsóhajtott, lehunyta szép szemét, és vadul dobogó szívvel elszaladt, hiába próbálva útközben szívének heves dobbanásait kezével visszaszorítani. Cornelius magára maradt, és be kellett érnie azzal, hogy beszívta a lány hajának édes illatát, amely fogva maradt a rácsozatban.

Rosa olyan hirtelen futott el, hogy elfelejtette Corneliusnak visszaadni a fekete tulipán három sarjhagymáját.

MESTER ÉS TANÍTVÁNY

A derék Gryphus, mint láttuk, egyáltalán nem osztotta lánya jóindulatát Cornelius de Witt keresztfia iránt.

Leeuwensteenben mindössze öten raboskodtak; a felügyelőnek tehát nem volt nehéz dolga. Gryphust is korára való tekintettel helyezték át ebbe a csaknem üdülésnek számító börtönőri állásba.

A derék porkoláb azonban addig buzgólkodott, míg képzelőereje megsokszorozta a rábízott feladatot. Cornelius a közveszélyes, nagyszabású gonosztevő vonásaival ruházta fel. Ennél fogva valamennyi rabja között őt tartotta a legveszedelmesebbnek. Minden lépésére vigyázott, örökön haragos arcot vágott előtte, hogy alaposan megéreztesse vele azt a hite szerint rettentő összeesküvést, amelyet a kegyes szívű helytartó ellen szőtt.

Naponta háromszor is benyitott Van Baerle cellájába, hogy rajtaérje valami vétken, Cornelius azonban egyáltalán nem levelezett, amióta a címzett a közelébe került. Sőt, még ha visszaadták volna teljes szabadságát, és engedélyt kap arra is, hogy ott élhet, ahol kedve tartja, akkor is föltehetően inkább a börtönt választja, ahol vele van Rosa és a három sarjhagyma, mint bármely más lakhelyet, Rosa és a tulipánjai nélkül.

Mert Rosa megígérte, hogy minden este kilenc órakor feljön beszélgetni a kedves fogollyal, és amint láttuk, Rosa már az első este szavának állt.

Másnap is feljött, mint előtte való este, ugyanolyan titokzatosan és ugyanolyan óvatosan.

Magában azonban megfogadta, hogy az arcát kissé távolabb tartja a ráctól. Különben is Van Baerlét rögtön komolyabb természetű társalgásba vonta, mihelyt odaért, a rostélyon keresztül átnyújtotta neki a három sarjhagymát, úgy, ahogy átvette, ugyanabba a papirosba göngyölve.

De legnagyobb meglepetésére Van Baerle az ujjai hegyével visszatolta az ő fehér kezét.

A fiatalember alaposan megfontolta a dolgot.

- Hallgasson meg - magyarázta. - Azt hiszem, túl sokat kockáztatunk, ha egész szerencsénket egyetlen tétre bízuk. Gondolja meg, kedves Rosa, hogy itt olyasmire vállalkozunk, amit mindenki kivihetetlennek ítél. Arról van szó, hogy kivirágoztassuk a nagy fekete tulipánt. Meg kell tennünk minden lehető óvintézkedést, hogy kudarccsal ne tegyünk magunknak szemrehányást. Elmondom, hogy az én számításom szerint hogyan tudnánk célt érni.

Rosa feszült figyelemmel hallgatta a fogoly minden egyes szavát, nem mintha olyan jelentős dolognak tartotta volna, hanem főként mert a szerencsétlen tulipánkertész olyan nagy fontosságot tulajdonított neki.

- Elmondom - folytatta Cornelius -, hogyan képzelem a kettőnk együttes eljárását ebben a fontos ügyben.

- Hallgatom - felelte Rosa.

- Bizonyosan van ebben a várban egy kis kertjük, s ha az nincs, egy kis udvaruk, s ha az sem volna, legalább egy tenyérnyi földjük.

- Nagyon szép kertünk van - mondotta Rosa -, a Waal mentén fekszik, és csupa szép öreg fa áll benne.

- Mondja, édes Rosa, hozhatna nekem egy keveset abból a földből, hogy megnézzem, milyen?

- Akár már holnap is.

- Hozzon földet az árnyékos oldalról meg a napos oldalról is, hogy lássam, milyen természetű, ha száraz, és milyen, ha nedves.

- Bízhat bennem.

- Aztán majd az általam kiválasztott és szükség esetén megjavított föld birtokában a három sarjhagymát háromfelé osztjuk, egyet maga fog elültetni az általam megjelölt napon az általam kiválasztott földbe; okvetlenül kivirágzik, ha maga ragaszkodik az utasításomhoz.

- Egy jótányit sem fogok eltérni tőle.

- A másodikat ideadja nekem, én pedig megkísérlem itt a cellában fölnevelni, ez jó időtöltés lesz a hosszú nappalokra, amikor nem láthatom magát. Megvallom, nem sok reményt fűzök hozzá, úgy tekintem ezt a szerencsétlen sarjhagymát, hogy föláldoztam az önzésemnek. Néha azért csak bekukkant hozzám a nap. És én mindent fortélyosan ki fogok használni, még a pipám melegét és hamuját is. A harmadik sarjhagymát azután elteszük, azazhogy maga elteszi tartaléknak, mint utolsó lehetőséget arra az esetre, ha a két első kísérletünk nem sikerülne. Így azután, kedves Rosa, merőben lehetetlen, hogy meg ne nyerjük azt a százezer forintot, amely a hozományunk lesz, és el ne érjük azt a legfőbb boldogságot, hogy közös művünket sikerre visszük.

- Mindent megértettem. Holnap elhozom a földet, maga kiválasztja, melyik lesz jó nekem, és melyik magának. Ami a maga földjét illeti, többször kell majd kirándulnom, mert egyszerre csak keveset hozhatok.

- Ó, nem olyan sürgős, kedves Rosa; legalább egy jó hónapba telik, amíg a sarjhagymákat elültethetjük. Láthatja, hogy bőven van időnk; de ugye, a sarjhagyma elültetésénél pontosan követi utasításomat?

- Ígérem.

- És ha már elültette, közöl majd velem minden legapróbb dolgot, ami csak befolyásolhatja a palánta fejlődését, mint például az időjárás változásai, lábnyomok az ösvényeken, nyomok a virágágyakban. Éjjel arra kell figyelnie, hogy nem járnak-e macskák a kertben: Dordrechtben két ilyen nyomorult állat teljesen összegázolta két tulipánhagymámat.

- Vigyázni fogok.

- Holdvilágos estén... szobájából kiláthat a kertre, kedves gyermekem?

- Oda nyílik a hálószobám ablaka.

- Helyes. Holdvilágos estén arra kell ügyelnie, hogy a falak hasadékein ki ne bújhassanak a patkányok. A patkányok nagyon félelmetes rágcsálók, és láttam már szerencsétlen tulipánkertészeket, akik nagyon keserves szemrehányásokat tettek Noé apáknak, amiért egy pár patkányt is bevitt a bérkába.

- Vigyázni fogok, hogy se macskák, se patkányok ne juthassanak oda...

- És rögtön szóljon nekem. Végül - folytatta Van Baerle, aki gyanakvóbb természetű lett, mióta börtönben ült -, végül pedig van egy állat, amely még a macskánál és a patkánynál is sokkal félelmetesebb.

- Melyik az az állat?

- Az ember. Mert látja, édes Rosa, vannak, akik egy rongyos forintot lopnak, pedig tudják, hogy esetleg gályarabság vár rájuk, mennyivel inkább ellophatnak tehát egy százezer forintot érő tulipánhagymát!

- Rajtam kívül senki sem fog belépni a kertbe.

- Ígéri?

- Esküszöm!

És minthogy Van Baerle ajkai éppen olyan sóváran közeledtek a rostélyhoz, mint előző este, és minthogy az óra különben is letelt, Rosa visszakapta a fejét, és odanyújtotta a kezét.

Abban a hiú gonddal ápolt szép kis kézben benne volt egy tulipánhagyma.

Cornelius forrón megcsókolta a leány ujjai hegyét. Vajon azért-e, mert a nagy fekete tulipán hagymáját tartotta? Vagy talán azért, mert ez a kéz a Rosa keze volt? Találják ki, akik nálunknál okosabbak.

Rosa tehát elment, és keblére szorítva magával vitte a másik két sarjhagymát.

Azért szorongatta-e a keblén, mert a nagy fekete tulipán sarjhagymái voltak, vagy pedig azért, mert Cornelius van Baerle kezéből kapta őket? Azt hisszük, ez a kérdés könnyebben fejthető meg, mint az a másik.

Akárhogy is volt, e pillanattól fogva a rab élete megédesedett, és tevékeny lett.

Amint láttuk, Rosa nála hagyta az egyik tulipánhagymát.

És minden áldott este hozott neki egy marék földet abból a talajból, amely Corneliusnak leginkább megfelelt, s amely igazán kitűnő volt.

Cornelius ügyesen leütötte egy nagy korsó széleit, és az így igen alkalmas cserépnek bizonyult; félig töltötte a Rosa által hozott földdel, amelyet egy kevés szárított folyami iszappal összekeverve pompás televénnyé alakított.

Aztán úgy április elején elültette benne az első sarjhagymát.

Igazán képtelenek volnánk számot adni arról, hogy mennyi gonddal, ügyességgel és fortélyal játszott ki a szemfüles Gryphust, nehogy megzavarja boldogító munkájában. Hiszen a raboskodó filozófusnak egy félóra egy egész évszázadra való gondolkodást és izgalmat jelent.

Nem múlt el nap úgy, hogy Rosa föl ne ment volna Corneliusához.

Rendszerint a tulipánokról folyt a szó, és Rosa valóságos tanfolyamot végzett; de bármennyire érdekes is ez a tárgy, mégsem lehet mindig tulipánokról beszélni.

Így hát egyébről is beszéltek, és a tulipánkertész nagy meglepetéssel vette észre, hogy milyen óriási módon ki lehet szélesíteni a társalgás körét.

Csakhogy Rosa új szokást vett föl; szép arcát mindig hat hüvelyknyire tartotta a rostélytól; a szép fríz lány nyilván magamagában sem bízott, amióta a rostélyon keresztül érezte, mennyire megperzselheti egy fiatal lány szívét a fogoly lehelete.

Ezekben a napokban a tulipánkertész gondolatai szüntelenül egy dolog körül forogtak, amely fölöttébb izgatta, csaknem annyira, mint a sarjhagymák sorsa.

Az, hogy Rosa az apjától függ.

Így hát Van Baerlénak, a tudós doktornak, az eredeti festőnek, a magasrendű embernek, aki minden valószínűség szerint elsőnek fedezi fel a teremtésnek azt a remekművét, amelynek az előzetes megállapodás szerint Rosa Barlaensis lesz a neve: Van Baerlénak az élete s mi több, a boldogsága egy másik ember szeszélyétől függött, ez a másik ember pedig műveletlen lény, alja ember, porkoláb, akinek nincs több esze, mint a zárnak, amelyet kinyit, és a zavarnak, amelyet elhúz. Olyasforma élőlény volt, mint Shakespeare *Vihar*-jában Caliban, átmenet az állat és az ember között.

Cornelius boldogsága ettől az embertől függött; ennek az embernek egy szép napon eszébe juthat, hogy Leeuwensteen várában unalmas az élet, vagy hogy rossz a levegő, és egyszerűen elhagyhatja a várat, és magával viheti a lányát - akkor pedig Cornelius és Rosa megint el vannak választva egymástól. Az Isten is belefáradhat abba, hogy túl sokat kell tennie a teremtményeiért, és talán nem is egyesíti őket többé.

- Mire jók akkor a postagalambok? - mondta Cornelius a lánynak. - Hiszen maga, édes Rosa, úgysem tudná elolvasni, amit én írnék, és nem tudná megírni nekem, amiket gondol.

- Hát - felelte Rosa, aki szíve mélyén éppen úgy rettegett a válás gondolatától, mint Cornelius -, van egy óránk minden este, használjuk ki jól.

- Én azt hiszem, nagyon jól kihasználjuk - felelte Cornelius.

- Használjuk ki még jobban - replikázott Rosa mosolyogva. - Tanítson meg engem írni-olvasni; higgye el, szorgalmas tanuló leszek, és csakis akkor választhatnak el bennünket egymástól, ha mi magunk is úgy akarjuk.

- Ó, akkor az egész örökkévalóság előttünk van! - kiáltott fel Cornelius.

Rosa mosolygott, és szelíden vállat vont.

- Talán bizony örökké börtönben fog ülni? Ófensége, miután az életét már visszaadta, nem fogja talán egy szép napon a szabadságát is visszaadni? És nem fogja akkor a jószágait is visszakapni? Nem lesz akkor újra gazdag ember? És ha megint gazdag és szabad lesz, fogja-e lóhátról vagy hintájából pillantására méltatni, ha véletlenül az útjába vetődnek, a kis Rosát, aki csak egy porkolóbnak, sőt majdnem egy hóhérnak a leánya?

Cornelius tiltakozni akart, és meg is tette volna szívből, egy szerelemmel telt lélek egész őszinteségével.

Ám a lány a szavába vágott:

- Mit csinál a tulipánja? - kérdezte mosolyogva.

A tulipán - mint beszédtema - jó eszköze volt Rosának arra, hogy mindent elfelejtessen Corneliusszal, még magamagát is.

- Elég jól fejlődik - felelte Cornelius -, a hártya feketedik, megkezdődött az erjedés munkája, a sarjhagyma erezte átmelegszik és megduzzad; mához egy hétre talán láthatók lesznek a csírázás első dudorai. Hát a maga tulipánja, Rosa?

- Ó, én nagy gonddal végeztem munkámat, teljesen a maga utasításai szerint.

- Hát lássuk, Rosa, mit csinált? - faggatta Cornelius, és a szeme csaknem úgy tüzelt, a lehelete csaknem úgy zihált, mint akkor este, amikor a szeme égette Rosa arcát, és lehelete perzselte a szívét.

- Én - mosolygott a lány, mert szíve mélyén nem tudta megállni, hogy ne tanulmányozza a fogolynak ezt a kettős szerelmét iránta és a fekete tulipán iránt -, én rendkívül gondosan jártam el, messze a fáktól és a falaktól, kissé homokos talajon, amely inkább nedves, mint száraz, amelyben nincs egy szem kő vagy kavics, kiástam egy négyszög alakú területet, és megcsináltam a virágágyat úgy, ahogy elmagyarázta.

- Nagyon jó, Rosa, nagyon jó.

- A talaj ilyenformán készen áll, és már csak a maga utasításaira vár. A legelső szép napon maga majd szól, hogy ültessem el a sarjhagymát, és én el fogom ültetni. Tudja, nekem tovább kell várnom az elültetéssel, mert az én virágágyam jó levegőt, sok napot kap, és tele van dús nedvekkal.

- Igaz, igaz - kiáltotta Cornelius, és tapsolt örömeiben -, maga kitűnő tanítvány, Rosa, okvetlenül meg fogja nyerni a százezer forintot.

- Ne feledje - nevetett Rosa -, hogy a tanítványának, ha már annak nevez, egyebet is meg kell tanulnia, nemcsak a tulipántermesztést.

- Igaz, igaz, nekem is csakúgy érdekem, mint magának, hogy megtanuljon olvasni, szépséges Rosám.

- Mikor fogunk hozzá?

- Akár máris.

- Nem, holnap.

- Miért csak holnap?

- Mert ma már letelt az óra, és el kell mennem.

- Már! De miből fogunk olvasni?

- Ó - nyugtatta meg Rosa -, van egy könyvem, egy olyan könyvem, amely, remélem, szerencsét hoz ránk!

- Tehát holnap?

- Holnap!

Másnap Rosa felvitte magával Cornelius de Witt bibliáját.

AZ ELSŐ SARJHAGYMA

Másnap, amint mondtuk, magával vitte Cornelius de Witt bibliáját.

Mester és tanítvány között ekkor megkezdődtek azok a kedves jelenetek, amelyek öröme szolgálnak minden regényírónak, ha olyan szerencsés, hogy ilyesmi kerül a tolla hegyére.

A rostélyos ablak, az egyetlen nyílás, amelyen át a két szerető érintkezhetett, sokkal magasabb volt, semhogy a két fiatal teremts - aki eddig egymás arcáról is le tudta olvasni azt, amit egymásnak mondani akart - kényelmesen olvashatott volna a Rosa nagy könyvéből.

Ilyenformán a lány kénytelen volt előrehajtott fejjel az ablaknak támaszkodni, és a könyvet egy magasságban tartani a lámpával, amelyet jobb kezével emelt magasra; hogy karja túlságosan el ne fáradjon, Cornelius egy zsebkendővel a vasrácsához erősítette. És így Rosa ujjával kísérhette a könyvben a betűket és a szótagokat, amelyeket Cornelius silabizáltatott vele, ő pedig a rostély nyílásán keresztül tollszár helyett egy szalmaszállal mutatta a figyelmes tanítványnak az egyes betűket.

A lámpafény megvilágította Rosa viruló színeit, sötétké szemeit, szőke hajfonatát, ahogy kikandikált az aranyos főkötő alól, amely, mint mondtuk, a fríz lányok fejdíszé; magasba emelt ujjából kifutott a vér, halvány rózsaszínű bőre áttetszően ragyogott, és jelezte azt a titokzatos életet, amely a bőr alatt kering.

Cornelius szellemének serkentő hatására Rosa értelmé hamarosan kibontakozott; amikor rendkívüli nehézséget kellett leküzdenie, az egymásba merülő szemekből, az egymáshoz érő szempillákból, az összekeveredő hajfürtökből olyan villamos szikrák pattantak ki, amelyek még a legnagyobb elméleti sötétséget is megvilágították volna.

És Rosa, visszatérve a szobájába, gondolatban újra átismételte az olvasási leckét, szíve mélyén pedig egyúttal a szerelem be nem vallott leckéjét.

Egy este félórával később jött a szokottnál.

A félórai késedelem sokkal súlyosabb esemény volt, semhogy Cornelius ne tudakolta volna rögtön az okát.

- Ó, ne szidjon meg érte - kérlelte a lány -, igazán nem tehetek róla. Apám Leeuwensteenben fölújította ismeretségét egy úrral, aki Hágában sokszor járt a nyakára, hogy szeretné látni a börtönt. Derék ember volt, szerette a bort, históriákat mesélt, meg aztán nagyon bőkezű volt, mindig megvendégelte apámat.

- Egyébként nem is ismeri? - kérdezte Cornelius meglepetve.

- Nem - felelte Rosa -, de körülbelül két hete az apám egészen belebolondult ebbe a jövevénybe, aki itt is rendszeresen meglátogatja.

- Ó! - Cornelius nyugtalanul rázta a fejét, mert minden eseményben egy katasztrófa előrevetett árnyékát látta. - Talán valami spion; szoktak ám olyanokat is küldeni a várakba, akik a foglyokat és őreiket együtt kémlelik ki.

- Nem hinném - nyugtatta mosolyogva Rosa -, mert ha leselkedik is valakire a jóember, az semmi esetre sem az apám.

- Hanem kicsoda?

- Hát például én.

- Maga?

- Miért ne? - nevetett Rosa.
- Igaz, igaz - nevetett Cornelius, és felsóhajtott. - Talán még a férje lesz.
- Nem mondom, hogy nem.
- És mire alapítja ezt az örömét?
- Mondja inkább, hogy ezt a félelmemet, Cornelius úr.
- Köszönöm, Rosa, mert igaza van: ezt a félelmet...
- Arra alapítom, hogy...
- Mondja, hallgatom.
- Ez az ember már Hágában is többször eljött a Buitenhofba; megálljon csak, igen, éppen akkor, amikor magát odavitték. Azon nyomban elhagyta Hágát, amint én elmentem; amikor idejöttem, ő is idejött. Hágában azzal az ürüggyel jött hozzánk, hogy magával szeretne beszélni.
- Velem akart beszélni?
- Ó, bizonyos, hogy csak ürügy volt, hiszen alkalmas magyarázatul szolgálhatna most is, amióta maga újra apám foglya lett, vagy inkább mióta az apám megint a maga porkolábja lett; ő viszont egyáltalában nem hivatkozik magára, éppen ellenkezőleg. Hallottam tegnap, amint azt mondta apámnak, hogy nem ismeri magát.
- Kérem, Rosa, folytassa, szeretném kitalálni, hogy ki az az ember, és mit akar.
- Bizonyos benne, Cornelius úr, hogy nincs egyetlen barátja sem, aki érdeklődhetnék maga iránt?
- Nincsenek barátaim, Rosa, nem volt senkim a dajkámon kívül, őt pedig ismeri, és ő is ismeri magát. Nem, nem a szegény Zug, és nem ravaszkodnék, hanem sírva mondaná az apjának vagy magának: „Édes úr vagy édes kisasszony, itt van a gyermekem, nézzék, mennyire kétségbe vagyok esve, engedjék meg, hogy csak egy órára láthassam, és én egész életemen át imádkozni fogok magukért.” Ó, nem - folytatta Cornelius -, a jó Zugon kívül nincsenek barátaim.
- Akkor vissza kell térnem eredeti föltevéseemhez, annyival is inkább, mert tegnap, napnyugtakor, amikor a virágágyat rendeztettem, amelyben a sarjhagymát el kell ültetnem, egy árnyékot pillantottam meg, a félig nyitott ajtón át surrant a bodzák és a nyárfák közé. Úgy tettem, mintha nem láttam volna, de a mi emberünk volt. Elbújt, látta, hogy forgatom meg a földet, és bizonyos, hogy engem nézett, és azt kémlelte, hogy mit csinálok. Látott minden gereblyevonást és minden szem földet, amelyhez csak hozzányúltam.
- Igen, igen, szerelmes magába - ismerte el Cornelius. - Aztán szép, fiatal?
- Sóvár szemmel nézte Rosát, és türelmetlenül leste a feleletét.
- Fiatal, szép? - kiáltotta Rosa, és felkacagott. - Az arca undok, a háta görbe, közel jár az ötvenhez, s nem mer a szemembe nézni, se hangosan szólni hozzám.
- Hogy hívják?
- Jacob Gisels.
- Nem ismerem.
- No látja, nem is a maga kedvéért jár ide.

- De ha szereti is magát, ami nagyon valószínű, hiszen magát meglátni és megszeretni egyet jelent, ugye, maga azért nem szereti?

- Bizony hogy nem!

- Azt akarja, hogy nyugodt legyek?

- Nagyon kérem.

- Hát akkor, minthogy már elég jól olvas, el fogja olvasni, amit leírok magának a szerelemféltes és a távollét kínjairól?

- Elolvasom, ha jó nagy betűkkel írja.

A társalgás ilyen fordulata azonban nyugtalanítani kezdte Rosát, ezért így szólt Cornelius-hoz:

- Igaz is, hogy van a tulipánja?

- Képzelje csak, Rosa, milyen nagy öröm ért. Ma reggel megnéztem a napfényben, s miután óvatosan lekapartam a földet a hagymáról, megláttam, hogy kibújik már az első hajtás. Ó, Rosa, a szívem túláradt az örömtől: az a szemmel alig látható fehéres hajtás, amit egy légszárny is lehorzsolna, ha hozzáérne, az életnek ez az észrevehetetlenül megnyilatkozó sejtelve sokkal jobban meghatott, mint amikor fölolvasták előttem öfensége parancsát, amely visszaadta az életemet, megállítva a hóhér bárdját a buitenhofi vérpadon.

- Így hát remél? - kérdezte Rosa mosolyogva.

- Igen, igen, remélek!

- És én mikor ültessem el az én tulipánhagymámat?

- Az első kedvező napon szólok magának. Csak semmiképp ne kérje hozzá senki segítségét, és senkit a világon be ne avasson a titkába; mert egy műértő egyetlen pillantással fölismerné a sarjagyma értékét; legfőképpen pedig úgy vigyázzon a harmadik hagymára, mint a szeme fényére, édes, drága Rosa.

- Úgy van még, abban a papirosban, ahogy nekem átadta, Cornelius úr, elrejtve a fiókos szekrényem mélyén, a csipkék alatt, azok szárazon tartják, és nem nyomják össze. De most isten vele, szegény fogoly.

- Már megy is?

- Muszáj!

- Későn jön, és korán megy.

- Apám még türelmetlenkedni talál, ha nem lát visszaérkezni, a szerelmes meg azt gyaníthatná, hogy vetélytársa van.

Rosa nyugtalanul fülelt.

- Mi baj? - kérdezte Van Baerle.

- Úgy rémlik, mintha hallanék valamit.

- Mit?

- Mintha csikorgott volna a lépcső valakinek a léptei alatt.

- Gryphus nem lehet - mondta a fogoly -, őt már messziről hallani.

- Nem, bizonyosan tudom, hogy nem az apám, hanem...

- Hanem...

- Hanem talán Gisels úr.

Rosa kirohant a lépcsőházba, és csakugyan hallani lehetett, hogy egy ajtót gyorsan becsuknak, mielőtt még a fiatal leány a tizedik grádicsra érhetett volna.

Corneliust nagyon nyugtalanította a dolog, pedig ez még csak a bevezetés volt.

Amikor a balvégzet hozzálat csúnya munkájához, legtöbbször gyöngéden figyelmezteti az áldozatot, akár a hivatásos verekedő, aki időt enged az ellenfélnek, hogy védelmi állásba helyezkedjék.

Az embert saját ösztönei figyelmeztetik, vagy a vele összejátszó lelketlen tárgyak esetleg nem is olyan lelketlenek, mint általában hiszik: az ember pedig ezeket a figyelmeztetéseket rendszerint nem veszi tudomásul. A csapás fölsüvölt, és lezúdul az ember fejére, pedig a süvöltés felhívhatta volna a figyelmét, és ha számít rá, védekezhet is ellene.

A következő nap minden nevezetesebb esemény nélkül telt el. Gryphus megtette a maga három látogatását. Nem fedezett föl semmit. Van Baerle, amint a porkolábja lépteit meghallotta - abban a reményben, hogy kilesheti a fogoly titkait, Gryphus mindig máskor jött -, a korszót az ablak alatt kinyúló, cserépszindellyel fődött kőpárkányzat alá szokta eresztetni egy maga kitalálta alkotmány segítségével, amely azokra az emelőgépekre emlékeztetett, amilyenekkel a gabonás zsákokat eresztik le és húzzák föl a magtárakba. A zsinórokat pedig, amelyeknek segítségével ez történt, ezermesterünk ügyesen elrejtette a moha alá, amely a cserépszindelyen és a kövek repedésein tenyészett.

Gryphus nem is talált semmit.

Ez a mesterkedés egy teljes héten át sikerrel folyt.

De egy reggel Cornelius, aki éppen a sarjhagymán megeredt hajtást nézegette, nem hallotta meg Gryphus mester lépteit - aznap nagy szél volt, és minden csikorgott a toronyban -, amikor egyszerre csak megnyílt az ajtó, s Cornelius rajtaérték, amint két térde között tartotta a kancsót.

Gryphus meglátva a fogolynál az ismeretlen és ennél fogva tiltott tárgyat, gyorsabban csapott le rá, mint sólyom a prédájára.

A véletlen vagy pedig az a végzetes ügyesség, amellyel a gonosz szellem ajándékozta meg olykor a rosszindulatú lényeket, úgy akarta, hogy Gryphus durva keze a korszó kellős közepébe nyúljon bele, és az értékes hagymát körülfogó földet markolja meg; azzal a csuklótöréses kezével, amelyet Cornelius van Baerle olyan ügyesen meggyógyított.

- Hát ez meg mi? - kiáltott fel Gryphus. - No, most rajtacsíptem.

És kezét belevájta a földbe.

- Ez? Semmi, semmi! - kiáltotta Cornelius remegve.

- Ó, most bizony rajtakaptam! Korszó, föld! Emögött valami bűnös titok lappang.

- Kedves Gryphus úr... - könyörgött Van Baerle, s olyan izgatott volt, mint a fogoly madár, amelytől az arató elveszi kiköltött fiókáit.

Merthogy Gryphus görbe ujjai föltúrták már az egész földet.

- Uram, uram, vigyázzon - szólt rá Cornelius elsápadva.

- Mire vigyázzak, a manóba is, mire vigyázzak?! - üvöltötte a porkoláb.

- Vigyázzon, ha mondom, mert megöli.

Hirtelen, szinte kétségbeesett mozdulattal kirántotta a porkoláb kezéből a korsót, és a két karját tartotta elébe védelméül.

De Gryphus, mint afféle konok vénember, és mert ráadásul meg volt győződve arról is, hogy ő itt most konspirációt fedezett föl az orániai herceg ellen, fölemelte a botját, úgy rohant a fogoly felé. Amikor látta, hogy milyen hideg elszántsággal védi az a maga virágcserepét, megértette, hogy Cornelius jobban félti a korsót, mint a fejét.

Így hát ki akarta tépni a kezéből.

- Úgy! - dühöngött a porkoláb. - Tehát ellenszegül a hivatalos hatalomnak?

- Hagyja meg a tulipánomat! - kiáltotta Van Baerle.

- Igen, igen, a tulipánját! - felelte az öreg. - Jól ismerjük mi a fogoly urak fortélyait.

- De esküszöm...

- Ide vele! - ismételte Gryphus, és nagyot dobbantott a lábával. - Ide vele, vagy hívom az őrseget!

- Hívjon, akit akar, de ezt a szegény virágot csak az életemmel együtt veheti el tőlem.

Gryphus veszett dühvel másodszor is belevált a földbe, ezúttal ki is húzta belőle a teljesen fekete hagymát, és amíg Van Baerle boldog volt, hogy megmenthette a korsó tartalmát, nem sejtve, hogy a kincs ellensége kezébe került, Gryphus a földhöz vágta a megpuhult hagymát, úgyhogy széjjelzúzódott a padlón, összemorzsolva, széttaposva eltűnt a porkoláb nehéz csizmája alatt.

Van Baerle látta a gyilkosságot, a széttaposott nedves leveleket, megértette Gryphus szilaj örömet, s olyan kétségbeesetten ordított föl, hogy még annak a vérszopó porkolábnak a szívét is meglágyította volna, aki néhány évvel azelőtt megölte Pellisson pókját.¹⁵

A tulipánkertész fején villámként cikázott át a gondolat, hogy megöli ezt a gonosz embert. A harag és a vér a fejébe tódult, elvakította, s két kezével fölemelte a nehéz korsót, amely immár haszontalan földdel volt tele. Még egy pillanat, és két kézzel hozzávágja a vén Gryphus kopasz fejéhez.

Csakhowy ebben a pillanatban megállította egy sikoly, amely csupa könny és rettegés volt, és a kis ablak mögül, Rosa ajkáról tört fel, aki halaványan, reszketve, égne emelt karral rohant apja és barátja közé.

Cornelius elejtette a korsót, és az rettentő csörömpöléssel tört ezer darabra.

Gryphus ekkor fogta fel, milyen veszedelemben forgott, s irtóztatóan szitkozódni kezdett.

- Ó - mondta neki Cornelius -, maga aztán igazán gyáva és durva lelkű ember, ha képes megfosztani egy szegény rabot egyetlen vigaszától, egy tulipánhagymától.

- Ej, apám - toldotta meg Rosa -, most igazán bűnt követett el.

- Nicsak, te vagy itt, ostoba tacsó - ordította az öreg, és tajtékzó dühvel förmedt a lányra -, törődj csak a magad dolgával, főként pedig szedd a lábadat, és takarodj innen!

- Nyomorult! Nyomorult! - kiabálta Cornelius kétségbeesve.

- Utóvégre is csak egy tulipán volt - hebegte Gryphus kissé szégyenkezve. - Tulipánt kaphat, amennyit akar, van legalább háromszáz hagyma a padlásomon.

¹⁵ Pelisson, Paul (1624-1693), francia irodalmár, öt évig raboskodott a Bastille-ban, ahol fáradtságos munkával egy pókot szelídített.

- Menjen a pokolba a tulipánjaival! - kiáltotta Cornelius. - Annyit érnek a tulipánjai is, mint maga, és maga sem ér többet a tulipánjainál. Ha százezermillió forintom volna, azt is szívesebben odaadnám azért az egy hagymáért, amit összetaposott.

- Aha! - kiáltott fel Gryphus diadalmas ujjongással. - No lám, lám, magát sem a tulipán érdekelte olyan nagyon. Látja, hogy abban a hamis tulipánhagymában nyilván volt valami boszorkányság, valami fortély, hogy levelezhessen őfensége ellenségeivel, pedig ő megkegyelmezett az életének. Mondtam, ugye, hogy nagy bakot lőttek, amikor nem ütötték le a maga fejét.

- Apám! Apám! - kiáltotta Rosa.

- Nohát, annál jobb, annál jobb! - ordította Gryphus, s egyre jobban tűzbe jött. - Mert én eltapostam, eltapostam. És valahányszor újakezdi, mindig el fogom taposni! Megmondtam előre, fiatal uracskám, hogy nagyon megkeserítem az életét.

- Átkozott! Átkozott! - üvöltötte Cornelius, s reszkető ujjával ide-oda forgatta a sarjhagyma utolsó maradványait, annyi örömnek és annyi reménynek megsemmisült zálogát.

- Majd holnap elültetjük a másikat, kedves Cornelius úr - súgta neki halkan Rosa, átérezve a tulipánkertész mérhetetlen fájdalmát, és az édes szavakat mint balzsamcseppeket hullatva Cornelius vérző szívére.

ROSA IMÁDÓJA

Alig súgta oda Rosa ezeket a vigasztaló szavakat, amikor a lépcső felől egy hang Gryphust faggatta a történekekről.

- Hallja, apám? - mondta Rosa.

- Mit?

- Gisels úr hívja. Nyugtalankodik.

- Olyan pogány láрма volt itt - felelte Gryphus. - Ki hitte volna: ez a tudós ember meg akart ölni. Hej, hogy ezekkel a tudósokkal mennyi baj van örökre!

Aztán a lépcső felé mutatva így szólt Rosához:

- A kisasszony pedig menjen előre. - Bezárta az ajtót, és így folytatta: - Megyek már, Jacob barátom, megyek.

Gryphus kiment, és magával vitte Rosát, otthagya magányosságában és keserű fájdalmában a szegény Cornelius, aki egyre azt mormogta:

- Ó, vén hóhér, te öltél meg engem. Nem fogom túlélni!

És a szegény fogoly kétségtelenül súlyosan megbetegedett volna, ha a Gondviselés ellensúlyképpen nem küldi az életébe Rosát.

Este a lány megint eljött.

Első szava az volt, hogy apja ezentúl nem bánja, ha Cornelius virágot nevel.

- Ezt meg miből gondolja? - kérdezte a fogoly fájdalmas arccal.

- Tudom, mert ő mondta.

- Csak azért, hogy engem megtévesszen.

- Nem, de bánja, amit tett.

- Igen, igen, csak hogy most már késő.

- De a bűnbánat se magától szállta meg.

- Hát hogyan jött rá?

- Ha tudná, hogy a barátja mennyire megszidta az apámat!

- Vagy úgy, Gisels úr; sose megy le a nyakunkról az a Gisels úr?

- Annyi bizonyos, hogy csaknem minden idejét nálunk tölti.

És úgy nevetett hozzá, hogy a féltékenységnak az a kis felhője is, amely beárnyékolta Cornelius homlokát, teljesen szétfoslott.

- És hogy esett a dolog? - kérdezte a fogoly.

- Úgy, hogy Gisels úr megkérdezte apámtól, mi történt, ő meg elmondta neki a tulipán, vagyis inkább a tulipánhagyma történetét, és hogy minő dicsőséges dolgot vitt véghez, amikor eltaposta.

Cornelius akkorát sóhajtott, hogy nyögésnek is beillett volna.

- Ha látta volna abban a pillanatban Jacob mestert! - folytatta Rosa. - Azt hittem, lángba borítja az egész várkastélyt, a két szeme akár két égő fáklya, a haja fölborzolódott, a keze ökölbe szorult, már-már azt hittem, meg akarja fojtani az apámat. „Eltaposta a tulipánhagymát?” „El hát” - felelte az apám. „Micsoda gyalázat! - folytatta Jacob mester. - Hitványság! Nagy bűnt követett el!” - üvöltözött magából kikelve. Apám nagyon meg volt rökönyödve. „Hát már maga is megbolondult?” - kérdezte a barátjától.

- Micsoda derék ember lehet az a Jacob - mormogta Cornelius -, becsületes szív, fennkölt lélek.

- Szent igaz, hogy kíméletlenebbül nem is lehet lehordani embert, mint ahogyan ő lehordta apámat - tette hozzá Rosa. - Jacob mester őszintén kétségbe volt esve. Egyre azt hajtogatta: „Eltaposta, eltaposta a sarjhagymát, ó, Istenem, Istenem, eltaposta.” Azután hozzám fordult. „Ugye, nemcsak ez az egy sarjhagymája volt?” - kérdezte tőlem.

- Ezt kérdezte? - szólt Cornelius, a fülét hegyezve.

- „Azt hiszi, hogy nem ez volt az egyetlen tulipánhagymája? - hökkent meg apám. - No jó, hát majd megkeressük a többit.” „A többit is meg akarja keresni?” - kiáltott Jacob mester, és torkon ragadta apámat, de rögtön el is eresztette megint. Aztán újra hozzám fordult: „És mit mondott az a szegény fiatalember?” - kérdezte tőlem. Nem tudtam, mit feleljek, hiszen maga a lelkemre kötötte, hogy még csak ne is sejtsem senkivel, mennyire a szívéen viseli a tulipánhagymák sorsát. Szerencsére apám kimentett zavaromból. „Hogy mit mondott?” - és megint tájékozni kezdett. Én a szavába vágtam: „Hogyne lett volna dühös - mondtam neki -, mikor apám olyan igazságtalanul és gorombán bánt vele.” „Ejha, tán mind megbolondultatok? - kiáltotta az apám. - Hát olyan nagy baj, ha az ember eltapos egy tulipánhagymát? A gorkumi vásáron több százat kapok egy forintért.” „De azok talán nem olyan értékesek, mint ez volt” - vetettem közbe nagyon szerencsétlenül.

- És mit szólt erre Jacob? - kérdezte Cornelius.

- Mondhatom, hogy ezekre a szavakra villámot szórt a szeme.

- Igen, de ez nem minden; mondott is valamit?

- „Így hát, szép Rosa - mondotta mézédese hangon -, maga azt hiszi, hogy az a hagyma értékes volt?” Láttam, hogy hibát követtem el. „Mit tudom én - feleltem félvállról -, hát értek én a tulipánhoz? Csak annyit tudok, mivel, fájdalom, arra vagyunk ítélve, hogy együtt éljünk a rabokkal, mondom, én csak annyit tudok, hogy egy rab szemében minden időtöltés értékes. Az a szegény Van Baerle elszórakozott azzal a tulipánhagymával. Ezért szerintem nagy kegyetlenség volt megfosztani őt a szórakozásától.” „De mindenekelőtt - szólt közbe apám -, mi úton-módon jutott a hagymához? Nekem úgy rémlik, hogy ezt volna jó tudnunk.” Elfordultam, hogy kikerüljem apám tekintetét, de Jacob szemével találkoztam. Mintha csak a gondolataimban akart volna olvasni, belátni a szívem mélyére. Sokszor egy kelletlen mozdulat is ér annyit, mint egy felelet. Én vállat vontam, hátat fordítottam, és indultam az ajtó felé. De hirtelen megállított egy párbeszéd; meghallottam, ámbár nagyon sűgva mondták. Jacob így szólt apámhoz: „Ejnye, nem is volna olyan nehéz meggyőződni róla. Meg kell motozni, és ha több hagymája is van, okvetlenül megtaláljuk nála. Rendszerint három ilyen sarjhagymája van a tulipánkertésznek.”

- Csakugyan három van! - kiáltott Cornelius. - Azt mondta, hogy három sarjhagyma van nálam?

- Képzelteri, hogy engem is éppúgy meglepett, mint magát. Megfordultam. Mindketten annyira el voltak foglalva, hogy nem vették észre ezt a mozdulatomat. „De hátha még sincsenek nála azok a hagymák?” - mondta apám. „Akkor hozza le valami ürüggyel a foglyot, azalatt én átkutatom a szobáját.”

- Ó, ó - mondta Cornelius -, hiszen a maga Jacob urasága gazember!

- Tartok tőle.

- Mondja csak, Rosa... - folytatta Cornelius eltűnődve.

- Mit mondjak?

- Nem említette-e, hogy aznap, amikor a virágágyat készítette, ez az ember maga után lopózott?

- De igen.

- Hogy árnyékként osont a bodzafák mögé?

- Hajszálla úgy.

- Hogy le nem vette magáról a szemét, míg gereblyézett?

- Le nem vette...

- Rosa! - nyögte Cornelius elsápadva.

- Nos?

- Az az ember nem maga után lopózott.

- Hát ki után?

- Az az ember nem magába szerelmes.

- Hát ugyan kibe?

- Az én hagymám után lopózott. Az én tulipánomba szerelmes.

- Mi a csuda! Ez ugyan könnyen lehet! - kiáltotta Rosa.

- Akar róla meggyőződni?

- Mi módon?

- Ó, nagyon egyszerűen.

- Mondja meg, hogyan!

- Holnap menjen ki a kertbe; legyen rá gondja, hogy Jacob megneszelje, akár a minap, mikor megy le, és hogy megint maga után lopózzék, akár a minap; tegyen úgy, mintha elültetné a sarjhagymát, aztán menjen ki a kertből, de az ajtón keresztül lesse meg, mit művel Jacob.

- Helyes. És aztán?

- Aztán? Aztán majd aszerint fogunk eljárni, hogy ő mit csinált.

- Ó - mondta Rosa nagyot sóhajtvá -, de nagyon szereti a tulipánokat, Cornelius úr!

- Annyi bizonyos - vallotta meg sóhajtozva a fogoly -, hogy amióta az apja szétaposta azt a szerencsétlen sarjhagymát, azóta úgy érzem, mintha az életem felerészben megbénult volna.

- Nocsak! - csitította Rosa. - Nem akarna valami mással próbálkozni?

- Mivel?

- Nem akarja elfogadni apám ajánlatát?
- Miféle ajánlatot?
- Hogy vesz magának akár száz tulipánhagymát.
- Igaz.
- Fogadjon el kettőt vagy hármat, és velük együtt fölnevelhetné a harmadik hagymát.
- Igen, az jó volna - töprengett Cornelius a szemöldökét ráncolva -, ha csak a maga apjával lenne dolgunk; de az a másik, az a Jacob, aki kémlel bennünket...
- Igaz, igaz. De azért gondolja meg! Úgy látom, magát remekül elszórakoztatná.

Szavait kedves mosollyal kísérte, amely azonban nem volt mentes minden gúnytól.

Cornelius csakugyan elgondolkodott, és látszott rajta, mennyire küzd a vágyával.

- Nem, mégsem! - kiáltott fel igazi ókori sztoikus bölcs módján fékezve magát. - Nem, gyöngeség volna, bolondság, gyávaság volna, ha az utolsó megmaradt segélyforrásunkat is odavetném a rosszindulat és az irigység kiszámíthatatlan eshetőségeinek, igazán nem érdemelnénk bocsánatot. Nem, Rosa, nem. Holnap majd elhatározzuk, hogy mi történjék a maga tulipánjával; ápolni fogja az én utasításaim szerint. Ami pedig a harmadik sarjhagymát illeti - Cornelius nagyot sóhajtott -, maradjon csak a maga szekrényében, úgy vigyázzon rá, mint a fősvény az első vagy utolsó aranyára, mint az anya a fiára, mint a sebesült az utolsó vércsöppjére; őrizze jól, Rosa. Valami azt súgja nekem, hogy az a mi boldogságunk, a mi szerencsénk, őrizze jól, Rosa! És ha netán tűz hullana az égből Leeuwensteen várára, esküdjék meg rá, Rosa, hogy akkor sem a gyűrűt helyezné először biztonságba, nem az ékszereit, nem azt a szép arany főkötőt, amely olyan remekül keretezi az arcát, hanem azt a harmadik, azt az utolsó sarjhagymát, amelyben az én fekete tulipánom szunnyad.

- Legyen nyugodt, Cornelius úr. - Rosa szavában édesen vegyült szomorúság és ünnepélyesség. - Legyen nyugodt, kívánsága parancs nekem.

- Mi több - folytatta a fiatalember egyre jobban nekihehvülve -, ha azt venné észre, hogy követik, hogy minden lépését figyelik, hogy szavai gyanút keltenek apjában vagy abban a fertelmes Jacobban, akit utálok, akkor, Rosa, áldozzon föl engem habozás nélkül, aki pedig csak maga által élek, akinek magán kívül senkije sincs a világon, áldozzon föl, és ne jöjjön ide többé.

Rosának összeszorult a szíve, és könny szökött a szemébe.

- Istenem! - kiáltott.

- Mi történt? - kérdezte Cornelius.

- Megláttam valamit.

- Mit?

- Megláttam - mondta a lány zokogva -, megláttam, hogy maga annyira szereti a tulipánokat, hogy más érzésnek nincs is helye a szívében.

Avval elszaladt.

Távozása után Corneliusnak olyan rossz estéje, olyan rossz éjszakája volt, mint még soha.

Rosa megharagudott rá, mégpedig teljes joggal. Talán el sem jön többé a fogolyhoz, és ő sem Rosáról, sem a tulipánról nem fog ezután hírt hallani.

Mármost hogyan magyarázzuk meg ezt a furcsa természetet, amely vérbeli tulipánkertészek között ma is föllelhető még?

A műkertészeknek és hősünknek szégyenére bevalljuk, hogy két szerelme közül Cornelius inkább Rosa szerelmét sajnálta, és amikor reggeli három óra tájban fáradtságtól kimerülve, félelemtől gyötörve és lelkifurdalásoktól kínozva nagy nehezen elaludt, álmában a nagy fekete tulipán átengedte az elsőséget a szőke fríz lány szelíd kék szemének.

LEÁNY ÉS VIRÁG

Csakhoggy szegény Rosa szobájának magányában igazán nem tudhatta, hogy Cornelius kivel vagy mivel álmodik.

Azok után, amit Cornelius mondott neki, Rosa joggal hihette, hogy csakis a tulipánnal álmodik, de ebben Rosa mégis tévedett.

Minthogy azonban senki sem világosíthatta fel tévedéséről, és minthogy Cornelius meggondolatlan szavai mérekgént hatoltak a lelkébe, Rosa nem álmomodott, hanem csak sírt.

Rosa nagyon finom lelkű, becsületesen és mélyen érző teremtes volt, ezért számot vetett önmagával, nem erkölcsi és testi tulajdonságai, hanem társadalmi helyzete tekintetében.

Cornelius tudós ember, gazdag ember, legalábbis az volt, mielőtt a vagyonát elkobozták. Cornelius abból a kereskedőpolgárságból származik, amely büszkébb címerformára festett vagy rajzolt bolti cégérére, mint a született nemesek az apáiktól örökölt címerpajzsukra. Corneliusnak tehát Rosa megfelelhet kellemes szórakozásnak, de ha a szívét kell lekötnie, sokkal inkább adná egy tulipánnak, vagyis a legnemesebb és legbüszkébb virágnak, mint Rosának, aki csak egy egyszerű porkoláb lánya.

Rosa tehát megértette, hogy Corneliusnak miért előbbre való a fekete tulipán, de éppen mert megértette, még jobban kétségbeesett.

Ezen a rettenetes éjszakán, ezen az álmatlan éjszakán nagy elhatározásra jutott. Eltökélte, hogy nem megy többé föl a kis ablakhoz.

De tudta, milyen mohón lesi Cornelius, hogy hírt kaphasson kedves tulipánjáról, és mivel semmiképp nem akarta viszontlátni azt a férfit, aki iránt érzett részvéte egyre hevesebb lett, fokozatosan túlnőtt a rokonszenven is, és egyenesen, rohamléptekkel közeledett a szerelem felé, másfelől viszont elkeseríteni sem akarta a szerencsétlen embert, ezért föltette magában, hogy saját erejéből tanul tovább írni-olvasni, hiszen szerencsére odáig jutott a tanulásban, hogy nem lett volna okvetlenül szüksége tanítóra, ha azt a tanítót nem Corneliusnak hívják.

Rosa tehát nekiveselkedett a szegény Cornelius de Witt bibliájának, amelynek a második lapjára - tulajdonképpen ez volt az első lapja, mióta az igazi első kitépték belőle - írta Cornelius van Baerle a végrendeletét.

- Ó, jaj! - sóhajtott Rosa, amint újra meg újra átolvasta a végrendeletet, s a vége mindig az volt, hogy ragyogó szép szeméből egy könnycsepp, a szerelem gyöngye, gördült végig halovány arcán. - Ó, jaj, akkoriban egy kis ideig mégis azt hittem, hogy szeret.

Szegény Rosa, mennyire tévedett! A fogoly szerelme éppen abban a pillanatban lobbant fel igazán, amelyikben elváltunk tőle, miután némi zavarral bevallottuk, hogy a nagy fekete tulipán és Rosa küzdelmében végül is a nagy fekete tulipán maradt alul.

De nem győzzük hangoztatni, hogy Rosa mit sem tudott a nagy fekete tulipán vereségéről.

Ezért, amint végzett az olvasással, amely műveletben igen szépen haladt előre, tollat fogott, s nem kevésbé dicséretes buzgalommal hozzálátott az írásnak még sokkalta bonyodalmasabb mesterségéhez.

Mivel pedig Rosa akkor, amikor Cornelius olyan meggondolatlanul kiöntötte a szívét, már csaknem olvashatóan tudott írni, bízhatott a további gyors előrehaladásban és abban, hogy legkésőbb egy hét múlva hírt adhat a fogolynak a tulipánról.

Egy betűt sem felejtett el Cornelius útmutatásából. Rosa különben sem felejtette el soha Corneliusnak egyetlen szavát sem, akkor sem, ha nem útmutatásként hangzott el.

Ami pedig Corneliuszt illeti, szerelmesebben ébredt föl, mint valaha. A tulipán ugyan még nagyon élénken és ragyogóan élt gondolataiban, de nem látott benne már olyan kincset - amiért mindent föl kell áldoznia, még Rosát is -, hanem csak egy értékes virágot, a természetnek és a művészetnek csodálatos egyvelegét, amelyet Isten azért ajándékozott neki, hogy kedvesének a keblére tűzhesse.

Mégis egész nap valami bizonytalan nyugtalanság gyötörte. Azok közé az erős lelkű férfiak közé tartozott, akik egy-egy pillanatra el tudják felejteni, hogy este vagy másnap nagy veszedelem fenyegeti őket. És hogyha aggodalmukat egyszer leküzdötték, élni tudják megszokott életüket. Csakhogy az elfelejtett veszedelem olykor váratlanul a szívükbe markol. Megremegnek, nem tudják mire vélni a reszketést, aztán eszükbe jut, amit elfelejtettek, és így sóhajtanak föl: igen, igen, persze hogy az.

Corneliusnál ez az az a félelem volt, hogy Rosa nem jön fel hozzá este.

Minél későbbre járt az idő, aggodalma annál nyilvánvalóbb és annál szorongatóbb lett, végül annyira eluralkodott rajta, hogy másra már gondolni sem tudott.

Lázasan dobogó szívvel üdvözölte a besötétedést, és minél sűrűbb lett a homály, annál eleve- nebben égtek lelkében a szavak, amelyeket előző este Rosának mondott, s amelyekkel olyan fájdalmat okozott szegény lánynak. Egyre csak azon tépelődött, hogy is mondhatta vigasztaló tündérének, hogy áldozza fel őt a tulipánért, vagyis ne jöjjön fel hozzá, ha a szükség úgy kívánná, amikor pedig neki már életszükségletté vált, hogy Rosát mindennap lássa.

Cornelius szobájába elhallatszott a várbeli toronyóra ütése. Elütötte a hetet, aztán a nyolcat, végre a kilencet. Soha még harangszó nem dobogtatott meg úgy szívet, mint most az övét, amikor a kalapács kilencedszer verődött a harang falának.

Aztán minden elcsöndesedett. Cornelius, hogy fékezze dobogását, a szívére szorította kezét, és fűlt. Olyan jól ismerte Rosa lépteinek zaját, ruhájának suhogását, amikor fölfelé jött a grádicsra, hogy amint az első lépcsőfokra lépett, ő már tudta: mindjárt itt lesz Rosa.

Hanem ezen az estén a legkisebb nesz sem zavarta a folyosó csendjét; a toronyóra elütötte a fertály tízét; aztán két különböző hangon a fél tízét, aztán a háromnegyed tízét, és végül nemcsak a vár állandó vendégeinek, hanem Leeuwensteen lakóinak is kihirdette komor hangján, hogy tíz óra.

Rosa rendszerint ilyenkor szokott elbúcsúzni Corneliusztól. Ütött a búcsú perce, pedig Rosa ott sem volt, hogy búcsúzhasson.

Így hát balsejtelve nem csalta meg Corneliuszt: a megbántott Rosa otthon maradt a szobájában, magára hagyva őt.

- Ó, jaj, nagyon megérdemeltem a sorsomat - emésztette magát Cornelius. - Ó, nem fog eljönni, és jól teszi, hogy nem jön, az ő helyében én is így cselekednék.

De azért rendületlenül hallgatózott, várt és remélt.

Így hallgatózott és várt éjfélig, éjfélkor végül elhagyta a remény, és úgy, ahogy volt, ruhástul vetette magát az ágyra.

Az éjszaka hosszú volt és szomorú, aztán reggel lett; de a reggel sem hozott új reményt a rabnak.

Nyolc órakor megnyílt a börtön ajtaja; Cornelius meg sem fordult; hallotta ugyan Gryphus nehéz lépteit a folyosón, de azt is hallotta, hogy egyedül jön.

Rá se hederített a porkolábra.

Pedig szeretett volna szót váltani vele, hogy kifaggassa Rosáról. Már-már megkérdezte az öregtől, hogy van Rosa, bármennyire furcsállhatta volna is Gryphus a kérdést; Cornelius önző módon azt remélte, hogy Gryphus azt felelné: lánya beteg.

Rendkívüli eseteket leszámítva, Rosa sohasem jött fel hozzá napközben. Cornelius tehát napközben nem is várhatta igazán. Egyszer-másszor mégis olyan hirtelen reszketés fogta el, olyan feszülten fülelt az ajtó felé, s olyan izgatott várakozással tekintett a rácsos ablakra, mintha a szíve mélyén azt remélné, hogy Rosa ez egyszer eltér rendes szokásától.

Amikor Gryphus másodszor nyitott be hozzá, Cornelius, egész addigi viselkedésével ellentétben, a legnyájasabb hangon megkérdezte a vén porkolábtól, hogy szolgál az egészsége; de Gryphus, spártaihoz méltó lakonikus rövidséggel, csak ennyit válaszolt:

- Jól!

Amikor harmadszor is feljött, Cornelius más módon próbált kérdezősködni:

- Senki sem beteg Leeuwensteenben?

- Senki! - felelte Gryphus még lakonikusabb rövidséggel, mint első ízben, és bevágta az ajtót a fogoly orra előtt.

Gryphus Cornelius egyáltalán nem szoktatta hozzá effajta nyájas beszélgetésekhez, ezért megvesztegetési kísérlet első lépésének vélte a fogoly részéről.

Cornelius megint magára maradt. Este hét óra volt. Az előző esti rettegés, amit megkíséreltünk leírni, ezúttal még erőteljesebben hatalmasodott el rajta, noha most is, akár előző este, csak teltek-múltak az órák, és nem hozták meg a kedves látomást, amely a kis ablakon keresztül fényt árasztott Cornelius börtönébe, világosságot hagyva maga után távollétének idejére is.

Van Baerlénak nagyon keserves éjszakája volt. Másnap reggel Gryphust még rútabbnak, még gorombábbnak, még kétségbeejtőbbnek látta, mint rendszeren: átvillant az agyán vagy inkább a szíven a remény, hogy Rosa Gryphus miatt nem jöhet fel hozzá.

Vad vágy fogta el, hogy megfojtsa, de aztán eszébe jutott, hogy ha ezt megteszi, minden isteni és emberi törvény örökre eltiltja őt Rosától.

A porkoláb tehát tudtán kívül megszabadult a legnagyobb veszedelemtől, ami csak életében fenyegette.

Jött az este, és Van Baerle kétségbeesése búskomorságra fordult: bánatát még sötétebbé tette, hogy fájdalmas érzéseibe akaratlanul is belevegyült az elárvult tulipánra való emlékezés. Április havának éppen abban az időszakában jártak, amely a legtapasztaltabb kertészek szerint éppen tulipánültetésre való. Cornelius azt mondta Rosának: „Majd én megjelölöm a napot, amikor el kell ültetni a sarjhagymát.” És ezt a napot a következő estén kellett volna kijelölnie. Nagyon szép idő járta, s bár még kissé nyirkos volt a levegő, az áprilisi nap halvány sugarai, amelyek ha sápadtak is, mégis édesek, mert az elsők, és mérsékelik egy kicsit a hűvösséget. Mi lesz, ha Rosa elmulasztja a kellő időpontot, és ha nemcsak őt nem látja többé, hanem ezenfelül még a tulipánhagyma is elpusztul, mert nem ültették el idejében, vagy pedig egyáltalában nem ültették földbe?!

Nem csoda, ha e kettős fájdalom elvette a kedvét evéstől, ivástól egyaránt.

Ez a negyedik napon történt.

Igazán szálnalmas volt Cornelius, amint néma fájdalommal, a kimerültségtől sápadtan igyekezett kihajolni rácsos ablakán, kockáztatva, hogy fejét nem tudja visszahúzni a vasrudak közül, csak hogy megpillanthassa a kis kertet, amelyről Rosa beszélt neki, s amelynek a kerítése benyúlt egészen a folyópartig, abban reménykedve, hogy az áprilisi nap első sugaraiban talán mégis megláthatja a tulipánt vagy a lányt, az ő két összezúzott szerelmét.

Este Gryphus visszavitte a fogoly ebédjét és vacsoráját; Cornelius alig nyúlt az ételhez.

Másnap sem evett semmit, s Gryphus mester újra érintetlenül vitte vissza mindkét étkezés fogásait.

Cornelius egész nap föl se kelt.

- Helyes! - mondta Gryphus, amikor utolsó látogatása után lement. - Helyes! Azt hiszem, hamarosan megszabadulok a tudós úrtól.

Rosa összerezzen.

- Hogy érti ezt? - kérdezte Jacob.

- Nem eszik, nem alszik, már föl sem kel - felelte rá Gryphus. - Őt is ládában viszik majd el innen, mint Grotius urat, csak hogy azt a ládát koporsónak hívják.

Rosa olyan sápadt lett, mint a halál.

- Ó, értem - suttogta. - Retteg a tulipánjáért.

Mélységesen elszomorodva a szobájába ment, papírt és tollat vett elő, s egész éjszaka gyakorolta a betűvetést.

Másnap, amikor Cornelius felkelt, hogy a kis ablakhoz vánszorogjon, egy papírlapot vett észre, amit valaki az ajtó alá csúsztatott.

Fölkapta az írást, kibontotta, elolvasta, de alig ismert rá Rosa keze vonására, annyira javult az írása a hétnapos távollét alatt.

„Legyen nyugodt, a tulipánja jól érzi magát.”

Ez a levélke valamelyest csillapította ugyan Cornelius fájdalmát, de azért szíven ütötte a szavak mögött lappangó gúny. Szóval így állunk: Rosa mégsem beteg, Rosa megsértődött; nem azért maradt el, mert nem engedték jönni, hanem a maga jószántából maradt távol.

Rosa tehát szabad, Rosa önnön akaraterejéből tellett annyi, hogy nem látogatta meg azt a férfit, aki majd meghalt bánatában, hogy nem láthatja.

Corneliusnak maradt még a Rosától kapott papírból és írónból. Megértette, hogy a lány választ vár tőle, de a válaszáért csak az éjszaka folyamán fog eljönni. Ennélfogva egy ugyanolyan formájú papirosra, amilyent ő kapott, ezt írta:

„Nem azért vagyok beteg, mert a tulipánomat féltém: azért vagyok beteg, mert maga után bánkódom”

Miután Gryphus harmadszor is elment, s az este is leszállott, Cornelius az ajtó alá csúsztatta az írást, és hallgatózott.

De akárhogy hegyezte a fülét, sem lépéseket, sem ruhasuhogást nem hallott.

Nem hallott mást, csak egy hangot, gyöngét, mint a lehelet, édeset, mint a simogatás, egy hangot, amely az ablakrácson keresztül ezt az egy szót suttogta feléje:

- Holnap!

Holnap - az már a nyolcadik nap. Cornelius és Rosa egy teljes hétig nem látta egymást.

MI TÖRTÉNT AZON A HÉTEN?

Másnap a szokott időben Van Baerle csakugyan hallja, hogy valaki a rostélyon kapargál, mint Rosa szokta barátságuk boldog idején.

Képzeltető, hogy Cornelius nem volt messzire az ajtótól, amelynek rácsos ablakán keresztül viszontláthatta végre a rettentő rég nem látott bájos arcot.

Rosa lámpával a kezében várta, és nem fojthatott vissza egy rémült mozdulatot, látva, hogy milyen sápadt és szomorú a fogoly.

- Beteg, Cornelius úr? - kérdezte.

- Igen, kisasszony - felelte Cornelius -, testben és lélekben egyaránt beteg vagyok.

- Láttam, uram, hogy már nem eszik; apám azt is mondta, hogy nem akar fölkelni; így aztán írtam magának, hogy megnyugtassam annak a drága jószágnak a sorsa felől, amely annyira nyugtalanítja.

- Én pedig feleltem magának - mondta Cornelius. - Abból, hogy újra eljött, azt sejtem, édes Rosa, hogy megkapta a levelemet.

- Igaz, megkaptam.

- Most már nem mentegetőzhetik azzal, hogy nem tud olvasni. Nemcsak folyékonyan olvas, hanem az írásban is rendkívüli haladást tett.

- Igaz, nemcsak megkaptam, hanem el is olvastam a levelét. És eljöttem, hogy utánanézzek: nincs-e mód rá, hogy meggyógyítsam.

- Hogy meggyógyítson! - kiáltott fel Cornelius. - Akkor hát jó hírt hozott.

És a fiatalember reménytől sugárzó szemmel nézett Rosára.

Lehet, hogy Rosa nem értette meg a pillantását, az is lehet, hogy nem akarta megérteni, mert nagyon komoly hangon így felelt:

- Én csak a tulipánjáról kívánok beszélni, mert tudom, hogy az a legfőbb gondja.

Ezt a pár szót olyan fagyos hangon mondta, hogy Cornelius beleremegett.

A buzgó tulipánkertész nem értette meg, mit takargat a közömbös hanggal ez a szegény gyermek, aki még mindig harcban állt vetélytársával, a fekete tulipánnal.

- Ó! - mormogta Cornelius. - Tehát még mindig! Még mindig! Istenem, Rosa, hát nem adtam-e tudtára, hogy csak magára gondolok, csak maga után bándódom, csakis maga hiányzott nekem, mellőlem, elvette tőlem a levegőt, a világosságot, a meleget, a napfényt, az életet.

Rosa bánatosan mosolygott.

- Ó - felelte -, csak azért, mert a tulipánja olyan nagy veszedelemben forgott!

Cornelius akarata ellenére is megrezzent, és bizony beleesett a kelepcébe, ha ez csak kelepce volt.

- Olyan nagy veszedelemben! - kiáltotta egész testében remegve. - Az Istenért, szóljon, miféle veszedelemben?!

Rosa gyöngéd részvétellel nézte - megérezte, hogy amit kíván, az meghaladja Cornelius erejét, s hogy ezt a férfit a gyöngéjével együtt kell vállalnia.

- Hát bizony úgy van, ahogy sejtette: a kérő, a szerelmes Jacob úr nem miattam jár ide!

- Hát ki miatt? - kérdezte Cornelius remegve.

- A maga tulipánja miatt.

- Ó! - kiáltott fel Cornelius, s erre a hírre jobban elsápadt, mint mikor Rosa a két héttel azelőtt azt hozta hírül, hogy Jacob a látszat szerint őutána jött el Leeuwensteenbe.

Rosa észrevette rémületét, és Cornelius leolvasta az arcáról a gondolatot, amelynek éppen az imént adtunk kifejezést.

- Ó, Rosa, bocsásson meg nekem - mondta -, én ismerem magát, tudom, hogy a szíve milyen jó és becsületes. Magának Isten észet adott, erőt, szabad mozgást, ítélőképességet, hogy védelmezhesse magát, de az én szegény, fenyegetett tulipánomat Isten védtelenül hagyta.

Rosa nem is felelt a fogolynak erre a mentegetőzésére, hanem így folytatta:

- Attól a pillanattól fogva, hogy az az ember, aki utánam jött a kertbe, és akiben én Jacobra ismertem, nyugtalanítani kezdte magát, én is egyre nyugtalanabb lettem. Megtettem tehát, amit ajánlott, azután való nap, hogy utoljára találkoztunk, amikor azt mondta...

Cornelius a szavába vágott:

- Még egyszer bocsánatot kérek magától, édes Rosa. Hibáztam abban, amit akkor mondtam. Azóta már bocsánatot kértem azokért a végzetes szavakért, és most újra bocsánatot kérek. Hát hasztalanul esdeklek?

- Utána való napon - folytatta Rosa - eszembe jutott, hogy mit mondott nekem, tudniillik, hogy milyen fortéllyal győződhetnék meg arról, énutánam leskelődik-e az az utálatos ember, vagy pedig a tulipán után...

- Igen, az, utálatos. Ugye szívből gyűlöli?

- Igen, gyűlölöm - mondotta Rosa -, mert ő az oka annak, hogy egy hét óta annyit szenvedtem.

- Ó! Hát maga is, maga is szenvedett? Köszönöm a jó szót, édes Rosa.

- Így hát az után a szerencsétlen este után másnap lementem a kertbe, és a virágágy felé tartottam, amelyben el kellett volna ültetnem a tulipánhagymát, de közben mindig hátranéztem, hogy jön-e utánam, úgy, mint akkor.

- Nos? - kérdezte Cornelius.

- Nos hát ugyanaz az árnyék osont el az ajtó és a fal között, és megint eltűnt a bodzafák mögött.

- Maga úgy tett, mintha nem látná, ugye? - kérdezte Cornelius, mert jól emlékezett tanácsának minden kis részletére.

- Igen, és a virágágy fölé hajoltam, s az ásóval egy kis gödröt csináltam, mintha oda akartam volna ültetni a hagymát.

- Ő pedig... ő... ezalatt?

- Láttam, hogy a szeme úgy tüzel felém a fák ágain keresztül, mint a tigrisé.

- Ugye? Ugye?

- Aztán, dolgomat látszólag elvégezvén, visszatértem.

- De a kertajtón túl megállt, ugye? Úgy, hogy a kulcslyukon vagy a hasadékokon keresztül láthatta, mit művel a maga távozása után.

- Egy pillanatig várt, nyilván meg akart bizonyosodni felőle, hogy nem megyek-e vissza, aztán előbújt a rejtkehelyéről, és lábujjhegyen, nagy kerülővel a virágágyhoz surrant, mikor aztán célhoz ért, vagyis szembekerült a virágágyinak azzal az oldalával, ahol frissen volt megforgatva a föld, közömbös arccal megállt, minden irányban körülnézett, kikémlelte a kert minden sarkát, a szomszéd házak valamennyi ablakát, az eget kémlelte, a földet, a levegőt, majd pedig úgy érezve, hogy egyedül van, mindenkitől távol, hogy nem láthatja őt senki, nekiesett a virágágyinak, kezét belevájta a puha földbe, aztán egy marék földet óvatosan szétdörzsölt az ujjai között, hogy lássa, nincs-e ott a sarjhagyma, háromszor egymás után megismételte ugyanúgy, csak egyre türelmetlenebbül, amíg végre kezdte felfogni, hogy valami cselfogással túljárhattak az eszén. Nagy nehezen lecsillapodott, fogta az ásót, s elegyengette a talajt, hogy távozása után ugyanolyan állapotban legyen, mint mielőtt ő feltúrta, aztán szégyenkezve, leforrázva megindult a kert ajtaja felé, s olyan ártatlan arcot vágott, mintha csak egy kis sétát tenne a kertben.

- Ó, a nyomorult! - mormogta Cornelius, s letörölte a homlokán gyöngyöző verejtéket. - Ó, a nyomorult! Jól sejtettem! Hát a tulipánhagyma, édes Rosa? Mit csinált vele? Sajnos, egy kicsit elkéstünk az ültetéssel.

- A sarjhagyma már hat napja el van ültetve.

- Hol és hogyan? - kiáltott fel Cornelius. - Ó, Istenem, minő vigyázatlanság! Hol van? Milyen földben? És jó helyre ültette-e? Nem kell-e attól tartani, hogy az a szörnyeteg Jacob ellophatja?

- Nem lophatják el tőlünk, hacsak Jacob erőszakkal be nem hatol a szobámba.

- Hát magánál van, a maga szobájában, Rosa?! - kérdezte Cornelius kissé megnyugodva. - De milyen földben és milyen edényben? Csak nem tett úgy, mint a derék dordrechti és haarlemi asszonyok, akik vízben csíráztatják ki a hagymát, mert kötik magukat ahhoz, hogy a víz pótolni tudja a talajt, mintha bizony a víz, mely harminchárom rész oxigénből és hatvanhat rész hidrogénből áll, pótolni tudná... De mit is beszélek én itt, Rosa!

- Hát bizony nekem ez kissé túl tudományos - felelte mosolyogva Rosa. - Ezért megnyugtató-sára csak annyit mondok, hogy a sarjhagyma nincs vízben.

- Ó, feléledek!

- Jó köedénybe tettem, éppen akkorába, mint az a korsó volt, amelybe maga ültette az első sarjhagymát. A földet háromnegyed rész kerti televényből és egynegyed rész közönséges utcai földből kevertem össze. Ó, hiszen annyit emlegette maga is meg az az alávaló Jacob is - ahogy maga nevezi -, hogy milyen földben virul legjobban a tulipán, hogy éppen olyan jól tudom, mint a legelső kertész Haarlemben.

- Most már csak az a kérdés, milyen helyen van? Hol tartja, Rosa?

- Tiszta időben reggeltől estig éri a napfény. De ha majd kikelt, és a nap is melegebben süt, úgy fogok eljárni, mint maga, Cornelius úr. Nyolc órától tizenegyig a reggeli napot fogja kapni az ablakomban és háromtól ötig a délutáni napot.

- Ó, ez az, ez az! - kiáltott fel Cornelius. - Édes, szép Rosám, maga tökéletes kertész. Csakhogy azt hiszem, a tulipán ápolása minden idejét lefoglalja.

- Igen, igaz - mondta Rosa -, de hát miért baj az? A maga tulipánja az én kislányom. Annyi időt szentelek neki, mint a gyermekemnek szentelnék, ha anya volnék. Csak úgy szűnhetek meg a vetélytársa lenni, ha igazán az anyja leszek tette hozzá mosolyogva.

- Édes, jó Rosa! - mormolta Cornelius, és tekintetéből sokkal inkább szerelem sugárzott, semmint tulipánféltés, ami némiképp megvigasztalta Rosát.

Aztán, egy pillanatnyi hallgatás után, mialatt Cornelius a rostély nyílásain keresztül Rosa eldugott kezét kereste, újra megszólalt:

- A hagyma tehát már hat napja el van ültetve?

- Igen, hat napja, Cornelius úr - felelte a lány.

- És még nem bújt ki?

- Nem, de azt hiszem, holnapra kibújik.

- Tehát holnap, ha majd magáról mesél, róla is hírt hoz, ugye, édes Rosa? Nagyon foglalkoztat engem a kislány, amint maga nevezte az imént, de még sokkal jobban érdekel az anya.

- Holnap? - mondta Rosa, féloldalt nézve Corneliusra. - Igazán nem tudom, jöhetnek-e holnap.

- Istenem, Istenem - faggatta Cornelius -, ugyan miért ne jöhetne holnap?

- Ó, Cornelius úr, ezer a dolgom.

- Amíg nekem csak egy dolgom van - mormolta Cornelius.

- Igen - felelte Rosa -, szeretni a tulipánját.

- Szeretni magát, Rosa.

Rosa a fejét rázta.

Megint hallgattak egy darabig.

- Végre is - folytatta Van Baerle, megszakítva a csendet - a természetben minden változik, a tavasz virágai után más virágok jönnek, és a méhek, amelyek szerelmesen körülöngták a violát és az ibolyát, ugyanolyan szerelmesen szállnak rá a Jerikói loncra, a rózsára, a jázminra, az őszirózsa és a muskátlira.

- Mit jelent ez? - kérdezte Rosa.

- Azt jelenti, kisasszony, hogy eleinte szívesen hallgatta, amikor elmeséltem magának örömet és bánatomat, dédelgette a kettőnk ifjúságának virágát; de az én virágom elhervadt az árnyékban. A rab örömeinek és reményeinek kertje csak egyetlen évszakot ismer. Nem olyan, mint a szabad levegőn viruló napsugaras, szép kertek. Ha vége a májusi aratásnak, ha betakarítottuk a termést, akkor az olyan méhek, mint maga, Rosa, a vékony derekú, aranyos csápú, átlátszó szárnyú méhek átrepülnek a rácson, elhagyják a hideg, magányos, szomorú tájat, és másutt keresik az illatot, a meleg párát. Szóval a boldogságot!

Rosa rámosolygott Corneliusra, de az nem vette észre, mert tekintetét az égre emelte.

És Cornelius sóhajtva folytatta:

- Maga elhagyott engem, Rosa kisasszony, hogy ne csak egy évszak örömét élvezhesse. Jól tette, nem panaszkodom. Mi jögron kívánhatnám, hogy hű legyen hozzám?

- Hogy hű legyek? - kiáltott fel Rosa. Megeredtek a könnyei, és már nem is igen iparkodott elrejtetni Cornelius előtt az arcáról pergő gyöngyharmatot. - Hű legyek? Talán bizony hűtlen lettem magához?

- Miért, hát lehet hűségnek nevezni, hogy magamra hagyott, s hogy maga felől akár meghalhattam volna?

- De, Cornelius úr, hát nem teszek meg a kedvéért mindent, amiben örömét leli? Nem törődöm eléggé a tulipánjával?

- Csupa keserűség, Rosa! Zokon veszi tőlem az egyetlen zavartalan örömet, amely osztályrészemül jutott!

- Nem veszek zokon semmit, Cornelius úr, legföljebb azt a mély fájdalmat, amelyet aznap óta érzek, amikor a Buitenhofban azt hallottam, hogy magát halálra ítélték.

- Magát az bántja, édes-kedves Rosám, hogy szeretem a virágokat?

- Nem az bánt, hogy szereti a virágokat, Cornelius úr, csak búsít, hogy jobban szereti őket, mint engem.

- Ó, édes, drága, egyetlen Rosám! - kiáltott fel Cornelius. - Nézze, hogy remeg a kezem, nézze, milyen sápadt a homlokom, hallgassa, hallgassa, hogy dobog a szívem. Nos hát, mindez nem azért van így, mert a fekete tulipánom mosolyog felém és szól hozzám, hanem mert a homlokát felém hajtja, azért, mert - nem tudom, hogy igaz-e -, mert úgy érzem, hogy a keze, ha szabadkozik is, mégis vágyik az én kezem után, mert a hideg rostély mögött érzem szépséges arcának forróságát. Rosa, szerelmem, tapossa össze a fekete tulipán hagymáját, ölje meg a reménységet, amely ebben a virágban szunnyad, oltsa ki annak az édes, tiszta álomnak a fényét, amely minden áldott nap reám sugárzott, én azt se bánom! Ne legyenek többé pompázatos ruhájú, se kecses külsejű, se kacér és szeszélyes virágaim, vegyen el tőlem mindent, édes virágom, aki annyira féltékeny a többi virágra, de ne vegye el tőlem a hangját, a mozdulatát, a bizonyosságot, hogy szeret, ami mindig olyan jólesett szívemnek. Szeressen engem, Rosa, mert én érzem, hogy csakis magát szeretem.

- A fekete tulipán után - sóhajtotta a lány, de meleg, cirógató kezét a vasrostélyon keresztül végre mégis odaengedte Cornelius ajkának.

- Mindenek előtt, Rosa...

- Hihetek-e magának?

- Ahogy Istenben hisz.

- Ám legyen, de nem kötelezi magát túl sokra, hogy engem szeret?

- Fájdalom, engem nagyon is kevésre kötelez, de magát, édes Rosa, annál többre.

- Engem? - kérdezte Rosa. - És mire kötelez engem?

- Először is arra, hogy nem megy férjhez.

Rosa mosolygott.

- Látja, milyenek is maguk, maguk zsarnokok. Imád egy szépséget: ő az egyetlen gondja, csak róla álmodik. Halálra ítélik, és a vérpadra menet neki ajánlja utolsó sóhaját, tőlem, szegény lánytól pedig azt kívánja, hogy áldozzam föl álmaimat, becsvágyamat.

- De milyen szépségről beszél, Rosa? - kérdezte Cornelius, és hasztalanul kutatott emlékei közt a nő után, akire Rosa célozhatott.

- Hát arról a fekete szépségről, uram, a karcsú derekú, gyönyörű tartású, nemes vonású fekete szépségről. Szóval a maga virágjáról.

Cornelius mosolygott.

- Képzelt szépség az, jó Rosám, magát pedig, nem is szólva arról a maga szerelmes Jacobjáról, azazhogy az én szerelmes Jacobomról, egész sereg fiatalember veszi körül, akik mind udvarolnak magának. Emlékszik még, Rosa, mit mesélt nekem a hágai diákokról, tisztekről és boltoslegényekről? Leeuwensteenben talán nincsenek boltoslegények, katonatisztek és diákok?

- Ó, hogyne volnának, nagyon is sokan vannak.

- Akik leveleket írogatnak.

- Akik leveleket írogatnak.

- És most, hogy már tud olvasni...

És Cornelius nagyot sóhajtott arra a gondolatra, hogy Rosa neki, a szegény fogolynak köszönheti, hogy most el tudja olvasni a szerelmes leveleket, amelyekkel elhalmozták.

- Igen ám, csakhogy a dolog úgy áll, kedves Cornelius, hogy amikor elolvasom a hozzám írt leveleket, és jól megnézem az udvarlókat, akik jelentkeznek, mindenben a maga utasításai szerint járok el.

- Az én utasításaim szerint?

- Igen, a maga utasításai szerint; talán elfelejtette - és most Rosa sóhajtott fel -, elfelejtette már a végrendeletet, amelyet Cornelius de Witt úr bibliájába írt. Én bizony nem felejtettem el, mert amióta olvasni tudok, mindennap elolvasom, nem is egyszer, inkább kétszer. Nos hát, abban a végrendeletben maga meghagyja nekem, hogy szeressek bele egy huszonhat-huszonnyolc éves szép fiatalemberbe, és menjek hozzá feleségül. Ezt a fiatalembert keresem én, de mivel egész napomat a tulipánnak szentelem, az estéimmel szabadon kell rendelkez-nem, hogy megtalálhassam azt a fiatalembert.

- Ó, Rosa, azt a végrendeletet én akkor írtam, amikor azt hittem, hogy meg kell halnom, csakhogy életben vagyok, hála az égnek.

- No jó, hát nem fogom keresni azt a huszonhat-huszonnyolc éves szép fiatalembert, hanem feljövök magához.

- Igen, igen, Rosa, jöjjön! Jöjjön!

- Egy föltétellel.

- Máris elfogadtam.

- Három napig nem lesz szó a fekete tulipánról.

- Soha többé nem lesz szó róla, ha úgy kívánja.

- Ó - mondotta a fiatal leány -, lehetetlent kívánni nem szabad.

És mintha csak véletlenül történt volna, üde arcát olyan közel vitte a rostélyhoz, hogy Cornelius az ajkával érinthette.

Rosa halkan és nagyon szerelmesen fölsikoltott, és eltűnt.

A MÁSODIK SARJHAGYMA

Az éjszaka jól telt el, és a rákövetkező nap még jobban.

Az utóbbi napokban a börtön súlyosabb, sötétebb, fojtóbb lett, s valósággal ránehezedett a szegény fogolyra. A falak feketék voltak, a levegő fagyos, a sűrű rács alig-alig eresztett át egy csöpp világosságot.

Ám mire Cornelius fölébredt, reggeli napfény játszott a vasrácsra, egész sereg galamb röpködött a levegőben kiterjesztett szárnyakkal, a többi pedig szerelmesen turbékolt a még csukott ablakkal szomszédos tetőn.

Cornelius az ablakhoz szaladt, kinyitotta, s úgy érezte, hogy a napsugárral együtt élet, öröm, szinte szabadság áradt be a komor szobába.

Mert odabenn a szerelem virult, és virágba borított maga körül mindent; a szerelem, ez az égből szakadt virág, amely sokkal ragyogóbb, sokkal illatosabb, mint a föld összes virágai.

Amikor Gryphus belépett a fogolyhoz, nem ágyban fekvő taláta és mogorván, mint máskor; Cornelius föl-alá járt a szobában, és egy operaáriát füttyörészett.

Gryphus rásandított.

- Nocsak!

- Hát hogy vagyunk?

Gryphus megint rásandított.

- Hogy van a kutyus meg Jacob úr meg a mi szép Rosánk? Hogy vannak valamennyien?

Gryphus a fogát csikorgatta.

- Itt a reggelije - vetette oda.

- Köszönöm, Cerberus barátom - felelte a fogoly -, épp jókor, mert szörnyen éhes vagyok.

- Ejha, igazán éhes? - kérdezte Gryphus.

- Ugyan már, miért ne? - csodálkozott Van Baerle.

- Úgy látszik, halad a konspiráció - mondta Gryphus.

- Miféle konspiráció?

- Jó, jó, tudom én, hogy mit beszélek, de majd résen leszek én, tudós uram; résen leszek én, bízza csak ide.

- Legyen csak résen, Gryphus barátom - mondta Van Baerle -, legyen csak résen. A konspiráció is, a személyem is, minden a szolgálatára áll.

- Majd meglátjuk délből - szólt Gryphus, avval elment.

- Délből? - ismételte Cornelius. - Mit akar ezzel mondani? Jó, várjunk délig, akkor majd elválnak.

Corneliusnak nem esett nehezére délig várni, hiszen Cornelius az esti kilenc órát várta.

Amikor deket harangoztak, a lépcsőn nemcsak Gryphus léptei hallatszottak, hanem három-négy katona is jött vele, akik ugyancsak kopogtak a folyosón.

Megnyílt az ajtó, belépett rajta Gryphus, bebocsátotta az embereit, aztán bezárta mögöttük az ajtót.

- Most aztán rajta, kutassunk!

Belenyúltak a zsebeibe, kutattak a zubbonya alatt, a mellénye alatt, az inge alatt. Semmit sem találtak.

Aztán a takarók alatt, a matracok alatt, az ágy szalmájában matattak. Semmit sem találtak.

Ekkor örült csak igazán Cornelius, amiért nem fogadta el a harmadik sarjhagymát. Mert ha mégolyan jó helyre dugta volna is, a kutatás során Gryphus okvetlenül megtalálja, és csakúgy bánt volna vele, mint az elsővel.

Különbösen soha fogoly derültebb arccal nem tűrte, hogy lakhelyét keresztül-kasul felforgassák.

Gryphus elkobzott egy írót és három vagy négy lap fehér papírost, amit Rosa hozott Corneliusnak; ennyi volt az expedíció egész hadizsákmánya.

Hat órákor Gryphus visszajött, ezúttal egyedül. Cornelius meg akarta engesztelni, de Gryphus csak dörmögött, fogát vicsorgatta, aztán hátrálva ment ki, mint aki attól tart, hogy valaki ráront.

Corneliusból kitört a nevetés.

Ekkor Gryphus, aki ismerte a dürgést, a rostélyon át bekiáltott hozzá:

- Jó, jó, az nevet, aki utoljára nevet!

Csak hogy a dolog úgy állt, hogy legalábbis akkor este Cornelius nevetett utoljára, mert Rosát várta.

Kilenckor meg is jött Rosa, csak hogy ezúttal lámpás nélkül. Rosának nem kellett többé világosság; már tudott olvasni.

Azután meg a világosság el is árulhatta volna Rosát; Jacob mester jobban kémkedett utána, mint valaha.

Végül pedig világosan nagyon is jól lehetett látni, mikor pirul el Rosa.

Hogy miről beszélt aznap este a két fiatal teremtes? Hát miről beszélnek a szerelmesek Franciaországban a küszöbön álldogálva, Spanyolországban az erkély korlátján át és Keleten a teraszcsonnyal kihajolva?

Olyasmiről, ami szárnyakat ad az óráknak, és hímes tollakat kötöz az idő szárnyaira.

Mindenről beszéltek, csak a fekete tulipánról nem.

Tíz órákor pedig, rendes szokás szerint, elbúcsúztak egymástól.

Cornelius olyan boldog volt, amilyen boldog csak lehet egy tulipánkertész, ha nem beszélnek neki a tulipánjáról.

Az ő szemében Rosa szebb volt minden földi angyalnál: jó volt, bájos volt, kedves volt.

De miért tiltotta meg Rosa, hogy a tulipánról beszéljenek?

Ez mégiscsak nagy hibája Rosának.

És Cornelius sóhajtva mondogatta, hogy nincs a világon tökéletes nő.

Az éjszaka egy része e fogyatékos megállapításával telt el. Ami annyit jelentett, hogy amíg ébren volt, folyton Rosára gondolt.

Amikor pedig elaludt, vele álmodott.

Csak hogy az álombéli Rosa sokkal tökéletesebb teremtmény volt, mint az igazi. Mert nemcsak hogy beszélt a tulipánról, hanem szép kínai vázában pompás, kinyílt fekete tulipánt hozott Corneliusnak.

Cornelius örömteli szívvel ébredt, ajkán e szókkal: „Rosa, Rosa, szeretlek.”

Mivel pedig közben világos nappal lett, Cornelius nem is akart többé elaludni.

Egész álló nap az a gondolat foglalkoztatta, amellyel reggel fölébredt.

Ó, ha Rosa beszélt volna a tulipánról, Cornelius többre becsülte volna őt Szemirámisz királynénál, Kleopátra királynénál, Erzsébet királynénál, Ausztriai Anna királynénál, szóval a világ legnagyobb vagy legszebb királynéinál.

De Rosa azzal fenyegette, hogy soha többé nem jön el, ha három napon belül merészel a tulipánról beszélni.

Igaz, hogy ezzel hetvenkét órát ajándékozott a szerelmesnek, de meg is rövidítette hetvenkét órával a tulipánkertészt.

Az is igaz viszont, hogy a hetvenkét órából harminchat már elmúlt.

A hátralevő harminchat is gyorsan el fog múlni, tizennyolc a várakozással, tizennyolc az emlékezéssel.

Rosa a rendes órában érkezett. Cornelius hősieken viselte a rá mért penitenciát: igazán kitűnő Püthagorasz-tanítvány¹⁶ vált volna Corneliusból, és föltéve, hogy naponta egyszer tudakozódhatik a tulipánja felől, a rend előírása szerint, akár öt esztendeig is megállotta volna, hogy másról ne is beszéljen.

Különben a szép látogató nagyon jól tudta, hogy ha az ember egyfelől parancsol, másfelől viszont engednie kell.

Rosa megengedte, hogy Cornelius a rostélyon keresztül magához vonja az ujjait; Rosa azt is megengedte, hogy Cornelius a rostélyon keresztül megcsókolja a haját.

Szegény gyermek! Mindezek a kis szerelmi torkoskodások sokkalta veszedelmesebbek voltak, mint a tulipánról való beszélgetések.

Ezt csupán akkor értette meg, amikor dobogó szívvel, égő arccal, száraz ajakkal és nedves szemmel tért vissza szobájába.

Másnap este alig váltottak egymással pár szót, alighogy egymás kezét megszorították, Rosa a rostélyon keresztül Corneliusra nézett, és az éjszaka sötétjében olyan tekintettel, amit akkor is megérez az ember, ha nem látja, így szólt hozzá:

- Hát kikelt!

- Kikelt? Hogyan? Micsoda? - kérdezte Cornelius, aki el se merte hinni, hogy Rosa önszántából megrövidíti a szenvedését.

- A tulipán - felelte Rosa.

- Hogyan? - kiáltott fel Cornelius. - Hát megengedi?

- Hát persze! - felelte Rosa a szerető anya hangján, aki nem akarja a gyermekét megfosztani kis örömeitől.

¹⁶ Püthagorasz (i. e. kb. 580-500) görög matematikus és filozófus, vallásos-misztikus filozófiájában az önmegtartóztató életmódot hirdette.

- Ó, Rosa! - sóhajtotta boldogan Cornelius, és a rostélyon keresztül az ajkát nyújtogatta, abban a reményben, hogy hozzáérhet egy archoz, egy kézhez, egy homlokhoz, szóval valamihez.

De amihez hozzáért, még sokkal jobb volt, mert ajka csókra nyílt szájra talált.

Halk sikoly szállt el a leány ajkáról.

Cornelius belátta, hogy hamar folytatni kell a társalgást. Érezte, hogy ettől a váratlan érintéstől Rosa megriadt.

- És egyenesen nőtt? - kérdezte.

- Egyenes, akár a frízöldi orsó - felelte Rosa.

- És magas már?

- Legalább két hüvelyk.

- Ó, Rosa, ápolja gondosan, és meglátja, hogy milyen gyorsan fog nőni.

- Hát ápolhatom gondosabban? - kérdezte Rosa. - Hiszen másra sem gondolok, csak a tulipánra.

- Csak a tulipánra, Rosa? Vigyázzon, mert akkor aztán én leszek féltékeny.

- Hiszen tudja, ha őrá gondolok, akkor tulajdonképpen magára gondolok. Mindig a szemem előtt van. Látom az ágyamból; ha fölkelek, neki szól az első pillantásom, ha lefekszem, utoljára őt éri a tekintetem. Napközben mellé ülök, és úgy dolgozom, mert amióta a szobában tartom, el se hagyom a szobámat.

- Jól teszi, Rosa. Hiszen tudja, az a maga hozománya.

- Igen, és ha meglesz, feleségül mehetek egy huszonhat-huszonnyolc éves fiatalemberhez, akit majd megszeretek.

- Hallgasson, rossz kislány!

És Corneliusnak sikerült elkapnia a lány ujjait, amittől egyszeriben megváltozott a társalgás, nem mintha áttértek volna más tárgyra, de hirtelen nagy csönd lett.

Nem volt azon az estén Corneliusnál boldogabb ember a világon. Kezében tarthatta Rosa kezét, ameddig csak akarta, s beszélhetett a tulipánról, amíg csak jólesett neki.

E pillanattól fogva napról napra nőtt a tulipán, és vele együtt a két fiatal lélek szerelme. Egyszer a levelei bontakoztak ki, másszor meg maga a virág kezdett bimbózni.

Erre a hírre Cornelius hihetetlen boldogság fogta el, és kérdései olyan sebesen követték egymást, hogy már magában véve az is a fontosságukról tanúskodott.

- Bimbózik?! - kiáltott fel Cornelius. - Bimbózik?!

- Bimbózik - ismételte Rosa.

Cornelius megszédült a hirtelen örömtől, és meg kellett fogóznia a rostélyban.

- Ó, Istenem! - kiáltotta.

Aztán megint Rosához fordult:

- A formája szabályosan tojásdad alakú, a henger duzzadt, és a hegye zöld?

- Majdnem egy hüvelyk hosszú, s olyan hegyes, mint a tű, a henger az oldalán mindenütt megduzzadt, és a hegye mintha minden pillanatban szét akarna nyílni.

Azon az éjszakán Cornelius alig aludt, olyan fenséges pillanatnak érezte azt, amikor a tulipán ki fog nyílni.

Két nappal később Rosa hírül hozta, hogy a tulipán már nyílik.

- Nyílik, Rosa? - kiáltott Cornelius. - Hiszen akkor már belátni a kelyhébe, akkor már látni lehet a színét.

A lélegzete is elállt.

- Igen - felelte Rosa -, már látni a színét, egy hajszálvékony csíkon.

- És milyen a színe? - kérdezte Cornelius remegve.

- Hát - felelte Rosa - nagyon sötét.

- Barna?

- Ó, sötétebb.

- Sötétebb, édes jó Rosa, sötétebb! Köszönöm! Sötét, mint az ében, sötét, mint a...

- Sötét, mint a tinta, amelyikkel magának írtam.

Cornelius nagyot kurjantott, majd megveszett örömében. Aztán egyszerre abbahagyta, és így szólt, a kezét összekulcsolva:

- Rosa, nincs olyan angyal a világon, aki fölérne magával.

- Igazán? - mosolygott Rosa e túlzott magasztalás hallatára.

- Rosa, annyit dolgozott, annyit tett értem; Rosa, a tulipánom kinyílik, és fekete lesz a virága. Rosa, Rosa, maga a legtekélyesebb teremtménye Istennek.

- De csak a tulipán után?

- Ó, hallgasson, kis gonosz! Kérem, hallgasson, legalább könyörületből ne rontsa el az örömet. Hanem mégis, Rosa, ha a tulipán már ennyire van, akkor két vagy legkésőbb három nap múlva teljesen kinyílik, igaz?

- Igen, holnap vagy holnapután.

- Ó, és én nem fogom látni - kiáltott fel Cornelius hátratántorodva -, és nem fogom megcsókolni, mint egy isteni csudát, amelyet imádni kell, mint ahogy megcsókolom a maga kezét, Rosa, a haját, az arcát, ha véletlenül ott érem a rács közelében.

Rosa odatartotta az arcát, nem véletlenül, hanem szántszándékkal; a fiatalember ajka sóváran tapadt rá.

- Ej, hát letéphetem, ha kívánja - vigasztalta Rosa.

- Ó, azt már nem! Mihelyt egészen kinyílt, tegye jó árnyékos helyre, édes Rosa, és rögtön, de rögtön küldjön valakit Haarlembe, a kertészeti társaság elnökéhez, és izenje meg neki, hogy a nagy fekete tulipán teljes virágjában van. Tudom, hogy Haarlem messze van, de jó pénzért kaphat küldöncöt. Van pénze, Rosa?

Rosa mosolygott.

- Van, hogyme - felelte.

- Elég? - kérdezte Cornelius.

- Háromszáz forint.

- Ó, hiszen ha van háromszáz forintja, akkor nem is kell embert fogadnia, akkor magának kell Haarlembe utaznia.

- Csakhogy azalatt a virág...

- Ó, a virágot magával viszi; egy pillanatra sem szabad megválnia tőle.

- De ha nem válok meg tőle, akkor magától kell megválnom, Cornelius - mondta Rosa elsomorodva.

- Igaz is, drága, édes Rosám. Istenem, milyen rosszak az emberek! Mit vétettem nekik, hogy megfosztottak a szabadságomtól? Igaza van, Rosa, nem tudnék meglenni maga nélkül. Jó, hát küldjön el valakit Haarlembe. Lelkemre mondom, a fekete tulipán elég nagy csoda ahhoz, hogy az elnök megmozduljon érte; majd eljön Leeuwensteenbe, és megnézi.

Aztán egyszerre elakadt, és reszkető hangon így folytatta:

- Rosa! Rosa! De hátha nem is lesz fekete?

- Ugyan! Különben is holnap vagy holnapután már tudni fogja.

- Várjak estig, amíg megtudhatom! Rosa, én belehalok, olyan türelmetlen vagyok. Nem állapodhatnánk meg valami jelben?

- Tudok jobbat is.

- Mit?

- Ha a virág az éjszaka kinyílik, feljövök és megmondom. Ha nappal, akkor majd elmegyek az ajtaja előtt, és vagy az ajtó alatt, vagy a rostélyon át becsúsztatok egy levélkét, az apám első és második látogatása között.

- Ez az, Rosa, így lesz jó. Ha a maga szava közli a jó hírt, az nekem kettős gyönyörűség.

- Tíz óra - mondta Rosa. - Mennem kell!

- Igen, igen - nógatta Cornelius -, menjen, Rosa, menjen.

Rosa csaknem szomorúan távozott.

Cornelius valósággal elküldte.

Igaz, csak azért, hogy a fekete tulipánra vigyázzon.

VIRÁGFAKADÁS

Cornelius éjszakája édesen, de azért nagyon nyugtalanul telt. Minden pillanatban úgy rémlett neki, hogy Rosa édes hangja szólítja; fölugrott, az ajtóhoz szaladt, arcát a rácshoz tapasztotta, de nem volt ott senki, a folyosó üresen tátongott.

Nilvánvalóan Rosa is fönn virrasztott; de az ő helyzete mégis szerencsésebb volt, mert a tulipán mellett virrasztott, nézte a nemes virágot, a csodák csodáját, amely nemcsak ismeretlen volt eladdig, hanem senki se hitte, hogy megszülethet.

Mit szól majd a világ, ha megtudja, hogy sikerült létrehozni a fekete tulipánt, hogy él és virul, és hogy a börtönbe zárt Van Baerle fedezte föl?

Ha most azzal áll elébe valaki, hogy a tulipánért cserébe visszaadja neki a szabadságát, Cornelius bizony eltaszítja magától!

De reggelig nem történt semmi. A tulipán nem nyílt ki.

A nap is úgy telt el, mint az éjszaka.

Eljött az este, vele együtt Rosa, vidáman és könnyedén, mint egy kismadár.

- Nos, mi hír? - kérdezte Cornelius.

- Minden kitűnően megy. Ma éjszaka okvetlenül kinyílik a tulipán...

- És fekete lesz?

- Koromfekete!

- Nem lesz rajta semmi más színfolt?

- Nem lesz rajta semmi folt.

- Jóságos ég! Rosa, ma egész éjjel álmodoztam. Először magáról...

Rosa kissé hitetlen arcot vágott.

- Azután arról, hogy mitévők legyünk.

- Nos?!

- Hát én a következő elhatározásra jutottam: mihelyt kinyílt a tulipán, s mihelyt végleg megállapítottuk róla, hogy fekete, egészen fekete, hírnök után kell néznünk.

- Ha ennyi az egész, a hírnököt már megtaláltam.

- Biztos ember?

- Felelek róla. Az egyik imádóm.

- Remélem, hogy nem Jacob?

- Legyen nyugodt, nem ő. Egy leeuwensteeni révész, szemfüles fiú, úgy huszonöt-huszonhat esztendő.

- Mi az ördög!

- Sose nyugtalankodjék - nevetett Rosa -, ő még nem érte el a megfelelő kort, mert hisz maga egy huszonhat-huszonnyolc éves férfit rendelt nekem!

- Szóval azt hiszi, hogy megbízhatik abban a fiatalemberben?

- Mint tulajdon magamban: ha azt mondanám, hogy ugorjék a tutajáról a Waalba vagy a Maasba, a kedvemért azt is megtenné.

- Nos hát, édes Rosa, az a fiú tíz óra alatt Haarlemben lehet; majd ad nekem írónt és papírt, vagyis inkább tollat meg tintát, és majd írok, vagyis inkább maga fog írni: ha én írnék, én, a szegény rab, még azt találják hinni, mint a maga apja is, hogy konspirálni akarok. Írni fog a kertészeti társaság elnökének, és én bizonyos vagyok benne, hogy idejön.

- De hátha késni talál?

- Tegyük föl, hogy késik egy napot vagy kettőt. De ez lehetetlen! Az olyan tulipánimádó, mint ő, egy órát sem késik, egy percet sem, egy pillanatot sem, ha megláthatja a világ nyolcadik csodáját. De ha, mint mondtam, késnek is egy napot, sőt kettőt, a tulipánt még teljes pompájában találja. Mihelyt az elnök megnézi a tulipánt, fölveszi a jegyzőkönyvet, ezzel minden meg is történt, maga kér a jegyzőkönyvből egy másolatot, és átadja a tulipánt az elnöknek! Ó, Rosa, ha magunk vihettük volna el, az én kezemből csakis azért kerülhetett volna ki, hogy a maga keze vegye át; de ez álom, nem is szabad rá gondolnunk - folytatta Cornelius sóhajtva -, mások szeme figyel majd az elvirágzását! De a legfontosabb az, hogy amíg az elnök nem látta, senki másnak ne mutassa. Én Istenem, a fekete tulipán! Ha valaki meglátná, ellopná!...

- Ó!

- Nem mondta maga is, hogy mennyire félti az imádójától, attól a Jacobtól? Az emberek egy forintot is ellopnak, hogyan lopnának el százezer forintot!

- Legyen nyugodt, vigyázni fogok rá.

- És ha azalatt nyílik ki, amíg maga itt van?

- Kitelik tőle, amilyen szeszélyes - mondta Rosa.

- És ha kinyílt, mire maga lemegy?

- Hát aztán?

- De, Rosa, hiszen mihelyt kinyílt, egy pillanatot sem szabad veszíteni, hanem rögtön üzenni kell az elnöknek.

- És hírt adni magának. Igen, tudom.

Rosa felsóhajtott, de minden keserűség nélkül, mint a nők, mikor érteni kezdik, s talán-talán már meg is szokni a férfi gyöngéjét.

- Visszamegyek a tulipánhoz, Van Baerle úr, és mihelyt kinyílt, rögtön értesítem, mihelyt pedig magával tudattam, útnak indítom a hírnököket.

- Rosa, Rosám, igazán nem tudom, hogy az égnek vagy a földnek melyik csodájához hasonlítam magát.

- Hasonlítson a fekete tulipánhoz, Cornelius, és esküszöm, nagyon hízelgő lesz rám nézve. Tehát a viszontlátásra, Cornelius úr.

- Mondja úgy, hogy a viszontlátásra, barátom.

- A viszontlátásra, barátom - hagyta rá Rosa, kissé megvigasztalódva.

- Mondja, hogy hön szeretett barátom!

- Ó, barátom!

- Hön szeretett, Rosa, könyörgök, mondja, hogy hön szeretett, ugye, hogy hön szeretett?

- Igen, igen, hön szeretett barátom - mondta Rosa az örömtől reszketve, mámorosan, boldog örömmel.

- Ha már kimondta, hogy hön szeretett, mondja azt is, hogy fölötté boldog barátom, mondja ki, hogy soha ember a világon nem volt olyan áldott és olyan boldog, mint én vagyok. Már csak egyvalami hiányzik a teljes boldogságomhoz, Rosa.

- Mi az?

- A maga arca, a maga bársonyos, üde, rózsás arca. Ó Rosa, önként, és ne véletlenül, ne váratlanul! Ó, édes Rosám!

A fogoly könyörgése sóhajtásban végződött, ajka találkozott a fiatal leány ajkával, nem véletlenül, nem váratlanul, hanem úgy, mint száz évvel később Saint-Preux ajka Julie-ével.¹⁷

Rosa elfutott.

Cornelius egész lelke ott égett az ajkán, ajka odatapadt a rácshoz.

Corneliust fojtogatta a gyönyör és a boldogság. Kinyitotta az ablakát, és örömtől repeső szívvel, hosszan nézte az ég felhőtlen kékjét, a holdat, amely ezüsttel szórta tele a halmok mögött morajló kettős folyót. Tüdeje megtelt friss és dús levegővel, elméje édes gondolatokkal, lelke hálával és áhítatos csodálattal.

- Ó, te változatlanul odafönt honolsz, én Istenem! - kiáltott fel, félig térdre omolva, égő szemét a csillagokra emelve. - Bocsásd meg nekem, hogy ez utolsó napok alatt már-már kételkedtem benned, mert elrejtőztél a fellegek mögött, és egy kis ideig szem elől vesztettelek, te jóságos, te örökkön élő, te irgalmas Isten. De ma este, ma éjszaka látlak egész mivoltodban, a mennybolt tükrében és még inkább a saját szívem tükrében.

A szegény beteg egészségesnek, a szegény fogoly szabadnak érezte magát.

Az éjszaka első felét Cornelius az ablakrácshoz támaszkodva töltötte, s folyton hallgatózott; őt érzékét egyre összpontosította, azazhogyan kettőre: lesett és fülelt.

Az eget nézte, és a földet hallgatta.

Néha-néha kitekintett a folyosóra, és ezt gondolta: „Odalenn van Rosa, ő is virraszt, akárcsak én, és éppen így számlálja a pillanatok. Rosa szeme előtt ott a titokzatos virág, mely él, fölpattan és kinyílik. Rosa talán éppen ebben a pillanatban tartja finom és forró ujjai között a tulipán szárát. Gyöngéden fogd, Rosa! Talán e pillanatban ajkával érinti félig kinyílt kelyhét; óvatosan érintsed a kelyhét, Rosa, Rosám, az ajkad tüzel, talán épp most enyeleg egymással az én két szerelmem az Isten szeme láttára.”

E pillanatban déli irányban kigyúlt egy csillag, végighasította az egész nagy távolságot a láthatár és az erőd között, és eltűnt a vár mögött.

Cornelius megremegett.

„Isten most küldte le a tulipánom lelkét.”

És mintha eltalálta volna, hajszára ugyanabban a pillanatban léptek neszét hallotta a folyosó felől, mintha tündérek jártak volna arra, aztán ruhasuhogást, akár szárnyak lebbenését, majd egy jól ismert hangot, amely így szólt:

- Cornelius barátom, hön szeretett és boldog barátom, jöjjön, jöjjön hamar.

Cornelius egy ugrással az ablaknál termett; ajka most is Rosa ajkával találkozott, amely egy csókon keresztül ezt súgta feléje:

¹⁷ Saint-Preux Rousseau Új Héloïse című regényének romantikus hőse, Julie hűséges imádója.

- Kinyílt, fekete, itt van.

- Micsoda, itt van! - kiáltott fel Cornelius, s elkapta ajkát a leány ajkáról.

- Igen, igen. Ilyen örömeért érdemes kockáztatnunk. Itt van, fogja meg.

És egyik kezével egészen a rácsig fölemelte a kis éjjeli lámpát, a másik kezével pedig magasra tartotta a csodálatos tulipánt.

Cornelius fölsikoltott, úgy érezte, menten elalél.

- Ó, Istenem, Istenem - mormogta -, busásan megjutalmazol ártatlanságomért és rabságomért, a börtönrács mellett két ilyen virágot engednél nyílni!

- Csókolja meg - mondta Rosa -, ahogy én megcsókoltam az imént.

Cornelius visszafojtotta a lélegzetét, ajka szélével megérintette a virág hegyét, és soha női ajkra nyomott csók, még a Rosának adott csók sem remegtette meg úgy a szívét.

A tulipán szép volt, káprázatos, pompás, a szára több mint tizenhármas hüvelyk magas, s négy sima zöld levél fogta körül, szálegyenesen, mint a dárдавас, közülük emelkedett ki a virág, szénfeketén és ragyogóan.

- Rosa - mondta Cornelius lihegve -, egy percet sem szabad veszítenünk, meg kell írni azt a levelet.

- Már meg is írtam, szeretett barátom - felelte Rosa.

- Igazán?!

- Mialatt a tulipán nyiladozott, megírtam a levelet, mert egy pillanatot sem akartam elveszíténi. Itt a levél, mondja meg, hogy jó lesz-e?

Cornelius elvette a levelet, elolvasta, s látta a betűkön, hogy Rosa a neki írt levélke óta megint nagyot haladt.

„Elnök úr!

A fekete tulipán talán már tíz perc múlva kinyílik. Mihelyt kinyílt, hírnökkel izének Önnek, hogy legyen szíves kijönni és személyesen megtekinteni a virágot Leeuwensteen várában. Én Gryphus börtönfelügyelő leánya vagyok, s majdnem olyan rab, mint azok a rabok, akiket apám őriz. Ezért nem vihetem el Önnek magam ezt az eleven csodát. És ezért is bátorkodom arra kérni, hogy kegyeskedjék személyesen érte jönni.

Az a kívánságom, hogy a virág neve Rosa Barlaensis legyen.

A tulipán már ki is nyílt, és egészen fekete. Kérem, elnök úr, jöjjön el, jöjjön mielőbb!

Soraimat zárva, maradtam alázatos szolgája:

Rosa Gryphus”

- Ez az, nagyon jó, drága Rosa. Kitűnő levél! Én nem tudtam volna ilyen egyszerűen megfogalmazni. Majd a tudományos gyűlésen maga fog megadni minden szükséges felvilágosítást. Majd elmondja az uraknak a tulipán egész történetét, hogy mennyi gonddal, mennyi virrasztással, milyen félelmek között neveltük föl. De most egy pillanatot sem veszíthetünk. Hol a hírnök, a hírnök?

- Hogy hívják az elnököt?

- Adja ide, majd én ráírom a címet. Közismert ember. Van System úr, Haarlem polgármestere. Adja ide, Rosa, adja ide.

És Cornelius reszkető kézzel ráírta a levélre:

„Peter van System polgármester úrnak, a haarlemi kertészeti társaság elnökének.”

- Most pedig menjen, édes Rosa, és kérjük Isten oltalmát, aki eddig is annyira kegyébe vett bennünket.

AZ IRIGY

A két fiatal teremtés igazán rászolgált, hogy az Úristen a maga közvetlen védelme alá helyezze őket.

Sohasem voltak olyan közel a végveszélyhez, mint éppen abban a pillanatban, amikor már bizonyosságnak hitték boldogságukat.

Nem kételkedünk olvasónk lángelméjében: nyilván réges-rég ráismert Jacobban régi barátunkra, azazhogy régi ellenségünkre, Izaak Boxtelra.

Az olvasó tehát kitalálta, hogy Boxel a Buitenhofból Leeuwensteenbe is elkísérte szerelmének és gyűlöletének tárgyát.

A fekete tulipánt és Cornelius van Baerlét.

Amit senki más, csakis egy tulipánkertész, mégpedig csakis egy irigy tulipánkertész fedezhetett föl, vagyis a fogoly törekvéseit és a tulajdonában maradt sarjhagymákat, azt Boxel, ha nem fedezte is föl, de az irigysége révén kitalálta.

Láttuk, hogy a Jacob név alatt sikerült neki, amit Izaak neve alatt nem tudott elérni: barátságot kötött Gryphusszal, akinek háládatosságát és vendégszeretetét hónapokon keresztül a legjobb fajta fenyőpálinkával öntözte, aminél jobbat sohasem főztek Texeltől Antwerpenig.

Elaltatta Gryphus bizalmatlanságát; mert amint láttuk, az öreg Gryphus nagyon bizalmatlan volt. Jacob elhitette vele, hogy feleségül akarja venni Rosát, s így altatta el az öreg bizalmatlanságát.

De nemcsak hiúságát legyezgette, hanem börtönőri ösztöneinek is hízelgett, úgy, hogy a legsötétebb színekkel festette le a tudós foglyot, akit Gryphus tartott zár alatt, s aki az ál-Jacob kijelentése szerint szerződést kötött a Sátánnal, hogy öfenségének, az orániai hercegnek ártalmára lehessen.

Kezdetben Rosánál is sikerrel járt, nem mintha rokonszenvet ébresztett volna maga iránt, mert Rosa mindig nagyon húzódozott Jacob úrtól, de mivel házasságról és örült szerelemről beszélt neki, eleve kioltotta az esetleges gyanakvás leghalványabb szikráját is.

Láttuk azután, hogy amikor vigyázatlanságában lesomfordált Rosa után a kertbe, leleplezte magát Rosa előtt, Cornelius ösztönszerű félelme pedig a legnagyobb óvatossággal fegyverezte föl ellene a két fiatal embert.

Az olvasó emlékezhetik rá: Cornelius főképpen az nyugtalanította, hogy a tulipánhagyma széjjeltaposása miatt Jacob olyan szörnyű dühvel támadt rá Gryphusra. Az is növelte Boxel dühét, hogy legalább még egy sarjhagymát sejtett Corneliusnál, csakhogy erről semmi bizonyosat nem tudhatott.

Ekkor leste meg Rosát, s nemcsak a kertbe ment utána, hanem még a folyosóra is.

Csakhogy ezúttal éjszaka követte, lopva, mezítláb, úgyhogy se nem látták, se nem hallották.

Kivéve akkor egyszer, amikor Rosának úgy rémlett, hogy egy árnyék suhant végig a lépcsőn.

De akkor már késő volt, mert Boxel magának a rabnak a szájából hallotta, hogy van még egy másik sarjhagyma is.

Minthogy beleesett a csapdába, amelyet Rosa állított neki, úgy téve, mintha eltüntette volna a hagymát a virágágyban, és minthogy Boxtel egy pillanatig sem kételkedett abban, hogy ezt a kis komédiát az ő megtévesztésére eszelték ki, azontúl még sokkal óvatosabb lett, és ravasz elméjének minden fogását fölhasználta, hogy kikémlelhesse a többieket, de azok őt ki ne kémlelhessék.

Látta azután, amint Rosa egy nagy fajanszedényt vitt be apja konyhájáról a saját szobájába.

Látta azt is, mikor Rosa a folyónál lemosta szép kezéről a földet, amelyet megmunkált, hogy minél jobb ágyat készítsen a tulipánnak.

Végül bérelt egy kis padlásszobát, éppen szemközt a Rosa ablakával, elég messzire ahhoz, hogy szabad szemmel ne lehessen őt észrevenni, de elég közel ahhoz, hogy a messzelátóján keresztül figyelemmel kísérhessen mindent, ami Leeuwensteenben, a lány szobájában történt, mint ahogy Dordrechtben megleste, mi történik Cornelius szántókamrájában.

Alig három napig lakott a padlásszobában, és már nem volt több kétsége.

Napkelte után a fajanszedény mindig ott állt az ablakban, és a Mieris vagy Metsu bájos asszonyaihoz hasonlatos Rosa megjelent a repkény és jerikói lonc szegélyezte ablakban.

Rosa olyan tekintettel szemlélte a fajanszedényt, hogy Boxtelnek egy csöpp kétsége sem lehetett többé az edényben lévő jószág valódi értéke felől.

Az edény csakis a második sarj hagymát, vagyis a fogoly végső reményét tartalmazhatta.

Ha az éjszaka hidegnek ígérkezett, Rosa bevitte a cserepet az ablakból.

Semmi kétség, a leány Cornelius utasítása szerint járt el, aki féltette a fagytól a hagymát.

Mikor a nap melegebben sütött, tizenegy órától fogva délután két óráig, Rosa újra bevette a cserepet az ablakból.

Ez pedig azért volt, mert Cornelius a kiszáradástól féltette a földet.

Hanem amikor a virág szára is kibújt a földből, Boxtel teljesen bizonyos lett a dolgában. Még egy hüvelyknyire sem állt ki a tulipán szára, de az irigy Boxtel a messzelátója révén minden kétségtől megszabadult.

Corneliusnak tehát két tulipánhagymája volt, és a másodikat Rosa szerelmére és gondjára bízta.

Mert sejteni lehet, ugyebár, hogy a fiatalok szerelme nem kerülte el Boxtel figyelmét.

Mármost az a kérdés, mi módon tudná megkeríteni ezt a második sarj hagymát.

Csakhogy ez csöppet sem könnyű dolog ám!

Rosa úgy őrizte a tulipánt, mint anya a gyermekét, sőt még jobban: mint egy kotlós galamb a tojásait.

Egész nap nem hagyta el a szobáját, sőt, ami ennél is különösebb: még este sem hagyta el a szobáját.

Hét álló napon keresztül hiába leste Boxtel Rosát, a lány nem ment ki a szobájából.

Ez a hétnapos harag idejében volt, amely oly boldogtalanná tette Corneliuszt, mert megfosztotta attól, hogy hírt hallhasson Rosáról és a tulipánjáról.

Vajon Rosa örökre megneheztelt Corneliusra? Ez aztán sokkal jobban megnehezítette volna a lopást, mint ahogy Izaak úr eleinte elképzelte.

Azt mondjuk, hogy a lopást, mert Izaak egész egyszerűen feltette magában, hogy el fogja lopni a tulipánt; és minthogy a tulipán igazán titkon nőtt, s minthogy a két fiatal teremtés mindenki előtt titkolta a virág létezését, és minthogy nyilvánvaló volt, hogy sokkal inkább fognak hinni neki, az ismert tulipánkertésznek, mint akár egy fiatal lánynak, aki teljességgel járatlan a műkertészség apró fogásaiban, akár egy hazaárulás bűnében elmarasztalt fogolynak, akit őriznek, lesnek, kémlelnek, s aki börtöne mélyéből úgysem tudna tiltakozni, továbbá, mivelhogy a tulipán az ő birtokába kerül, és a törvény előtt minden bútordarabnak vagy hordozható jószágnak a birtoklása egyúttal tanúbizonyság a tulajdonjog mellett: minden bizonnyal ő fogja megkapni a százezer forintos díjat, őt koszorúzzák meg Cornelius helyett, s a tulipánnak nem *Tulipa nigra Barlaensis*, hanem *Tulipa nigra Boxtellensis* vagy *Boxtellea* lesz a neve.

Izaak úr nem jutott végleges elhatározásra arra nézve, hogy melyik nevet válassza a kettő közül, de minthogy mind a kettő ugyanazt jelentette, a dologban nem is ez volt a fontos.

A fontos az volt, hogy ellopja a tulipánt.

De ahhoz, hogy Boxtel a tulipánt ellophassa, Rosának előbb el kellett hagynia a szobáját.

Meg is örült nagyon Jacob vagy Izaak, ahogy tetszik, amikor észrevette, hogy megint kezdődnek a rendes esti találkák.

Rosa távollétét először is arra használta fel, hogy szemügyre vegye az ajtaját.

Az ajtónak erős, kettős zára volt, egyszerű zár, de csakis Rosának volt hozzá kulcsa.

Boxtel eleinte úgy képzelte, hogy ellopja a kulcsot, de mivel egyfelől nem nyúlhatott volna egykönnyen a leány zsebébe, másfelől eszébe jutott az is, hogy ha Rosa nem találná a kulcsot, okvetlenül másik zárat csináltatna, és ki nem mozdulna addig a szobájából, amíg új zár nem készült, úgyhogy ő egészen hiábavaló bünt követne el.

Más módot kellett tehát kieszelnie.

Boxtel összeszedett annyi kulcsot, amennyit csak tudott szerezni, s mialatt Rosa és Cornelius egyik boldog órájukat töltötték együtt a kis ablaknál, ő valamennyi kulcsát kipróbálta.

Kettő közülük beillett a zárba, az egyik fordult is egyet, csak a másik fordulónál akadt meg.

Ezen a kulcson tehát nem sokat kellett változtatni.

Boxtel vékony viaszréteggel borította be, és megint kipróbálta. Az akadály, amely a második fordulónál megállította a kulcsot, otthagya lenyomatát a viaszban.

Boxtelnak most már csak követnie kellett a viasznyomatot, egy kétélű, keskeny pengéjű reszelő segítségével.

Kétnapi munkával Boxtel tökéletesítette a kulcsát.

Rosa ajtaja minden erőlködés, minden zaj nélkül kinyílt, és Boxtel bent volt a fiatal leány szobájában, szemtől szemben a tulipánnal.

Boxtel első bűnös cselekedetként átmászott egy falon, avégből, hogy kiáshassa a tulipánt; a második az volt, hogy egy nyitott ablakon keresztül behatolt Cornelius szárító kamrájába; a harmadik, hogy álkulccsal belopózott Rosa szobájába.

Látni való, hogy az irigység hétmérföldes léptekkel hajszoalta előre Boxtelt a bűn útján.

Most tehát ott volt a szobában, egyedül, szemtől szemben a tulipánnal.

Közönséges tolvaj hóna alá vette volna a cserepet, és elvitte volna.

De Boxtel nem volt közönséges tolvaj, és gondolkozni kezdett.

Elnézte a tulipánt a homályos lámpás világánál, fontolgatva, hogy nem nyílt ki egészen, s így nem is bizonyos még, hogy fekete lesz-e a virága, bár a jelek erre vallottak.

Arra gondolt, hogy ha mégse lesz fekete, vagy pedig foltos lenne, akkor hiába követné el a lopást.

Arra gondolt, hogy a lopásnak híre mehet, és a kertben történtek után ráterelődhet a gyanú, elrendelnék a házkutatást, és akármilyen jó helyre dugja is a tulipánt, meglehet, hogy rátalálnak.

Arra gondolt, hogy ha olyan helyre akarja rejteni a tulipánt, ahol semmi esetre sem tudnának ráakadni, minden egyes átszállításnál kiteszi annak a veszedelemnek, hogy valami baj éri.

Arra gondolt, hogy mivel kulcsot szerzett Rosa szobájához, és így bármikor beléphet oda, amikor csak kedve tartja, a legokosabb lesz, ha kivárja a virágfakadást, és vagy egy órával a kinyílás előtt, vagy egy órával a kinyílás után lopja el, majd késedelem nélkül, azonnal viszi is Haarlembe, úgyhogy mire keresni kezdik a tulipánt, az már rég a szakértők előtt lesz.

Akkor pedig ő, Boxel, fogja lopással vádolni azt a férfit vagy nőt, aki jogot mer formálni a tulipánra.

Jól átgondolt terv volt ez, minden tekintetben méltó ahhoz, aki kieszelte.

Így hát minden este, abban az édes órában, amelyet a fiatalok a kis ablaknál töltöttek, Boxel behatolt a lány szobájába, nem azért, hogy beszennyezze a szűziesség e szentélyét, hanem hogy figyelemmel kísérhesse, mennyire haladt a tulipán fejlődése.

Azon az estén is, amelyhez most érkeztünk, Boxel éppen a rendes, napi látogatására készült, ám a fiatalok, mint láttuk, alig néhány szót váltottak egymással, Cornelius máris leküldte Rosát, hogy vigyázzon a tulipánra.

Amikor Boxel látta, hogy Rosa tíz perccel távozása után visszatér a szobájába, nyomban megértette, hogy a tulipán kinyílt, vagy pedig hamarosan ki fog nyílni.

Tehát ezen az éjszakán kell a nagy játéknak eldőlnie. Boxel ezúttal dupla porció fenyőpálinkával állított be Gryphus mesterhez.

Vagyis mindegyik zsebében volt egy fiaskó.

Ha Gryphus leissza magát, Boxel szinte korlátlan ura a háznak.

Tizenegy órára Gryphus holtreszeg volt. Hajnali két órakor Boxel észrevette, hogy Rosa elhagyja a szobáját, és szemmel láthatóan tart valamit a karjában, amire nagyon vigyáz.

Ez a valami pedig nem lehet más, mint a fekete tulipán, amely időközben kinyílt.

De mi szándéka lehet Rosának?

Talán az, hogy mindjárt útnak indul, s magával viszi a virágot Haarlembe?

Nem, lehetetlen, hogy egy fiatal leány éjnek idején nekivágjon ilyen útnak.

Vagy talán csak meg akarja mutatni a tulipánt Corneliusnak? Ez sokkal valószínűbbnek látszott.

Mezítláb és lábujjhegyen követte Rosát.

Látta, hogy a kis ablak felé tart.

Hallotta, amint szólítja Corneliuszt.

Az éjjeli lámpa világánál meglátta a kinyílt tulipánt: olyan fekete volt, mint az éjszaka, amely ráborult.

Kihallgatta Cornelius és Rosa tervelgetését, hogy hírnököt küldenek Haarlembe.

Látta, hogy ajkuk összeér, s hallotta, hogy Cornelius elküldi Rosát.

Látta, hogy Rosa eloltja a lámpást, és indul lefelé a szobájába.

Látta, hogy belép a szobába.

Aztán tíz perccel utóbb látta, hogy kilép a szobából, gondosan bezárja az ajtót, s kétszer ráfordítja a kulcsot.

Azért zárta be az ajtaját olyan gondosan, mert az ajtó mögött ott volt a fekete tulipán.

Boxtel mindezt a Rosa szobája fölötti emeletről, a lépcsőn megbújva leste ki, és ahogy Rosa lejebb ment egy grádicsal, ő is mindig egy grádicsal közelebb ment a Rosa szobájához.

Úgyhogy amikor Rosa az utolsó grádicsra lépett könnyű lábával, Boxtel még könnyebb kézzel megérintette Rosa ajtajának a zárát.

És magától értetődik, hogy ez a kéz az álkulcsot fogta, amely éppoly könnyűszerrel nyitotta Rosa ajtaját, mint az igazi.

Ezért mondtuk e fejezet bekezdésénél, hogy a szegény fiatal szerelmesek most már igazán rászorultak az Úristen közvetlen pártfogására.

AMELYBEN A TULIPÁN GAZDÁT CSERÉL

Cornelius egy tapodtat sem mozdult arról a helyről, ahol Rosa hagyta, s hiába próbálta összeszedni az erejét, hogy el tudja viselni kettős boldogságának terhét.

Elmúlt egy félóra.

A kelő nap friss sugara már beszűrődtek a kis ablak rostélyán Cornelius börtönébe, amikor a fogoly egyszerre csak megremegett, mert lépteket hallott a folyosóról és kiáltást, amely egyre közelebb jött hozzá.

És a következő pillanatban Rosa sápadt és eltorzult arcát látta maga előtt.

Cornelius maga is annyira megijedt, hogy hátratántorodott.

- Cornelius! Cornelius! - kiáltotta Rosa lihegve.

- Mi történt? Ó, Istenem! - kérdezte a fogoly.

- Cornelius! A tulipán...

- Mi történt vele?

- Hogy mondhatom el?

- Mondja, mondja, Rosa!

- Elvitték, ellopták!

- Elvitték, ellopták? - kiáltotta Cornelius.

- Igen - mondta Rosa, s az ajtónak támaszkodott, hogy le ne roskadjon. - Igen. Elvitték, ellopták.

Akárhogy erőlködött is, lába felmondta a szolgálatot, megcsúszott, és térdre bukott.

- De hogyan? - kérdezte Cornelius. - Szóljon, magyarázza meg...

- Ó, nem az én hibám, barátom.

Szegény lány! Már nem merte azt mondani, hogy hön szeretett barátom.

- Magára hagyta a tulipánt? - kérdezte Cornelius panaszos hangon.

- Csak egy pillanatra, amíg lementem a hírnökért, aki ötven lépésnyire, a Waal partján lakik.

- És azalatt a kulcsot a zárban hagyta, pedig hogy a lelkére kötöttem, hogy vigyázzon, szerencsétlen gyermek!

- Nem, nem, nem, és éppen ez az, amit nem tudok felfogni, mert a kulcs nálam volt, egész idő alatt a kezemben szorongattam, mintha attól féltem volna, hogy elröpkülhet.

- De hát akkor hogy eshetett mégis?

- Nem tudom. A levelet odaadtam a hírnöknek, és a hírnök a szemem láttára útnak indult; én visszamegyek, az ajtót rendesen bezárva találom, a szobában minden a rendes helyén van, kivéve a tulipánt, amely eltűnt. Valaki kulcsot szerzett a szobámhoz, vagy álkulccsal nyitotta ki az ajtót.

Többet nem tudott szólani. A könnyek elfojtották a hangját.

Cornelius dermedten, döbbent arccal hallgatta, alig értette, és egyre csak azt hajtogatta:

- Ellopták, ellopták, ellopták! Végem van!

- Ó, Cornelius úr, irgalom! Irgalom! - kiáltotta Rosa. - Belepusztulok!

Rosa jajsavára Cornelius megragadta az ablak rostélyát, és dühösen rázta.

- Rosám! - kiáltott a lányra. - Megloptak bennünket, szent igaz, de nem szabad ennyire összetörnünk! Nem bizony! A baj igen nagy, de talán még segíthetünk rajta, Rosa, hiszen ismerjük a tolvajt.

- Ó, Istenem, határozottan mégsem állíthatom!

- Én azonban határozottan állítom, hogy nem lehet más, mint az a gyalázatos Jacob. Hát eltűnjük, hogy magával vigye Haarlembe a mi fáradságunk, a mi virrasztásunk gyümölcsét, a mi szerelmünk gyermekét? Rosa, utána kell menni, utol kell őt érni.

- De mit tehetek én, barátom, hiszen akkor fel kell fednem apám előtt, hogy mi ketten értjük egymást? És én, szegény leány, aki nem vagyok szabad, nem vagyok ügyes, hogyan érjem el azt, amit talán még maga se tudna?

- Rosa, Rosa, nyissa ki ezt az ajtót, s majd meglátja, hogy nem tudom-e elérni. Majd meglátja, hogy nem találom-e meg a tolvajt, s majd meglátja, hogy nem kényszerítem-e bűnének beismerésére. Majd meglátja, nem fog-e kegyelemért könyörögni hozzám!

- Ó, jaj! - kiáltotta Rosa zokogva. - Hát kinyithatom-e én az ajtaját? Hát nálam vannak a kulcsok? Hátha nálam volnának, nem volna már régóta szabad?

- A kulcsok apjánál vannak, az alávaló apjánál, annál a hóhérnál, aki széttaposta a tulipánom első sarjhagymáját! Ó, a nyomorult! Büntársa annak a gaz Jacobnak!

- Halkabban, az Istenért, halkabban!

- Ó, ha nem nyitja ki, Rosa - kiáltotta Cornelius a dühtől fuldokolva -, akkor én szétzúrom ezt a rostélyt, s mindent összetörök, amit a börtönben találok!

- Barátom, könyörüljön.

- Azt mondtam, Rosa, hogy kő kövön nem marad ebben a börtönben.

És a boldogtalan ember a két karjával, amelynek erejét megduplázta a kétségbeesés, úgy rázta az ajtót, hogy csakugyan dongott, és nem törődött azzal sem, hogy hangos kiáltozása végigdördül a visszhangos csigalépcsőn.

Rosa rémülten, de hasztalanul próbálta csitítani a viharos dühöngést.

- Azt mondom, hogy megölöm azt a gyalázatos Gryphust - üvöltötte Van Baerle -, azt mondom, hogy kiontom a véré, mint ahogy ő ontotta az én fekete tulipánom véré.

A szerencsétlen közel volt a megőrüléshez.

- Jó, jó - dadogta Rosa -, jó, jó, csak csillapodjék, igen, el fogom hozni a kulcsokat, igen, kinyitom az ajtaját, de csillapodjék, csillapodjék...

Nem fejezhette be, mert e pillanatban irtóztató ordítással előtte termett valaki.

- Apám! - kiáltott fel Rosa.

- Gryphus! - üvöltötte Van Baerle. - Vén gonosztevő!

A nagy lármában az öreg Gryphus úgy jött fel, hogy egyikük sem hallotta a léptét.

Csuklón ragadta a lányát.

- Aha, elveszed a kulcsaimat! - hörögte dühtől fulladozó hangon. - Ez a gyalázatos, ez a szörnyeteg, ez az akasztófára való áruló, ez a te Corneliusod! Hát egy húron pendülünk az államfogyokkal? Na jó!

Rosa kétségbeesve tördelte a kezét.

- Ó - folytatta Gryphus, és hangjában a győztes jeges iróniája váltotta fel a harag tüzet. - Ó! Ártatlan tulipánkertész uram! A szelíd lelkű tudós! Hát meg fog ölni! Ó, hát kiontja a véretem! Nagyon jó! Egyéb nem kell neki. És összejátszik a leánnyal! Jézusom! Hiszen én zsványtanyára tévedtem, rablóbarlangba kerültem! A kormányzó úr még ma reggel megtudta mindent, és offensége, a helytartó mindent meg fog tudni holnap. Jól ismerjük ám mi a törvényt: ha valaki föllázad a börtönben, hatodik szakasz. Majd megismételjük a Buitenhofot második kiadásban, tudós uram, csak hogy ez a kiadás sikerülni fog. Úgy, úgy, verje csak szét az öklét, mint a medve a ketrecben, te meg, szép leánnyám, fald csak a szemeddel a te Corneliusodat. Annyit mondhatok nektek, báránykáim, nem lesz többé olyan szerencsések, hogy együtt konspirálhassatok. Eredj le tüstént, te elfajzott leány! Tudós uram, a viszontlátásra! Legyen nyugodt, látjuk még egymást.

Rosa, magánkívül az ijedtségtől és kétségbeeséstől, még egy csókot dobott barátjának, aztán, mint akinek hirtelen egy gondolat cikázik át az agyán, lerohant a lépcsőn, ezekkel a szavakkal:

- Még nem veszett el minden, bízzál bennem, én Corneliusom.

Az apja ordítva szaladt utána.

Ami a szegény tulipánkertészt illeti, görcsösen rángatózó ujjai lassankint lefejtődtek a rostélyról, feje lehanyatlott, szeme nyugtalanul forgott; leroskadt a szoba padlójára, folyvást ezt motyogva:

- Ellopták! Ellopták a tulipánomat!

Ez idő alatt Boxtel szépen kijutott a várkapun, melyet Rosa maga nyitott ki. Bő köpenye alá rejtve a fekete tulipánt, beugrott egy kocsiba, amely Gorkumban várt rá, és eltűnt; gondolhatjuk, hogy hirtelen utazásáról barátját, Gryphust sem értesítette.

Most pedig, miután Boxtel kocsiba szállt, az olvasó egyetértésével követni fogjuk őt utazásának végpontjáig.

Lassan hajtatott, mert nem lehet büntetlenül gyorskocsin vinni egy fekete tulipánt.

De minthogy Boxtel attól tartott, hogy nem érkezik meg idejében, Delftben egy ládikát csináltatott, körös-körül szép friss mohával bélelte ki, és ebben helyezte el a tulipánt. A virág így minden oldalról védve volt, fölülről pedig elég levegőt kapott, így hát a lovak akadálytalanul vágathattak vele Haarlembe.

Boxtel másnap reggel érkezett Haarlembe, elcsigázva, de diadalmasan, azonnal átültette másik cserépbe a tulipánt, hogy a lopás legcsekélyebb nyomát is eltüntesse, összetörte a fajanszedényt, cserepeit beleszórta egy csatornába, írt a kertészeti társaság elnökének egy levelet, amelyben értesítette róla, hogy megérkezett Haarlembe, és hozott magával egy teljesen fekete tulipánt, aztán az épségben megőrzött virággal egyetemben megszállt egy jó fogadóban.

És várt.

VAN SYSTEMS ELNÖK

Rosa, mikor Corneliustól elvált, már tudta, mit fog tenni.

Visszaszerzi neki a tulipánt, amelyet Jacob ellopott, vagy pedig sose látja többé viszont Corneliust.

Látta a szegény fogoly kétségbeesését, kétszeres és gyógyíthatatlan kétségbeesését.

A válás egyrészt valóban elkerülhetetlen volt, minthogy Gryphus fölfedezte titkos szerelmüket és titkos találkáikat.

Másrészt Cornelius van Baerlénak füstbe ment élete céljához fűződő egész reménysége, a nagy remény, hét év alatt szőtt álmainak vágya.

Rosa olyasfajta nő volt, akit egy semmiség is lesújt, de az igazi veszedelemmel szemben roppant erős, és éppen a nagy baj fejleszti ki benne az elhárításhoz szükséges tetterőt vagy a leleményességet, amely helyrehozhatja a hibát.

Mikor visszatért szobájába, még egyszer körülnézett, hogy nem tévedett-e, és a fekete tulipán nem rejtőzik-e egy olyan zugban, ahol elkerülhette a figyelmét. De hiába kereste, a tulipán nem volt a szobában, a tulipánt ellopták.

Rosa ekkor kis batyuba rakta a legszükségesebb holmiját, fogta megtakarított háromszáz forintját, vagyis egész vagyonát, a csipkék alól előkereste a harmadik tulipánhagymát, gondosan a keblébe rejtette, kétszeresen zárta be ajtaját, hogy nehezebben nyithassák ki, ha majd keresik, s hogy ezzel is időt nyerjen, ha a szökése kitudódik, lement a lépcsőn, és kilépett a börtön kapuján, amelyen keresztül egy órával azelőtt távozott Boxtel, és ment egyenesen kocsit és lovat bérelni.

Ám a fuvarosmesternek csak egy kocsija volt, azt pedig Boxtel bérelte ki előző este, és már rég a delfti országúton robogott.

Azt mondjuk, hogy a delfti országúton, mert Leeuwensteenből csak jókora kerülővel lehetett Haarlembe jutni: légvonalban mindössze fele távolság lett volna.

Légvonalban azonban csak a madarak utazhatnak Hollandiában, mert nincs a világon még olyan ország, amelyet így keresztül-kasul szelnének patakok, folyók, csatornák és tavak.

Rosának tehát be kellett érnie egy hátszlóval, és azt könnyűszerrel meg is kapta: a fuvaros jól ismerte a leeuwensteeni börtönfelügyelő leányát.

Rosa azt remélte, hogy lóháton utolérheti a hírnököt, és magával viheti ezt a derék, jó fiút, hogy kísérője és támasza legyen.

És csakugyan, alig haladt egy mérföldet, meg is pillantotta a fiút, amint ugyancsak nagyokat lépett a folyó mentén húzódó szépséges úton.

Nógatta egy kissé a lovát, s csakhamar utolérte a legényt.

A derék fiú nem tudta, milyen fontos a küldetése, mégis úgy iparkodott, mintha tudta volna. Nem egészen egy óra alatt másfél mérföldet hagyott maga mögött.

Rosa visszavette tőle az immár fölöslegessé vált levelet, s elmondta neki, hogy mihez kéri további segítségét. A révész készségesen fölajánlotta szolgálatait, még azt is megígérte, hogy lépést tart a lóval, ha Rosa megengedi neki, hogy kezével rátámaszkodhasson a ló marjára vagy keresztcsontjára.

Nem bánta a lány, támaszkodjék úgy, ahogy akar, csak időt ne veszítsenek.

Már öt órája voltak úton, s több mint nyolc mérföldet tettek meg, de Gryphus apó még csak nem is gyanította, hogy a lánya megszökött a várból.

A börtönfelügyelő különben, amilyen velejéig gonosz ember volt, gyönyörűségét lelte abban is, hogy sikerült lányát a lelke mélyéig megrémítenie.

Ám mialatt azon örvendezett, hogy milyen szép históriát mesélhet majd az ő Jacob barátjának, ez az ő Jacob barátja szintúgy a delfti országúton járt.

Csakhogy mivel kocsin utazott, négymérföldnyi előnye volt Rosával és a révessel szemben.

Gryphus azt hitte, Rosa a szobájában reszket vagy durcáskodik, s ezalatt Rosa egyre messzebb került Leeuwensteentől.

Egyszóval: a foglyot kivéve senki sem volt ott, ahol Gryphus föltevése szerint lennie kellett volna.

Amióta Rosa a tulipánt nevelte, olyan ritkán találkozott az apjával, hogy Gryphus csak ebédidőben, vagyis délben figyelt fel rá, hogy a leánya túl hosszú ideig duzzog az ő gyomra rovására.

Érte küldte az egyik segédjét, de miután az lejött és jelentette neki, hogy hiába kereste és hiába szólította, elhatározta, hogy maga megy érte, és ő fogja kihívni.

Egyenesen a lány szobájához ment, de hiába kopogott az ajtón, Rosa nem felelt.

Hívatta a várbeli lakatost, a lakatos kinyitotta az ajtót, de Gryphus éppoly kevésbé találta meg Rosát, mint Rosa hajnalban a tulipánt.

Rosa éppen ebben a pillanatban érkezett Rotterdamba.

Minélfogva Gryphus a konyhában csakúgy nem találta meg a lányát, mint a szobájában, s a kertben sem inkább, mint a konyhában.

Képzeltetni, milyen dühös volt a börtönfelügyelő, amikor felkutatván az egész környéket, megtudta, hogy leánya lovat bérelt, és mint Bradamante vagy Clorinda,¹⁸ kalandokat keresve, se szó, se beszéd, kinyargalt a világba.

Gryphus dühöngve rohant föl Van Baerléhoz, szidalmazta, fenyegette, összevissza hányta szegényes holmiját, sötét tömlőcöt ígért neki, föld alatti zárkát, böjtöt és vesszőzést.

Cornelius oda se hallgatott, mit mond Gryphus, tűrte, hadd bántsa, szidalmazza, fenyegeesse, komor, mozdulatlan, dermedt maradt.

Gryphus hiába kereste mindenfelé Rosát, kezdte hát Jacobot keresni, és minthogy Jacob éppúgy nem került elő, mint Rosa, e pillanattól fogva Gryphus Jacobot gyanúsította lánya megszöktetésével.

Lánya ezalatt, kétórás rotterdami pihenő után, megint útnak indult. Aznap este Delftben hált, s másnap megérkezett Haarlembe, négy órával később, mint Boxtel.

Rögtön elvezettette magát Van Systens polgármesterhez, a kertészeti társaság elnökéhez.

A derék polgárt olyan helyzetben találta, amelynek leírását nem mellőzhetjük el, hacsak történetírói és festőművészi kötelességünk alól kibújni nem akarunk.

Az elnök éppen jelentést fogalmazott a kertészeti társaságnak.

¹⁸ Bradamante Ariosto reneszánsz kori olasz költő Örvongó Roland című eposzának harcias hősnője; Clorinda Tasso Megszabadított Jeruzsálem című eposzában Tankréd szerelme, a szaracén amazon.

A jelentést nagy árkus papirosra írta, a lehető legszebb elnöki írással.

Rosa egyszerűen mint Rosa Gryphus jelentette be magát, de bármilyen szépen hangzott is ez a név, az elnök nem ismerte és nem akarta Rosát fogadni. Hollandiában, a gátak és zsilipek hazájában, nagyon nehéz valahová erőszakkal bejutni.

De Rosát ez a legkevésbé sem riasztotta vissza; magára vállalt egy küldetést, s megfogadta, hogy semmiféle elutasítás, durvaság vagy sérelem nem fogja őt feltett céljától eltántorítani.

- Jelentse be az elnök úrnak, hogy a fekete tulipán ügyében kívánok vele beszélni.

Szavai olyasfajta varázsigének bizonyultak, mint az ezeregyéjszakabeli „Szezám, nyílj ki”: biztosították Rosának a szabad bemenetelt. Varázsigéje segítségével bejutott Van Systens elnök dolgozószobájába, és az elnök udvariasan elébe is jött, hogy fogadja.

Vékonypénzű, alacsony emberke volt, meglehetősen hű hasonmása egy virágnak: a feje volt a virág kelyhe, lelógó, himbálózó két karja megfelelt a tulipán hosszúkás, dupla levelének, s a hasonlatosságot tetőzte sajátos imbolygó járása, amely éppen olyan volt, mint mikor a tulipán a szélben hajlong.

Említettük már, hogy Van Systensnek hívták.

- Kisasszony - kiáltotta -, kegyed azt állítja, hogy a fekete tulipán megbízásából érkezett?

A kertészeti társaság elnöke szemében a *Tulipa nigra* elsőrendű hatalmasság volt, aki, mint a tulipánok királynője, bízvást küldhet követeket.

- Igen, uram - felelte Rosa -, legalábbis azért jöttem, hogy róla beszéljek.

- Jól érzi magát? - kérdezte Van Systens olyan mosollyal, amelyben gyöngéd hódolat rejtett.

- Fájdalom, elnök úr, ezt nem tudhatom.

- Hogyan? Valami baja történt volna?

- Nagy baj, igen, uram, de nem vele, hanem velem.

- És mi az?

- Ellopták tőlem.

- Ellopták kegyedtől a fekete tulipánt?

- Igen, uram.

- És tudja, hogy kicsoda?

- Ó, gyanítom, de még nem merem vádolni.

- Pedig könnyű lesz igazolni.

- Hogyhogy?

- Minthogy kegyedtől a tulipánt ellopták, a tolvaj nem lehet messze.

- Miért ne lehetne messze?

- Mert én alig két órával ezelőtt láttam.

- Láta a fekete tulipánt? - kiáltott fel Rosa, és csaknem nekirontott Van Systensnek.

- Úgy, mint most kegyedet, kisasszony.

- De hol?

- Nyilván a kegyed gazdájánál.

- Az én gazdámnál?
- Úgy van. Kegyed nem Izaak Boxtel úrnál szolgál?
- Én?
- Hát persze hogy kegyed.
- De hát kinek néz engem, uram?
- Hát kegyed kinek néz engem?
- Uram, remélhetőleg annak tartom önt, aki valóban, vagyis a tiszteletre méltó Van Systems úrnak, Haarlem polgármesterének és a kertészeti társaság elnökének.
- És mit akar velem közölni?
- Azt akarom önnel közölni, uram, hogy ellopták a tulipánomat.
- A kegyed tulipánja volna tehát a Boxtel-féle; csakhoggy akkor rosszul fejezi ki magát, gyermekem, mert nem kegyedtől, hanem Boxtel úrtól lopták el a tulipánt.
- Ismétlem, uram, hogy nem tudom, ki az a Boxtel úr, és hogy most hallom először a nevét.
- Nem tudja, hogy ki az a Boxtel, és kegyednek is volt egy fekete tulipánja?
- Hát van még egy fekete tulipán? - kérdezte Rosa borzongva.
- Igen, hogyne, a Boxtel-féle.
- És milyen?
- Istenem, hát fekete.
- Nincs rajta folt?
- Nincs azon semmi folt, még egy pontocska se.
- És az a tulipán itt van önnél, letétbe helyezve?
- Nem, de ide fogják hozni, mert be kell mutatnom a bizottságnak, mielőtt odaítélnék a díjat.
- Uram! - kiáltotta Rosa. - Boxtel, az az Izaak Boxtel, aki a fekete tulipán gazdájának adja ki magát...
- És aki valóban az is...
- Nem egy olyan sovány ember, uram?
- De igen.
- Kopasz?
- Az.
- Félénk tekintetű?
- Azt hiszem, igen.
- Nyugtalan, púpos, görbe lábú?
- Igazán, szakasztott olyan, amilyennek lefesti...
- Uram, a tulipán egy kék-fehér fajanszedényben van, ugye, amelynek három oldalán sárgás színű virágok kosarat alkotnak?
- Ére már nem tudok pontosan visszaemlékezni; inkább az embert néztem, s nem az edényt.

- Uram, ez az én tulipánom, az a tulipán, amelyet elloptak tőlem; az az én tulajdonom, én öntől és az ön színe előtt visszakövetelem.

- Ó! Ó! - mondta Van Systens úr, Rosára nézve. - Visszaköveteli tőlem a Boxtel úr tulipánját. Teringettét! Maga igazán merész, galambom.

- Uram - mondta Rosa, akit egy kissé zavarba hozott ez a megszólítás -, én nem azt mondom, hogy visszakövetelem a Boxtel úr tulipánját, én csak a magam tulipánját követelem vissza.

- A magáét?

- Igen, azt, amelyet én ültettem, én neveltem föl.

- Nohát, akkor menjen el a Fehér Hattyú fogadóba, és hozza rendbe a dolgot Boxtel úrral; minthogy én a magam részéről ezt a pört éppen olyan fogas kérdésnek ítélem, mint azt, amelynek az eldöntését a boldogult Salamon királyra bízták, s minthogy én nem tartom magam olyan bölcsnek, egyszerűen jelentést fogok tenni arról, hogy megvan a fekete tulipán, s ajánlani fogom, hogy a felfedezőjének adják ki a százezer forintot. Isten vele, gyermekem!

- Ó, uram, uram! - makacskodott Rosa.

- Minthogy azonban, édes gyermekem - folytatta Van Systens -, maga nagyon csinos, nagyon ifjú és még nem teljesen romlott, fogadja el a tanácsomat: legyen okos ebben a dologban, mert van itt Haarlemben bíróság is meg börtön is; mi több, tulipánügyekben mi nagyon kényesek és csiklandósak vagyunk. Menjen, gyermekem, menjen! Keresse fel Boxtel urat a Fehér Hattyú fogadóban.

És Van Systens úr megint a tolláért nyúlt, és folytatta az abbahagyott jelentést.

A KERTÉSZETI TÁRSASÁG EGY TAGJA

Rosa magánkívül volt, majd eszt vesztette az örömtől és a félelemtől arra a gondolatra, hogy megvan a fekete tulipán, és a révész kíséretében, aki olyan jól megtermett fríz legény volt, hogy egymaga akár tíz Boxtellal is elbánt volna, a Fehér Hattyú fogadó felé vette útját.

Útközben beavatta a dologba a révészt, és az bizony nem hátrált meg a viaskodás lehetősége előtt, ha sor kerülne rá; Rosa csak azt kötötte ki, hogy a tulipánt minden körülmények között kímélni kell.

De a Groote Marktra érve Rosa hirtelen megtorpant, elragadta egy felvillanó gondolat, akárcsak Homérosz Minerváját, aki abban a pillanatban, amikor a harag elragadta, belemarkolt Akhilleusz üstökébe.

„Istenem - mormogta -, rettentő hibát követtem el, talán Corneliust is, a tulipánt is megmagamat is elveszejtettem. Figyelmeztettem őket, fölkeltem a gyanújukat. Én csak szegény nő vagyok, s ha ezek a férfiak összeesküsznek ellenem, végem van. És még az sem volna baj, de mi lesz Corneliusszal, mi lesz a tulipánnal?”

Rövid töprengés után így folytatta okoskodását:

„Ha elmegyek Boxtelhez, akit nem ismerek, és ha ez a Boxtel nem az én Jacobom, hanem egy másik tulipánkedvelő, aki szintén fölfedezte a fekete tulipánt, vagy ha az én tulipánomat nem az lopta el, akire gyanakszom, vagy ha más kézbe került, és én nem is ismerem azt az embert, hanem csak a tulipánt: hogyan bizonyítom be, hogy az az én tulipánom?”

Másfelől, ha Boxtelban fölismerem az ál-Jacobot, ki tudja, mi történik még? Amíg mi ketten pörlekedünk, addig elpusztul a tulipán! Ó, Szent Szűz, te világosítsd meg a lelkemet! Egész életem sorsa dől el most, a szegény fogoly sorsa dől el most, aki talán meghal e pillanatban.”

Miután így imádkozott, Rosa áhítatos szívvel várta a mennyei sugallatot, amelyért könyörgött.

Ezalatt a Groote Markt túlsó oldalán nagy zajongás támadt. Emberek jöttek-mentek, kapuk nyíltak-csukódtak, csak Rosa maradt érzéketlen a nyüzsgő, forgó sokaság iránt.

- Vissza kell menni az elnökhöz - mormogta.

- Hát akkor menjünk vissza - felelte a révész.

Átvágtak a kis Szalma utcán, amely egyenesen Van Systems házához vitt; az elnök legjobb tollával és legékezebb betűivel még mindig a jelentést írta.

Amerre csak Rosa elhaladt, senki sem beszélt egyébről, mint a fekete tulipánról meg a százezer forintos díjról; a hír az egész várost bejárta.

Rosának nem volt nehéz újból bejutnia Van Systems elnökhöz, akinek a szíve a fekete tulipán bűvös nevének hallatára éppúgy megindult, mint első ízben.

De amikor meglátta Rosát, akit bolondnak tartott, vagy még annál is rosszabbnak, nagyon megharagudott, és el akarta küldeni.

Rosa ekkor összekulcsolta a kezét, és a becsületességnek és igazságnak szívbe markoló hangján így szólt az elnökhöz:

- Uram, az égre kérem, ne utasítson el; ellenkezőleg, hallgassa meg, amit mondani akarok, és ha ön nem tehet is igazságot, legalább majd valamikor, az Isten színe előtt, nem fogja furdalni a lelkiismeret, hogy segédkezet nyújtott egy gazsághoz.

Van Systens türelmetlenül toppantott: Rosa már másodszor zavarta meg a fogalmazásban, amelyet kettős minőségben és kettős ambícióval végzett, mint polgármester és mint a kertészeti társaság elnöke.

- De a jelentésem! - kiáltott fel. - A jelentésem a fekete tulipánról!

- Uram - folytatta Rosa ártatlansága és igazsága tudatában, eltökélt hangon -, ha nem hallgat meg, akkor jelentését a fekete tulipánról vagy büntettré, vagy téves tényekre alapozza. Könyörgök, uram, hívassa ide maga elé és énelem azt a Boxtel urat, akiről én azt állítom, hogy Jacobnak hívják, és én esküszöm az élő Istenre, hogy ha nem ismerem rá a virágra és gazdájára, akkor ám legyen övé a tulipán, és bírja békességgel.

- No hiszen! Ezzel ugyan sokra megyünk!

- Hogy értsem ezt?

- Úgy, hogy fogalmam sincs, mit bizonyíthat, ha akár rájuk is ismer.

- De végre is, uram - mondta Rosa kétségbeesetten -, ön tisztességes ember. Bele tudna nyugodni, hogy kiadja a díjat olyasvalakinek, akinek semmi része a dologban, aki nem is a fölfedezője, hanem csak tolvaja a tulipánnak?

Lehet, hogy Rosa hangjában volt valami, ami hatott Van Systens lelkére, mert sokkal szelídebb hangon készült felelni a leánynak, ekkor azonban nagy lármá hallatszott az utca felől, alapjában véve csupán folytatása és közeledése annak a zajongásnak, amit Rosa odakünn a Groott Markton már hallott, de amelynek nem tulajdonított jelentőséget, s amely őt egy cseppet sem zavarta buzgó imádságában.

Hatalmas éljénzés remegtette meg a házat.

Van Systens fülelni kezdett az éljénzésre, amelyre Rosa ügyet sem vetett, és amelyben most sem hallott egyebet közönséges lármánál.

- Mi ez? - kiáltott fel a polgármester. - Mi ez? Lehetséges-e? Jól hallok?

Az előszoba felé rohant, Rosát faképnél hagyta dolgozószobájában, és többé nem is törődött vele.

Alig ért az előszobába Van Systens úr, nagyot kiáltott meglepetésében, olyan látvány tárult elé a lépcsőházban és tornácon.

Nagy néptömegetől kísérve, vagyis inkább követve, ezüsttel szegélyezett egyszerű lila bársonyruhába öltözött fiatalember lépkedett fölfelé, méltóságteljes lassúsággal, a ragyogó fehér, tiszta lépcsőn.

Mögötte két magas rangú tiszt haladt, egy tengerésztiszt meg egy lovastiszt.

Van Systens utat tört magának rémült szolgálai között, s majdnem földig hajolt a vendég előtt, aki ezt a nagy fölfordulást okozta.

- Nagyméltóságú uram! - kiáltotta. - Nagyméltóságú uram! Fenséged nálam! Szerény házamnak soha nem halványuló megtiszteltetés e váratlan kegy!

- Kedves Van Systens úr - mondotta Orániai Vilmos derűsen, ami nála a mosolyt pótolta -, én vérbeli hollandus vagyok, szeretem a vizet, a sört és a virágokat, néhanapján még azt a sajtot is, amelynek ízét a franciák olyan nagyra tartják; a virágok közül természetesen a tulipánt értékelem a legtöbbször. Leydenben hallottam, hogy Haarlem városa végre birtokába jutott a fekete tulipánnak, és minthogy biztosítottak afelől, hogy a dolog éppoly igaz, mint amily hihetetlen, eljöttem, hogy a kertészeti társaság elnökénél tudakozódjam róla.

- Ó, nagyméltóságú uram - kiáltotta Van Systens elragadtatva -, milyen dicsőség a társaságra nézve, hogy fenséged méltányolja törekvéseinket.
- Itt a virág? - kérdezte a herceg, kétségtelenül megbánva már, hogy annyit beszélt.
- Nem, fenséges uram, nincs nálam.
- Hol van?
- A gazdájánál.
- S ki a gazdája?
- Egy derék tulipánkertész Dordrechtből.
- Dordrechtből?
- Igen.
- A neve?
- Boxtel.
- Hol lakik?
- A Fehér Hattyúban; idehívatom, és ha azalatt fenséged megtiszteli szerény hajlékomat, Boxtel törni fogja magát, hogy a tulipánját bemutassa fenségednek.
- Helyes, hívassa ide.
- Igenis, fenség, csakhoggy...
- Csakhoggy...?
- Ó, nem fontos, nagyméltóságú uram.
- Van Systens úr, ezen a világon minden fontos.
- Nagy méltóságú uram, az ügyben némi nehézség merült föl...
- Mi az?
- Akadtak már jogbitorlók, akik a tulipánt maguknak követelik. Igaz, hogy százezer forintot ér.
- Igazán bitorlók?
- Igen, felség, bitorlók, hamisítók.
- De hiszen ez bűnös dolog, Van Systens úr.
- Igenis, fenség.
- És vannak róla bizonyítékai?
- Nem, fenség, a bűnös leány...
- Leány, elnök úr?
- Azt akarom mondani, hogy aki a tulipánt magának követeli, itt van a szomszéd szobában.
- Itt? És mi a véleménye róla, Van Systens úr?
- Az a véleményem, fenséges uram, hogy a százezer forintos csalétek bűnös útra vitte.
- És magának követeli a tulipánt?
- Igen, fenség.

- És mit hoz fel bizonyítékul?

- Éppen vallatóra akartam fogni, amikor fenséged megérkezett.

- Hallgassuk meg, Van Systens úr, hallgassuk meg. Én vagyok az ország első hivatalnoka, meghallgatom az ügyet, és igazságot fogok tenni.

- Megtaláltam az én Salamon királyomat - mondta Van Systens meghajolva, és mutatva a hercegnek a járást.

A herceg elébe akart kerülni kísérijének, ám egyszerre megállt, és így szólt:

- Menjen előre, és egyszerűen urazzon.

Beléptek a dolgozószobába.

Rosa ugyanazon a helyen állt, az ablakhoz támaszkodva, s az ablakon át kinézett a kertbe.

- Ó! Ó! Egy fríz lány - szólt a herceg, amikor meglátta Rosa piros szoknyáját és aranyos főkötőjét.

A zajra a lány megfordult, de alig vette észre a herceget, mert az a szoba legsötétebb sarkába húzódott.

Könnyű megérteni, hogy Rosa egész figyelmét arra a fontos személyiségre összpontosította, akit Van Systensnek hívtak, s nem a szerény idegenre, aki a ház ura után lépett be, és valószínűleg senki és semmi nem volt.

A szerény idegen kivett a könyvszekrényből egy kötetet, és intett Van Systensnek, hogy kezdje meg a kihallgatást.

Van Systens, megint csak a lila ruhás fiatalember felhívására, szintén leült, s roppant boldognak és büszkének érezte magát, hogy ilyen nagy fontosságú dolgot bíztak rája.

- Leányom - kezdte -, megígéri nekem, hogy az igazat fogja mondani a tulipán dolgában, a teljes igazságot?

- Ígérem.

- Akkor hát beszéljen nyíltan ez előtt az úr előtt, ő ugyanis szintén a kertészeti társaság tagja.

- Uram - felelte Rosa -, most is csak azt mondhatom, amit az imént.

- Nos?

- Tehát visszatérek előbb előadott kérésemre.

- És miben áll az?

- Tessék idehívatni Boxtel urat, a tulipánjával együtt. Ha látni fogom, hogy nem az én tulipánom, őszintén megmondom; ha azonban azt látom, hogy az enyém, akkor magamnak követelem. Ha egyszer a kezemben a bizonyíték, akár magához a helytartó őfenségéhez is elmegyek.

- Tehát vannak bizonyítékai, szép gyermekem?

- Isten, aki látja igazamat, gondoskodni fog bizonyítékokról.

Van Systens összenézett a herceggel; a helytartó Rosa első szavai óta nagyon keresgélt az emlékei között, mintha ezt az édes hangot nem most hallotta volna először életében.

Egy tiszt azonnal indult Boxtelért.

Van Systens folytatta a kihallgatást.

- És mire alapítja abbeli állítását, hogy a fekete tulipán a kegyed tulajdona?
- Arra az egyszerű dologra, hogy én ültettem és ápoltam, a saját szobámban.
- Szobájában? És hol volt a szobája?
- Leeuwensteenben.
- Kegyed hát Leeuwensteenből való?

- Az ottani börtönfelügyelő lánya vagyok.

A herceg észrevétlen mozdulatot tett, mintha ezt mondta volna: „Igen, persze, most már emlékszem.”

Aztán, továbbra is olvasást színlelve, még nagyobb figyelemmel nézte Rosát.

- Szereti a virágot? - folytatta Van Systems.

- Igen, uram.

- Akkor hát tanult kertész?

Rosa habozott egy pillanatig, majd lelke mélyéről fakadt őszinte hangon így szólt:

- Uraim, ugyebár, becsületes emberekkel van dolgom?

Olyan közvetlenül tört ki belőle a szó, hogy Van Systems és a herceg egyszerre bólintottak rá igent.

- Nos hát, nem! Nem én vagyok a tanult kertész! Én csak egy szegény, egyszerű fríz paraszt-lány vagyok, három hónappal ezelőtt még se írni, se olvasni nem tudtam! A fekete tulipánt nem én fedeztem fel.

- Hát kicsoda?

- Egy szegény leeuwensteeni rab.

- Egy leeuwensteeni rab? - kérdezte a herceg.

E hangra Rosa rezzent össze.

- Tehát egy államfogoly? - folytatta a herceg. - Hiszen Leeuwensteenben csak államfoglyok vannak.

És tovább olvasott, vagy legalábbis úgy tett, mintha olvasna.

- Igen - mormogta Rosa remegve -, igen, egy államfogoly.

Van Systems elsápadt, amikor ezt a vallomást hallotta, ennek a tanúnak a jelenlétében.

- Folytassa! - szólt Vilmos hidegen a kertészeti bizottság elnökéhez.

- Ó, uram - mondta Rosa, ahhoz fordulva, akit valódi bírójának tartott -, nagyon súlyos váddal illetem magam.

- Az igaz - mondotta Van Systems -, mert a leeuwensteeni államfoglyokkal senki sem érintkezhetik.

- Fájdalom, uram.

- És azok után, amiket mond, úgy látszik, hogy mint a börtönfelügyelő leánya, visszaélt a helyzetével, s összeköttetésben volt a fogollyal, ápolta a virágait.

- Igenis, uram - vallotta Rosa, a végsőkéig keseredve -, sőt kénytelen vagyok bevallani, hogy mindennap találkoztam vele.

- Boldogtalan! - kiáltotta Van Systens.

A herceg fölemelte a fejét, és alaposan szemügyre vette a rémült Rosát és a sápadt elnököt.

- Ez - szólt éles és határozott hangon - nem tartozik a kertészeti társaság tagjaira; ők csak a fekete tulipánról ítélik, és politikai bűnökről nincs tudomásuk. Folytassa, leányzó, folytassa.

Van Systens ékesszóló pillantással mondott köszönetet a tulipánok nevében a kertészeti társaság új tagjának.

Rosát megnyugtatta az ismeretlen úr bátorítása, elmondott tehát mindent, ami három hónap alatt történt, amit ő művelt, és amit szenvedett. Beszélt Gryphus durvaságáról, arról, hogy széjjeltaposta az első tulipánhagymát, hogy mennyire fájt ez a fogolynak, milyen elővigyázatosan kellett eljárnia, hogy a második sarjhagymával célt érhesse, milyen türelmes volt a fogoly, mit szenvedett a válás napjai alatt; hogyan akart éhen halni, amikor nem kapott hírt a tulipánjáról, mennyire örült, amikor megint összebékültek, s hogy kétségbeestek mind a ketten, amikor látták, hogy tulipánjukat egy órával a kinyílás után ellopták.

Hangját, ahogyan mindezt elbeszélte, áthatotta az igazság és ha ez látszólag közömbösen hagyta is a herceget, viszont Van Systens úrra nem tévesztette el a hatását.

- De nemrég ismeri a foglyot, ugye? - kérdezte a herceg.

Rosa tágra nyitotta nagy szemét, és jól megnézte az ismeretlent, aki visszahúzódott a homályba, mintha csak kerülni akarta volna a leány tekintetét.

- Miért kérdi, uram? - kérdezte Rosa.

- Mert Gryphus börtönfelügyelő mindössze négy hónapja van a lányával együtt Leeuwensteenben.

- Ez igaz, uram.

- Hacsak nem azért kérte apja áthelyezését, hogy utánamehessen egy fogolynak, akit Hágából vittek Leeuwensteen várába.

- Uram... - pironkodott Rosa.

- Fejezze be - szólt Vilmos.

- Bevallom, hogy már Hágában ismertem a foglyot...

- Boldog fogoly - mosolyodott el Vilmos.

E pillanatban belépett a szobába a tiszt, akit Boxtelért küldtek, s jelentette a hercegnek, hogy Boxtel, tulipánostul, vele jött.

A HARMADIK SARJHAGYMA

Alig jelentette a tiszt Boxtel érkezését, amikor megnyílt a szalon ajtaja, s belépett rajta a tulipánkertész, két férfi kíséretében, akik egy ládikában a drága terhet hozták, és letették egy asztalra.

A herceg azon nyomban elhagyta a dolgozószobát, és átment a szalonba, megbámulta, némán, a fekete tulipánt, és szótlanul visszatért előbbi helyére, a homályos sarokba, ahová már az imént odatolt magának egy karosszéket.

Rosa lihegve, sápadozva, rémüldözve várta, mikor nézheti meg ő is a virágot.

Ekkor hallotta meg Boxtel hangját.

- Ő az! - kiáltott fel.

A herceg intett neki, hogy a nyitott ajtón keresztül nézzon be a szalonba.

- Az én tulipánom! - kiáltotta Rosa. - Az enyém, ráismerek. Ó, én szegény Corneliusom!

És megeredtek a könnyei.

A herceg fölkelt, az ajtóig ment, és egy pillanatra megállt a világosságban.

Rosa rászögezte a szemét. Most már egészen bizonyos volt benne, hogy nem először látja az idegent.

- Boxtel úr - mondta a herceg -, jöjjön be ide.

Boxtel sietve közeledett, és egyszer csak szemtől szemben állt Orániai Vilmossal.

- Őfensége! - kiáltott fel hátralépve.

- Őfensége! - ismételte Rosa döbbsen.

Erre a hangra, amely bal oldaláról jött, Boxtel megfordult, és megpillantotta Rosát.

Az irigy ember egész teste úgy összerázkódott e pillanatban, mintha áramütés érte volna.

- Aha! - mormogta magában a herceg. - Zavarba jött.

De Boxtel nagy erőfeszítéssel összeszedte magát, és a következő pillanatban már megint a régi volt.

- Boxtel úr - szólt Vilmos -, úgy látszik, ön megoldotta a fekete tulipán talányát.

- Igenis, fenség - felelte Boxtel olyan hangon, amelyből azért némi zavar csendült ki.

Igaz, hogy ez a kis zavar az izgalomból is eredhetett, amit a helytartó megpillantása keltett Boxtelban.

- De van itt egy fiatal lány - folytatta a herceg -, aki azt állítja, hogy ő is megoldotta a talányt.

Boxtel megvetően mosolygott, és vállat vont.

Vilmos kíváncsian érdeklődve nézte minden legcsekélyebb mozdulatát.

- Így hát nem ismeri ezt a leányt? - kérdezte a herceg.

- Nem ismerem, fenség.

- És maga, leányzó, maga sem ismeri Boxtel urat?

- Nem. Boxtel urat nem ismerem, de ismerem Jacob Gisels urat.

- Mit akar ezzel mondani?
- Csak azt, hogy Leeuwensteenben Izaak Boxtel úr Jacob Giselsnek nevezte magát.
- Mit szól ehhez, Boxtel úr?
- Azt mondom fenség, hogy ez a leány hazudik.
- Tagadja tehát, hogy valaha is járt Leewensteenben?

Boxtel habozott; a herceg parancsolóan fürkésző, szilárd tekintete előtt nem mert hazudni.

- Nem tagadom, fenség, hogy voltam Leeuwensteenben, de tagadom, hogy elloptam a tulipánt.
- Ellopta, mégpedig a szobámból! - kiáltotta Rosa felháborodva.
- Tagadom!

- Hallja-e, azt is tagadja, hogy utánam lopózott a kertbe aznap, amikor elkészítettem a virágágyat, és el kellett volna ültetnem? Tagadja, hogy utánam jött a kertbe aznap, amikor úgy tettem, mintha el akarnám ültetni? Tagadja, hogy akkor este, miután kimentem a kertből, nekiesett a virágágnak, s kereste benne a hagymát? Tagadja, hogy a kezével föltúrta az egész földet, de hiába, mert Istennek hála, az egész csak csselfogás volt, hogy a valódi szándékát kiismerjük? Meri tagadni?

Boxtel jobbnak látta, ha az egész kérdéssorozatot elengedi a füle mellett. Nem bocsátkozott vitába Rosával, hanem egyenesen a herceghez fordult.

- Fenséges uram, én már húsz esztendeje nevelek tulipánt Dordrechtben, s e téren némi hírnévre is szert tettem; az egyik keresztezésem illusztris néven szerepel a kertészeti katalógusban. Tudniillik a portugál király öfelségének ajánlottam. E dologban pedig az igazság a következő: ez a leányzó tudta, hogy rátaláltam a fekete tulipánra, és összejátszva a szeretőjével, aki Leeuwensteen várában raboskodik, elhatározta, hogy a tönkremenetelem árán is megfoszt a százezer forintos díjtól, amelyet, mint remélem, fenséged igazságszeretete nekem fog odaítélni.

- Ó! - kiáltott fel Rosa, a haragtól égve.
- Csönd! - intette rendre a herceg, majd ismét Boxtelhez fordult.
- És ki az a fogoly, aki maga szerint a szeretője ennek a leányzónak?

Rosát ájulás környékezte, hiszen a herceg veszedelmes bűnösnek ismerte a foglyot.

Boxtelnek ellenben nagyon is kapóra jött a kérdés.

- Hogy ki az a fogoly? - ismételte.
- Igen, kicsoda?
- Az a fogoly, fenség, olyan ember, akinek már a neve is bizonyítja fenséged előtt, hogy semmi bizalmat nem érdemel. Az a fogoly politikai bűnös, egyszer már halálra is ítélték.
- Mi a neve?

Rosa kétségbeesve temette arcát a két kezébe.

- Cornelius van Baerle - mondta Boxtel -, és tulajdon keresztfia annak a gaz Cornelius de Wittnek.

A herceg megrezzent. Nyugodt szeme lángot lövellt, mozdulatlan arcára megint kiült a jeges dermedtség.

Odalépett Rosához, s intett neki, hogy vegye le a kezét az arcáról.

Rosa engedelmeskedett, mint aki nem lát, de mégis szót fogad egy delejes erőnek.

- Tehát azért kérte apja áthelyezését, hogy utánamehessen annak az embernek?

Rosa lehajtotta a fejét, és szinte megsemmisülve rebegte:

- Igen, fenség.

- Folytassa - mondta a herceg Boxtelnak.

- Nincs több mondanivalóm, fenség - felelte Boxtel. - Fenséged mindent tud. Még csak egyet, amit el sem akartam mondani, nehogy ez a lány kénytelen legyen pirulni hálátlansága miatt. Leeuwensteenbe én üzleti ügyek miatt mentem, megismerkedtem ott az öreg Gryphusszal, beleszerettem a lányába, feleségül kértem, és minthogy nem vagyok gazdag, elég oktan módon elárultam, hogy esetleg százezer forintot nyerek, és hogy ezt a reménységemet igazoljam, megmutattam neki a fekete tulipánt. És ekkor mint a szeretője annak idején Dordrechtben, aki úgy tett, mintha tulipánokat nevelne, hogy elhárítsa a gyanút politikai üzelmeiről - mind a ketten összeesküdtek a megrontásomra. A virág kinyílása előtti estén ez a lány ellopta a tulipánomat, s elrejtette a szobájában, ahonnan szerencsére visszaszereztem, éppen abban a pillanatban, amikor merészségében útnak indította a hírnököt, megjelenteni a kertészeti társaság tagjainak, hogy rátalált a nagy fekete tulipánra; de a kisasszonyt azért mindez nem ejtette zavarba. Azt a pár órát, amíg a tulipán az ő szobájában volt, nyilván jól fölhasználta, megmutatva néhány embernek, akiket mint tanúkat fölvonultathat. Szerencsére fenséged már tisztán látja e cselszövő teremtetést és tanúit.

- Istenem, Istenem! A gyalázatos! - zokogta Rosa, s könnyek között a helytartó lábához borult, aki, ha bűnösnek tartotta is, megszánta a rettegő és vergődő lányt.

- Rosszul cselekedett, leányzó - mondta a herceg -, a szeretője bűnhődni fog, amiért ilyen rossz tanácsokkal látta el. Maga még nagyon fiatal, az arca becsületes, és én szeretném hinni, hogy nem maga a bűnös, hanem ő.

- Fenség! Fenség! - kiáltotta Rosa. - Cornelius nem bűnös.

Vilmos türelmetlen mozdulatot tett.

- Nem bűnös abban, hogy magát a tanácsaival rossz útra vitte. Ezt akarta mondani, ugye?

- Azt akarom mondani, fenség, hogy Cornelius éppúgy kevésbé bűnös abban, amivel most vádolják, mint abban, amivel először vádolták.

- Először! Hát tudja maga, hogy mivel vádolták először? Tudja, hogy mi volt a bűne, és hogy az be is bizonyult? Hogy bűntársa volt Cornelius de Wittnek, magánál rejtegetve a főminiszter és Louvois márki levelezését?

- Fenség, Cornelius nem tudta, hogy ennek a levelezésnek a letéteményese; Istenem, énnekem megmondta volna. Hát lehetne előttem titka az ő kristálytisztá szívének? Nem, nem, fenség, ismétlem, még ha fenséged haragját vonom is magamra, Cornelius az egyik dologban éppoly kevésbé bűnös, mint a másokban. Ó, ha ismerné az én Corneliusomat, nagyméltóságú uram!

- Ő is Witt-fajta! - kiáltott Boxtel. - A fenséges úr nagyon is jól ismeri, hiszen egyszer már megkegyelmezett az életének.

- Csend! - intette le őket a herceg. - Mondtam már, hogy az államügyek nem tartoznak a haarlemi kertészeti társaság hatáskörébe.

Aztán a szemöldökét ráncolva hozzátette:

- Ami a tulipánt illeti, Boxel úr, legyen nyugodt, igazságot fogunk tenni.

Boxel örvendező szívvel hajolt meg, és fogadta az elnök szerencsekívánatait.

- Maga, ifjú leány - folytatta Orániai Vilmos -, kis híján elkövetett egy bűnt, de nem büntetem meg érte, lakoljon az igazi bűnös mindkettőjükért. Aki az ő nevét viseli, az lehet összeesküvő, lehet áruló, de lopnia nem szabad.

- Lopni! - kiáltotta Rosa. - Lopni! Hogy Cornelius tolvaj! Ó, fenség, gondolja meg, mit mond! Hiszen Cornelius meghalna, ha ezt hallaná, hiszen fenséged szavai biztosabban megölnék, mint a hóhér bárdja Buitenhofban. Ha lopásról szó lehet, fenség, esküszöm, csak ez az ember követte el.

- Bizonyítsa be - mondta Boxel hidegen.

- Nos hát, Isten segítségével bebizonyítom - válaszolta eltökélten a fríz lány. Aztán Boxel felé fordult:

- A tulipán tehát a magáé?

- Az enyém.

- És hány sarjthagymája volt?

Boxel egy pillanatig habozott, de aztán belátta, hogy a fiatal leány nem tette volna fel a kérdést, ha csak az általa is számon tartott sarjthagymákról volna szó.

- Három - felelte Boxel.

- S mi lett ebből a három sarjthagymából? - kérdezte Rosa.

- Hogy mi lett belőlük? Az egyik terméketlen maradt, a másiktól lett a fekete tulipán...

- És a harmadik?

- A harmadik?

- Igen, hol a harmadik?

- A harmadik nálam van - mondta Boxel, nagyon megzavarodva.

- Magánál, de hol? Leeuwensteenben vagy Dordrechtben?

- Dordrechtben - felelte Boxel.

- Hazudik! - kiáltotta Rosa. - Fenség - tette hozzá a herceg felé fordulva -, majd én elmondom a három sarjthagyma igazi történetét. Az első széjjeltaposta az apám a fogoly cellájában, és ez azt nagyon jól tudja, mert azt remélte, hogy megkaparinthatja, és amikor látta, hogy a reménye füstbe ment, csaknem összeveszett az apámmal, aki megfosztotta őt a drága kincstől. A másodikat én ápoltam, abból lett a fekete tulipán, és a harmadik, az utolsó - avval kivette a kebléből -, a harmadik itt van, ebben a papirosban, ebben volt a másik kettő is, amikor Cornelius van Baerle mindhárom sarjthagymát nekem adta, mielőtt a verpadra vitték volna, íme, fenség, tessék.

És Rosa kibontotta a papirost, és átnyújtotta a tulipánthagymát a hercegnek, aki átvette és gondosan megnézte.

- De, fenséges uram, nem lophatta-e el ez a lány a sarjthagymát éppen úgy, mint a tulipánt? - dadogta Boxel, megrémülve attól, hogy milyen figyelmesen vizsgálja a herceg a tulipánthagymát, de főképp, hogy milyen figyelmesen olvassa Rosa azt a papirost, amely a kezében maradt, s amelyen, úgy látszik, néhány sor írás volt.

Egyszerre a lány szeme kigyúlt, lelkenedezve beleolvasott újra a rejtélyes írásba, felsikoltott, s átnyújtotta a hercegnek.

- Olvassa, fenség, az ég nevében kérem, olvassa el!

Vilmos átadta a harmadik tulipánhagymát az elnöknek, átvette a papirost Rosától, és olvasni kezdte.

Alig vetett rá egy pillantást, Vilmos megtántorodott, a keze remegni kezdett, mintha el akarta volna ejteni a papirost, tekintetében fájdalom és részvét döbbenetes kifejezése tükröződött.

A Rosa kezéből átvett papír a bibliának az a kiszakított lapja volt, amit Cornelius de Witt Craekével, fivérének hírnökével küldött Dordrechtbe, s melyben arra kérte Cornelius, hogy égesse el a főminiszternek Louvois-val váltott leveleit.

Az olvasó még emlékezhetik rá, mit tartalmazott a kérés:

„Édes Keresztfiam!

Égesd el a csomagot, amit rád bízam; meg se nézzed, ki se nyissad, csak égesd el, hogy ne is tudd, mi van benne, az ilyen természetű titkok megölik azt, aki az őrzésüket vállalja. Égesd el, ezáltal megmented Jant és Cornelius.

Isten veled, tarts meg szeretettedben.

1672. augusztus 20.

Cornelius de Witt”

Ez a levél pedig bizonyította Van Baerle ártatlanságát, de egyúttal azt is hogy a tulipánnak ő az igazi gazdája.

Rosa és a helytartó összenézett.

Rosa tekintetében ez volt: no látja!

A helytartó tekintete pedig ennyit mondott: hallgasson és várjon!

A herceg homlokáról hideg verejték gördült le az arcára. Letörölte, lassan összehajtogatta a papírt; gondolataival együtt tekintete is elmerült abban a feneketlen mélységben, amelynek neve megbánás és szégyenkezés.

Kis idő múltán erőt vett magán, fölemelte fejét, és így szólt:

- Mehet, Boxtel úr, igazságot teszek, ahogy megígértem. - Aztán az elnökhöz fordult: - Kedves Van Systems úr, kérem, tartsa magánál a leányzót és a tulipánt. Isten önnel.

Mindenki meghajolt, és a herceg a sokaság ujjongó és zajos éljenzése közepette elhagyta a házat.

Boxtel meglehetősen nyugtalanul tért vissza a Fehér Hattyúba. Nyugtalanította az a papírlap, amelyet Rosa átadott Vilmosnak, s amelyet az olyan gondosan elolvasott, összehajtogatott és zsebre tett.

Rosa odalépett a tulipánhoz, áhítatosan megcsókolta a levelét, és magát Isten kegyelmére bízva, felsóhajtott:

- Én Istenem! Tudtad-e te magad is, hogy mi végett tanított meg engem olvasni az én jó Corneliusom?

Igen, a Jóisten tudta, mert ő az, aki érdemük szerint jutalmazza és bünteti az embereket.

A VIRÁGOK ÉNEKE

Mialatt az imént elbeszélte események végbementek, a boldogtalan Van Baerle - a leeuwensteeni várfogságban magára hagyva - elszenvedte Gryphus bosszúját, mindent, amit csak egy fogoly szenvedhet: a porkolábja föltette magában, hogy a hóhéra lesz.

Minthogy Gryphus sem Rosáról, sem pedig Jacobról nem hallott semmi hírt, szentül hitte, hogy a történetek az ördög mesterkedései, Cornelius van Baerle doktor pedig az ördög küldötte a földön.

Minélfogva egy szép reggelen, harmadnapra Rosa és Jacob eltűnése után Leeuwensteenből, ezen a szép reggelen Gryphus még sokkal dühösebben ment föl Cornelius szobájába, mint máskor.

Cornelius éppen kikönyökölt az ablakon, két kezébe hajtva a fejét, tekintete a ködös horizontot járta, ahol a dordrechi malmok nagy szárnyai forogtak, és mohón szívta a friss levegőt, hogy a könnyei meg ne eredjenek, és a filozófiája el ne párologjon.

A galambok ott voltak, de a remény elszállt, a jövő nem intett feléje.

Mert jaj! Rosát nyilván hét lakat alatt őrzik, és nem jöhet fel többé. Vajon írhat-e legalább, és ha ír, eljuttathatja-e hozzá a leveleit?

De nem. Előző este és két nappal azelőtt rettentő dühöt és rosszindulatot látott a vén Gryphus szemében, látszott rajta, hogy egy pillanatra sem hagyja Rosát őrízetlenül, meg aztán Rosának a fogságon és a váláson kívül talán még sokkal nagyobb kínokat is el kell szenvednie. Nem úgy áll-e bosszút ez a durva, nagyszájú, részeges ember, mint a görög tragédiákban az apák? És amikor a fenyőpálka a fejébe száll, nem erősebb-e a karja, amelyet Cornelius nagyon is jól meggyógyított, mint két kar meg egy furkósbot együttléve?

A gondolat, hogy Rosát netán verik is, a végsőkig elkésérítette Cornelium.

Ilyenkor érezte, hogy milyen fölösleges, milyen tehetetlen, milyen semmi ő a világon. Azon töprengett, hogy Isten csakugyan igazságos-e, ha ennyi bajt zúdít két ártatlan teremtményre. Ilyen pillanatokban határozottan kételkedett. A szerencsétlenség nem teszi az embert hívővé.

Van Baerle erősen föltette magában, hogy írni fog Rosának. De hol lehet Rosa?

Megfordult a fejében az is, hogy ír Hágába, és megelőzi Gryphust, aki minden bizonnyal feljeleníti, hogy új viharokat csódítsen a nyakába.

De mivel írjon? Gryphus elvette az íróját meg a papírját. És ha volna is tolla meg papírja, Gryphus nem közvetítené a levelét.

Cornelius újra meg újra átgondolta azokat a szegényes fogásokat, amelyekkel a foglyok ki szokták játszani őreiket.

Még az is eszébe jutott, hogy megszökik, amire sohasem gondolt, amíg naponta láthatta Rosát. De minél többet foglalkozott e gondolattal, annál lehetetlenebbnek látta a szökést. Azok közé a finom lelkű emberek közé tartozott, akik irtóznak mindentől, ami közönséges, és elszalasztják a legjobb alkalmakat, mert nem tudnak rálépni a közönséges útra, a középsterű emberek széles országújtára, amely mindenüvé elviszi őket.

„Hogyan is szökhethék meg Leeuwensteenből - tépelődött Cornelius -, ahonnan Grotius megszökött hajdanán? Az ő szökése óta a legkülönbözőbb óvintézkedéseket foganatosították. Nem őriznek-e minden ablakot? Nincsenek-e kettős vagy hármás ajtók? Nem sokkal éberebbek-e az őrszemek?

Azután meg, leszámítva a jól őrzött ablakokat, a dupla ajtókat, az éberebb őrszemeket, nincs-e egy csalhatatlan árgusom, aki annyival is veszedelmesebb, mert a gyűlölet szemével figyel? Nincs-e itt Gryphus?

Van aztán még egy körülmény, ez pedig végképp megbénít: Rosa távolléte. Ha tíz évet töltenék is azzal, hogy reszelőt készítek a vasrostély szétfűrészelésére, köteleket fonok, amelyeken lebocsátkozom, vagy szárnyakat ragasztok a vállamra, s kirepülök, mint Daidaloszl!... Hiába, nincs szerencsém... A ráspoly kicsorbulna, a kötél elszakadna, a szárnyak elolvadnának a napban. Még csak nem is zúznám agyon magamat. Fölszednének, mint félkezű, béna, földön csúszó nyomorékot. Betennének a hágai múzeumba Hallgatag Vilmos véres zubbonya és a Staverenben talált tengeri nő közé, s egész vállalkozásomnak nem volna egyéb eredménye, mint hogy engem is Hollandia ritkaságai között mutogatnának.

De nem, egy szép napon Gryphus majd elkövet ellenem valami gázságot. Amióta elvesztettem boldogságomat: Rosát, s főképpen amióta elvesztettem a tulipánjaimat, nagyon hamar veszítem el a türelmemet. Bizonyosra vehető, hogy Gryphus előbb-utóbb olyat tesz, ami a legnagyobb mértékben sérti hiúságomat vagy szerelmemet, vagy veszélyeztetni személyes biztonságomat. Mióta börtönben ülök, valami különös, izgága, elviselhetetlen erő bizsereg bennem. Viszket a tenyerem, ütni szeretnék, birkózni volna kedvem, és érthetetlen módon verekedni vágyom. Legszívesebben torkon ragadnám és megfojtanám a vén gazembert.”

Az utolsó szavaknál Cornelius összeszorított ajakkal és kimeredt szemmel szünetet tartott.

Szüntelenül egy gondolat motoszkált a fejében:

„Ha Gryphust megfojtom, miért ne vehetném el tőle a kulcsait? Miért ne mehetnék le a lépcsőn úgy, mintha a legderekkabb dolgot vittem volna véghez? Miért ne kereshetném fel Rosát a szobájában? Miért ne magyarázhatnám meg neki, hogy mi történt, s miért ne ugorhatnám ki az ablakából vele együtt a Waalba?

Tudok én úszni kettőnk helyett is, ha kell.

Rosa! Ó, Istenem, hiszen Gryphus az apja! Akárhogy szeret is engem, nem fog belenyugodni, hogy megfojtottam az apját, ha mégoly durva, mégoly gonosz ember volt is az öreg. Vitatkozni fogunk, és míg mi agyondisputáljuk a dolgot, megérkezik az egyik börtönőr vagy porkolábsegéd, aki rátalált a még talán hörgő vagy már kiszenvedett Gryphusra, és a vállamra teszi a kezét. Akkor pedig viszontláthatom újra a Buitenhofot meg annak az utálatos kardnak a villanását, amely ezúttal nem fog félúton megállni, hanem megismerkedik a nyakammal. Nem, Cornelius barátom, szó se legyen erről, ez rossz módszer!”

De hát akkor mihez fogjon, és hogy leljen rá Rosára?

Így tépelődött Cornelius három nappal a gyászos jelenet után, amelynek során Rosa elvált apjától, éppen abban a pillanatban is, amikor az ablakban könyökölt.

És ebben a pillanatban lépett be hozzá Gryphus.

Nagy furkósbotot szorongatott, szeméből ártó szándék villogott, gonosz mosoly vonaglott az ajkán, kihívóan himbálta a testét, és szóval megjelenéséből csak úgy áradt a rosszindulat.

Corneliust, mint láttuk, teljesen összetörte a kényszerű béketűrés, még ha a bölcs megfontolás meggyőződésé formálta is a kényszerűséget, amelynek szükséges volta már meggyőződésé szilárdult benne. Cornelius hallotta, hogy Gryphus belép, kitalálta, hogy ő az, de még csak meg sem fordult.

Úgyis tudta, hogy Rosa nincs ott mellette. Semmi sem dühíti annyira a haragos embert, mint ha az, akire mérges, közönyösen fogadja.

Ha már költségbe verte magát az ember, fut a pénze után.

Ha már a fejébe szállt a vére, ha már szédeleg a haragtól, legyen meg legalább az az elégtétele, hogy kitörhet, különben semmit sem ér az egész.

Vesztett kedvében minden valamirevaló gazember szeretne akkorát ütni valakin, hogy arról kolduljon.

Mikor tehát Gryphus látta, hogy Cornelius meg se mozdul, erőteljesen rászólt:

- Hm! Hm!

Cornelius a virágok énekét dudorászta, szomorú, de nagyon bájos dalt:

*Titkos tűz lányai vagyunk,
a tűzé, mely kering a föld ezer erében;
anyánk a hajnal és anyánk a gyöngye harmat,
anyánk a levegő,
anyánk a tiszta víz;
de főként az ég lányai vagyunk.*

A dal nyugodt, kedves melódiája fokozta csöndes szomorúságát, viszont elkeserítette Gryphust.

Furkósbotjával rávert a padlóra, és kiabált hozzá:

- Hej, énekes barátom, magához szóltam, nem hallja?

Cornelius megfordult:

- Jó napot!

És megint énekelni kezdett:

*Hiszen az ég a mi hazánk,
igaz hazánk, mert tőle származik a lelkünk,
mert hozzá tér vissza a lelkünk,
a lelkünk, vagyis illatunk.*

- Ó, te átkozott boszorkánymester, úgy látom, csúfolódsz! - kiáltott rá Gryphus.

Cornelius folytatta:

*Mocskol s megöl minket szerelmével az ember.
A földhöz csak vékony fonál kötöz.
ez a mi gyökerünk, vagyis az életünk.
Mégis tiszta erőnkől nyújtódzunk az ég felé.*

Gryphus közelebb lépett a fogolyhoz.

- Hát nem látod, hogy kezemben az eszköz, amivel észre téríthetlek, hogy bevalld a bűneidet?

- Megbolondult, kedves Gryphus mester? - kérdezte Cornelius megfordulva.

És amint ezt kimondta, megpillantotta a börtönfelügyelő földúlt arcát, szikrázó szemét, habzó száját.

- Mi az ördög! - tette hozzá. - Úgy látszik, több, mint bolond: megveszett!

Gryphus összevissza hadonászott a furkósbottal.

Van Baerle keresztbe fonta a karját, és rezdületlen nyugalommal megállapította:

- Úgy látszik, Gryphus mester, maga fenyeget engem.

- Igen, igen, fenyegetlek! - kiáltotta a porkoláb.

- De mivel?

- Először is nézd meg, hogy mi van a kezemben.

- Ha jól látom, bot - mondta Cornelius nyugodtan -, mi több, furkósbot. De nem hinném, hogy azzal fenyeget.

- Nocsak! Szóval nem hiszed! És miért nem?

- Mert minden porkoláb, aki megüt egy rabot, kétféle büntetésnek vettetik alá; az elsőt a leeuwensteeni szabályzat kilencedik pontja rendeli ekképpen: „Elveszti hivatalát minden felügyelő, porkoláb vagy börtönőr, aki államfogolyra kezet emel.”

- Kezet! - ordította Gryphus magánkívül a dühtől. - De nem furkósbotot! Furkósbotról nem beszél a szabályzat.

- A második pedig - folytatta Cornelius -, a második nincsen ugyan benne a szabályzatban, de megtalálható az evangéliumban, és ez a második paragrafus így szól: „Ki fegyvert fog, fegyver által vész el. Ki bottal üt, bottal páholtatik el.”

Gryphus, akit Cornelius nyugodt és kenetes hangja teljesen kihozott a sodrából, megsuhintotta a füttyköst, de mihelyt fölemelte, Cornelius nekiugrott, kitépte a kezéből, és a hóna alá dugta.

Gryphus üvöltött dühében.

- Így, így, jóember - mondta Cornelius -, miért tenné ki magát annak, hogy elveszítse a hivatalát?

- Ó, te boszorkánymester, majd ellátom én másképp a bajodat, várj csak! - ordította Gryphus.

- Sok szerencsét!

- Látod, hogy üres kézzel jöttem?

- Igen, látom, mégpedig örömmel látom.

- Pedig nem szoktam reggelenként üres kézzel feljönni.

- Igaz, hogyne, rendszerint a világ legrosszabb levesét vagy legrosszabb reggelijét szokta fölhozni. Csakhogy azzal hiába akar büntetni engem; én csak kenyeret eszem, és minél rosszabb a kenyér a te gusztusod szerint, Gryphus, annál jobban ízlik nekem.

- Annál jobban ízlik neked?

- Bizony.

- És miért?

- Ó, egyszerű okból.

- Mondd meg, mi az?

- Szívesen. Tudom, te azt hiszed, hogy gyötörsz engem, ha rossz kenyeret adsz.
- Nem is azért adok rossz kenyeret, te zshivány, hogy örömet szerezzek neked.
- Nos hát én, aki boszorkánymester vagyok, mint tudod, a te rossz kenyeredet kitűnő kenyérre változtatom, és jobban ízlik nekem a kalácsnál is, ami kétszeresen is örömömre szolgál, először, mert ízletes ételt eszem, és másodszor, mert téged mérhetetlenül dühítelek vele.

Gryphus hörgött mérgében.

- Tehát bevallod, hogy boszorkánymester vagy?
- Patvarba is, hát persze hogy az vagyok! Nem beszélek róla mindenki füle hallatára, mert még engem is a máglyán égetnek meg, mint Gaufredyt vagy Urbain Grandier-t; de négyszemközt igazán nyugodtan elmondhatom.
- Jó, jó, jó - felelte Gryphus -, lehet, hogy a boszorkánymester fehér kenyérré tudja változtatni a fekete kenyeret, de vajon nem hal-e éhen a boszorkánymester is, ha nem kap semmiféle kenyeret?
- Micsoda? - kérdezte Cornelius.
- Hát majd nem hozok neked semmiféle kenyeret, és meglátjuk az eredményt egy hét múlva.

Cornelius elsápadt.

- Ezt pedig máris elkezdem - folytatta Gryphus. - Ha olyan ügyes boszorkánymester vagy, tessék, változtasd át kenyérre a bútoraidat; ami engem illet, én mindennap megtakarítok tizenyolc sou-t, amit a te élelmezésedre kapok.
- De hiszen ez gyilkosság! - kiáltott fel Cornelius, aki az első pillanatban igen érthető módon megrémült, amikor ezt a rettentő halálnemet helyezték neki kilátásba.
- Ugyan! - folytatta Gryphus csúfondáros hangon. - Hiszen te boszorkánymester vagy, hát semmiképp nem fogsz meghalni.

Cornelius megint nevető arcot vágott, és vállat vont:

- Nem láttad, hogyan csödítettem ide a dordrehti galambokat?
- Hát aztán?
- Hát aztán? A sült galamb igen kitűnő pecsenye; és azt hiszem, hogy nem halhat az ember éhen, ha mindennap elfogyaszt egy galambot.
- Hát a tűz? - kérdezte Gryphus.
- A tűz! Hiszen tudod, hogy az ördöggel cimborálok! Azt hiszed, hogy az ördög nem ad majd nekem tüzet, amikor a tűz az ő igazi eleme?
- A legerősebb ember sem tud mindennap galambhúst enni. Voltak már ilyen fogadások, s akik fogadtak, végül mindig visszaléptek.
- No jó! - mondta Cornelius. - Ha majd ráunok a galambpecsenyére, fölszippantom a Waalból meg a Maasból a halakat.

Gryphus nagy szemeket meresztett.

- Meglehetősen szeretem a halat - folytatta Cornelius -, és te sohasem adsz nekem halat! No jó, minthogy te engem éhen akarsz veszejteni, hát én megmutatom neked, hogy hallal is kárpótolhatom magam.

Gryphust dühében és ijedtében ájulás környékezte.

Aztán gondolt egyet:

- Minthogy rákényszerítesz, hát így is jó - mondta. Belenyúlt a zsebébe, kihúzott egy kést, és kinyitotta.

- Hohó! Késsel jössz nekem! - kiáltott Cornelius, és maga elé tartva a furkósbotot, védelmi állásba helyezkedett.

**AMELYBEN VAN BAERLE,
MIELŐTT ELHAGYNÁ LEEUWENSTEEN VÁRÁT,
LESZÁMOL GRYPHUSSZAL**

Egy pillanatig farkasszemet néztek egymással, Gryphus támadóan, Van Baerle pedig védekezve.

Minthogy azonban a hadihelyzet a végtelenségig elhúzódhatott volna, Cornelius tudni akarta, mit jelent ellenfelének ez az újabb kitörése, hát megkérdezte:

- Mondja, mit akar tőlem?

- Majd mindjárt megmondom, hogy mit akarok - felelte Gryphus. - Azt akarom, hogy add vissza Rosát, a lányomat.

- A lányát? - kiáltott fel Cornelius.

- Igen, Rosát, Rosát, akit ördögi mesterkedéseiddel megszöktettél a várból. Megmondod-e végre, hol van?

És Gryphus magatartása egyre fenyegetőbbé vált.

- Rosa nincs Leeuwensteenben? - kiáltott Cornelius.

- Jól tudod te azt. Még egyszer és utoljára: visszaadod-e a lányomat?

- Értem - mondotta Cornelius -, kelepcebe akarsz csalni.

- Utoljára kérdem, megmondod-e, hol a lányom?

- Eh, találd ki, gazember, ha nem tudod.

- Várj csak, várj csak - dörögte Gryphus sápadtan, reszkető ajakkal, és az elméje közel volt a megháborodáshoz. - Nem akarod megmondani? No, majd mindjárt kinyitom én a szádat.

Egy lépést tett Cornelius felé, és megvillogtatta előtte a kezében tartott kést.

- Látod ezt a kést? Több mint ötven fekete kakast vágtam le vele. Leölöm a gazdájukat is, az ördögöt, ahogy a kakasokat leöltem. Várj csak, várj csak!

- Hallod-e, te akasztófavirág, csakugyan meg akarsz gyilkolni?

- Csak a szívedet akarom felhasítani, hogy meglássam, hol rejtegeted a lányomat.

Ezekkel a szinte önkívületben ordított szavakkal Gryphus rávetette magát Corneliusra, akinek éppen annyi ideje volt, hogy az asztal mögé ugorjon, és kikerülje az első döfést.

Gryphus rettentő fenyegetőzések és szitkok között egyre hadonászott a nagy késsel.

Cornelius átlátta, hogy ha nincs is éppen Gryphus keze ügyében, a veszedelem nem hárult el felőle, Gryphus a nagy kést jól irányzott hajítással egyenesen a szívének röpítheti; nem is késelt hát egy pillanatig sem, s a furkósbottal, amit egy pillanatra sem tett le, nagyot vágott Gryphus kést szorongató kezére, és pontosan csuklón találta.

A kés a földre hullott, Cornelius pedig nyomban rátette a lábát.

Aztán, mivelhogy Gryphus acsarkodva birkózni készült, ami a furkósbot által okozott fájdalmat és a kétszeres lefegyverzés által okozott szégyent tekintve, igazán könyörtelen küzdelmet jelentett volna, Cornelius nagy dolgokra határozta el magát.

Börtönőrét valósággal hősie hidegvérrel elpáholta, jól kiszemelve, hogy hová sújtson le a hatalmas furkósbottal.

Gryphus hamarosan kegyelemért könyörgött.

De mielőtt még kegyelmet kért volna, ordította, ahogy a torkán kifért. Ordítását meghallották az összes várbeli alkalmazottak, s meg is mozdultak valamennyien. Két porkoláb, egy főfelügyelő, három-négy ór azonnal megjelent, és tetten érte Cornelius, ahogy a fűtkössel dolgozott, lábával a késen tapodva.

Amikor Cornelius látta, mennyi tanúja van az általa elkövetett vétségnek, akik az enyhítő körülményeket, ahogy manapság nevezik, nem ismerhették, már-már azt hitte, menthetetlenül el van veszve.

Igaz, hogy valóban minden jel ellene szólt.

Cornelius egy szempillantás alatt lefegyverezték, Gryphust körülvették, fölemelték, támogatták, és a tehetetlen dühében üvöltő porkoláb megszámlálhatta a vállán és a hátgerincén éktelenkedő kék foltokat, amik úgy megdagadtak, mint a hegy lejtőjén a kidudorodó halmok.

Megtartották a tárgyalást, fölvtették a jegyzőkönyvet, megállapítva, hogy a fogoly tettleges-ségre vetemedett a felügyelővel szemben; ezt a Gryphustól sugalmazott jegyzőkönyvet igazán nem vádolhatta senki lagymatagsággal; nem kevesebből volt benne szó, mint régóta előkészített gyilkossági kísérletről a porkoláb ellen, tehát előre megfontolt szándékkal történt nyílt lázadásról.

Amíg Cornelius ellen a jegyzőkönyvet megszerkesztették, az összevert és jajgató Gryphust, kinek jelenléte feleslegessé vált, hiszen minden felvilágosítást megadott már, két porkoláb lekísérte a börtönőri lakásba.

Közben az örök, akik így a markukba kerítették Cornelius, jólelkűen fölvilágosították a Leeuwensteen várában dívó gyakorlat és szokások felől, noha ezeket Cornelius ugyanolyan jól ismerte, mint ők, hiszen amikor idehozták Leeuwensteenbe, rögtön felolvasták előtte a szabályzatot, és a szabályzat egyes paragrafusai nagyon élénken bevésődtek az emlékezetébe.

Elmondták neki az örök azt is, hogyan alkalmazták a paragrafust egy Mathias nevezetű fogoly esetében, aki 1668-ban, vagyis öt évvel ezelőtt, szintén föllázadt, ez azonban semmiség volt ahhoz képest, amit Cornelius megengedett magának.

Az a Mathias nevezetű fogoly ugyanis nagyon forrónak találta a levest, és a felügyelő fejéhez vágta, aki a leforrázás következtében olyan kellemetlenül járt, hogy amikor letörölte az arcát, egyúttal egy darab bőrt is lehúzott róla.

Mathiast tizenkét órával később elvitték a szobájából, lekísérték a föld alatti tömlőcbe, ahol úgy lajstromozták, mint aki elhagyja Leeuwensteen várát.

Azután elvitték a vársétányra, ahonnan gyönyörű kilátás nyílik, amely majdnem tizenegy mérföldet fog be.

Ott aztán megkötözték a kezét.

Aztán bekötötték a szemét, és elmondtak három imádságot.

Azután fölszólították, hogy térdeljen le, és a leeuwensteeni örök, szám szerint tizenketten, az őrmester intésére, nagyon ügyesen, egy-egy puskagolyót röpítettek beléje.

Minélfogva Mathias rögtön meg is halt.

Cornelius figyelmesen hallgatta végig a kellemetlen históriát.

És miután végighallgatta, így szólt:

- Tehát tizenkét órán belül, ugye?

- Igen, sőt azt hiszem, hogy nem is telt bele tizenkét óra - válaszolta a mesélő.

- Köszönöm - felelte Cornelius.

Az őr még nem fejezte be a nyájas mosolyát, amellyel pontot tett az elbeszélés végére, amikor léptek zaja dongott végig a folyosón.

Sarkantyúpengés hangzott a kopott grádicson.

Az őrkök szétváltak, és utat nyitottak egy katonatisztnek.

Amikor a tiszt belépett Cornelius szobájába, az írnok még a jegyzőkönyvvél bíbelődött.

- Ez a 17-es szám? - kérdezte.

- Igenis, ezredes úr - felelte az altiszt.

- Akkor hát ez Cornelius van Baerle fogoly szobája.

- Igenis, ezredes úr.

- És hol a fogoly?

- Itt vagyok - felelte Cornelius, és minden bátorsága mellett is elsápadt egy kissé.

- Ön Cornelius van Baerle? - kérdezte az ezredes, és ezúttal magához a fogolyhoz fordult.

- Igen, ezredes úr.

- Akkor jöjjön velem.

- Ó, ó - mondta Cornelius, és szíve hevesen dobogott a halálfélelem első perceiben -, milyen sietve végzik a dolgukat Leeuwensteen várában, pedig ez a mamlasz azt mondta, csak tizenkét óra múlva jönnek értem.

- No? Mit mondtam? - kérdezte sűgva a beszédes őr a halálra szánt embertől.

- Hazudott!

- Hogyhogy?

- Tizenkét órai haladékot ígért nekem...

- Igaz! Csakhogy magához ideküldték őfensége hadsegédét, egyik legbizalmasabb emberét, Van Deken ezredes urat! Teringettét, a szegény Mathias nem részesítették ilyen nagy tiszteségben.

„Nyugalom, nyugalom - gondolta Cornelius, és úgy teleszította magát levegővel, ahogy csak bírta -, gyérünk, mutassuk meg ezeknek az embereknek, hogy egy polgár, Cornelius de Witt keresztfia, egyetlen arcrándulás nélkül elszenved ugyanannyi golyót, mint az a Mathias nevezetű fogoly.”

És büszkén elébe került az írnoknak, aki hivatalos ténykedésében megzavarva, megkockáztatott egy megjegyzést:

- Van Deken ezredes úr, még nem kész a jegyzőkönyv.

- Nem érdemes befejezni - válaszolta az ezredes.

- Értem! - felelte az írnok, és filozofikus nyugalommal becsomagolta iratait és tollat egy használt, piszkos mappába.

„Meg van írva - gondolta magában a szegény Cornelius -, hogy én ezen a világon se gyerekeknek, se virágnak, se könyvnek ne adhassam a nevemet, pedig azt mondják, hogy az Úristen e három dolog közül egyet mindenesetre megkíván minden valamirevaló embertől, kit ép testtel, ép lélekkel áldott meg.”

És fölemelt fővel, elszánt lélekkel követte az ezredest.

Cornelius számlálta a vársétányhoz vezető lépcsőfokokat, és sajnálta, hogy nem kérdezte meg az őrtől, hány grádicson kell lemenniök; a szolgálatkész, udvarias őr bizonyára nagyon szívesen megmondta volna.

Egész úton, amelyről Cornelius szentül hitte, hogy egyenesen a halálba visz, csakis attól rettegett, hogy látni fogja Gryphust, és nem fogja látni Rosát. Elképzelte Gryphus arcát, amint sugárzik az örömtől. És elképzelte, hogy milyen fájdalmasan vonaglana lányának arca.

Hogy fog ujjongani Gryphus az ő kivégzésén! Kegyetlen elégtétel a föltétlenül jogos cselekedetért: Cornelius úgy érezte, hogy lelkiismeretbeli kötelességét teljesíti.

De mi lesz, ha nem láthatja Rosát, ha úgy kell meghalnia, hogy meg se csókolhatja szegény lányt még egyszer, utoljára, ha utolsó istenhozzádot sem mondhat neki?

Mi lesz, ha úgy kell meghalnia, hogy hírt se hallhat a nagy fekete tulipánról, s ha odafönn fölébredve azt sem fogja tudni, melyik oldalára forduljon, hogy ráleljen?

Hogy el ne eredjenek a könnyei, a szegény tulipánkertész szívét valóban erősebb páncélnak kellett körülvennie még az *aes triplex*-nél¹⁹ is, amit Horatius tulajdonít annak a hajósnak, aki először járta meg a hírhedt akrokeraunumi szirteket.

Hiába tekintett Cornelius jobbra, hiába tekintett balra, úgy ért a vársétányra, hogy se Gryphust, se Rosát nem találta.

A kettő majdnem kiegyenlítődőtt.

A vársétányra érve, Cornelius félelem nélkül kereste szemével a kivégzéshez odarendelt öröket, s látott is vagy tizenkét katonát, amint ott álldogáltak és beszélgettek.

Ott álltak és beszélgettek, de sem haptákban, sem sorban nem álltak, és puska sem volt a kezükben.

Sőt, nem is annyira beszélgettek, mint inkább sugdolóztak egymás közt, és ez a komolytalan viselkedésük, Cornelius szerint, nem volt méltó az ünnepélyes alkalomhoz.

Egyszerre csak kijött a lakásból Gryphus, sántikálva, bicegve, mankóra támaszkodva. A gyűlöletnek még egy utolsó szikrája lobbant föl szürke, villámló macskaszemében. A legszörnyűbb szidalmakat fröcskölte szegény Cornelius fejére, úgyhogy az kénytelen volt a tiszthez fordulni:

- Uram, nem hinném, hogy helyénvaló, hogy ez az ember így sértegethet engem, kivált a jelen pillanatban.

- Ugyan már - felelte a tiszt nevetve -, az csak természetes, hogy haragszik magára a derék ember, úgy látszik, alaposan helybenhagyta.

- De, uram, az életemet védtem.

- Ugyan! - vonta meg a vállát az ezredes nyilvánvaló lekicsinyléssel. - Csak hadd beszéljen. Mit bántja az most már magát?

19 Háromszoros érc (latinul)

E feleletre hideg verejték ült ki Cornelius homlokára; kissé durva gúnynak érezte, kivált olyan tiszt részéről, akiről azt hallotta, hogy a herceg személye körül teljesít szolgálatot.

A szerencsétlen Cornelius belátta, hogy nincs mentség, nincsenek barátai, és beletörődött sorsába.

- Ám legyen - rebegte lehajtott fővel -, Krisztust sokkal durvábban bántalmazták, pedig bármily ártatlan vagyok is, hozzá nem hasonlíthatom magamat. Krisztus eltűrte volna, hogy a porkolábja megüsse, s nem ütötte volna vissza.

A tiszt, úgy látszott, előzékenyen kivárja a morfondírozás végét; Cornelius újra odafordult hozzá:

- Uram, megmondaná-e - kérdezte tőle -, hová megyünk?

A tiszt rámutatott egy négylovas hintóra, és ez élénken emlékeztetett arra a hintóra, amely már egyszer, hasonló körülmények között magára vont a Buitenhofban.

- Szálljon be, kérem - szólt az ezredes.

- Ó - sóhajtott Cornelius -, úgy látszik, engem nem részesítenek a vársétány tisztességében!

Elég hangosan ejtette ki e szavakat, mert a beszédes őr, aki a jelek szerint rokonszenvezett vele, meghallotta.

Kétségkívül kötelességének érezte, hogy új felvilágosításokkal szolgáljon Corneliusnak, mert közelebb lépett a kocsi ajtajához, és mialatt az ezredes a hintó hágcsóján állva utasításokat adott a kocsisnak, halkán odasúgta neki:

- Voltak már olyan halálraítéltek is, akiket hazavittek a szülővárosukba, és nagyobb példaadás okáért a saját portájuk előtt végeztek ki. Halálraítélte válogatja.

Cornelius egy biccentéssel megköszönte.

Magában meg ezt gondolta:

„Nohát, micsoda szerencse: egy ilyen derék fickó, el nem mulasztaná, hogy egy vigasztaló szót szóljon az embernek, mihelyt alkalma nyílik rá. Igazán lekötelez, barátom! Isten veletek.”

A hintó elrobogott.

- A gazember! A zsvány! - ordította Gryphus, és öklével fenyegette áldozatát, amiért kisiklott a kezéből. - S ha meggondolom, hogy elmegy, és nem adja vissza a lányomat!

„Ha Dordrechtbe visznek - gondolta Cornelius -, a házam előtt elmenet látni fogom, hogy szegény virággyaim nem mentek-e nagyon tönkre.”

AMELYBEN AZ OLVASÓ SEJTENI KEZDI, HOGY MIFÉLE BÜNTETÉST TARTOGATTAK CORNELIUS VAN BAERLE SZÁMÁRA

A hintó egész nap meg sem állt. Bal felől elhagyta Dordrechtet, végigrobogott Rotterdamon, elérte Delftet. Délután öt óráig legalább húsz mérföldet tettek meg.

Cornelius néhány kérdést intézett az ezredeshez, aki őre és egyúttal útitársa volt, de akár-milyen óvatosan fogalmazta is kérdéseit, nagy bánatára nem kapott rájuk feleletet.

Cornelius sajnálta, hogy nincs többé mellette az a szolgáltkész őr, aki kéretlenül is annyit beszélt.

Az bizonyosan éppoly aranyos részletekkel és pontos magyarázatokkal szolgált volna ennek a harmadik kalandnak a furcsa mivoltáról, mint az első kettőről.

Az éjszakát is a hintóban töltötték. Másnap hajnalban Cornelius már túl volt Leydenen, balra tőle az Északi-tenger, jobbra pedig a Haarlemi-tenger.

Három órával később beért Haarlembe.

Corneliusnak sejtelve sem volt róla, hogy mi történt időközben Haarlemben, s mi meg is hagyjuk őt ebben a tudatlanságban mindaddig, amíg csak az események ki nem ragadják belőle.

Az olvasóval viszont ezt nem tehetjük, mert az olvasónak joga van hozzá, hogy a hőst megelőzve is tájékozódhassék.

Jelen voltunk, amikor Orániai Vilmos Rosát és a tulipánt, mint két nővért és két árvát, Van Systens elnök gondjaira bízta.

Rosa egész estig nem kapott hírt a helytartótól.

Estefelé azonban egy tiszt érkezett Van Systenshez, és őfensége nevében felszólította Rosát, hogy jelenjék meg a városházán.

Bevezették a nagy tanácsterembe, s ott találta a herceget, éppen írás közben.

A herceg egyedül volt, s egy nagy fríz agár hevert a lábánál, merőn nézve a gazdáját, mintha csak a hű állat megpróbálta volna, ami senkinek sem sikerült: hogy olvasson Vilmos gondolataiban.

Vilmos írt még egy kis ideig, majd fölnézett, s látta, hogy Rosa az ajtónál álldogál.

- Jöjjön, kisasszony - mondta, és írt tovább.

Rosa néhány lépést tett az asztal felé.

- Fenség - mondotta, és megállt.

- Helyes - szólt a herceg. - Üljön le.

Rosa szót fogadott, mert a herceg ránézett. De mihelyt Vilmos megint az írása után látott, a lány szégyenlősen visszahúzódott.

A herceg bevégezte a levelét.

Ezalatt az agár odasompolygott Rosához, körülszaglászta, és a kezét nyalogatta.

- Hohó! - szólt Vilmos a kutyájához. - Látszik, hogy földidre akadtál. Ráismersz, ugye?

Azután Rosához fordult, fürkésző és mégis fátyolos tekintettel, és így szólt:

- Hát lássunk hozzá, leányom.

A herceg huszonhárom éves volt, Rosa tizennyolc vagy húsz; helyesebb lett volna azt mondania, hogy húgom.

- Leányom - szólt azon a különös parancsoló hangon, amely megfagyasztotta a vért mindenki-ben, aki közeledett hozzá -, most kettesben vagyunk, beszélgessünk.

Rosa minden tagjában reszketni kezdett, pedig a herceg arcán igazán nem fedezhetett fel mást, mint jóindulatot.

- Fenség! - dadogta.

- A maga apja Leeuwensteenben van?

- Igen, fenséges úr.

- Nem szereti?

- Legalábbis nem úgy, fenséges úr, ahogy egy leánynak illik az apját szeretnie.

- Hiba, hogy nem szereti az apját, gyermekem, de helyes, hogy nem hazudik a fejedelmének.

Rosa lesütötte a szemét.

- És miért nem szereti az apját?

- Mert rosszlelkű.

- Miben áll a rosszlelkűsége?

- Kínozza a foglyokat.

- Valamennyit?

- Valamennyit.

- De nem azért haragszik-e rá, mert egy bizonyos foglyot jobban kínoz?

- Az apám különös örömmel gyötri Van Baerle urat, aki...

- Aki a maga szeretője.

Rosa egy lépést hátrált.

- Akit szerettek, fenség! - mondotta büszkén.

- Régóta? - kérdezte a herceg.

- Aznap óta, hogy először láttam.

- És mikor látta először?

- Az után való napon, hogy Jan főminisztert és testvérét, Corneliust, oly szörnyű módon meggyilkolták.

A herceg összeszorította az ajkát, homloka ráncba futott, szempillája egy pillanatra lecsukódott, és eltakarta a tekintetét. Rövid hallgatás után így folytatta:

- De mire jó szeretni egy embert, aki börtönben fog élni, és börtönben fog meghalni?

- Arra jó, fenséges úr, hogy a börtönében könnyebb legyen az élete és a halála.

- És maga bele tudna törődni, hogy egy rab felesége legyen?

- A legboldogabb és a legbüszkébb teremtség volnék a világon, ha Van Baerle felesége lehetnék, de...

- De micsoda?

- Nem is merem kimondani, fenség.

- A hangja reményt fejez ki; mit remél?

Rosa Vilmosra emelte értelemről sugárzó, szép, tiszta szemét, s a zordon szív mélyére hatolva életre keltette vele a csaknem halálos álomba merült irgalmat.

- Ó, értem!

Rosa mosolyogva kulcsolta össze a kezét.

- Maga belém helyezi a reményét?

- Igen, fenség.

- Hm.

A herceg lepecsételte az imént írt levelet, és beszólította egyik tisztjét.

- Van Deken ezredes úr - mondta -, ezzel az üzenettel induljon Leeuwensteenbe. Olvassa el a parancsokat, amelyeket a kormányzónak adok, s hajtsa végre közülük, ami magára tartozik.

Az ezredes tisztelgett, és nemsokára hallani lehetett, mint a városháza boltozatos kapuja alól elvágat.

- Leányom - folytatta a herceg -, a tulipánünnep vasárnap van, vasárnap pedig holnapután. Tessék ötszáz forint, ékesítse fel magát vasárnapra; azt kívánom, hogy ünnepnap legyen ez a nap.

- És milyen ruhában kíván fenséged látni? - rebegte Rosa.

- A fríz menyasszonyok ruhájában - mondotta Vilmos -, nagyon csinos lesz benne.

HAARLEM

Haarlem, ahová három nappal ezelőtt megérkeztünk Rosával, s ahová most belépünk a fogollyal együtt, nagyon csinos város, jogos büszkeséggel hivatkozik rá, hogy Hollandia egyik legárnyasabb városa.

Amíg más városok azzal legyezgetik hiúságukat, hogy fegyvergyárakkal és hajógyárakkal, boltjaikkal és bazárjaikkal tündökölnék, Haarlem leghőbb becsvágya az volt, hogy az Egyesült Tartományok összes városai között neki legyenek a legszebb és a leglombosabb szilfái, a legmagasabb nyárfái, kivált pedig a legárnyékosabb sétányai, ahol a tölgyek, hársak és gesztenyefák hatalmas lombátrakat alkotnak.

Látva, hogy Leyden, a szomszéd város, a tudomány, Amszterdam, a királyi város pedig a kereskedelem városává fejlődött, Haarlem földművelő, azazhogy kertészeti várossá akart lenni.

Haarlem szélvédett, levegős és napfényes fekvése valóban olyan kilátásokat biztosíthatott a kertészetnek, aminőkkel a tengeri szelektől vagy az alföldi napfénytől átjárt városok nem rendelkeztek.

Ezért azután Haarlemben telepedtek le a szelíd lelkű emberek, akik szerették a földet és a gazdálkodást, amint a nyugtalan és lázongó lelkűek, akik utazni és üzérkedni szeretnek, Rotterdamt és Amszterdamt választották, s mint ahogy Hágába költözött minden politikus és minden világfi.

Mondtuk, hogy Leydent a tudósok hódították el.

Haarlem tehát a kedves és kellemes dolgokra adta magát: zenére, festészetre, gyümölcs-termesztésre, virágültetésre, ligetekre és virágágyakra.

Haarlem bolondja lett a virágoknak és a virágok között is a tulipánoknak.

Haarlem díjakat tűzött ki tulipánokra, és így látni való, hogy a lehető legtermészetesebb módon térünk rá arra a díjra, amelyet a város 1673. május tizenötödikén szándékozott átnyújtani a hibátlan és makulátlan nagy fekete tulipánért, ami százezer hollandi forintot jelentett a szerencsés felfedezőnek.

Haarlem tehát parádézott a maga különlegességével, Haarlem közhírré tette vonzódását a virágok iránt általában s a tulipán iránt különösen, olyan időben, amikor minden a háború és lázadás jegyében történt, Haarlemnek osztályrészül jutott az öröm, hogy láthatta felvirágozni eszményi törekvéseit, és osztályrészül jutott a tisztesség, hogy láthatta kivirágozni az eszményi tulipánt; az árnyas és a ragyogó, az erdős és a napfényes Haarlem ezért a díjkiosztást méltóképpen akarta megünnepelni, hogy örökké fennmaradjon az emberek emlékezetében.

Ehhez pedig annnyival is több joga volt, mert Hollandia az ünnepek hazája; soha lomhább természet nem vágyódott olyan mohón az ujjongás, éneklés meg tánc után, mint a Hét Tartományok derék republikánusai, ha mulatságról volt szó.

Meg kell csak nézni a két Teniers festményeit.

Az is bizonyos, hogy valamennyi ember között leginkább a lusták szeretik kifárasztani magukat, de nem ám munkával, hanem szórakozással.

Haarlem tehát hármaskörnek nézett elébe, mert három dolgot kellett egyszerre megünnepe-
pelnie: először azt, hogy megvan a fekete tulipán, másodszer azt, hogy Orániai Vilmos
herceg, mint vérbeli holland, részt vett az ünnepen. Végezetül a rendek becsületbeli ügynek
tartották megmutatni a franciáknak, hogy még olyan pusztító háború után is, amilyen az 1672-
i volt, szilárd talajon áll a Batáviai Köztársaság,²⁰ és a hajóágyúk dörgésére táncolni is lehet
rajta.

A haarlemi kertészeti társaság méltónak bizonyult önmagához, amikor százezer forintot
ajánlott meg egy tulipánhagymáért. A város sem akart elmaradni a társaság mögött, s ugyan-
ekkora összeget szavazott meg a városi képviselők rendelkezésére, a nagy nemzeti díj
kiosztásának megünneplésére.

Volt is tolongás, izgalom, lelkesedés a nép és a polgárok között a díjkiosztó ünnepség
vasárnapján, és nem lehetett nem csodálni - még a franciáknak sem, akik mindenütt és
mindenen gúnyosan mosolyognak - a derék hollandusok jellemét, akik éppoly szívesen
áldozták a pénzüket hadihajókra, amelyeknek az a rendeltetésük, hogy leverjék az ellenséget,
tehát megvédjék a nemzeti becsületet, mint arra, hogy megjutalmazzanak egy új virágot,
amelynek az a rendeltetése, hogy egy napig ragyogjon, és ezalatt elszórakoztassa a nőket, a
tudósokat és a kíváncsiakat.

A városi képviselők és a kertészeti társaság élén Van Systemen úr tündökölt, pompás öltözék-
ben.

A derék ember minden lehető elkövetett, hogy öltönyének szigorú és zordon pompájával
minél jobban hasonlítson kedvenc virágához, és Systemen úr dicsőségére sietve kijelentjük,
hogy ez teljes mértékben sikerült is neki.

Fényes, éjfékete bársony, ibolyaszín selyem, hozzá hófehéren vakító ing - ebből állt az elnök
úr öltözet. Szertartásosan lépkedett a bizottság élén, óriási bokrétát tartva a kezében, szakasz-
tott olyat, mint százhuszonegy évvel később, a Legfelsőbb Lény ünnepén, Robespierre.²¹

Csak hogy a derék elnök szavait nem tüzelte gyűlölet és becsvágy, mint a francia néptribunét,
mert ő a szívében is olyan ártatlan virágot hordozott, mint a kezében.

A bizottság után tarkán, mint a pázsit, illatosan, mint a tavasz, vonultak a város tudós
testületei, a hivatalnokok, a katonák, a nemesek és a gazdák.

A népnek még a Hét Tartományok republikánus uraságai között sem volt helye a menetben; a
nép csak sorfalat állhatott.

Különben az is igaz, hogy leginkább onnan láthat az ember - még hasznát is.

Ez a tömegek helye, amely várakozik; az államok filozófiája, hogy felvonultassa a diadalokat,
és megtudja, mit kell róluk mondani, néha azt is, hogy mit kell cselekedni.

De ezúttal nem Pompeius vagy Caesar diadalmenetéről volt szó, nem Mithridatész bukását
ünnepezték, nem is Gallia meghódítását. A menet olyan szelíd volt, mint egy juhnyáj átvonu-
lása idelelni a földön, olyan ártalmatlan, mint egy madárcsapat húzása odafenn a légtérben.

20 Ezt a nevet 1795-től, a francia forradalmi hadsereg megszállásától kezdve viselte - a regény cselek-
ményének időpontjában Egyesült Tartományok Köztársasága néven ismert - Hollandia, míg csak
1806-ban Napóleon át nem szervezte Holland Királysággá.

21 Robespierre, a francia forradalom vezető személyisége 1794. június 8-án, a Konvent által az ő
követelésére bevezetett forradalmi vallásgyakorlat, a Legfelsőbb Lény ünnepén valóságos virágerdő
közepette, virágcsokrot tartva vonult fel az ünneplő tömeggel. (Lásd Romain Rolland Robespierre
című drámáját.)

Haarlemnek nem voltak más triumfátorai, mint a kertészei. Imádván a virágokat, Haarlem istenítette a virágtermelőt.

Az illatot lehelő, békességet sugárzó menet közepén arannyal áttört fehér bársonnyal letakart alkalmatosságon hozták a fekete tulipánt. Négy ember vitte a tartórudakat, éppúgy váltották őket, mint annak idején Rómában azokat, akik Kübelé ősanyát vitték, amikor meghozták Etruriából, és harsonaszótól meg az egész nép rajongásától kísérve bevonult az örök városba.

Ez a tulipánbemutató egy műveletlen és ízlés nélküli nép hódolatát fejezte ki a nagy hírű és jámbor kiválóságok műveltsége és a jó ízlése iránt, akiknek vérét ugyanez a nép képes volt kiontani a Buitenhof sáros kövezetén, hogy utóbb azután a hollandi Pantheon legszebb márványkövére vésesse áldozatai nevét.

A megállapodás szerint bizonyára maga a hercegi helytartó fogja a százezer forintos díjat a nyertesnek átnyújtani, ami természetesen mindenkit érdekelt, s hogy talán beszédet is mond, ami különösen barátait és ellenségeit érdekelheti.

Valóban, a jó barátok és ellenségek mindig úgy érzik, hogy a politikusok legérdektelenebb beszédeiből is olyasvalami világlik ki - s ennél fogva mindig olyasvalamit magyaráznak bele -, ami saját gondolataikban is föl villant.

Mintha bizony a politikusok fővege nem afféle véka volna, amelynek rendeltetése, hogy alája rejtse minden fajta világosságot.

Végre elérkezett 1673. május tizenötödike, a várva várt nap, és Haarlem városa, a környéket is beleértve, ott sorakozott az erdő szép fasorainak mentén, azzal a határozott szándékkal, hogy ezúttal nem a háború, nem is a tudomány, hanem egész egyszerűen a természet meghódítóinak fog tapsolni, mert rákényszerítették a kimeríthetetlen anyatermészetet, hogy világra hozza, a fekete tulipánt.

Csak hogy nincs bizonytalanabb dolog a népnél, amikor fölteszi magában, hogy kizárólag ezt vagy azt fogja megtapsolni. Ha egy város tapsol, vagy akár amikor füttyöl, maga sem tudja, hol fog megállapodni.

A sokaság tehát először is megtapsolta Van Systemst és a bokrétáját, megtapsolta a testületet, megtapsolta saját magát; és végre, valljuk be, ezúttal teljes joggal, megtapsolta a kitűnő zenét, amellyel a városi zenészek minden megállónál nagylelkűen szórakoztatták.

Minden szem a nap hősnőjét kereste, vagyis a fekete tulipánt, meg aztán a nap hősét, aki természetesen a tulipán megteremtője volt.

Ha ez a hős előlép annak a jelentésnek a végén, amelyet a derék Van System szemünk láttára szerkesztett meg olyan gondosan, mindenestre sokkal nagyobb feltűnést keltett volna, mint maga a helytartó.

De a mi szemünkben a nap érdekessége nem a mi Van System barátunk tiszteletre méltó jelentése, ha mégolyan ékesszóló is, sem a kiöltözött, süteményt ropogtató ifjú arisztokraták, sem a vaníliarúdszerű füstölt angolnát rágszáló szegény, félmeztelen kis plebejusok. Még a piros képű, fehér keblű szép holland leányok sem érdekelnek minket, sem a kövér, zömök mynheerek, akik sohasem bújnak elő házaikból, sem a Ceylonból vagy Jávából érkezett szikár, sárga utazók; sem az az izgatott csócselék, amely frissítő gyanánt sós uborkával tömi magát. Nem, a helyzet érdekessége, a legfőbb érdekesség, a drámai érdekesség ránk nézve egészen másutt rejlik.

Minket az a lelkes és izgatott alak érdekel, aki a kertészeti társaság tagjai között lépked, az a virággal övezett, kikent-kifent személyiség érdekel, aki skarlátpirosba van öltözve, amely szín csak jobban kiemeli fekete haját és olajsárga arcát.

Ez a sugárzó, mámoros győztes a nap hőse, akinek abban a tisztességben lesz része, hogy elhomályosítsa Van Systens úr jelentését és a helytartó jelenlétét, nem más, mint Izaak Boxel. Előtte, jobb kéz felől, bársonypárnán viszik a fekete tulipánt, az ő állítólagos leányát, bal kéz felől pedig hatalmas erszényben a százezer holland forintot, fényes, újveretű aranyban, ő meg folyvást hol jobbra, hol balra sandít, hogy szem elől ne veszítse egyiket sem.

Néha-néha meg is szaporázza a lépteit, hogy odadörgölőzhessen Van Systenshez; Boxel mindenkinek az értékéből ragaszt valamit a magáéhoz, hogy így szerezzon magának megbecsülést, mint ahogy Rosától ellopta a tulipánt, hogy dicsőséghez és vagyonhoz juthasson.

Csak egy negyedóra még, és itt a herceg, a menet pedig elérkezik utolsó állomásához, a tulipánt trónra helyezik, mert a herceg átengedi az első helyet vetélytársának, és gyönyörű rajzolattal díszített pergamen okmányról fel fogja olvasni a jutalmazott nevét, hangos és érthető szóval hirdetve, hogy itt egy csudát fedeztek fel, s hogy Hollandia, Boxel személyében, kényszerítette a természetet egy fekete virág létrehozására, ennek a fekete virágnak pedig ezentúl *Tulipa nigra Boxeltea* lesz a neve.

Boxel néha-néha egy pillanatra mégis leveszi a szemét a tulipánról meg az erszényről, és bátoratlanul körbejártja a sokaságon, mert attól tart, hogy a tömegben egyszer csak elébe tűnik a szép fríz leány halvány arca.

Érthető, hisz ez a kísértet éppúgy megzavarná az ő ünnepét, mint ahogy Banquo szelleme megzavarta Macbeth lakomáját.

És sietünk kijelenteni, hogy ez a nyomorult, aki átmászott egy falon, mely nem az ő fala volt, aki bemászott egy ablakon, hogy a szomszédja házába juthasson, aki álkulccsal betört Rosa szobájába, ez az ember, aki végezetül ellopta egy férfi dicsőségét és egy leány hozományát - ez az ember nem tekintette magát tolvajnak.

Annyira örködött a fekete tulipán fölött, olyan mohón ment utána Cornelius szárítókamrájától a buitenhofi vérpadig és a buitenhofi vérpadtól a leeuwensteeni vár börtönéig, olyan sokáig figyelte kicsírázását és növekedését Rosa ablakában, annyiszor felmelegítette körülötte a levegőt a saját leheletével, hogy mindenkinél inkább érezte jussát a tulipánhoz; aki e pillanatban elvenné tőle a virágot, az őt lopná meg.

De Rosát sehol sem látta.

Boxel örömet ennélfogva nem zavarta semmi.

A menet megállt egy kör alakú tér közepén, amelynek hatalmas fái virágfüzérek és felírások ékeskedtek; a menet hangos muzsikaszóra állt meg, és előléptek a haarlemi lányok, hogy felkísérjék a tulipánt az emelvényre, ahol magas székre fogják helyezni a helytartó öfenségeinek aranyos karosszéke mellé.

És a büszke tulipán, fönt a magas emelvényen, uralkodott az egész gyülekezet felett, amely ujjongva tapsolt neki, hogy a zajos tapsoktól visszhangzott egész Haarlem.

EGY UTOLSÓ KÉRÉS

Az ünnepélyes pillanatban, éppen amikor felzúgott a taps, az erdőt szegélyező út mentén egy hintó haladt el, s a fasorból a férfiak és nők által kiszorított gyermekek miatt csak lassan folytatta útját.

Ebben a poros, megviselt, csikorgó tengelyű hintóban a boldogtalan Van Baerle ült, aki előtt a nyitott ablakon keresztül föltárult az a látvány, amelyet mi - bár nagyon tökéletlenül - leírtunk az olvasónak.

Ez a tömeg, a láрма, a természetnek és az embereknek ez a ragyogó pompája úgy elkápráztatta a foglyot, mintha börtönébe villámfény hasított volna be.

És ámbár útitársa nem nagyon felelgetett, amikor Cornelius a maga sorsára vonatkozólag faggatta, most mégis megkockáztatott egy utolsó kérdést a nagy sürgés-forgásról, amiről első pillanatra szükségképpen azt hitte, mást nem is hihetett, hogy semmi köze hozzá.

- Kérem, ezredes úr, mi történik itt? - kérdezte a kísérésére rendelt tisztől.

- Amint láthatja, uram - felelte az ezredes -, nagy ünnepség.

- Ó, hát ünnepség! - mondta Cornelius gyászosan közömbös hangon, mint az az ember, akinek régóta nincs már köze a világ örömeihez.

A kocsi továbbrobogott, és Cornelius csakhamar megint megszólalt:

- Nyilván Haarlem patrónusát ünneplik - kérdezte -, merthogy annyi itt a virág.

- Mindenesetre olyan ünnepség, ahol a virágoknak jut a főszerep.

- Ó! Milyen édes illat! Milyen ragyogó színek! - kiáltott fel Cornelius.

- Álljon meg, hogy az úr láthasson valamit - szólt oda az ezredes a postakocsis dolgát ellátó katonának, mivel gyöngéd szájalom fogta el, amelyet csak katonáknál találni.

- Ó, uram, köszönöm, hogy olyan jó hozzám - mondta Van Baerle bánatosan -, de nagyon fájdalmas öröm nekem a mások boldogsága; kérem, kíméljen meg tőle.

- Ahogy tetszik; hát akkor menjünk. Csak azért állítottam meg a hintót, mert az ünnep felől kérdezősködött, és mert magának az a híre, hogy nagyon szereti a virágot, kivált pedig azt, amelyet ma ünnepelnek.

- Minek az ünnepe van ma, ezredes úr?

- A tulipán ünnepe.

- A tulipán ünnepe?! - kiáltott fel Van Baerle. - A tulipánok ünnepe!

- Igen, uram, de minthogy magának ez a látvány kellemetlen, menjünk tovább.

És az ezredes parancsot akart adni a kocsisnak, hogy hajtson.

Hanem Cornelius visszatartotta, mert fájó sejtelem villant át a fején.

- Uram - kérdezte reszkető hangon -, netán ma osztják ki a díjat?

- A fekete tulipán díját? Igen.

Corneliusnak lángvörös lett az arca, egész testében megremegett, homlokát kiverte a verejték.

Azután meggondolta, hogy nála és a tulipánja nélkül kudarcba fullad az ünnepség, hiszen nincs ott se a megjutalmazandó ember, se a virág.

- Ó, jaj! - szakadt fel szívéből a sóhaj. - Ezek a derék emberek éppoly szerencsétlenek lesznek, mint én; nem fogják látni a ceremóniát, amelyhez összegyűltek, vagy legalábbis tökéletlenül fogják látni.

- Mit akar ezzel mondani, uram?

- Azt akarom ezzel mondani - felelte Cornelius, hátradőlve a hintóban -, hogy azt az egy embert kivéve, akit én tudok, senki se nevelt még fekete tulipánt.

- Akkor hát, uram, az az ember nevelte, akit ismer; mert most egész Haarlem azt a virágot nézi, amely maga szerint nincs.

- A fekete tulipánt? - kiáltott fel van Baerle, s fél testével kihajolt a hintóból. - Hol van? Hol van?

- Ott, azon a trónon, látja?

- Látom.

- Nos, uram - szólt a tiszt -, most már igazán mennünk kell.

- Ó, könyörgök, legyen irgalmas, ezredes úr - csengett Van Baerle. - Ne vigyen el innen! Hadd nézzem még egy kicsit! Hogyan, amit ott látok, az a fekete tulipán, egészen fekete? Lehet-e ez? Mondja, uram, jól megnézte? Bizonyosan van feltja, nem hibátlan, nem makulátlan, talán csak feketére van festve! Ó, ha ott lehetnék mellette, én meg tudnám mondani. Hadd szálljak ki, engedje meg, hogy közről megnézhessem.

- Megbolondult, uram? Ilyesmit én nem tehetek!

- Könyörgök.

- Ne feledje, hogy fogoly!

- Igaz, fogoly vagyok, de becsületes ember. Becsületemre fogadom, hogy nem szököm meg, uram; még kísérletet sem teszek rá; csak azt engedje meg, hogy megnézhessem a virágot!

- De nekem parancsom van, uram!

És az ezredes megint szólni készült a katonának, hogy hajtson tovább.

Cornelius újra visszatartotta.

- Ó, legyen türelmes, legyen nagylelkű, egész életem az ön irgalmasságától függ! Hiszen ez az én életem úgysem tart már sokáig! Nem is képzeli, mit szenvedek. Nem tudhatja, uram, hogy mi forrong a szívemben és az agyamban. Mert végre is - folytatta Cornelius kétségbeesve -, ha ez a tulipán mégis az enyém volna, ha ez az, amit elloptak Rosától! Ó, uram, érti-e, mi az: fölfedezni, létrehozni a fekete tulipánt, gyönyörködni benne egy pillanatig, látni, hogy tökéletes, látni, hogy közös remeke a művészetnek és a természetnek, és aztán elveszíteni, mindörökre elveszíteni. Ó, uram, ki kell szállnom, látnom kell, nem bánom, öljön meg azután, ha akar, de látnom kell, látnom kell!

- Hallgasson, szerencsétlen, és ugorjon vissza a hintóba! Nézze csak, offensége, a helytartó kísérete éppen szembe jön velünk, és ha a herceg észreveszi a botrányt, vagy meghallja a zajt, mind a kettőnknek végünk!

Van Baerle sokkal jobban megijedt útitársa miatt, mint önmagáért, és visszaugrott a hintóba, de csak addig tudott nyugton maradni, amíg az első húsz lovas vitéz elvonult, aztán kihajolt a hintóból, és hadonászva könyörögni kezdett a helytartónak, aki abban a pillanatban haladt el előtte.

Vilmos hidegen, hallgatagon, mint mindig, az elnöki szék felé tartott, hogy teljesítse tisztét. Kezében tartotta a pergamentekercset: ezen az ünnepnapon ez volt a parancsnoki botja.

Meglátva a hadonászó és könyörgő férfit, és talán a kísérőjét is felismerve, a hercegi helytartó intett, hogy álljanak meg.

Az acélpatkós lovak abban a szempillantásban megálltak, remegve, hat lépésnyire a hintóba zárt Van Baerlettől.

- Mi történik itt? - kérdezte a herceg az ezredestől, aki Vilmos első intésére leugrott a hintóról, és tiszteletteljesen közeledett hozzá.

- Fenség - felelte az ezredes -, ez az az államfogoly, akiért elmentem Leeuwensteenbe, és akit magammal hoztam Haarlembe, fenséged kívánsága szerint.

- És mit akar?

- Nagyon könyörög, hogy megállhasson itt egy percre.

- Hogy láthassam a fekete tulipánt, fenség - kiáltotta Van Baerle, kezeit összekulcsolva -, azután, mihelyt láttam, és megtudtam, amit tudnom kell, szívesen meghalok, ha kell, de még halálomban is áldani fogom fenségedet, irgalmas szívű közbenjárómat a Jóistennél, fenségedet, aki lehetővé teszi, hogy művem bevégeztessék és megkoronáztassék.

Igazán érdekes látvány volt a két férfi, mindegyikük a saját hintaja ajtajában, körülvéve őreiktől; az egyik a mindenható herceg, a másik a nyomorult fogoly; az egyikük közvetlenül trónra lépése előtt, a másik azt képzelve, hogy a vérpadra lép.

Vilmos hidegen nézte Corneliuszt, és végighallgatta szenvedélyes könyörgését. Aztán az ezredeshez fordult:

- Ez az a lázadó fogoly, aki Leeuwensteenben meg akarta gyilkolni a börtönőrét?

Cornelius felsóhajtott, és lehajtotta a fejét. Szelíd és becsületes arca egyszerre sápadt és pirult. A mindenható és mindentudó herceg e kijelentése, ez az isteni csálhatatlanság, mely valami titkos és a többi ember szemének láthatatlan üzenet révén már tudott bűnéről, azt sejtette vele, hogy nemcsak a büntetése bizonyos, de utolsó kérését is elutasítják.

Nem is vette fel a küzdelmet, nem is próbált védekezni; naív, érthető és megrendítő kétségbeesése megható látványt nyújtott a nagyszívű és nagyelméjű ember, Hallgatag Vilmos számára.

- Engedje kiszállni a foglyot - mondta az ezredesnek -, hadd nézze meg a fekete tulipánt, igazán érdemes legalább egyszer látni.

- Ó, fenség! - rebegte Cornelius, csaknem elájulva örömeiben és leszédülve a hintó hágsójáról.

A lélegzete is elakadt, és ha a tiszt a karját nem nyújtja, hogy rátámaszkodhassék, szegény Cornelius térdre rogyva s porba hullva mondott volna köszönetet őfenségének.

Miután az engedélyt megadta, a herceg folytatta útját a ligetben, a leglelkesebb éljenzés közepette.

Csakhamar odaért az emelvényhez, és ekkor a távolból megdördült egy ágyú.

VÉGSZÓ

Van Baerle, akinek négy ór tört utat a tömegben, rézsut haladt a fekete tulipán felé, s minél közelebb ért hozzá, annál jobban nyelte a tekintetével.

Végre megpillantotta egész teljében a páratlan virágot, amely a hőnek és hidegnek, fénynek és árnyéknak addig ismeretlen összeszűrődéséből született a világra, hogy aztán mindörökre eltűnjék. Láta hat lépésről; gyönyörködött szépségében és tökéletességében; a hajadonok koszorújában pillantotta meg, akik díszörséget alkottak az előkelőség és tisztaság e királynéja körül. És mégis minél inkább meggyőződött saját szemével arról, hogy a virág milyen tökéletes, a szíve annál jobban sajgott. Körülnézett, hogy kihez intézhetne kérdést, csak egyetlenegy kérdést; de mindenütt ismeretlen arcokat látott, s mindenki a trón felé fordult, amelyen éppen akkor foglalt helyet a herceg.

Mindenkinek a szeme Vilmoson nyugodott, ő pedig fölkel a székéről, nyugodtan végignézett a mámoros sokaságon, és átható tekintete megakadt egy háromszög három csúcsán, ahol három különböző érdek, három különböző személy állott.

Az egyik csúcsponton Boxtel állt, türelmetlenül remegve és feszült figyelemmel nézve a herceget, a forintokat, a fekete tulipánt és a tömeget.

A másik csúcsponton lihegve és némán állott Cornelius; tekintete, élete, szíve, szerelme csak az ő édeslányán, a fekete tulipánon csüggött.

Végül pedig a harmadik szögletben, egy emelvényen, a haarlemi szüzek között ott állt egy szép fríz leány, ezüsttel áttört, finom piros gyapjuszoknyában és aranyos főkötőben, amelyről dús csipkék omlottak a vállára, Rosa, aki könnyes szemmel, szédülve támaszkodott Vilmos egyik tisztjének karjára.

Mikor a herceg látta, hogy mindenki az ő szavát lesi, szép lassan kibontotta a pergamentekercset, és nyugodt, tiszta, bár gyöngye hangon, amely azonban jól hallatszott az ötvenezer emberre ráterülő áhítatos csöndben, így szólt:

- Tudjátok, ugyebár, hogy mely cél hozott ide bennünket? Százezer forintos díjat tűztek ki jutalmul annak, aki létrehozza a fekete tulipánt. Fekete tulipán! Hollandiának ez az eleven csodája itt áll mindnyájatok szeme előtt; megvan a fekete tulipán, pontosan olyan, amilyennek a haarlemi kertészeti társaság pályázata előírja. A tulipán megszületésének története és felfedezőjének neve a város anyakönyvében fog följegyeztetni. Lépjen elő tehát, aki gazdája a fekete tulipánnak.

Mikor a herceg e szavakat kimondotta, tekintete végigjárta a háromszög három csúcsát, hogy lássa a hatást.

Látta, hogy Boxtel lerohan az emelvényről.

Látta, hogy Cornelius önkéntelenül megmozdul.

És látta végre, hogy Rosát a trón felé kíséri, vagyis inkább tolja a mellé kirendelt tiszt.

A herceg jobbán is, balján is egyszerre hangzott fel egy kiáltás.

Boxtel, mintha villám sújtotta volna, Cornelius pedig mélységes megdöbbenéssel kiáltotta:

- Rosa! Rosa!

- Ez a tulipán a tied, ugyebár, leányzó? - mondotta a herceg.

- Igen, fenség - hebegte Rosa, akinek megindító szépségét általános morajjal köszöntötte a tömeg.

- Jaj nekem! - mondta Cornelius. - Rosa tehát hazudott, amikor azt állította, hogy ellopták a tulipánt! Hát ezért jött el Leeuwensteenből! Elfelejtett, elárult, ő, akit legjobb barátnőmnnek hittem.

- Jaj nekem - nyögte Boxtel is -, elvesztem.

- Ez a tulipán tehát - folytatta a herceg - felfedezőjének nevét fogja viselni, és a virágok hivatalos lajstromában úgy fog szerepelni, mint *Tulipa nigra Rosa Barlaensis*, a Van Baerle név után, ami e hajadonnak asszonyneve lesz.

És e szóval Vilmos megfogta Rosa kezét, és egy férfi kezébe tette, aki sápadtan, magánkívül, az öröm súlya alatt összeroskadva odaborult a trónhoz, és majd a fejedelemnek, majd menyasszonyának, majd pedig Istennek hálálkodott, aki azúrkék egéből mosolyogva nézett le a két örvendező szívre.

Ugyanabban a pillanatban egy másik ember, akit merőben más érzelm sújtott le, Van Systems lába elé rogyott le.

Boxtel eszméletét veszítette, látva, hogy minden reménye összeomlott.

Fölemelték, megtapintották az ütőerét, megvizsgálták a szívét: halott volt.

Ez a baleset azonban nem zavarta meg az ünnepet, tekintve, hogy nem nagyon törődött vele sem a herceg, sem az elnök.

Cornelius megdöbbenve lépett hátra: a tolvajban, az ál-Jacobban ráismert szomszédjára, Izaak Boxtelra: a tiszta lelkű ember soha egy pillanatig sem tartotta volna képesnek ilyen gonosz cselekedetre.

Különben Boxtelra nézve igazán nagy szerencse volt, hogy Isten ezt a halálos szélütést mérte rá, mert nem kellett végignéznie a hiúságát és kapzsiságát mélyen sebző eseményeket.

A trombiták megharsantak, és a menet megindult visszafelé, a ceremónia mit sem változott, legfeljebb az volt a különbség, hogy Boxtel meghalt, és hogy Cornelius és Rosa részt vett a menetben, diadalmasan egymás mellett haladva és egymás kezét fogva.

Amikor visszatértek a városházára, a herceg rámutatott a százezer forintot tartalmazó erszényre, és így szólt Corneliusához:

- Nem tudjuk pontosan, maga nyerte-e el ezt a pénzt, vagy pedig Rosa, mert ha a maga érdeme is a fekete tulipán, de ő ápolta és nevelte fel; viszont Rosa hozományul sem ajánlhatja fel, ez nem volna igazságos. Különben is ez a pénz Haarlem város ajándéka a tulipánért.

Cornelius várta, hogy hová akar kilyukadni a herceg. Az így folytatta:

- Adok Rosának százezer forintot; megérdemli, és ez lesz a hozománya; adom pedig neki szerelméért, bátorságáért és becsületességéért. Ami önt illeti, uram, megint csak Rosának köszönheti, hogy ártatlansága kiderült.

E szavakkal a herceg átnyújtotta Corneliusnak azt a bibliából kitépett lapot, amelyre Cornelius de Witt a levelet írta, s amelybe ő a három sarjhagymát göngyölt.

- Így derült ki, hogy börtönben ült olyan bűnért, amit el sem követett, vagyis mától fogva szabad ember. Ezenkívül pedig: ártatlan ember javai nem koboztathatnak el, jószágai tehát ismét visszaszállnak magára. Van Baerle úr, maga keresztfia Cornelius de Wittnek és barátja a néhai főminiszternek. Maradjon ezentúl is méltó a névhez, amivel az egyik a keresztségben megajándékozta, s a barátságra, amivel a másik viseltetett maga iránt. Őrizze meg mindkettőjük emlékét, mert a De Wittek, akiket rosszul ítélt meg és igazságtalanul büntettek a népharag egy pillanatnyi elvakultságában, nagy emberek és kitűnő polgárok voltak. Hollandia ma méltán büszke rájuk.

E szavak után, amelyekben - a herceg szokása ellenére - igaz megindulás reszketett, Vilmos csókra nyújtotta a kezét a fiataloknak, akik tőle jobbra és balra letérdeltek.

Azután sóhajtván így szólt:

- Ti ketten igazán boldog emberek vagytok, mert talán Hollandia igazi dicsőségéről és főképpen igazi boldogságáról álmodoztok: nem akartok neki egyebet meghódítani, mint új tulipánszíneket.

És Franciaország felé tekintett, mintha új felhőket látott volna gyülekezni abból az irányból; majd hintájába ült, és elhajtatott.

Cornelius még aznap elutazott Dordrechtbe Rosával, és a dajkát, az öreg Zugöt nagyköveti minőségben azonnal elküldték Leeuwensteenbe, hogy értesítsék Rosa apját a történetekről.

Akik a mi leírásunk révén ismerik Gryphus jellemét, képzelhetik, milyen nehezen békült meg a vejével. Nagyon a szívére vette a verést, még azt is számon tartotta, hogy éppen negyvenegy kék folt volt a testén. Végül persze megadta magát, mondván, hogy ő sem lehet kevésbé nagylelkű, mint a herceg offensége.

Az emberek rabtartójából a tulipánok őre lett; gorombább tulipánőr nem akadt egész Flandriában. Látni kellett, hogy tartotta távol a veszedelmes pillangókat, hogy öldöste a mezei egereket, s hogy hajtotta el a túl falánk méheket.

Miután meghallotta Boxtel históriáját, rettentően megdühödött, amiért az ál-Jacob úgy befonta, és ő volt az, aki lerombolta a megfigyelőállomást, amelyet a platánfa mögött rendezett be az irigy szomszéd; mert Boxtel kertje nyilvános árverés útján Cornelius birtokába került, az ő virágágyait szaporította, úgyhogy azontúl már nem fenyegette semmiféle messzelátó.

Rosa nemcsak szebb, hanem napról napra műveltebb is lett, s kétévi házasság után már olyan jól tudott írni meg olvasni, hogy magára vállalhatta két szép gyermeke nevelését, akik 1674 és 1675 májusában születtek, mint a tulipánok, de sokkal kevesebb bajt és gondot okoztak neki, mint a nagy hírű virág, amelynek gyermekeit köszönhetette.

Magától értetődik, hogy az egyik fiú volt, a másik leány, s hogy a fiút Corneliusnak hívták, a leányt pedig Rosának.

Van Baerle hű maradt Rosához, akárcsak a tulipánjaihoz; egész életén át felesége boldogsága és a virágok nevelése foglalkoztatta, s egész csomó újfajta tulipánt fedezett fel, mind megtalálható a holland katalógusokban.

Fogadótermének fő díszé, két nagy aranykeretben, a Cornelius de Witt bibliájából kiszakított két lap; emlékezhetünk rá, hogy az egyiken a keresztapja azt írta neki, hogy égesse el Louvois márki levelezését.

A másikon ő testálta Rosára a fekete tulipán hagymáját azzal a kikötéssel, hogy a százezer forint hozománnyal feleségül megy egy huszonhat-huszonnyolc éves szép fiatalemberhez, aki szeretni fogja, s akit ő is szeretni fog.

Amely kikötésnek Rosa lelkiismeretesen eleget tett, ámbár Cornelius nem halt meg, sőt éppen azért, mert nem halt meg.

És hogy jövődöbeli irigyeit lefegyverezze, ha netán a Gondviselés nem szabadítaná meg tőlük, ahogy Izaak Boxtel úrral tette, ajtaja fölé azt a jelmondatot írta, amit Grotius vésett szökése napján börtönének falára:

*„Olykor eleget szenvedünk ahhoz,
hogy jogunk legyen soha azt nem mondani:
- Nagyon-nagyon boldog vagyok”*

.oOo.